

סימן י"ב

תביעה בערכאות נגד חברת ביטוח והנהג הפוגע בתאונת דרכים ומנהגנו בזה

הקדמת דברים

בתאונת דרכים כאשר נגרם נזק לגוף או לרכוש, ע"י מכונית שפגעה באדם או במכונית אחרת, הרי ככל שהנפגע מבקש להגיש תביעה כספית בערכאות כנגד חברת הביטוח לשם פיצוי ותשלום עבור הנזק שנגרם לו^(א), נדרש הנפגע לפי כללי הערכאות, להעלות את התביעה באופן שהתביעה תוגש כנגד הנהג הפוגע כנתבע יחד עם חברת הביטוח כנתבעת, ואם יתברר בערכאות שהאשמה תלויה בנהג הפוגע, הרי בהרבה מקרים חברת הביטוח יכולה לתבוע אז את הנהג הפוגע בתשלום הנזק שנגרם על ידו, [או שהערכאות יחייבו באופן ישיר את הפוגע בתשלומי הנזק].

אולם למעשה, לפי הידוע לנו, כמעט תמיד חברות הביטוח משלמות בעצמן את כל תשלום הנזק, ואינן מגלגלות את החוב על הנהג שהזיק.

והנה כמה פעמים באו לבית הדין, נהגים שגרמו לתאונת דרכים שפגעה באדם או ברכוש, ונתבעו ע"י הניזק בערכאות בתביעה משותפת יחד עם חברת הביטוח לתשלום הנזקים, והנהגים האלו שנתבעו בערכאות, דרשו בבי"ד שהתובע יסלק את התביעה כנגדם, ובטענה כי בפועל התביעה בערכאות היא גם כנגדם, ואפשר שיתחייבו בתשלומים כספיים גדולים שלא עפ"י די"ת, ומכיון שהם צייתי דינא הרי האיסור לתבעם בערכאות עומד בתקפו ויש לתבעם דוקא בבי"ד, כמבואר בשו"ע סי' כ"ו, ולכן הם טוענים

שיש לפוגע ולנפגע, כמו"כ גם תלוי באשמת מי קרה הנזק, ואכ"מ.

(א) יש שהתביעה מוגשת כנגד חברת הביטוח של הפוגע, ויש שהיא מוגשת נגד חברת הביטוח של הנפגע, מאחר ותלוי בסוג הביטוח

כי התביעה צריכה להיות אך ורק כנגד חברת הביטוח ולא כנגדם.

אולם למעשה התברר כי אין כל אפשרות מעשית להגיש את התביעה נגד חברת הביטוח בלא לצרף את הנהג הפוגע לתביעה, ואם יוציאו את הנהג הפוגע מהתביעה, אזי תתבטל כל התביעה ויצא הנפגע נפסד לגמרי⁽²⁾.

ושאלה זו מצויה היא גם בתביעות אחרות המוגשות כנגד חברות הביטוח, כי כיום בעלי מקצועות רבים, כמו רופאים ועורכי דין מבטחים עצמם בחברת ביטוח, לצורך מקרה שהם ימצאו עצמם נתבעים על נזקים שנגרמים במסגרת עבודתם.

וכאשר אכן מוגשת תביעה כנגד בעלי מקצועות אלו, התביעה צריכה להיות מוגשת גם כנגד בעל המקצוע יחד עם חברת הביטוח שלו, ולדוגמה כאשר מוגשת תביעת פיצוי נגד רופא על נזקי רשלנות רפואית, יש לצרפו לתביעה יחד עם חברת הביטוח.

ומשום כך, יש לדון אם באופן שהנתבע הוא ציית דינא אם אפשר לצרפו לתביעה, כיון שלפעמים מחייבים הערכאות גם את בעלי המקצוע בתשלום הנזק או בחלקו, כל שאלו מחליטים שנוק זה אינו כלול בזכויות הביטוח ובעוד אופנים.

ובעיקר, כיון שבתביעה כנגד בעלי מקצועות אלו, גם כאשר מחייבים את חברת הביטוח בתשלום, עדיין על המבוטח כמו רופא שהזיק וכדו', לשלם סכום מסוים קבוע, הנקרא "השתתפות עצמית", [דהיינו שהביטוח משלם רק מסכום מסוים ואילו, ועד לסכום זה על הנתבע לשלם], וא"כ יש לדון שאסור לצרף את הרופא וכדו' לתביעה בערכאות, כיון שהתביעה כנגדו תביא לכך שהערכאות יחייבו אותו בהשתתפות עצמית, ולפעמים הדבר הוא שלא כדין⁽³⁾, [גם בנזקי תאונות דרכים ישנם מקרים בהם הפוגע צריך לשלם השתתפות עצמית]⁽⁴⁾.

ג) כאמור אפשר שגם אם יתבעו רק את חברת הביטוח והם יחויבו, הרי גם אם הם לא יצרפו את הפוגע שהוא מבוטח שלהם לתביעה, הם יחזרו אח"כ ויתבעו את המבוטח לשלם להם את דמי ה"השתתפות עצמית", שהוא חייב בהם.

ד) יש להוסיף אופן נוסף שכלול בשאלות אלו שכתבנו, והוא שלפעמים ישנן תביעות

ב) למעשה גם אילו היה ניתן לתבוע רק את חברת הביטוח, ישנה אפשרות שחברת הביטוח תתבע את המבוטח באותו דיון בהליך משפטי הנקרא "צד שלישי" שיצרף את המזיק לתביעה, אולם ככל שחברות הביטוח יעשו כן מעצמן, לכאור' אי"ז שייך לעיקר תביעת התובע, שהוא נחשב בזה רק גורם בעלמא ויל"ע.

ומנהגנו בזה כפי מסקנת הדברים שיתבארו להלן, שאנו מתירים בכל אופנים אלו להגיש תביעה בערכאות, אולם הדבר מותנה, שהתביעה תוגש רק לאחר שהתובע יקבל על עצמו ויתחייב בארבעה דברים דלהלן^(ה), שבזה אנו יוצאים מכל חשש נזק שיכול להגרם עי"ז לנתבע, [והטעם והתועלת בהתחייבויות אלו, יתבאר בהמשך בארוכה]^(ו).

ואלו הם ארבעת הדברים שאנו דורשים:

- א. חתימת התובע בערכאות, על שטר בוררות לדי"ת, בו הוא מקבל על עצמו את סמכות בית הדין בכל עניני הממונות שבינו לבין הנתבע שהוא הפוגע והמזיק.
- ב. התחייבות התובע שלא יוציא שום ממון מהנתבע עפ"י פסק הערכאות, אלא לפי דין תורה.
- ג. התחייבות התובע לשלם את כל ההוצאות שיוציא הנתבע בגין תביעתו.
- ד. התובע יפקיד בבית הדין צ'ק בטחון, או שטר המועיל בערכאות [לפעמים עם ערבים], כדי להבטיח קיום התחייבויותיו הנ"ל.

ונבאר הדברים:

א. תביעת חברת הביטוח בערכאות

חירף וגידף והרים יד בתורת משה וכו', וכמש"כ הרמב"ם והשו"ע, ולכן לכאור' היה נראה דגם בתביעה שאדם מבקש להגיש נגד חברת ביטוח, יש להזמיןם לבי"ד ואם לא יבואו, יתירו בי"ד לתבעם

הנה כל המבקש לתבוע אדם בערכאות, צריך בזה היתר ורשות בי"ד, כדי שלא לעבור על האיסור החמור של ערכאות, שנאמר בזה שהעושה כן כאילו

מקפידים כ"כ על כל התנאים הללו, כאשר התובע הוא ציית דינא, אבל בסכומים גדולים שאז הנסיון גדול יותר, והרבה היתרים ואמתלאות ממצאים בנ"א, יש להבטיח מראש שלא יבוא לידי מכשול.

ו) ואולם כאשר התביעה יכולה להביא את הנתבע לנזקים אחרים, כמו איבוד רשיון, או האשמות פליליות, צריך לשאלת רב ולדון בכל מקרה לפי ענינו.

המוגשות כנגד רשויות המדינה על נזקים שנגרמו לאדם, שבהן צריך לצרף לתביעה גם את האדם שיש לו חלק בגרימת הנזק, וכגון במניח אבנים ופסולת ברה"ר, ונתקל בהם אדם והוזק, שבמקרים רבים העיריה חייבת בתשלום הנזקין, אלא שהיא יכולה לצרף את האדם שהניח את התקלה כנתבע נוסף, שאם יתברר כי הנזק נגרם בפשיעתו יחייבוהו בתשלום.

ה) ואמנם בתביעות על סכומים קטנים אין אנו

בערכאות, וכמש"כ הרמב"ם בסוף הל' סנהדרין וז"ל יתבענו לדיני ישראל תחלה, אם לא רצה לבוא נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני גוים מיד בעל דינו עכ"ל, וכ"ה בשו"ע סי' כ"ו סעי' ב'.

אמנם נראה דבענין זה של תביעת חברת הביטוח, יכולים ב"ד ליתן רשות לתבוע בערכאות אף ללא שהזמינו קודם את החברה לדי"ת וסירבו, וזאת כיון שידוע לכל שלפי כלליהם וחוקיהם של חברות אלו, הם אינם יכולים לדון בבית דין וכפי שראינו כן מהנסיון, [כי מספר פעמים ניסינו להזמין לדי"ת, ופנינו אליהם מבי"ד בשאלה אם יבואו לדי"ת, והשיבו כי לא יבואו לדון בבית דין, וכי זה נגד הכללים הנהוגים אצלם], ולכן כיון שידוע שאינם דנים כלל בדי"ת, יש להתיר לתבעם מיד לערכאות אף ללא שיסרבו לבוא להזמנת ב"ד, וכמו שכתבנו באריכות בקונטרס בהלכות דיינים, דגדר ההיתר לערכאות המבואר

ברמב"ם שם ובשו"ע בסי' כ"ו הוא שאם מתברר לנו שלא יבוא מתירין לתובע לילך לערכאות, ואי"ז דומה לדין המסרב המבואר בשו"ע ריש סי' י"א שמנדין אותו אם לא בא, שהנידוי הוא על עצם האפקירותא שלא בא עיי"ש⁽¹⁾, ולכן בעינן שם שלא יבוא בפועל, אמנם אם ידוע לבי"ד שהנתבע לא יבוא אפשר להתיר אף ללא הזמנה כלל, ועיי"ש מה שהבאנו מדברי הפוסקים.

ולכן בענינו אפשר להקל שאין צורך להזמין את חברת הביטוח, כיון שבי"ד יודעים שממילא לא יבואו, ויכולים להתיר לתבוע בערכאות, [ומש"כ הרמב"ם ושו"ע שם לענין אלם שא"א להציל ממנו בדיני ישראל יתבענו לדיני ישראל תחילה אם לא רצה לבוא נוטל רשות מבי"ד, דמשמע דאף באלם צריך להזמין לדין, צ"ל דהיינו בענין שאע"פ שהוא ידוע כאלם, מכ"מ אפשר שיבוא לבי"ד ויקיים מה שיפסקו לו שם]⁽²⁾.

הדין בזמננו ליתן היתר ערכאות רק בג' הזמנות, ואולי נשתרבו מדינא דשו"ע דסי' י"א, ועיי"ש בריש קונטרס שני מה שהארכנו, דגדר ההיתר לערכאות הוא כל שמתברר לנו שלא יבוא, וזה אין תלוי במספר ההזמנות, ולכן אינו דומה דינא דהיתר דערכאות לדין נידוי ומסרב עיי"ש, ומה שהבאנו בזה מדברי הפוסקים.

(ח) הערת הרב מרדכי פריימן, לכאורה יש לדון שאין איסור הליכה לערכאות משום

(ז) וכתבנו שם לדון, בכל היתר ערכאות של ב"ד אם בעינן שיזמינו לתובע ג' הזמנות, וכמו שמצאנו בגמ' ובשו"ע בריש סי' י"א לענין הנידוי דכל שאין הנתבע בעיר דוקא שלא בא ג' פעמים, ובתומים ונתייה"מ שם כתבו והאידנא נהיגי עלמא דאפילו לאנשי אותה העיר אין מנדין אותו עד אחר שלשה הזמנות עכ"ל, ואולם הפוסקים לא הזכירו בסי' כ"ו בענין היתר ערכאות, דבעינן ג' הזמנות, אולם מנהג בתי

וראה שם מש"כ בהאי דינא שכיון שהרוצה לתבוע בערכאות צריך רשות בי"ד, דהפוסקים כתבו בזה כמה טעמים, והטעם העיקרי הוא משום חלול ה', שמניח דיני ישראל מקור מים חיים לחצוב לו בארות נשברים ערכאות של גויים לחלל את השם ולייקר שם האלילים כמש"כ אויבינו פלילים, וכל שמקבל רשות בי"ד אין בזה חלול ה', ויש שהוסיפו שההיתר גורם לכך שאנו מחשיבים שהפסק נעשה ע"פ בי"ד, ולטעם זה מסתבר שאף כאן צריך היתר בי"ד^(ט), אולם בפוסקים מצאנו טעם נוסף, שע"י

שיש רשות בי"ד משום דהוי סרבן, יוכל התובע לגבות ממנו כל הוצאותיו, וכמש"כ בשו"ע סי' י"ד סעי' ה' בדעה א', וברמ"א שם^(י), וכ"ה בתשובות הרמ"א סי' ק"ח, ולכן בענין שאפשר להתיר לדון בערכאות בלא שהנתבע סירב בפועל לדין וכדלעיל, [כיון שידעינן שאם יזמינוהו לא יבוא לבי"ד ויסרב לדין], הרי לכאור' לא יוכל התובע לגבות הוצאותיו מהנתבע כיון שלא סירב לבי"ד, וא"כ י"ל דעדיף יותר להזמין את הנתבע לדין, וכל שלא יבוא יתירו לו בי"ד, ויוכל אף לגבות ממנו את הוצאותיו^(יא).

שבהסכם עם חברות הביטוח נקבע שהתביעות ידונו בערכאות, ויעוי' בחידושי רעק"א (על גליון השו"ע סי' ג'), שהביא משו"ת מגן גבורים סימן ה' בשם הרש"ך ח"ב רכ"ט עיי"ש, עכ"ד.

אולם זה אינו שהרי קי"ל דהאיסור לדון בערכאות הוא גם בהסכמת שני הצדדים, וכמש"כ בשו"ע סי' כ"ו סעי' ג' המקבל עליו בקנין לידון עם חבריו לפני עכו"ם אינו כלום ואסור לידון בפניהם, ובסעי' ד' כ' שטר שכתוב שיוכל לתבעו בדיני העכו"ם אינו רשאי לתבעו בפניהם ע"כ, וכמש"כ הרא"ש כלל ס"ח סי' י"ג ועוד מהראשונים, ועי' בסמ"ע סק"א, והאחרונים דחו דבריו ואכ"מ.

הערת הרב אברהם כהן, בדברי מוהרש"ך י"ל דאיירי במנהג לדון כדרך הסוחרים דלא הוי בגדר ערכאות, רק כעין ערכאות שבסוריא, כמבואר בחזו"א סנהדרין סי' ט"ו סק"ד, שהיו שופטים לפי המנהג וההגיון, ולא לפי חוקי העכו"ם.

ט) גם יש שכתבו הטעם שצריך היתר בית דין,

משום שבי"ד צריכים לקבוע אם יש צורך להתיר, וטעם זה לכאור' לא שייכי הכא.

י) וז"ל השו"ע, המתחייב בדין אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו אע"פ שהזקיקו לדון בעיר אחרת וה"מ דלא מסרב למיקם בדינא אלא שרוצה לדון בעיר אחרת אבל אם היה מסרב לבא לבי"ד והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין חייב לפרוע לו כל הוצאותיו שהוציא משעה שנעשה סרבן, ויש מי שאומר שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים אע"פ שמתוך סרובו הוצרך להוליכו בערכאות אין חייב לשלם הוצאותיו, הגה ויש חולקין וס"ל דאם הוצרך להוציא עליו הוצאות לכופו ע"י ערכאות של עכו"ם חייב לשלם לו וכ"נ עיקר ובלבד שעשאו ברשות בי"ד, ע"כ.

יא) ומצוי כאשר תובע פונה לרשות ההוצאה לפועל של בית המשפט באופן המותר, ואלו מחייבים מיד את הנתבע בהוצאות ואכמ"ל.

אולם בעניננו בתביעה כספית מחברות ביטוח אין בזה נפ"מ לענין גביית ההוצאות, כיון שבהתחייבות החברות לתשלום עבור הנזקים נכללו גם הוצאות המשפט, וכשם שמותר לגבות מהם נזקים שעפ"י דין א"א לחייבם ופטורים מכך, כמו נזקי גרמא וצער ומניעת פרנסה ועוד, ומשום שכל זה הוא בכלל ההתחייבות של חברות הביטוח, תמורת תשלומי המבוטחים, וננתבאר במק"א, א"כ גם הוצאות המשפט כלולות ומפורשות בהתחייבותם בפוליסת הביטוח, ואין בזה כל חשש לגבותם^(ב), ויש להאריך בזה ואכ"מ.

ב. צירוף הנהג הפוגע לתביעה

ואמנם ההיתר שניתן ע"י בי"ד לתבוע את חברת הביטוח לערכאות הוא רק על החברה, משום שאינם רוצים לדון בדי"ת, אבל אין בזה כל היתר לתבוע את הנהג הפוגע עצמו בערכאות, כיון שהוא ציית דינא, ומסכים לבוא ולדון עם הנפגע בבית דין, וא"כ יש לדון עמו דוקא בדין ת.

והנה הנהגים הפוגעים שבאו בפנינו ודרשו שהנפגע לא יתבע אותם

לערכאות, או באופן שכבר תבע בערכאות, לחייבו לתובע לסלק התביעה, באו מכח ב' טענות.

א' דאסור לתבעם בערכאות משום האיסור של תביעה בערכאות, שהוא איסור חמור מאוד שמרים יד בתורת משה וכו' וכדלעיל.

ב' משום ההיזק שיכול לבוא להם לנתבעים מהערכאות, שהרי אפשר שהערכאות יחייבו אותם שלא כדין בחיובים רבים שאינם כדי"ת כמו גרמא וכו', וגם שהערכאות יטילו את האשמה עליהם, אע"פ שאין זה לפי כללי הדין ובלא הוכחות המועילות בדי"ת, והתובעים יוכלו אח"כ מכח החלטתם להוציא מהם מה שחייבום הערכאות.

אמנם נראה שיש לדחות טענות הנתבע, ולהתיר לתובע לתבעו בערכאות, וכדלהלן.

ג. האיסור לתבוע בערכאות

והנה לענין טענת המזיק על עצם התביעה שתובעים אותו בערכאות, שהוא איסור חמור מאוד, כמבואר בשו"ע בסי' כ"ו ובפוסקים, נראה דאעפ"כ אין לו זכות

עליהם מתחילה לדון בדיני העכו"ם, כשיש לו זכות יתירה בדיני העכו"ם, ברא"ש בתשו' כלל י"ח סי' ד' ובאו"ת סי' כ"ו סק"ד, ובסמ"ע שם סק"א, ואכמ"ל.

יב) ולכן גם אם חברת הביטוח תבוא לדון בדי"ת נחייבם בכל החיובים שהתחייבו עפ"י הפוליסה שלהם, ואין צריך בזה למה שדנו בפוסקים בענין שבעלי הדין שקיבלו

טענה בזה^(יג), כיון דנראה שהאיסור לתבוע בערכאות הוא איסור שבין התובע לקונו, ואם אין לנתבע נזק מצד התביעה עצמה, הרי אינו צד בדבר כלל, והרי הוא ככל אדם מישראל שחייב למנוע איסור מישראל אחר, ואינו אלא מדין אפרושי מאיסורא, כ"נ פשוט^(יד).

ולענין החיוב למנוע תביעה בערכאות משום אפרושי מאיסורא ראה להלן.

ויש ללמוד יסוד זה ממש"כ בתשובות מהרי"ל דיסקין קונטרס הספיקות ופסקים אות י"ג, שכ' וז"ל הוריתי דענין היתר ב"ד לערכאות של גוים, מתירין אף בב"ד שאינו צריך לבא לפניהם וכו', דאין זה דיני ממונות כי אם אסור והיתר וכו' עכ"ל.

והיינו שוודאי שיש חיוב על ב"ד ועל טובי העיר להפרישו לתובע מאיסור הערכאות ולמנעו מכך, כמבואר בשו"ע שם בסי' כ"ו שיש לנדותו ולהחרימו, ואף מחרימין את המחזיק בידו, וברדב"ז ח"ד סי' ק"כ כ' דהוא חובה על חכמי העיר וגדוליה מי שיש בידו להתקבץ להכריחם וכו' ע"כ, וכ"ה בשו"ת בנימין זאב סי' רפ"ב ובשו"ת תשב"ץ ח"ד טור א' חוט המשולש סימן י"ז, וגם על כל ישראל יש חיוב משום אפרושי מאיסורא, אבל מכ"מ אין כאן זכות טענה מיוחדת של הנתבע מצד דיני חו"מ, ושל בין אדם לחבירו, כיון שאין ענין האיסור נוגע אליו מצד התביעה כנגדו, ויש בזה כו"כ נפ"מ להלכה, אם לנתבע יש דין מיוחד לענין מקום התביעה, ואם הנתבע הופך להיות לתובע^(טו), ואכ"מ.

(יג) אמנם למסקנת דברינו להלן, שאין כאן כלל איסור ערכאות, אין צריך לכל האריכות בזה, אולם מחמת דברים שנתחדשו בזה, ונוגעים למעשה ביסוד ענין איסור הערכאות והחיוב למנוע איסור זה הארכנו בזה.

(יד) וכמה פעמים דחינו בדברים הללו תביעה שהוגשה בב"ד ע"י נתבע שהזמינהו התובע לערכאות, ותבע שבי"ד יסלקו התביעה, ומאחר ולא היה לו לנתבע כל היזק מכך, לכן כל הנידון מצד בית דין היה מדיני איסור והיתר, ומשום דין זה דאיסור והיתר לא ראו ב"ד חיוב להתערב בכך.

ואמנם אילו היה בדבר זכות תביעה של הנתבע

מצד דיני ממונות, היה על ב"ד איסור להשתמט בזה כמבואר בשו"ע סי' י"ב סעי' א' שכ' ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם ע"כ, ויבמקרים מיוחדים אלו עקב פרטי המקרה, שסברנו שאין חיוב בזה על ב"ד מדין אפרושי, אף שהיו ידועים דברי הפוסקים שהבאנו שיש חיוב על ב"ד חכמי העיר וגדוליה להפרישו לתובע מאיסור הערכאות ולמנעו מכך, ופשוט].

(טו) וזה מכבר נשאלנו במי שנתבע בערכאות, ולפי דעתו עדיף לו לדון בערכאות, אם חייב לעשות כל טעדי, כדי למנוע את התובע לדון עמו בערכאות.

דלפי האמור שאי"ז אלא כשאר דיני איסור

גם באופן שמחמת התביעה שתובעים את הפוגע בערכאות, יצטרך להגיש תשובה [כתב הגנה] בערכאות, אינו יכול לטעון שאינו רוצה בכך משום איסור הערכאות, שכיון שבא עי"ז להציל את עצמו מהערכאות אין בזה כל איסור, ואם ירצה יתנו לו ב"ד היתר לכך (טז).

ד. חשש נזק מפסק הערכאות

ולגבי הטענה השניה של הנהגים הפוגעים הנתבעים בערכאות שיכול לבוא להם היזק מהתביעה בערכאות, שהרי אם הערכאות יחייבום שלא כדין, התובעים

יוכלו להוציא מהם בדיניהם ככל מה שהם יפסקו.

ויש לדחות דבריהם, שהרי למעשה אין בפסק דין הערכאות ולא כלום, כיון שאין בפסק זה כל מעשה של הוצאת ממון אלא דברים בעלמא, וכל שהתובע הוא ציית דינא וודאי לא יוציא ח"ו ממון שלא כדין בלא רשות ב"ד, ואם ח"ו ינהג שלא כדין ויבוא להוציא ממון מהנתבע ע"י הערכאות, יתבענו אז לבית דין.

והנה מש"כ הרמ"א בחו"מ סי' שפ"ח סעי' ה' לענין ערכאות וז"ל ויש

והיתר, אין הנתבע חייב בזה יותר מכל בר ישראל המצווה לאפרושי מאיסורא, וכל שיש לו בזה הוצאת ממון או טירחה גדולה ועגמ"נ, אפשר דאינו חייב, ואמנם י"ל דכל שהוא עצמו דן בערכאות והיה יכול למנעו, גם הוא בכלל חילול ה', שהרי כל האיסור לדון בערכאות הוא מפני שמייקר את חוקיהם ומשפטיהם, ונמצא שכשהנתבע יכול להימנע מלהתדיין שם, ואדברא מפני שידע שע"י משפטיהם יוטב לו, לכן הוא מעדיף להיתבע שם, יש בזה ייקור ערכותיהם, ולהלכה עדיין יל"ע.

טז) וכתבנו לדון אם נתבע בערכאות צריך רשות ב"ד להשיב על התביעה בערכאות, דיש להוכיח מדינא דהרמ"א בסי' כ"ו סעי' א' כ' מי שהלך בערכאות של עכו"ם ונתחייב בדיניהם ואח"כ חזר ותובעו לפני דיני ישראל י"א שאין נזקקין לו, וי"א שנזקקין לו. והסברא ראשונה נ"ל עיקר עכ"ל, וא"כ שהדין שאף אם התובע

רוצה לחזור ולדון בפני ב"ד ישראל אין נזקקין לו, ק"ו שיותר לו לנתבע להשיב לתביעה בערכאות, והנה הטעם שאין נזקקין לו הוא או משום קנס או משום שהסכים לקבל פסק ערכאות, כמבואר בתומים סי' כו סק"ב, ולטעם שני אפשר שכל שלא נפסק הדין לכו"ע נזקקין לו, עי' מש"כ בזה בקונטרס בהל' דיינים, [חלקו נדפס בקונטרס פתח הבית ממו"ח הגאון הגדול רבי רפאל רייכמן שליט"א תמוז תשע"ג].

גם יש לעי' בזה, אם הנתבע היה יכול למנוע הדין בערכאות, אם יוכל לתבוע אח"כ את ההוצאות מהתובע, כמו שהבאנו לעיל מש"כ בשו"ע סי' י"ד סעי' ה' וברמ"א, לענין גביית ההוצאות מההולך לערכאות.

עוד פלפלו בזה דאפשר שכל שהנתבע הלך ברצון לערכאות, ולא מנע את התובע מכך ע"י ב"ד, אם יפסיד בדין הערכאות, לא יוכל לחזור לב"ד לטעם התומים דהוי כקיבל עליו הערכאות.

חולקין וס"ל דמקרי מוסר וחייב לשלם לו על הזיקו וכו' וכ"ש אם התרו בו תחילה שלא ידונו בפני עכו"ם ועבר שיש לו דין מוסר עכ"ל, דמשמע דהתביעה בערכאות חשיב כמוסר, הנה אי"ז שייך לעניננו, כיון דהתם איירי שהוציאו הערכאות עפ"י תביעתו ממון שלא כדין והזיקו לנתבע, והנידון שם אי חשיב מוסר הוא כיון שעל ידו נעשה הנזק, או אינו אלא גרמא בעלמא כיון שנתכוון להצלת ממונו עיי"ש בנו"כ, ולכן אין ענינו לכאן, דהנתבע למעשה לא ניזוק כלום, וכל קפידתו הוא רק משום החשש שהלה יגבה ממנו את מה שיחייבו אותו בערכאות. ופשוט.

ואמנם יש לדון בטעם שהנתבע יוכל לעכב את התובע לתבעו בערכאות יחד עם חברת הביטוח, משום שאע"פ שהתובע הוא ציית דינא, ומקבל על עצמו לא להוציא ממון בלא בי"ד, הרי לפעמים הערכאות יכולים לחייבו לנתבע גם בהוצאות המשפט, וחייב זה פעמים רבות אינו תלוי בגביית התובע עצמו שהוא ציית דינא ולא יגבה שלא כדין, אלא הוא חוב לרשויות המדינה או לעוה"ד של התובע, ובזה שפיר י"ל דהוי כמוסר שמוציא ממון שלא כדין, וכדברי הרמ"א שם, ואף שאי"ז אלא ספק שמא יחייבוהו, מכ"מ עדיין י"ל דלכתחילה עליו להמנע מכך, [אף שעיי"ז יפסיד את כל המגיע לו מהביטוח].

אולם לענ"ד, מאחר ולמעשה אין נמצא

אפי' באחד מאלף, שהערכאות מחייבין נהג פוגע בתביעה שכזו בהוצאות המשפט, ע"כ נראה שאין בזה טענה.

ועי' להלן מה שכתבנו, שלמעשה ע"י התביעה כנגד הנהג הפוגע, מעלה חברת הביטוח לנהג את סכום תשלומי הביטוח החדשיים שלו לעתיד, כיון שגרם לתאונה, וזה נזק וודאי לנתבע.

ה. הבטחת הנתבע מנוזקים

ואמנם מצאנו בכמה מקומות בש"ס ובפוסקים, דאפשר לכוף אדם להבטיח שחבירו לא יבוא לידי נזק ממעשיו, ולפי"ז היה אפשר לומר גם בעניננו דאפשר לכופו לתובע להבטיח שלא יבוא הנתבע הנהג הפוגע לידי נזק, ואע"פ שהתובע ציית דינא ואומר שלא יוציא ממנו ממון שלא עפ"י בית דין, חדא מהא דב"ק קי"ד א' אמר רב אשי האי בר ישראל דזבין ליה ארעא לעובד כוכבים אמצרא דבר ישראל חבריה לעובד כוכבים משמתין ליה מאי טעמא וכו' דאמרי' ליה ארבעית לי אריא אמצראי משמתין ליה עד דקביל עליה כל אונסא ע"כ.

ובן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שכנים הלכה ו' ובטוש"ע סי' קע"ה סעי' מ', [והיינו שעפ"י דין אין על הישראל שמכר השדה חיוב לשלם הנזקים כל שלא קיבל עליו אחריות כמבואר שם בשו"ע, וגם מבואר שם דהא דמחייבין אותו לישראל לקבל עליו כל אונס הוא רק כשיכול

במוכר לעכו"ם ושאר אופנים הרי העכו"ם אינו ציית דינא, ויכול להזיק את הישראל מעצמו, ולכן אפשר לחייב למי שהביאו למנוע גרם ההזיק ע"י שיקבל עליו אחריות, ומכ"מ הדין בזה שבכך שמקבל עליו האחריות סגי, אבל בענינו שהתובע ציית דינא, א"כ מה איכפת לן מה שיפסקו הערכאות, והרי כמה אופנים ישנם שאדם יכול לגזול את חברו, וכי משום כך יחייבו אדם זה להבטיח הדבר שלא יגזול^(יז), ואדרבה אין לך קבלת אחריות גדולה מזו, שרק הוא זה היכול להוציא הממון שפסקו לו.

גם כאמור הרי בכל אלו, סגי לן בכך שיקבל עליו הישראל כל אונס שיבוא מהעכו"ם, ואין צריך להבטיח את הישראל בשעבוד נכסים וכדו', והכא הרי עדיפי טפי, שהרי מה שחושש מהנזק של פסק הערכאות, הרי זה יבוא עליו רק אם התובע יחזור ויתבענו בערכאות ובהוצאה לפועל שלהם כדי לגבות הממון, והרי כשם שמועיל שמקבל אונס דעכו"ם וכו', הכא שהתובע ציית דינא הרי אינו עומד להזיק לו כלל ואין כל חשש בדבר^(יח).

הישראל למכרה לישראל אחר באותם הדמים שמכרה לעכו"ם, כמש"כ שם בסעי' מ"א, כיון שמעיקר הדין אינו חייב על נזקי העכו"ם].

עוד מצאנו בתשו' הרשב"א ח"א סי' אלף נ"ב לענין מי שפרע מקצת חובו והשליש את השטר עד שיפרע השאר, והלך השליש והחזירו למלווה וחזר וגבה בו כל החוב והשליש מודה בכך פטור מדיני אדם, שאין זה אלא גרמא בנזיקין ואם עדיין לא גבה החוב משמתינן ליה לשליש עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי ליה ללוה מחמת אותו שטר וכו' ע"כ.

גם ראיתי בב"י סי' ס"ו שהביא תשובת הריטב"א סימן י"ד לענין מכירת שט"ח לגוי וכו' דאם אין הלוה אנס דמשמתינן להמוכר השטר עד דמסלק היזיקא עיי"ש, ובשו"ע סימן כ"ו סעיף ד' פסק כדברי הריטב"א לענין מכירת שטר כשהלוה אנס, ולא הביא המשך הדין, דבאינו אנס משמתינן ליה, וצ"ע.

אולם אין מכל אלו ראיה לנידוננו, ואדרבה יש מזה ראיה להיפך, דהנה התם

אולם אפשר דבענין זה, התובע בערכאות אינו אלא גרמא, וחזר הדין כמו במוכר לעכו"ם דמשמתינן ליה עד דמקבל אחריות וכו' ותו לא מדי.

(יח) אמנם יש אופנים שחברת הביטוח משלמת לתובע את הכספים המגיעים לו לפי

(יז) אולם באמת יל"ע דגם אם התובע הוא ציית דינא, לפעמים החוב שהערכאות יזכו אותו, יעבור בערכאות לאחר, או לרשויות, וזאת כאשר הנתבע חייב כספים לאחר או לרשויות, והם ימהרו לגבות כשעבודא דרב נתן את חובם מכאן.

ועדיין יש לעי' בזה, דהא דמשמתינן ליה עד דמקבל אחריות נאמר כשהישראל כבר מכר לעכו"ם, אבל משמע דלכתחילה אסור לו למכור לעכו"ם אפי' אם יקבל אחריות, וא"כ הכא שהנפגע תובעו בערכאות הרי"ז כלכתחילה, ומה מועיל במה שאומר ומבטיח שלא יתבענו.

אולם באמת לא קשיא מכך מידי, שהרי שם במוכר לעכו"ם הא גופא שמביא לגבולו עכו"ם שיכול להזיקו הוי גרמא בנזקין, כיון שהוא מצוי ועלול לכך לכן אסור לכתחילה, וכל' הגמ' ארי' ארבעית לי אמצראי, דהיינו שהעמיד לפתחו מזיק העומד להזיקו, [ואעפ"כ סגי ליה בקבלת אחריות], אבל הכא אין במעשה התביעה בערכאות חשש של נזק מצד עצמו, והרי הוא התובע ציית דינא ולא יבוא להוציא ממנו ממון.

ועוד שהרי כבר הבאנו לעיל מש"כ הרמב"ם שם פ"ב מהל' שכנים הלכה ו', ובטוש"ע סי' קע"ה סעי' מ"א כ' וז"ל במה דברים אמורים כשיכול למוכרה

או לשוכרה לישראל בדמים שנותן העכו"ם אבל אינו חייב למוכרה לישראל בפחות ע"כ, ומשמע דבזה אפי' א"צ לקבל אחריות, והכא וודאי שהוא דומה לכך שאינו יכול לקבל את הדמים המגיעים לו באופן אחר, ודו"ק (יט).

ו. מנהגנו בזה

הנה כיון שא"א לגבות תשלומי הנזקים מהחברה בלא לתבוע בערכאות גם את הנהג הפוגע, ויש בזה דוחק והכרח, הרינו נוהגים להתיר לנפגע לתבוע את חברת הביטוח יחד עם הנהג הפוגע.

והטעם בזה, משום דהתביעה היא להוציא ממון שחייבים לו ושאינו יכול להוציאו כדין, וזה בכלל ההיתר שמתירים בי"ד התביעה בערכאות, דכבר נתבאר שאיסור הערכאות הוא רק אם יכול לגבות את שלו בדי"ת, אבל אם אין יכול להוציא את שלו בדי"ת, גם אם אין זה באשמת הנתבע, מתירין לו לתבוע בערכאות, [כל שהנתבע אינו ניזוק מכך שלא כדין], כמו שנתבאר כן נראה לענ"ד, וכן דייקנו

להפסיד את ביתו שלו ולמכרו בזול כדי שלא ינזקו אחרים בגרמא, ודוקא כשהישראל מוכן לקנותו ממנו והוא מוכרו לגוי הוי גרמא בנזיקין כלפי הישראל שינזק מהגוי, אבל בנידונינו שעושה מעשה גרמא בידים כלפי הישראל שתובעו בערכותיהם, ודאי שיש לו לקבל ע"ע שישלם ההיזקות ודו"ק.

החלטת הערכאות, וחוזרת לגבות כספים אלו מהנתבע, וא"כ זה דומה להא דמוכר שדהו לעכו"ם, שצריך לקבל כל אונסא דאתי מחמתו. (יט) הערת הרב דוד בריזל, יש להעיר בזה, שיש לחלק שהטעם ששם כשאנו רוצה לקנות אין מחייבים אותו, מפני שאין עליו איסור למכרו לגוי באופן זה, שאינו חייב

מדברי הפוסקים וה"נ בזה (ב).

אלא שההיתר שאנו נותנין הוא רק בקיום התנאים דלהלן, שבזה אנו מבטיחים שלא יוכל הנתבע לבוא מזה לידי היזק (כא).

ולבן כאשר אנו מתירין לנפגע לתבוע בערכאות, אנו מחייבים את התובע בכמה דברים, וכדלהלן.

א. לחתום על שטר בוררות בו הוא מקבל את סמכות בית הדין בכל עניני הממונות שבינו לבין הנתבע, וקבלת סמכות ביה"ד כבוררים יש לזה תוקף גם בדיניהם, עפ"י חוקי הבוררות, ולכן לא יוכל התובע להוציא ממון מהנתבע, אם בית דין ירצו למנוע הדבר].

ב. התובע יתחייב בהתחייבות ברורה כדין ובכתב, כי ככל שהנתבע יחויב ע"י הערכאות בתשלום, לא יוציא שום ממון אלא ע"י פסק בית דין, [והתחייבות זו מועילה אף בדיניהם].

ג. התחייבות של התובע לשלם את כל

ההוצאות שיוציא הנתבע ע"י תביעתו, כמו הוצאות משפט וכדו'. וכן כי ככל שחברת הביטוח תשלם לתובע את הכספים שיפסקו לטובתו ותבוא לגבות מהנתבע, הרי יהיה על התובע להחזיר לו לנתבע כל ממון שיצטרך לשלם עבורו.

ד. על התובע להפקיד בבית הדין צ'ק בטחון, שאם יבוא לגבות שלא כדין מהנתבע, יוכלו ביי"ד להשתמש בצ'ק זה לגביה או כהוכחת פרעון וכדו', ולפעמים נדרשים גם ערבים לצ'ק, [לצ'ק בלתי מוגבל בסחירות, יש מעמד ותוקף חזק בערכאות שלהם כידוע, ולכפה"ח יוכל עי"ז הנתבע להפטר מהתשלום אם יתבע על כך].

והנה רק לאחר שמתקיימים כל התנאים הללו, אנו מתירים לתובע לצרף את הנהגה הפוגע לתביעה בערכאות.

ולמעשה אם הערכאות יחייבו את הנהגה הפוגע בתשלום, יבואו התובע והנתבע לבי"ד, לדון מה מגיע לו עפ"י די"ת, וככל שיחויב הנתבע בדין ישלם לו (כב).

כא) וכבר כתבנו לעיל בפתיחת הדברים, דבתביעות על סכומים קטנים אין אנו מקפידים כ"כ על כל התנאים הללו, כל שהתובע הוא ציית דינא, אבל בסכומים גדולים שהנסיון גדול, יש להבטיח מראש שלא יבוא לידי מכשול. **כב)** ואמנם יש לדון בזה, באלו נזקים אפשר לחייב עפ"י דין את הנהגה הפוגע, והנידון

כ) ובעז"ה נאריך בזה בקונטרס רביעי הדין בהלכות דיינים, דלענ"ד בענין שהנתבע אינו נמצא כדי לדון עמו בבי"ד, או שהוא חולה ואנוס שא"א להוציא ממנו אלא בערכאות, אפשר להתיר לו, דההיתר לערכאות אינו משום הסירוב אלא משום שאינו יכול להוציא את שלו מחבירו, ויש לזה כו"כ ראיות.

ז. בביטוחים אחרים והשתתפות

עצמית

בזמננו מומחים במקצועות רבים כמו העוסקים ברפואה, בראיית חשבון ובעריכת דין וכדו', החוששים שלקוחות יתבעו אותם בערכאות בסכומים גדולים, בגין נזקים שנגרמו על ידם בטעות או ברשלנות תוך כדי עבודתם, מבטחים עצמם בחברות הביטוח, שאם הם יתבעו ע"י לקוחות ויחויבו ע"י הערכאות, הרי שחברת הביטוח תשלם את החיובים.

כאמור, כאשר אדם שניזוק מאחד מבעלי מקצועות אלו ודומיהם, מבקש לתבוע את חברת הביטוח לתשלום הנזקים, עליו לתבוע יחד עמם את בעל המלאכה והמומחה שגרם לנזק, והנה לפעמים מחייבים הערכאות גם את בעלי המקצוע בתשלום אם הנזק אינו כלול בביטוח

[וכשהנזק נעשה במכוון וכדו'], ובעוד אופנים מסוימים, וא"כ גם בזה התביעה בערכאות עלולה להביא חיוב שלא כדין על הנתבע, וא"כ יש לדון אם מותר לתובע לתבעו בערכאות.

וביותר יש מקום גדול לאסור לתבוע בזה בערכאות, כאשר הנתבע הוא ציית דינא, משום שגם כאשר הערכאות מחייבים את חברת הביטוח בתשלום הנזקים, על המבוטח [הרופא שהזיק וכדו'] לעולם להשתתף בסכום מסוים וקבוע עבור הנזק, הנקרא בלשונם "השתתפות עצמית", וא"כ יש מקום לטענת הנתבע שאינו רוצה שיצרפו אותו לתביעה בערכאות שתחייב אותו בתשלום זה, גם בנזקי תאונות דרכים ישנם מקרים בהם הפוגע צריך לשלם השתתפות עצמית^(כג).

ואמנם י"ל דגם בזה עצם פסק הערכאות

בהערה, שעפ"י החוק וכך הוא ההסכם בשעת חתימת הפוליסה, חברת הביטוח היא חייבת ישירה כלפי הנפגע, דהיינו שהם התחייבו לשלם לכל הנפגעים של המבוטח ישירות, [ואין זה התחייבות כלפי הפוגע שהם ישלמו בעבורו מה שהוא יתחייב לשלם לאחרים, אלא שהם התחייבו כלפי הנפגעים שלו ישירות לשלם להם מה שהחוק מחייב אותו לשלם, וגם אם הפוגע המבוטח יגיד שאינו רוצה שחברת הביטוח ישלמו לנפגע והוא רוצה להסתדר עם הנפגע לבדו, הזכות ביד הנפגע לתבוע את הביטוח שהם חייבים ישירים כלפיו], ונמצא שהחברה

אם אפשר לחייבו גם בחיובים שהמנהג לשלם [כפי שחברת הביטוח משלמת], אע"פ שפטורים מצד הדין, דנראה פשוט דכיון שאין כל קנין והתחייבות בין הנהגים עצמם, א"א לחייב יתר על מה שמחייבים כל מזיק, משא"כ בחברת ביטוח שזה גופא נתחייבו לשלם תשלומים אלו, ויש להאריך בזה, ועוד חזון למועד.

כג) הערה מהרב דוד בריזל, במה שנראה כאן מסקנת הדברים, שהפוגע חייב לשלם לנהג את ההשתתפות העצמית ששילם לביטוח, לכאור' יש לדון בזה, דהנה נתברר לי עפ"י מומחים, והובא במשפט המזיק ח"א פרק י"ד סעיף ח'

שיחייב את הנתבע, אינו מזיק כלום לנתבע, שאין זה אלא דברים בעלמא, ככל שבפועל אין התובע גובה אותו.

לכן גם בכל אופנים אלו אנו נוהגים כאמור, שעל התובע להתחייב ככל שפירטנו לעיל, ואז מתירים לו לתבוע בערכאות, ואם הנתבע יחויב בערכאות יבואו לבי"ד לדון כמה הוא חייב לשלם עפ"י דין תורה (כד).

ח. עליית מחיר פוליסת הביטוח

כאשר תובעים את הנהג הפוגע בערכאות, חברת הביטוח מעלה לנהג זה את

סכום תשלומי הביטוח החדשיים שהוא צריך לשלם בעתיד, כיון שהכלל הוא שנהג שגרם לתאונה משלם מחיר יותר גבוה לביטוח, והנהג דבר זה הוא נזק וודאי לנתבע ולכאור' מצד זה היה יכול לעכב את התביעה ובשל כך.

אמנם נראה דכיון שלפי כללי הביטוח נהג שגרם לתאונה צריך לשלם תשלומים גבוהים מהאחרים, הרי"ז בכלל הדין ומה שע"י תביעתו מתגלית האמת לביטוח אין בזה משום הוצאת ממון שלא כדין, דלאדם כזה נקבע אכן המחיר הגבוה (כה).

להתחייב שהוא לא יגבה שלא כדין, אבל מה שהחברה תובעת ממנו, ע"ז לכאור' אין לו לשלם].

(כד) ראה בהערה הקודמת, דא"א לחייב נהג שפגע בחבירו יתר על מה שחייבה תורה, ומה שחברות הביטוח משלמות הוא מצד התחייבותם, עיי"ש.

ואמנם ברופאים ובעלי מלאכה אפשר לדון דכיון שהם חשובים שכירים של הלקוחות, מדין פועל או קבלן, אפשר שעל דעת הכי שכו מלאכתן, שאם יזיקו ישלמו את התשלומים המקובלים במנהג, וכדאמר' בכל דיני שכירות הכל כפי שנתחייבו, אולם לענ"ד זה אינו, ולא ישלמו אלא המגיע עפ"י די"ת, ויש להאריך.

(כה) ועדיין יש לברר הדברים, כיון דלכאור' עליית מחיר הביטוח נובעת משני חלקים:

א' שבכך שגרם לתאונה עצמה מוכח שאינו

שמשלמת עפ"י חוקיהם זה חיוב גמור שהם התחייבו לשלם לנפגע כפי החוקים, וגם בשעה שהמבוטח חתם על הפוליסה הוא התחייב כלפי החברה לשלם להם השתתפות עצמית כפי מה שהם ישלמו לנפגעים שלו עפ"י החוק, וא"כ אין על הנפגע לשלם לו מה שהוא חייב לשלם לחברה השתתפות עצמית, שחוב זה הוא התחייב עפ"י דין, והנפגע קיבל כל כספו כדין והפוגע משלם חיובו כדין, ומטעם זה יש לדון גם במה שכתבתם בהמשך לגבי עליית מחיר הפוליסה, שאם המחיר הגבוה הוא עבור ניצול הביטוח יש לדון שהנפגע יתחייב לשלם על כך, ולפי דבריי גם ע"ז אין לו לשלם, שמותר לנפגע לתבוע את החוב שלו שהביטוח חייבים לו ואינו צריך להתחשב במה שהפוגע התחייב לשלם להם מחיר גבוה במקרה שישלמו את הביטוח ודו"ק היטב. [ובמה שכ' שאם בית המשפט יחייב אותו לשלם לנפגע, ע"ז אכן הנפגע צריך

ט. בתביעה משותפים שאחד מהם

ציית דינא

עוד מצוי בתביעה כנגד כמה שותפים בעסק או בחברה, שרובם אינם צייתי דינא, ואינם מסכימים לבא לדון בבי"ד, אולם יש כמה מהם דצייתי דינא, והנה כאשר התביעה מוגשת בערכאות חייבת להיות כנגד כולם יחד, הרי גם בענין זה יש לנהוג כמש"כ, ולהבטיח כי השותפים דצייתי דינא לא ינזקו, ואח"כ ידונו עם השותפים דצייתי דינא בבית דין, ועוד יש להאריך בזה (כ^ו).

י. כשהנתבע מצרף אחר לתביעה

והנה לאחרונה בא לפנינו מעשה באחד שנתקל בגל אבנים ברחוב העיר, וניזוק מכך קשות, לאחר שהגיש תביעה כספית גדולה בערכאות כנגד העיריה וחברת הביטוח שהעיריה מבוטחת בה, עפ"י היתר בית דין, השיבה העיריה את תשובתה לתביעה וכן צירפה את האדם

שהניח את גל האבנים ברחוב כנתבע נוסף בתביעה זו, [בערכאות קיים הליך הנקרא צירוף צד שלישי, היינו כי אם הנתבע סבור כי האשמה נגרמה ע"י אחר, הרי גם אם הוא חייב מצד אחריותו הכוללת, הוא יכול לצרף את הצד השלישי כנתבע, וככל שיפסק על הנתבע חיוב, ויתברר כי אכן האשמה היא בצד השלישי, הוא יוכל לגלגל את החיוב על השני].

והנה התובע בא לשאול אם היתר בי"ד שקיבל לתבוע בערכאות, מתיר לו להמשיך בתביעה, וזאת לאור צירוף האדם הנוסף לתביעה שהוא ציית דינא, [ומסתבר גם שאדם זה שהניח האבנים פטור עפ"י דין, דאמנם הוי נזקי בור, אבל הנזק היה מהקרקע והלכה ערוכה היא בשו"ע ריש סי' תי"א דפטור, משום דקרקע עולם הזיקתו, וכן מטעמים אחרים (כ^ז)].

והנה מכיון שהתביעה של התובע היא כנגד העיריה, התרנו לו להשאיר את תביעתו (כ^ח), אלא שאם הערכאות

זהיר, ויותר מועד לפורענות.

כז) דבנזקי בור אין משלמים על ארבעה דברים, ועיקר הנזקים הם ריפוי ושבת, וגם מצד חיוב נזק הרי צריך לשום כמה היה שווה קודם הנזק כעבד, וכמה שווה לאחר הנזק, ובענין דידן הניזק הוא זקן למעלה משמונים שנה, שאין שום נזק בשומא כעבד.

ב' שעצם השימוש בביטוח לגביית ממון, מעלה אצל החברה את מחירי הביטוח, אף שאין לנהג זה כל אשמה בתאונה זו, [וכלל זה נקבע כדי לצמצם את התביעות של הנהגים בנזקים קטנים], ועוד יל"ע בזה.

כח) דאע"פ שמצד הדין גם העיריה אינה חייבת, הרי העיריה התחייבה לכל מי שגר

כו) ועי' מש"כ בספר אהל יהושע ח"ב סי' קט"ו, בשותפים ישראל ועכו"ם.

יחייבו אדם זה שהניח האבנים בתשלום לתובע, יהיה עליו לחזור ולשאול מה דינו, וכן בענין שהערכאות יחייבו את העיריה לשלם לתובע, אלא שיחייבו את אותו אדם לשלם לעיריה, גם בזה יש לדון, אם מותר לו לגבות הממון מהעיריה כיון שהם יגבו מאותו אדם, ועוד יל"ע בכ"ז (כט).

בעיר [ומשלם בה ארנונה וכדו'], לשלם לו עבור נזק שיגרם לו ברה"ר, וכן מצד שחברת הביטוח התחייבה כלפי העיריה לשלם למי שינזק, וחל מדינא דעבד כנעני, דהוי כהילך מנה והתקדשי לפלוני, ודו"ק. (כט) הערה מהרב דוד בריזל, ראה במשפט המזיק פי"ד ס"ח, ובח"ב סי' כ"ג באורך, שמאחר שיש לו חוב מהביטוח כלפיו, אינו צריך להתחשב במה שהם יחייבו אחרים שלא כדין, ואין זה גרמא בנזיקין כיון שתובע את החוב שלו וממילא נגרם הפסד לאחרים, ולפי"ז בנד"ד מותר לו לתבוע העירייה והביטוח.

סימן י"ג

בענין פשרה במקום חיובי שבועה דאורייתא ודרבנן וכמה התשלום שמחייבים לפטור מהשבועה

מכתב השגה לגאון אחד

למעכ"ת הגאון הגדול שליט"א ראב"ד בבית דין צדק
אחדשכ"ת.

לאחר בקשת המחילה ממעכ"ת, הנני להעלות בזה מה שתמהתי בראותי ההחלטה שניתנה ע"י מעכ"ת, בה חייבו את הנתבע במחצית מסכום התביעה, משום שנתחייב בשבועה דאורייתא של שבועת השומרים, [ושאר שבועות השומרים], שאע"פ שהנתבע רצה להשבע, הרי מכיון ואין נוהגין להשביע בזה"ז חייבוהו בכך, גם ראיתי כי מעכ"ת חוזר ושונה בכל דו"ד שיש בו חיובי שבועה, לקבוע הדבר כמסמרות נטועים וקבועים, לחייב בתשלום שליש מהתביעה כשיש חיוב שבועה דרבנן, ומחצית מהתביעה כשיש חיוב שבועה דאורייתא, ובלא להתייחס כראוי לכל מקרה לפי עניינו.

ולענ"ד מה שהעמיד כלל של סכום קבוע לתשלום במקום שבועה אינו נכון, כי לכלל זה לפשר כך במקום שבועה, אין לו כל מקור בראשונים ובקדמונים, ואינו אלא מנהג שנהגו בתי דין ומדין פשרה, ושהוזכרה רק באחרוני האחרונים כמנהג בעלמא, ולכן יש לקבוע סכום התשלום בכל מקרה לפי ענינו, ולא לקבוע בזה תשלום של סכום קבוע מהתביעה.

והנה המנהג נוסד עפ"י דברי השו"ע בסי' פ"ז סעיף כ"א שכ' וז"ל ואעפ"כ צריכים הדיינים לפצור בבעלי דינים אולי יחזרו בהם עד שלא תהיה שם שבועה כלל עכ"ל, וכדברי הטושו"ע בסי' י"ב סעי' ב' שכ' דרשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה ע"כ, אולם הטושו"ע ונו"כ לא קבעו מהי הפשרה הראויה בענין זה, וכמה

ישלמו במקום השבועה, כיון שדינה להעשות לפי הענין^(א), וכדיתבאר להלן.

לכן אי אפשר לקבוע בזה כללים קבועים, וא"א לומר בזה יקוב הדין שכיון שיש חיוב שבועה ישלם לפי כלל מסוים וקבוע, שהרי כאמור אי"ז חיוב מצד דין אלא משום פשרה בעלמא, ויש לדון בכל מקרה לפי ענינו, ולפי הטענות והראיות של הצדדים, כחלק מכללי ושיקולי הפשרה, והקובע כמה ישלמו במקום שבועה דאורייתא וכמה במקום שבועה דרבנן, כהלכה פסוקה וכדין חתוך, לענ"ד אינו כדין.

ועל עתה באתי, במעשה אליו מתייחסת החלטה זו, בה התובע הגיש תביעתו עשרות שנים לאחר שאירע המעשה, ועיקר עילת התביעה היא, שהתובע העביר אז ע"י שליח לסוחר דולרים בחו"ל, כספים בסכומים עצומים, והכספים נעלמו בידי הסוחר בעסק ביש, ועתה תובע זה ששלח את הכספים את השליח בטענות של חיובי שומרים, ומכללם טוען שלא ציוה עליו להעביר הכספים לסוחר זה, וכן תובע שהשליח יוכיח כי מסר הכספים לסוחר הדולרים ועוד כהנה, וכיון שהשליח השיב על הכל בטענות פטור, תבע לחיבו בשבועת השומרים וכו', ואם כי טענות התובע ברובן הן טענות שמא, הרי חיוב שבועת השומרים נאמר אף בטענת שמא, ולכן חייב הנתבע בשבועה דאורייתא^(ב), ואע"פ שניכר כי כל תביעה זו שהיא קרובה להיות כדין מרומה^(ג), מחמת כמה טעמים, ובפרט

החזרתי, משום שטוען שנתן הכספים לסוחר זה עפ"י הוראת המשלח, הרי"ז טענת החזרתי, ובזה הרי ליכא שבועת השומרים דאורייתא, כמש"כ בשו"ע סי' רצ"ו סעי' ב', ועי' מש"כ בזה בסוף סימן זה, אולם לא באנו בזה לדון בעצם הדי"ת, אלא לענין יסוד דין פשרה בנתחייב בשבועה.

ג) דין מרומה איתא בשו"ע סי' ט"ו סעי' ג' וז"ל הדיין שבא לפניו דין שידוע שהוא מרומה לא יאמר אחתנו ויהא הקולר תלוי בצוואר העדים, אלא כיצד יעשה ידרוש בו ויחקור הרבה בדרישה וחקירה של דיני נפשות וכו' ע"כ.

ואף שכאמור לא באנו לדון בעצם הדי"ת, שזה נתון רק לדין ששמע דברי ב' הצדדים וכדין,

א) דהנה יש ב' אופנים של קבלת פשרה, חדא קודם תחילת הדין וכלשון השו"ע בסי' י"ב סעי' ב', מצוה לומר לבע"ד בתחילה הדין אתם רוצים או הפשרה, ושנית לאחר שכבר שמעו טענותיהם אלא דעדיין לא גמרו הדין, כמבואר שם בשו"ע. [וקבלת הדיינים לפשרה, או הפשרה עצמה צריכה קנין, כמש"כ בסנהדרין ו' ב' והלכתא פשרה צריכה קנין, וברמב"ם פכ"ב מסנהדרין ה"ו, ובשו"ע סי' י"ב סעי' ד' כ' אף על פי שנתרצו הבעלי דינין בפשרה בבי"ד יכולים לחזור בהם כל זמן שלא קנו מידם דפשרה צריכה קנין וכו' ע"כ].

ב) ואמנם במעשה זה אפשר דליכא כלל שבועה דאורייתא, כיון שטענות הנתבע הם טענת

ריבוי הזמן שעבר מהמעשה, אעפ"כ חייבוהו לנתבע לשלם מחצית מסכום התביעה.

והחלטה זו מתבססת על ההנחה האמורה של מעכ"ת, כאילו שיעור זה של תשלום מחצה מהתביעה במקום שיש חיוב שבועה דאורייתא הוא מצד עיקר הדין, שלענ"ד זה אינו, שאף אם נימא שיש במעשה זה חיוב דשבועת השומרים, הרי מכיון וכל התשלום במקום חיובי שבועה באופן שהנתבע רוצה להשבע ואין מניחין אותו הוא מדין פשרה, הרי יש להתחשב בכלל הטענות והאומדנא עם מי האמת והצדק, וברור שבענין זה, שניכר בתביעה שאין לה על מה לסמוך, א"א לחייב את הנתבע לשלם מחצית החוב מחמת חיובי השבועה, וכפי שנאריך להלן.

והנה אם מחייבים תמיד את הנתבע חלק גדול מהתביעה משום חיוב שבועה, בלא להתחשב באומדנא, פותחין בזה פתח גדול לרמאים וגנבים, שבכל אופן שיכולים לחייב בטענתם שבועה, יבואו לתבוע ממון ושבועה, ועי"ז יהיו מובטחים ברווח גדול של מחצית או שליש מהתביעה, וזה קלקול הדין והצדק, ועי' ברמב"ם בפ"ב ממלוה ולוה ה"ד שכ' מי שהוחזק שהוא עני וכו' ובא בעל חובו להשביעו בתקנה זו וכו' שרוצה לצערו בשבועה זו וכו' או כדי שילך וילוה מהעכו"ם או יקח נכסי אשתו כדי להנצל משבועה זו יראה לי שאסור לדיין ירא שמים להשביעו שבועה זו וכו' ע"כ, ראה בהערה לשון הרמב"ם^(ד), וא"כ ה"נ בעניננו שבי"ד נוטים שמה שזה תובע הממון והשבועה, הוא כדי שישלם לו חלק

לחשוד בדבר, ולכן גם בעניננו כך, אמנם בשטר ישן י"ל דהטעם משום דאמרי' שמא פרע לו, ולא החזיר לו השטר, והכא י"ל דמשום שהתובע ידע שהנתבע נהג כדין.

(ד) וז"ל הרמב"ם שם, מי שהוחזק שהוא עני וכשר והולך בתום והדבר גלוי וידוע לדיין ולרוב העם ובא בעל חובו להשביעו בתקנה זו והוחזק התובע שאינו מסתפק בעניות זו אלא רוצה לצערו בשבועה זו להצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו או כדי שילך וילוה מן העכו"ם או יקח נכסי אשתו ויתן לזה עד שינצל משבועה זו יראה לי שאסור לדיין ירא שמים להשביעו שבועה זו וכו' ע"כ.

מכ"מ הנני לציין בזה, שמאחר ועברו שנים רבות מעילת התביעה וזה התובע שתק ולא תבע, לא עדיפי משטר ישן שכ' הרמ"א בסי' ס"א סעי' ט' וז"ל וכן כל שהוציא שטר ישן יש לב"ד לחקור ולפשפש אחריו אע"ג שכתוב בו נאמנות שלא יטעון הנתבע שום טענה נגד השטר וקבל עליו בחרם, וצריך לחקור אחר זה כדי להוציא הדין לאמתו עכ"ל, ועי' בנתיב"מ שם שכ' ושטר ישן הוא בלא רווחים שלשה שנים, ועל רווחים ו' שנים ע"כ, וכ"כ בכסף הקדשים שזמנו ג' שנים, ובפ"ת שם, ועי' עוד בנתיב"מ שם סקי"ח שכ' שהמנהג שאין גובין כלל בשטר ישן, וזיל בתר טעמא דכיון שלא תבע זמן כה מרובה יש

מהתביעה, הרי כיון שכיום אין משביעין באופן זה, גם אין לחייב ממון במקום שבועה.

ועי' בערוה"ש סי' פ"ז הי"ב שכ' תוכ"ד כשהדיין רואה שהתובע רוצה השבועה כדי שיוכרח להתפשר עמו, אינו משביעו וכו' וצריך הדיין לזהר מאוד בזה. כי בזמנינו מרחיקין את עצמינו משבועה מאוד מאוד, וכמה פעמים אנו רואים שאחד רוצה להטיל על חבירו שבועה כדי להוציא ממון, לכן צריך הדיין להתחכם בזה עכ"ל, ובסו"ד כ' מ"מ יש כח ביד הדיין לעשות כפי הנראה בעיניו, ועי' בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' קל"ג מש"כ בד"ה ועל^(ה).

גם החלטת מע"כ לחייב מחצה במקום שבועה דאורייתא, הנה משמעות רוב האחרונים שהביאו מנהג זה של פשרה במקום שבועה, שגם בשבועה דאור' מחייבין רק שליש, כדלהלן.

עוד נראה פשוט, דהא דנהגו לחייב תשלום כדי לפטור משבועה, הוא דוקא בענין שקיבלו עליהם בעלי הדין את הדיינים גם לפשרה, אבל כל שקיבלו הדיינים לדון ביניהם דין תורה, אי אפשר לחייב תשלום משום שבועה, דכל יסוד תשלום זה הוא משום פשרה, [גם כשקיבלו עליהם הצדדים פשרה קרובה לדין, פשוט דיכולים לחייב תשלום במקום השבועה].

ונבאר הדברים:

ושם לענין מי שאינו רוצה לישיבע בסעי' ט', ובאינו יכול להשיבע בסעי' י"ג, ולענין דין שכנגדו בסעי' י"א.

אלא דכתבו הפוסקים דיש למנוע השבועה משום חומר שבועה, וכמש"כ בשו"ע

א. פשרה במקום שבועה, מקור הדין

מצד הדין מי שנתחייב שבועה משביעין אותו כדין, כל שבועה כדינה, וכפי שנתפרשו הלכותיהן במקומות רבים בשו"ע חו"מ, ובעיקר מסימן פ"ז ואילך,

סי' קס"ג שכתב דאפילו אינו רוצה להשיבע לגמרי רק להפסידו כדי להתפשר עמו למלאות קצת היזקו אסור לעשות כן אי לא חשיד ליה, וראה מלעיל סימן י"ב סעיף ו' מי שתובעין אותו כו' אסור לבקש צדדים וכו', ואם אמרינן כי על הנתבע מכל שכן על התובע, עיי"ש. עכ"ד.

(ה) ועי' בט"ז ריש סימן צ"ג שכתב דנראה שצריך שיהיה חשוד בעיני התובע עליו מאיזה הוכחה שיש לו, אבל אם מודה שאין לו שום הוכחה לחשוד אותו אינו משביעו כמ"ש בסימן פ"ז סעיף י"א לישיבע דחשיד ליה בכך ע"כ. והביאו בפתחי תשובה בס"ק ג', וכתב עוד בפת"ת ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א

סי' פ"ז סעיף כ"א וז"ל ואעפ"כ צריכים הדיינים לפצור בבעלי דינים אולי יחזרו בהם עד שלא תהיה שם שבועה כלל עכ"ל, ולכאור' הכוונה, שבי"ד מפצירים בהם לעשות פשרה, וכדברי השו"ע בסי' י"ב.

והמור' בסי' י"ב כ' וז"ל לאחר גמר דין אינו יכול לעשות פשרה, אם יש שבועה ביניהם רשאי לעשות פשרה ביניהם אפילו לאחר גמר דין כדי ליפטר מעונש שבועה ע"כ. ועיי"ש בב"י, וכ"פ בשו"ע בסי' י"ב סעי' ב' וז"ל ואם חייבו בי"ד שבועה לאחד

מהם רשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה עכ"ל⁽¹⁾, ועי' מש"כ בלבוש בסי' י"ב סעי' ב'⁽²⁾.

ב. המנהג בזמננו

והנה בזמננו שכבר נהגו כל בתי דין בישראל שאין משביעין בעלי דינים כלל, אף שנתחייבו בשבועה דאורייתא, ומשום חומר השבועה, ומעולם לא ראינו בימינו בית דין בישראל שמשביעין שום שבועה⁽³⁾, לפיכך נהגו

שם דאם חייבו בי"ד שבועה לאחד מהם רשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה, יש לפרש דאיירי גם בכפיה. אולם הפירוש הנכון הוא כמש"כ בנתיח"מ סק"א, שביאר דברי הש"ך ושלטי גבורים, דפשו שהבע"ד מתרצין שהדיינים יעשו לפי דעתן אסור, ופשרה שמפייסין הדיינים מותר עיי"ש, ולפי"ז במקום שבועה מותר לרצותם לבע"ד שיסכימו שבי"ד יפשו ביניהם לפי דעתם.

ז) וז"ל אבל אחר שאינו דיין יכול לעשות פשרה ביניהם אף לאחר גמר הדין ובלבד חוץ לב"ד שלא במושב ב"ד משום זילותא דבי דינא מיהו אם יש עסק שבוע' ביניהם רשאי אפי' דיין בעודו בבי"ד לעשות פשרה ביניהם אפילו לאחר גמר הדין כדי ליפטר מענש שבועה אך לא יכוף הדיין לאחד ליכנס לפניו משורת הדין אע"פ שנראה שהוא מן הראוי ויש חולקין ע"כ.

ח) ומכבר תמהנו דהיאך ביטלו לגמרי בדורות האחרונים חובת שבועה אשר כל דיני ממונות הרי תלויים בדיני שבועה, ואין בתי דין

ו) והנה לא נתפרש בדבריהם אם הכוונה לומר שבי"ד מבקשים ומגלגלים עם בעלי הדין לעשות פשרה מרצונם בלא כפיית הבי"ד, וקמ"ל דאע"פ שלאחר גמ"ד אסור לבקש מהם לעשות פשרה, הרי במקום שיש שבועה ביניהם מותר, או דהאי דינא שבמקום שבועה מפשרים אף לאחר גמ"ד, איירי שקיבלו את הבי"ד מתחילה גם לפשרה, ולכן הבי"ד יכולים לכפות עליהם פשרה כדי להפטר מעונש שבועה.

והנה הש"ך בסק"ו אדינא דלאחר גמ"ד אין רשאין לעשות פשרה, הביא דברי שלטי הגבורים בסנהדרין שכ' נראה בעיני שאין כל הדברים אמורים אלא כשהדיינים רוצים להטיל פשרה כפי מראי עיניהם שלא מדעת הבעלי דינים אבל אם מודיעים להם טיב הפשרה ומפיסים אותם עד שהם מתרצים למחול א' לחברו או לתת א' לחבירו דבר ידוע אפי' אחר גמ"ד ראוי לעשות כן ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוס' ופתו' וכו' ע"כ. והיינו דלפשוט מרצון בעלי הדין מותר לעולם, א"כ המשך דברי השו"ע

בי"ד שבמקום שיש חיוב שבועה מפשרים ביניהם, וכמש"כ בפוסקים דמפשרים במקום שבועה, [והנה הטעם שאין בי"ד משביעין הוא משום חשש שבועת שקר, אולם בפוסקים האריכו שגם על האדם להזהר משבועה אפי' שיודע שנשבע על האמת, ואף שמפסיד בזה ממון הרבה^(ט)].

והנה התשלום במקום שבועה הוא מדין פשרה, ולכן פשרה צריכה דעת בעלי דין, אולם כיון שכיום לעולם מקבלים בעלי הדין מתחילה את הדיינים עליהם בין לדין ובין לפשרה כופים בית הדין על הפשרה, ומחייבין תשלום ממון במקום השבועה, ואין צריך שיסכימו לכך בעלי הדין.

משביעים כלל אף באופנים שאין עצה לברר הדברים אלא בשבועה, וגם בבני תורה וביר"ש שאינם חשודים להשבע לשקר אין משביעין אותם ומחייבים אותם בממון במקום השבועה בעל כרחם, והרי ע"י שיחייבו אותם בשבועה יתבררו הדברים, והנה הטעם דנמנעים מלהשביע הוא משום ששבועה קלה בעיני העם, וחוששין משבועת שקר, וזה פלא, דהרי כיום אינו כן, ואדרבה לא גרעי יהודים יר"ש בזמננו מאלו היהודים אף עמי ארצות בדורות הקודמים שהשביעום בשופי, ויל"ע למעשה אם כיון שפשט מנהג זה בישראל אין משביעים לעולם, או דאפשר להשביע בשעת הדחק אף בזמננו, וצריך להתיישב בדבר. וראה מש"כ בסי' ט"ו.

גם כתבנו לדון במעשה שאחד קפץ ונשבע, אם נפטר בזה, אמנם בעינין שבועה בנקיטת חפץ כמש"כ בשו"ע סי' פ"ז סעי' י"ג, וכל שלא נשבע בנקיטת חפץ לא הוי שבועה, ואכ"מ. [ובאותו מעשה בא האדם לבי"ד עם ס"ת קטן].

ומכבר כתבנו לדון, אם מותר לו לאדם לקפוץ ולהשבע באופן המועיל, כיון שיודע שבלא"ה יצטרך לשלם ממון הרבה.

ט) בשו"ע או"ח סי' קנ"ו כ' ויזהר מלישבע אפילו באמת וכו' ובטור שם כ' ומאד מאד יזהר האדם בעינין השבועה עיי"ש, אמנם התם

איירי לענין שנשבע לעשות, ועי' ברמב"ם בספר המצוות מצוה ז' שכ' שהשבועה בעת הצורך מצוה, וכ' והיא מצות עשה שצונו להשבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו וכו' ע"כ, וכ"כ בפ"א מה' שבועות ה"א דכשם ששבועת שוא ושקר בלא תעשה כך מצות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבי"ד בשם שנאמר ובשמו תשבע זו מצות עשה שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא והדור וקדוש גדול הוא להשבע בשמו עכ"ל, ועיי"ש בנו"כ.

אמנם דעת הרמב"ן בסה"מ שם שחולק על כל זה וס"ל שאין השבועה בשמו בעת הצורך חובה ומצות עשה אבל רשות היא בידנו עם תנאים עיי"ש.

ועי' בשו"ת צ"א ח"ח סימן ח' מה שאסף בזה כעמיר גורנה מדברי הראשונים והאחרונים בחומר שבועה אפי' על האמת, ובתוכ"ד הביא דברי הרדב"ז בח"ד סי' רי"א דבעלי תורה ובעלי מעשה אינם רוצים להשבע בב"ד ע"ש, ושכספר שו"ת שערי דעה ח"א סי' ק"צ כ' שמצא כתוב בזה ע"ש הרדב"ז דמה שנזהרים רוב העולם שלא לישבע על אמת בשביל ממון ורבים מהחרדים לדבר ה' מפסידים ממון עיי"ז שהוא חסידות של שטות ע"ש.

ויל"ע במנהג זה שנהגו בתי דין בזמננו, שלעולם במקום חיוב שבועה מפשרים בממון, שהרי דינא דמפשרין אינו משום שהתשלום בא כחליפי ובמקום השבועה, אלא הוא בא כדי למנוע השבועה ממי שחייב בה ומשום החומר והעונש שבדבר, וא"כ זה שייך דווקא בזמניהם שבי"ד היו משיעין כדין, ולכן יש לפשר ביניהם, אולם בזמננו שקבעוהו ככלל שלעולם אין הבי"ד משיעין, גם כשמתעקש החייב להשבע ולהפטר אין מניחין בידו^(י), [ואף בענין שא"א לפשר ולחייב ממון ואפשר לברר הדבר בשבועה, אין משיעין], א"כ מה מקום יש לחייב ממון במקום שבועה בכפיה, שהרי אין כאן הטעם של כדי שלא להשביע, ודברי הפוסקים שהזכירו בזה מנהג בי"ד לפשר, רובם ככולם איירי במקומות שהיו

משיעין לכהפ"ח לפרקים, ויש ליישב^(יא).

ג. שיעור הפשרה

והטושו"ע שכתבו שמפשרים במקום שבועה, לא פירשו באיזה שיעור מהתביעה מפשרים ביניהם, גם הנו"כ והפוסקים לא פירשו מהי הפשרה הראויה^(יב), והיה נראה דהטעם שלא כתבו שיעור משום שיש לעשות הפשרה לפי הענין ולפי האומדן של בי"ד, לפי טענות הצדדים, אמנם אפשר שהטעם משום שבזמניהם לא קיבלו את הבי"ד מתחילה לפשרה, אלא שקודם הפסק בי"ד הציעו בפניהם פשרה, וזו אינה יכולה להעשות אלא מרצונם של בעלי הדין שיקבלו על כך קנין, עי' מש"כ לעיל בהערה ראשונה בפתח הדבר, דיש פשרה שמקבלים

(י) והנה המנהג שאין משיעין הוא אף בענין שא"א לפשר בממון, כגון שהמפקיד חושד שהחפץ נמצא ברשותו של שומר, שמצד הדין חייב השומר בשבועה שאינו ברשותו, מכ"מ אין בי"ד משיעין, ואע"פ שהתובע רוצה וצריך דוקא את החפץ עצמו שהוא יקר לו הרבה, וכן בענין שע"י שנחייב שבועה יתברר הדבר אעפ"כ לעולם אין משיעין, א"כ אין הפשרה באה במקום השבועה כדברי הטושו"ע.

(יא) ואולי דכל מה שביטלו השבועות בדיני ממונות הוא מטעם הא גופא משום שיש אפשרות לפשר ולחייב ממון במקום שבועה, ואילו לא היו יכולים לחייב ממון במקום

השבועה לא היו מבטלים חיוב שבועה, אולם אין זה נראה, כיון דכאמור לעולם אין משיעין אף במקום שאין מחייבים בממון.

הערת הרב אברהם כהן, לכאו' כיון שיש חיוב שבועה א"א לפטרו לגמרי, [וכמו שכ' הרא"ק להלן בהערה משניהם חשודים דיחלוקן], וזה הטעם שמחייבים, ומה שכתבו משום חומר שבועה הוא טעם שמפשרים בממון ואין משיעין.

(יב) גם כל האחרונים שכתבו שיש על בי"ד לעשות כל טעדיק ולהמנע מלהשביע, והאריכו בחומרת הדבר, לא ביארו איזה פשרה יעשו ביניהם. ועי' בשו"ת חת"ס חלק ה' סי' צ'.

מתחילה את הדיינים לפשרה, ויש פשרה שהבי"ד מציעים קודם גמ"ד.

אף שחייב הנתבע שבועה, אין לחייב אותו אלא מעט מזעיר מסכום התביעה.

והנה כאשר הפשרה נעשית בכפיה, כגון שבעלי הדין קיבלו עליהם מתחילה את הדיינים אף לפשרה וכנהוג בזמננו, בזה יל"ע, מה שיעור הפשרה שיש לבי"ד לעשות, ונראה פשוט שיש לעשות הפשרה לפי הענין, שכל שבי"ד נוטים לפי טענות בע"ד שהדין עם התובע אלא שכיון שאין עדים או שטר א"א להוציא ממנו ממון, בזה יש לפשר ולחייב את הנתבע לשלם חלק גדול מהתביעה במקום השבועה, אולם אם נראה להם לבי"ד שאין בתביעה ממש, הרי

והלכה זו של תשלום ממון במקום שבועה, נוגע טובא בזמננו, משום ב' דברים שנתחדשו.

חדא שנהגו בתי הדין שלא להשביע כלל, ומעולם לא ראינו בית דין בישראל בזמננו שמשביע ואכן מנהג זה שלא להשביע, נתפשט רק בשנים האחרונות, לפני כמאה שנה ואף פחות מכך, וקודם לכן אף שהיו משתדלים למנוע השבועה, עדיין היו משביעים^(יג), וראה הערה (יד).

(יג) הנה בשו"ע סי' פ"ז סק"ט כ' יש אומרים שבדורות האחרונים ביטלו שבועה בשם לפי שעונשו גדול ונהגו להשביע באורז,

והנה כפי הנראה מכל האחרונים היו משביעים בימיהם עד דורות האחרונים, וכמדומה שבערוך השולחן שנוהג להביא מנהג הדיינים, לא הזכיר מנהג שאין משביעים כלל.

ואציין מה שמצאתי לפום ריהטי, ויש בזה רבות], דבקצות החושן סימן ק"א ס"ק ו' מוכח שהיו נשבעים בזמנו, שכתב וז"ל וכמה פעמים דאין אדם כשר רוצה לישבע אפילו שבועת אמת וכל אשר יש לו יתן ולא ישבע, [ועיין בשו"ת באר חיים מרדכי סימן ס"ו], גם בצוואת הנתיבות אות כ"ב כתב וז"ל עוד אני מזהיר אתכם שלא תביאו ח"ו שום אדם לידי שבועה וכו', ואם יתחייב לכם אדם שבועה תניחו אותו על קבלת חרם כי לא תבואו לידי הפסד וק"ו וכו' שלא תשבעו נגד שום אדם בעסק ממון אם לא

יהיה שעת הדחק גדול חלילה עכ"ל, אולם עי' בחת"ס ח"ה סי' צ' דקצת משמע שכבר בזמנו לא השביעו.

ועי' בספר משנת רבי עקיבה בתולדות המחבר, מש"כ כי אביו הרש"ז שהיה עוסק בצ"צ באמונה, ונתחייב שבועה דאורייתא לאחד המפקידים, ה' מוכן לחסוך מפרוסתו לשלם להתובע את תביעתו בלבד שלא לישבע אולם רבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל הזמינו והסביר לו שמחובתו בתור נאמן מפורסם לישבע בכדי לא להוציא לעז על נאמני העיר, וגם הרב מבריסק הגריל"ד זיע"א הסכים לדעת הגר"ש.

(יד) הערה מהרב דוד בריזל, בענין מאימתי התחילו לנהוג שלא להשביע, ראיתי בספר בדי משה (ח"ב סי' ע"ב, להגר"מ ויליגר שליט"א), שהביא מה ששמע מהגר"י שובקס שליט"א שבשנת תשמ"ד שמע מבעל המנחת יצחק, שזה

דבריו כדבר מוסכם וברור שהוא תקנת ד' ארצות, ולענ"ד אינו כן, וז"ל אבן יקרה, אך האמת הברור בענין זה לענ"ד ובעשיית סמוכין לתקנות הארצות, לענין פשרה על השבועה שישלם שליש בעד השבועה (אין ספר תק"ה לפני כעת), עכ"ל שם.

ודבריו שהם תקנת ד' ארצות הם דברי תימא, דהרי לא מצאנו אפי' אחד מהפוסקים במשך מאות בשנים שיזכירו תקנה זו, וכיצד יתכן שכל תקנות ד' ארצות מפורסמות וידועות, וזו לא הזכירה אפי' אחד מרבותינו האחרונים, ובפרט שדין זה מצוי ביותר, ונ"מ למעשה מידי יום ביומו בבתי הדין, ואיך אישתמטי' לכו"ע לתקנה מפורשת, גם בקבצי התקנות דועד ד' ארצות שהביאו בספרים, לא מצאתי תקנה זו, ואדרבה כל האחרונים שהביאו מנהג זה לענין תשלום במקום שבועה, כת' שאינם יודעים מקורו.

ולאחר בקשת המחילה, ממעכ"ת רום גאונותו, אולי נתחלף לו להגאון בעל אבן יקרה בתקנה אחרת של ד' ארצות, וראה בהערה^(טז). [ואכן הוא עצמו ציין

שנית שבזמננו בעלי הדין מקבלים את הדיינים מתחילה גם לפשרה, וכיון דאמרי' דעל בי"ד לפשר במקום שבועה הרי בי"ד נוהגין כן, ומכח קבלתם בי"ד יכולים לכפות פשרה.

והנה כבר כתבנו לעיל דכיון שהוא בתורת פשרה הרי התשלום תלוי באומדנא עם מי הדין נוטה, וכדמוכח מדברי הפוסקים וכדלהלן.

ד. הפשרה בסכום קבוע מנהג בעלמא

וכבר כתבנו דהאי מנהג בתי דין לפשר במקום שבועה לפי כלל קבוע כחלק מסוים מהתביעה, אין לו מקור בקדמונים, ולא נזכר אלא באחרונים כמנהג בלא מקור^(טז).

אמנם ראיתי שבספר אבן יקרה ח"ב סימן ו' ציין מקור לדברים וכ' שהוא תקנת ארצות, [הכוונה לתקנת ועד ד' ארצות], עוד ראיתי שכל המחברים והמלקטים שדנו בהאי ענינא העתיקו

צ"ב סעי' ז' דבשבועה דאורייתא יחלוק, אבל זה דוקא בטענת ברי דעל תביעת שמא ע"ש בסמ"ע סק"ג דלהרמב"ם פטור, וכוותיה פסק המ"מ והמחבר ודלא כרבי ישעיה והרמ"ה.

טז) אולי נתחלף לו להגאון בעל האבן יקרה, לתקנת ועד ארבע ארצות אחרת, והיא שמי שנתחייב נדוניה ופשט את הרגל דפוחתין לו שליש מהתחייבותו, וכמובן שהוא דוחק גדול.

כבר ק' שנה שפסקו מלהשביע בבי"ד. והגרש"מ סגל שליט"א הראני שבחזו"א (חו"מ ס"י סק"י) מפורש שנהגו להשביע, שדן לגבי המנהג להפוך שבועה ע"ש, וכן מפורש במהרש"ם (ח"ב סי' קנ"ב) שהוא נהג להשביע ע"ש.

טז) הערת הרב אריה קרויזר, אולי המנהג הוא משום דהיום נתנו לכולם דין כחשודים, ובשניהם חשודים, הכרעת הרמ"א והש"ך בסי'

שאינן ספר תק"ה לפניו].

ואעידה לי עדים נאמנים שאין לשיעור
הפשרה מקור בפוסקים, עי'
בשו"ת תרשיש שהם חו"מ סי' ע"א שכ'
וז"ל זה רבות שמעתי מבתי דין כי אם בא
לפניהם בע"ד מי שחייב שבועה אם לפטור
או ליטול בשבועה וכו' הם מפשרים שליש
בעד השבועה וכו' בכדי שלא יצטרך
להשבע, ואנוכי בעניי אני יודע לע"ע
מהיכן הוציאו דין זה ואם קבלה הוא נקבל
וכו' ע"כ, ועיי"ש שרצה ללמוד דין זה
מדברי השבו"י ודחה שאין הנידון שם
דומה לנידון דידן.

גם בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' קל"ג
שהאריך בזה הרבה, מוכח כן עיי"ש.

וב"ה בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סי'
ל"ב שכתב תוכ"ד שאין לזה מקור
גדול מגמ' ופוסקים הראשונים עיי"ש,
[הבאנו דבריו באריכות להלן].

גם בספר ערוך השולחן שדרכו להביא
מנהג הדיינים, לא הזכיר שיעור
תשלום של שליש או מחצה בתשלום
במקום שבועה, אלא כ' שיש לפשר וכדברי
הטושו"ע, ואילו היה מנהג ברור בזה,
בוודאי היה מזכירו.

הרי לך מוכח, כי כל האי דינא הרגיל בפי
בתי הדין דנותנין שליש [או מחצה],
במקום שבועה, אינו אלא מנהג שנהגו
בכמה מקומות, וזאת לאחר שנמנעו
מלהשביע ומשום פשרה, אולם גם
האחרונים שהביאו המנהג, לא ידעו מקור
לקבוע שיעור מסוים.

גם נראה מדלא הזכירו הפוסקים האחרים
שיעור זה, [אלא במעט מספרי
האחרונים], יש מקום להוכיח דהאחרים
לא שמיעא ליה מיניה^(יז).

ה. שיעור הפשרה במקום שבועה תלוי בראות עיני הדיינים

והנה אף לפוסקים שהזכירו שיעור חלק
מהתביעה שהבי"ד מחייבים במקום
שבועה כפשרה, הרי מוכח בדבריהם של
אלו הפוסקים שמהם יתד ומקור לכל דין
זה של פשרה במקום שבועה, שהכל לפי
ראות עיני הדיינים, והשיעור שקבעו הוא
בענין שהטענות והראיות של הצדדים
שוות בפני הבי"ד, ואין סברות ואומדנות
הנוטות לצד אחד, דבזה מפשרין לפי
הכללים שכתבו^(יח).

[ולעיל הבאנו כבר מדברי הפוסקים
בקיצור, ונעתיק בזה המשך

(יח) דכבר כתבו הרבה מהאחרונים דסתם פשרה
הוא שהתובע שהוא מוציא מקבל שליש,
ואכמ"ל.

(יז) ובספרי המלקטים העתיקו עוד מדברי
הפוסקים, במנהג לפשר בזה"ז במקום
חיוב שבועה.

ואריכות הדברים הנוגעים לעניננו].

הדעת היינו שודא דדיינא ופעמים עפ"י פשרה ע"כ.

הרי שאף שהזכיר שיעור הפשרה במקום שבועה, סיים דבריו דהכל לפי דעת בית דין, ולפי אומדן דעתם.

גם בשו"ת דברי מלכיא ח"ב סי' קל"ג כ' דמנהג הדיינים הזקנים לתת שבועה ערך שליש מכפי הטענה, ושנראה שהמקור לזה הוא מהשבו"י הנ"ל אבל באמת לא דמי דשם איירי בלא שבועה וכן"ל, והאריך וכ' שם דהנה בפשרה כזו יש שתי דרכים, הדרך האחת לשום כמה שווה השבועה לאיש זה, היינו כמה היה נותן כדי להיפטר ממנה, וזה תלוי בערך האיש המחויב השבועה ובערך השבועה, אם לפי אומדנא טענתו חזקה ויכול לישבע או לא, והדרך השני לפי הענין, כי לפעמים ניכר שהוא דין מרומה והתביעה אין בה ממש, או להיפוך שהנתבע כופר בשקר ובדין ההכרח לדון כפי טענות הב"ד, וכמו"ש הרמב"ם ובח"מ סי' ט"ו שבזה"ז מותר לדון ע"פ אומדנא, אבל כשהדיין מפשר ביניהם אסור לו לחיב את הזכאי באמת, ומוטל עליו לתת להתובע רק דבר מועט בעד תביעתו אם נראה לדיין שאין בה ממש, או

דהנה בשו"ת תרשיש שהם [שהוא מהראשונים שהזכירו ענין של שיעור הפשרה במקום שבועה] בחו"מ סי' ע"א האריך בזה ונעתיק מדבריו וז"ל זה רבות שמעתי מבתי דין כי אם בא לפנייהם בע"ד מי שחייב שבועה אם לפטור או ליטול בשבועה כגון בשט"ח וכיוצ"ב מאלו הנשבעין ונוטלין והבע"ד נתרצו לפשרם בלי שבועה, הנה הם מפשרים שליש בעד השבועה דהיינו כי המוטל עליו השבועה יפסיד שליש, בכדי שלא יצטרך להשבע, ואנוכי בעניי איני יודע לע"ע מהיכן הוציאו דין זה ואם קבלה הוא נקבל, וכו' ועיי"ש שרצה ללמוד דין זה משבו"י שעשה פשרה בשטר ישן^(ט), ודחה את הראיה, משום דנידון השבו"י היה בשטר ישן ובכמה אומדנות שאין מגיע לו על שטר זה וכו', עיי"ש.

ובהמשך תשובתו כ' ולענ"ד הכל בזה לפי ראות עיני הדיין עפ"י שודא דדיינא מי אומר אמת כן יעשה הפשר, ועיין בש"ע סי' י"ב סעיף ה' ובסמ"ע בשם הרא"ש דנתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו ופעמים בלי טעם ואומד

היתומים שאם הם רוצים ליתן לו שני שלישים או מחויב להחזיר להם השטר, ואם גם אינם רוצים בפשר זה, אזי ישבע בעל השטר שבועה חמורה וחייבים היורשים לשלם לו וכו', ע"כ משבו"י.

יט) ובשבו"י כ' תוכ"ד וז"ל, ע"כ הברירה ביד מוציא השטר שאם רוצה ליטול השליש מחובו כדי שלא ישבע אז מחויבים היורשים ליתן לו שליש, ואם לא ירצה בברירה זו אז הברירה ביד

אם דברי הנתבע אין בהם ממש לוותר לו דבר מועט מהתביעה ע"כ.

הרי גם דבריו מפורשים, דשיעור הפשרה של תשלום שנותנין במקום שבועה תלוי באומדנא של הדיינים כפי מי מהצדדים נוטה הדין.

גם בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סי' ל"ב כתב וז"ל והנה אין אצלי ספרי רבותינו האחרונים לידע בברור מנהג דיינים לפשר אם יש חילוק בין שבועה דנפטר לשבועה דנוטל אבל כמדומני שנוהגין לפשר בניכוי שליש בעד שבועה בין נפטר בין נוטל אבל כיון שאין לזה מקור גדול מגמ' ופוסקים הראשונים אין זה ענין מוחלט והכל לפי

ראות עיני הדיין כי לפעמים ניכר שאינו רוצה לישבע מכיון שהוא שקר ובזה צריך לפשר ליתן יותר ולפעמים ניכר שהתובע מאמין להנתבע אך רוצה להטיל עליו שבועה עכ"ד, הרי לך שאין השיעור קבוע ומוחלט, אלא נאמר רק באופן שאין עדיפות בטענות בעלי הדין ובאומדנא של הדיינים^(ב).

ויש להוסיף דמה שפסק מעכ"ת ליתן מחצה במקום שבועה דאורייתא, משום שהוא שיעור הפשרה במקום שבועה, לכאור' הוא דלא כדעת רוב הפוסקים שהזכירו שיעור מסוים של תשלום במקום שבועה, שכתבו שנותנים שליש במקום שבועה אף בשבועה

(כ) ובספר אבן יקרה שהבאנו לעיל כמדומה שלא כתב ע"ז, עיי"ש.

ולענין השיעור שנותנין במקום שבועה ראיתי עוד מש"כ בספר זכרינו לחיים בערך פשרה, שכתב בזה"ל ב"ד שרוצים לפשר משום חומר שבועה אז אם הוא מהנשבעים ונוטלים יפשו שיתן לו הנתבע ב' שלשים מהתביעה וכו', ואם הוא מהנשבעים ונפטרין יפשו שיתן לו הנתבע שליש אחד מהתביעה, כן אמר לי א"א הרא"ש ושכן היו דנים הרבנים שקדמוהו וגם בבית דינו היו דנים כן עכ"ל.

וראיתי מביאים בשו"ת ישמח לב חו"מ ח"ב סי' ס"א. הביא דברי זכרינו לחיים וטרח למצוא מקור להמנהג, והביא דברי השבות יעקב לענין פשר קרוב לדין שיש ג"כ חילוק בין שליש לשני שלשים ושם התנו שתהיה הפשרה קרוב

לדין אבל בסתם פשרה דעלמא מנא לן דצריך לעשותה באופן זה, והביא דברי הרדב"ז בתשו' סי' קס"ד שהיה הנידון שקבלו דין הן לדין הן לפשרה ופישר ביניהם שיפרע ב' שלשי חוב וכו', והשיב שפשרה זו אינה קרובה לדין כלל וכו', ומדינא נפטר שמעון בשבועה ונמצא שהרחיק החכם הפשרה כמטחוי קשת מאידך גיסא וכו', דמשמע ממשמעות לשונו שעשה הפשרה רחוק מאידך גיסא וכו' היינו דאיפכא הו"ל לעשות שיפרע שליש אחד והוא אזיל לאידך גיסא לחייבו בב' שלשים באופן דשמעינן מדבריו דהפשרה עבור שבועה הוא שליש כמנהג עיר קושטנדינא וכו' ומסיים במסקנא שמצא בתשו' בעי חיי ח"ב סוס"י ע' שעשה פשרה בנידון כדי שלא יבוא הדבר לשבועה ועשה פשרה מחצה במחצה ע"כ.

ז. שטרי בוררות

והנה, ראיתי שטרי בוררות של בתי דין חשובים, שנאמר שם בזה"ל "הצדדים מקבלים עליהם את ביה"ד, שיוכלו לפשר במקום שבועה" ע"כ, ולכאור' אין צריך לכל זה, דכיון שבשטרי הבוררות הנהוגים בזמננו וגם בבתי דין האמורים מקבלים את הדיינים גם לפשרה, [ויש בתי דין הכותבים פשרה קרובה לדין], הרי הדין בזה מפורש בשו"ע, דבמקום שבועה מפשרים ביניהם, ופשרה זו היא בכלל פשרה הקרובה לדין.

ח. מסקנת הדברים

סכום התשלום שבי"ד מחייבין במקום

דאורייתא, וטעמא דהיא סתם פשרה קרובה לדין, וכ"נ עיקר, וראה בהערה מ"מ לזה, עיי"ש (כא).

ו. מקום גדול לרמאים

וכבר כתבנו בפתח הדברים, דהנחה זו של מעכ"ת שיש שיעור קבוע שעל החייב בשבועה לשלם במקום שבועה אי אפשר לאמרו מטעם נוסף, כיון דא"כ לעולם ימצאו הרמאים עלילות ושקרים לתבוע ממון מבנ"א ובפרט מעשירים, וכיון שכמעט בכל תביעה יש חיוב שבועה, לעולם יקבלו סכום הגון ומכובד במקום השבועה, ואין לך קלקול גדול מזה, ועיי"ש מה שהבאנו מדברי האחרונים.

סעי' א', אלא דהוי מיגו לאפטורי משבועה דלא אמרי', אולם עיי"ש בש"ך שהביא מהע"ש דהטעם דלא אמרי' מיגו לאפטורי משבועה הוא משום דבמחשבתו מקבל עליו לישבע כדי שב"ד יאמינוהו, וא"כ יש לדון בזמננו, דהוי רק מיגו לשלם כיון שלעולם אין משביעין אותו, א"כ לא שייך טעם זה, וכן לטעם הט"ז שכ' דאין מועיל מיגו משום דאפשר לבירורי, [וכ"ה בתומים כללי מיגו קי"ג ד"ה והיה], לא שייך כהיום דהרי לא מבררין בשבועה.

גם לנתיה"מ בכללי מיגו אות כ"ח, להטעם דרבנן חייבוהו שבועה כדי שלא יורה היתר או שידקדק, משום חשש בדדמי, הרי לכאור' לא שייך באופן שאין מבררין בשבועה, וכן לטעם הסמ"ע דמיגו מועיל רק בממון משום דקשה

(כא) עוד בענין שיעור התשלום במקום שבועה, עיי' בספר קובץ פוסקים סי' י"ב עמ' קפ"ח, ובקובץ קרית ספר חלק מ', ובציץ אליעזר ח"ז סי' מ"ח פ"י אות ה', ובח"ח סי' ח' פ"ב אות ז', ספר חוקי חיים הל' דיינים פ"י דין פשרה, [עיי' מש"כ שם בשם הגר"מ שפרן שליט"א, שבכל שבועה יש לפשר שליש, וכ' שראה בשם הגר"נ קרליץ שליט"א דבעד שבועה דאורייתא מפשרין ליתן החצי ובעד שבועה דרבנן שליש], ובמיוחד האריך בזה בספר הנפלא סדר הדין, שכינס וסידר כל דברי האחרונים בזה.

(כב) הערת הרב אריה קרויזר, ואמנם יש לדון בענין זה אם בכלל מחויב בשבועת השומרים דאורייתא, דהרי כל שלא הפקידו בעדים, יש טענת מיגו לד' השו"ע בסי' רצ"ו

חוב שבועה תלוי ברעת הדיין להיכן הדין בענין שאין עדיפות בטענות של אחד מהם, נוסה, ואין מקום לקבוע סכום קבוע, כי אם וראה הערה (כב).

לפמש"כ הש"ך בכללי מיגו אות ו' ובנתי"מ אות כ' דרק לשבועה לא אמרינן מיגו דהעזה א"כ שייך הכא כל הדחיות דלעיל. וא"כ בכל אופן ששייך מיגו לכאו' לא שייך הפשרה דישראל במקום השבועה חצי, שאין כאן שבועת התורה או שבועה חמורה, רק לכל היותר שליש כשבועת היסת, ובטענת שמא כנר"ד יהא תלוי בב' השיטות אי חייב שליש או פטור מכלום, דבטענת שמא ליכא היסת, ועי"ש בסמ"ע סק"ו דאפי' דעה ראשונה היא רק כשהיה שליח לקנות או למכור שיש ע"ז הוראת היתר, אבל באופן דידן שהיה עליו רק ליתן לסוחר דולרים, א"כ פטור לכו"ע בטענת שמא.

לחכמים להוציא ממון משא"כ בשבועה, א"כ כהיום דאין משביעין, וכל השבועה היא רק להוציא ממון אפשר דיועיל מיגו.

והנה לשיטת הרמ"א דהוי מיגו דהעזה, הרי הסמ"ע שם סק"ב כ' דרק בשבועה אורייתא אמרי' הכי, אבל לא שבועה שחייבו בתקנה [ואפי' להרמ"א בסי' צ"ג ס"ב עיי"ש בקצוה"ח ובנתי"מ כללי מיגו כ"ח, דאינו בכל תקנה וכ"ה בתומים כללי מיגו אות ע"ט].

ובמעשה דידן דהשליח טוען שעשה שליחותו דהוי כהחזרת הפקדון, הרי לכל היותר הוי משום שבועת השותפין, וכמו בסי' צ"ג ס"ד לדעה ראשונה, וא"כ בודאי מועיל מיגו דהעזה, וכ"ש

סימן י"ד

הערה למעשה למקבלים חפץ לשמירה
להנצל משבועה ומתשלום

מעשים בכל יום, שאדם מניח ביד חבירו ואשה ביד רעותה ושכנתה דברים וחפצים לזמן מועט, וכאשר החפץ נגנב או נאנס, גם כשהשומר אינו אלא שומר חנם, הרי מצד הדין עליו להשבע ג' שבועות^(א), ואף שלא קיבל שמירה בפירוש, כיון שהניחו בידו או בביתו נתחייב בחיובי שמירה כמבואר בסי' רצ"א סעי' ב'^(ב), ודבר זה מצוי הרבה בין שכנים המניחים חפצים ודברי ערך זה בביתו של זה, ולפעמים אף מניחים שם סכומי כסף גדולים, כשצריכים הם לצאת מביתם^(ג).

דאין בזה קבלת שמירה, עיי"ש בשו"ע סימן רצ"א סעי' ג', ולהלן הבאנו דברי נתי"מ בסי' רצ"א סק"ב וסק"ח בביאורים, שכשיחד לו השומר מקום שמירה שא"צ שמירת הבעלים, דאינו נעשה שומר עד שיאמר לו בפירוש שמור, אולם באופנים שאנו דנים הכא, כשמניחים חפץ בבית חבירו, כמעט תמיד צריך שמירה ויש בכך קבלת שמירה.

ג) הערת הרב אברהם ברוורמן, כשמירה של שכנים לעולם יש לבדוק ולעיין אם יש פטור דבעליו עמו, דפעמים רבות המפקיד משועבד למלאכה לשומר, ויל"ע כשיש בידי השכן המפקיד מפתח של השכן השומר או פקדון אחר אם חשיב בעליו עמו, והרי אף כשעובד עבורו בחנם יש פטור דבעליו עמו, [ואמנם

א) בב"מ ו' א' אמרי' ג' שבועות משביעין אותו, שבועה שלא פשעתי בה, שבועה שלא שלחתי בה יד, שבועה שאינה ברשותי, ודעת רוב הראשונים כהרמב"ם בריש פ"ד משאלה דשבועה שאינה ברשותי מדאורייתא, ומגלגלין עליו בתוך השבועה שלא פשע ולא שלח בה יד עיי"ש ברמב"ם, [ועי' במגיד משנה שם, ולח"מ טו"נ פ"ה ה"ו, ובחזו"א חו"מ סי' ה' סק"א], וכ"כ בשו"ע בסי' רצ"ד סעי' ב'.

ב) בשו"ע סי' רצ"א סעי' א' הביא ב' דעות אם קבלת שמירה צריכה קנין, וכ"ה בסי' ש"ג סעי' א' לענין ש"ש, בסימן ש"ז סעי' ב' לענין שוכר, ובסימן ש"מ סעי' ד' לענין שואל, ואולם כשהכניס לביתו הוי קנין חצר, כל שהחפץ אינו משתמר בלי השומר, [ורק בחצר עצמה יש דס"ל

והנה בזה"ז שהמנהג שאף בענין שיש חיובי שבועה מדאורייתא או מדרבנן, אין בית דין משיבועין כלל, אלא מפשרין ביניהם ומחייבין את הנתבע החייב בשבועה בתשלום חלק מהתביעה במקום השבועה כמש"כ בסימן הקודם, וא"כ אם המפקיד יתבע מהשומר שישבע לו שאינה ברשותו ושלא פשע וכו', יחייבו בי"ד את השומר בתשלום במקום שבועה, ובפרט שיש בתי דין שיחייבו לעולם את השומר במחצה או בשליש מהתביעה משום שבועה דאורייתא שנתחייב בה השומר, וכפי שהבאנו לעיל, ולכן על מקבל הפקדון לחשב היטב דרכו לכתחילה, ולהתיישב בדעתו אם יש לו לחשוש מהמפקיד שיתבענו לדין ולשבועה אם וכאשר החפץ יאבד, יגנב או יאנס, וכדי להרויח ממון יאמר המפקיד שאינו מאמינו שנאבד שלא בפשיעה, [אף שהאמת שמאמינו שאינו גנב ושאינה ברשותו] שאין כל בנ"א שווים בזה, ויש שממונם חביב עליהם ומשיבים רעה תחת טובה⁽⁷⁾, ולכן העצה למקבל החפץ לרשותו, שיאמר מתחילה בפירוש שאינו מקבל כלל חיובי שמירה ושבועה וכדלהלן.

עמו, שמה"ת היה פטור לגמרי מלשלם ועיי"ש, עכ"ד, ועי' בקצוה"ח סי' רצ"א ס"ק י"ח מה שדן בזה והביא דבירושלמי פליגי תרי אמוראי אם יש דין שבועה או לא, ועי' בנתי"מ שם ס"ק ל"ד.

(ד) דהנה פשוט שבענין שהמפקיד מאמין לו לשומר שאינה ברשותו וששומר כראוי וכו', אסור לו לתבוע ממנו שבועה על כך וכדי שעי"ז יחויב בבי"ד בתשלום, ולעיל בסימן י"ג הבאנו דברי ערוך השולחן בסי' פ"ז הי"ב שכ' תוכ"ד כשהדיין רואה שהתובע רוצה השבועה כדי שיוכרח להתפשר עמו, אינו משיבועו וכו' עיי"ש, והם דברי הרמב"ם בפ"ב ממלוה ולוה ה"ד שכ' מי שהוחזק שהוא עני וכו' ובא בעל חובו להשיבוע בתקנה זו והוחזק התובע שאינו מסתפק בעניות זו אלא רוצה לצערו בשבועה זו וכו' או כדי שילך וילוה מהעכו"ם או יקח נכסי אשתו ויתן לזה עד שינצל משבועה זו יראה לי

כמשועבד בחינם, חשיב בעליו עמו דוקא בשעת מלאכה ממש, משא"כ בשכר דכל שהוא משועבד אף שלא בשעת מלאכה חשיב בעליו עמו, וכבר האריך בזה אאמו"ר שליט"א במק"א בכמה אופנים מצויים, ולענין שכן בבנין המשמש כוועד הבית של הבנין או שאחראי על דברים אחרים בבנין, דינן לזון אם חשיב משועבד לשכנים כל היום, כיון שאם המעלית נתקעת או דברים אחרים עליו האחריות לכך, ואכ"מ.

הערת הרב מרדכי פריימן, בהמשך להערת הר"א ברוורמן, עי' בנתי"מ (סי' שא סק"א) בשם הב"י (סי' ס' סי"ב) דהפטור של בעליו עמו אינו אלא לענין התשלומים, אבל לענין השבועה חייב להשבע, וא"כ בימינו שאין משיבועין בב"ד אלא משלם במקום זה חלק מהתשלום, הדריגין להנידון דלעיל, כמה הוא שיעור התשלום שעליו לשלם גם באופן שהיה שם דינא דבעליו

וביותר יש למקבל חפץ לידו לשמירה לשים אל לבו אם לא נעשה בקבלת השמירה שומר שכר, שהרי כל שיש לשומר הנאה מכך, כגון שנתן לו רשות להשתמש בחפץ, או שיש למקבל הנאה אחרת ממנו בשעת קבלת השמירה^(ה), וכן בהפקדת כספים באופן שעפ"י דין מותר לו לשומר להשתמש בהם, הרי אע"פ שלא נשתמש בהם בפועל, חל על הנפקד דיני שומר שכר, וחייב גם בגניבה ואבידה, ראה בהערה^(י), [ולדעת הרבה פוסקים

שכר הוא משום שידוע שלא שלח לו רק כשכר לשמירה.

ו) בשו"ע סי' רצ"ב סעי' ז' כ' דהמפקיד אצל בעל הבית אפילו הם מותרים לא ישתמש בהם, אולם בסמ"ע שם סק"ח כ' דבזמנינו שאין לנו שדות וכרמים כל עסקינו בריבית וקניית סחורה לכו"ע דינם כשולחני ע"כ, והיינו שבהפקיד מעות מותרין אצל בעל הבית מותר להשתמש בהם, וכיון שמותר להשתמש בהם לעולם הוי שומר שכר כמבואר שם בשו"ע בריש ההלכה.

ואגב נעמוד בזה במה שהארכנו במק"א, שבזמננו ברוב המקרים בהפקיד מעות מותרין אצל בעה"ב אין מתחייב השומר בשומר שכר ומכמה טעמים, ונציין הדברים בקיצור ובלא אריכות דברי הפוסקים בזה, וכדלהלן.

[א] כל שהשומר לא ידע שמותר לו להשתמש במעות לא נעשה ש"ש, עי' פתחי חושן הל' פקדון ושאלה פ"ה הערה נ"ו, ומה שהביא מנתיב"מ עיי"ש.

[ב] גם אם ידע שמותר להשתמש בהם כל שלא רצה להשתמש בהם אפשר שלא נעשה ש"ש, עיי"ש בפתחי חושן.

[ג] היתר השימוש בכספי חבריו הוא דוקא כשיש אומדנא שהמפקיד מסכים שישתמשו בהם, ובזמננו ברוב המקרים אין אומדנא ברורה

שאסור לדיין ירא שמים להשביעו שבועה זו וכו' ע"כ.

ושו"ר דכ"כ בחכמת שלמה סי' רצ"א סעי' כ"ו וז"ל שומר שמסר לשומר חייב, נ"ב יש להסתפק אם יכול השומר הראשון להטיל חרם על המפקיד שהאמת הוא דאינו מאמין להשני בשבועה או אפשר דעלילה הוא מבקש ומעליל עליו כדי שישלם לו עיי"ש אריכות דבריו.

ונעתיק מה שהבאנו לעיל, דעי' בט"ז ריש סי' צ"ג שכ' דנראה שצריך שיהיה חשוד בעיני התובע עליו מאיזה הוכחה שיש לו, אבל אם מודה שאין לו שום הוכחה לחשוד אותו אינו משביעו כמ"ש בסימן פ"ז סעיף י"א לישתבע דחשיד ליה בכך ע"כ. והביאו בפתחי תשובה בסק"ג, וכ' עוד בפת"ת ועי' בתשובת שבות יעקב ח"א סי' קס"ג שכתב דאפילו אינו רוצה להשביע לגמרי רק להפסידו כדי להתפשר עמו למלאות קצת היזקו אסוד לעשות כן אי לא חשיד ליה, וראה מלעיל סימן י"ג סעיף ו' מי שתובעין אותו כו' אסור לבקש צדדים וכו' ואם אמרינן כן על הנתבע, מכ"ש על התובע ע"ש עכ"ד.

ה) כגון שתוך כדי נתינת השמירה נתן לו דורון [והוא הדין הנאה אחרת], כמ"ש המרדכי

הביאו ב"י סי' ש"ג אות ד' וברמ"א סי' קפ"ה סעי' א', וסי' ש"ג סעי' ד', ועי' מה שביאר בזה בנתיב"מ סי' רס"ז סק"ג, דהטעם שנעשה שומר

גם בגניבה באונס^(י), ולכן שומר שכר חייב גם כאשר החפץ נאבד או נגנב בענין שהוא קרוב לאונס, דהרי לעולם גניבה חשיב קרוב לאונס^(ח), וא"כ המקבל חפץ מחבירו לשמור כל שיש לו דין שומר שכר, אם אבד או נגנב חייב לכו"ע בתשלומי החפץ, ואף שאין רוב בנ"א יודעים חיובי שומר שכר שהדין שחייב אף בקרוב לאונס, מכ"מ כל שקיבלו עליהם חיובי שמירה, באופן שעפ"י דין הם שומרי שכר, כבר נתחייבו מעצמם בכל חיובי תשלום של ש"ש, וכל שהחפץ יאבד או יגנב יהיו חייבים בתשלומים^(ט), [ובאמת דשומר שכר

שהמפקיד מסכים לשימוש הכספים ע"י הנפקד, ואדרבה יש אומדנא שאינו מסכים ובענין זה פשוט דאסור.

[ד] ההיתר להשתמש במעות הוא דוקא באופן שיכול להחזיר את הכספים מייד לכשדרש, דההיתר הוא דוקא כעין שולחני, דלעולם יש לו מעות להחזיר, וכן מצאנו מפורש במהרש"א בב"מ כ"ט ע"י"ש.

[ה] גם דברי הסמ"ע עצמו שכ' בשם המרדכי דבזמנינו מותר להשתמש במעות, אינם מוסכמים לכל הפוסקים, עי' מה שהאריך בזה בספר אמרי משפט סי' ל"ו, דכיון דהשו"ע עצמו לא הביא להלכה דברי המרדכי משמע דלא ס"ל כוותיה, ועי' בתומים סימן קכ"ה ס"ק ג' שדייק כן מדברי הרמב"ם, דלא ס"ל כהמרדכי דבזמננו כו"ע דינם כשולחני. ועי' בפתחי חושן, פקדון פ"ה (נ"ג).

ז) שו"ע סי' ש"ג סעי' ב'.

ח) תוס' בב"מ פ"ב ע"ב בד"ה סבר רבי מאיר וז"ל וי"ל דנתקל הוי לר"י כעין גניבה דהוי קרוב לאונס ע"כ. ומבואר שם בתוס' דבדרגת אונס זו משום מזיק פטור, ומשום שומר חייב, וכ"ה בדברי הרמב"ן והריטב"א שם, הסמ"ג בעשין סימן פ"ט, ועוד.

ט) והארכנו בזה בשעור בחבורת חו"מ בשיבת מיר באד"א תשע"ו, דאף שלא מתחייבים בשמירה בלא קבלת שמירה, מכ"מ כל שקיבל שמירה, אף שאינו יודע על מה הוא מתחייב אם יאבד או יגנב, [דא"כ אינו מתכוון להתחייב לזה], מכ"מ כיון שהשומר נתחייב בדין שמירה, אין צריך שידע ויתחייב כל חיובי התשלומים של שומרים, אלא הוא מתחייב בהם מצד חיובי התורה, ובאמת דלמעשה רוב בנ"א המקבלים חפץ לשמירה אינם יודעים את החיובים שמתחייבים בהם עפ"י די"ת, וק"ו נשים ובעה"ב, אלא דכל שמקבלים עליהם שמירה, חיובי ודיני השמירה חלים עליהם מצד הדין ודין התורה הוא שמחייבו, [גם מי שאינו שומר תורה ומצוות שאינו יודע שיש דין שמירה, כל שקיבל ע"ע שמירה כמקובל בין בנ"א נתחייב בחיובי שמירה], כ"נ.

למה הדבר דומה, לקנין קדושין, שוודאי שצריך דעת המקדש ודעת האשה להתקדש, ובלא"ה לא חל כלום, אבל דיני הקדושין לענין איסורים ולענין ממונות, חלים עליהם גם אם אינם יודעים שמתחייבים, ופשוט.

אמנם התוס' בכתובות דף נ"ו כ' דמשעבדים עצמם לכל הכתוב בפרשה, ומשמע שהוא מדעתם, אולם עי' בקצוה"ח שכ' דהתורה ירדה

חייב גם בשמירה יתירה כמבואר בשו"ע סי' ש"ג סעי' י' וסעי' י"א].

לכן החכם עיניו בראשו, ואדם שנותנין לידו או לרשותו חפץ לשמור כשומר חנם, שוודאי אינו רוצה להתחייב בשבועה או להתפשר בתשלום כל שלא יפשע בחפץ, וכן מי שדינו כשומר שכר שחייב בגניבה ואבידה, ואינו רוצה להתחייב בזה, עליו להתנות תחילה שאינו מקבל חיובי שמירה כלל ומכללם חיובי שבועה, ותנאי קודם קבלת השמירה מועיל לכו"ע, כמש"כ הרמב"ם בפ"ב משכירות ה"ט מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם וכו' ע"כ, וכ"ה בשו"ע סי' ש"ה סעי' ד' ובסי' שמ"ד סעי' א' כ' ואם התנה שלא ישבע או שלא ישלם אם נגנבה או נאנסה הכל לפי תנאו ע"כ, ותנאי זה קודם לשמירה מועיל אף בלא קנין ובאמירה בלבד^(ז).

חפצים לבית שכן אחר, דבלבם ובלב כל אדם שאינם רוצים להתחייב בחיובי תשלומים ושבועה, אם נפטרים בזה או דבעינן תנאי וקנין מפורש לכך.

(י) כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכירות ה"ט, וכ"ה בב"י סי' ש"ה ד' ודרכי משה שם סק"א, ובסי' רצ"א ס"ק י', וברמ"א בסי' שמ"ד סעי' א' אפילו לא קנו קנין על כך דכל תנאי שומרים קיים ואפי' בלא קנין, אולם בהגהות אשר"י ב"מ צ"ד כ' דלענין שומר חנם שיפטר מפשיעה לא מהני תנאי משום דהוי מזיק.

לסוף דעתן דברצונם מקבלין עליהם שומר חנם בדין פשיעה וש"ש בגניבה ואבידה. וצ"ע דבתוס' לא משמע כן, אלא שרוצה לקבל כדין התורה, ועי' בחזו"א אה"ע סי' נ"ו סוף סקי"ד שכ' שאין כוונת התוס' שצריך רצון השומר להתחייב אלא דזה רק סברא דלא מקרי מתנה על מש"כ בתורה עיי"ש.

ובקונטרס בעניני שומרים כתבנו לדון, בענין המצוי שיש אומדנא ברורה שהשומר לא נתכוון להתחייב בחיובי שבועה ותשלומים, [וכגון באופן זה שאנו דנים בו ששכנים מכניסים

סימן ט"ו

הערה והצעה קמיה גדולי ההוראה

לחזור ולנהוג להשביע בעלי דין במקרים מסוימים

וכדברי הטושו"ע בסי' י"ב סעי' ב' שכ' דרשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה ע"כ, ורבותינו האחרונים האריכו הרבה דיש להמנע מלהשביע, ולעיל הבאנו כמה מדבריהם^(א).

אולם אע"פ שרבותינו האחרונים האריכו למנוע השבועה, אבל הם לא ביטלו

השבועה לגמרי, אלא השתדלו הרבה שלא להשביע, ואדרבה נראה ברוב רובם של רבותינו שהיו משביעין לפעמים, [וחלק מהדברים הבאנו לעיל ובהערות], אולם בזמננו עשו זאת להלכה פסוקה כדין תורה, לא להשביע כלל ועיקר.

אולם לפעמים היא חומרא המביאה לידי קולא, ואף לידי קלקול, ובפרט בשומרים שקיבלו עליהם שמירה, שכל שאין מחזיר החפץ שנאנס או נגנב, הרי אפי' בענין שהוא שומר חנם, צריך הוא להשבע

הנה לאור מש"כ לעיל, בענין חיובי שבועה בשומרים, שמאחר ונהוג כהיום שאין משביעין, אזי במקום זה מחייבין אותו ממון, אמרתי להעתיק בזה בקיצור מדברים שכתבנו במק"א בענין זה, ובעז"ה בקונטרסים הבאים, נביא את הדברים באריכות.

הנה מנהג כל בתי הדין בזמננו שלא להשביע בשום ענין ואופן בעלי דין שנתחייבו בשבועה, ואע"פ שבעל הדין שנתחייב שבועה רוצה ומבקש להשבע, גם בענין שא"א לברר האמת אלא ע"י שבועה, נוהגין שלא להשביע כלל.

והטעם שאין משביעין הוא מחמת חומר שבועה, ועפ"י דברי השו"ע בסי' פ"ז סעיף כ"א שכ' וז"ל ואעפ"כ צריכים הדיינים לפצור בבעלי דינים אולי יחזרו בהם עד שלא תהיה שם שבועה כלל עכ"ל,

מה שאסף בזה כעמיר גורנה מדברי הראשונים והאחרונים.

(א) ראה מה שהאריך בזה בספר החשוב סדר הדין, ועי' בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ח'.

ג' שבועות ומתוכם שבועה דאורייתא, וכל שמונעין ממנו השבועה אפשר שיצטרך לשלם כמעט כל רכושו, [ובמעשה שכתבנו לעיל בסימן י"ג, חייבו את השומר לשלם כמאתים אלף דולר, משום שנתחייב בשבועה], וכן יש אופנים נוספים⁽²⁾.

עוד יש בביטול השבועה משום פתח גדול לרמאים, שבכל ענין שיכולים לתבוע שבועה, כמו שבועת השומרים, או שבועת השותפין וכדו' יתבעו, בידעם כי מובטח בידם תשלום במקום חיוב שבועה, וכמו שהארכנו לעיל, במכשול הגדול שיש בזה.

עוד יש בזה משום חשש קלקול, לגבי ההיתר עיסקה, שהמקבל המעות הרי מתחייב בשבועה על הרווחים, וכיון שאין משביעין בשום אופן, הרי אין לו אפשרות לברר ולהפטר מהתשלום בשבועה, [אא"כ

יקפוץ וישבע בנקיטת חפץ], וכמו שדנו ופקפקו הרבה מהפוסקים לענין מה שמתחייב להביא עדים מסוימים שהפסיד, שהוא דבר רחוק מאוד, וק"ו לענין שבועה, אם מנהג גמור הוא שלעולם אין משביעים. **ועוד** יש לנו בזה אריכות דברים.

הצעה קמיה גדולי ההוראה

ולכן הנני להעלות בזה בפני גדולי ההוראה היושבים על מדין, הערה והצעה להלכה ולמעשה, לחזור ולהנהיג להשביע במקרים מסוימים, ובפרט באופן שטענת התובע אינה אלא טענת שמא, שבזה אין כ"כ לחשוש שמא היא שבועת שקר.

ועוד יש להאריך בזה הרבה, ונביא הדברים בעזהשי"ת בקונטרס שני שיו"ל בעז"ה בקרוב.

(ב) ולעיל בסימן י"ג כבר תמהנו דהיאך ביטלו לגמרי בדורות האחרונים חובת שבועה אשר כל דיני ממונות הרי תלויים בדיני שבועה, ואין בתי דין משביעים כלל אף באופנים שאין עצה לברר הדברים אלא בשבועה, וגם בבני תורה ובר"ש שאינם חשודים להשבע לשקר אין משביעין אותם ומחייבים אותם בממון במקום השבועה בעל כרחם, והרי על ידי שיחייבו אותם בשבועה יתבררו הדברים, והנה

הטעם דנמנעים מלהשביע הוא משום ששבועה קלה בעיני העם, וחוששין משבועת שקר, וזה פלא, דהרי כיום אינו כן, ואדרבה לא גרעי יהודים יראי שמים בזמננו מאלו היהודים אף עמי ארצות בדורות הקודמים שהשביעום בשופי, ויל"ע למעשה אם כיון שפשט מנהג זה בישראל אין משביעים לעולם, או דאפשר להשביע בשעת הדחק אף בזמננו, וצריך להתיישב בדבר.

סימן ט"ז

מנהג בתי דין בענין מכירת דירה של בעל חוב והנהגה בפנינו

הקדמת דברים

מנהג הרבה בתי דינים שאין מחייבין ואין כופין בעל חוב למכור את דירתו לצורך פריעת חובותיו, וזאת בין שהחוב נוצר ע"י הלואה, ובין כאשר החוב נוצר ממשא ומתן או בענין אחר, וזאת מחמת כמה טעמים וכפי שנפרט להלן, ולענ"ד לאחר בקשת המחילה ממעכ"ת מנהג זה שנהגו אינו נכון, כיון דקיי"ל דאין מרחמין בדין, וכמש"כ הרמב"ם בהל' מלוה ולוה פרק א' הלכה ד' כשיתבע המלוה הלואתו אע"פ שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין לו חובו עד פרוטה אחרונה ע"כ, וכ"כ הרמב"ם והרשב"א בדינא דמסדרין וכפי שיתבאר, והטעמים שנאמרו בזה למנוע מכירת דירתו של בע"ח, אינם מספיקים כדי לבטל עיקר הדין, וכדלהלן.

והנה דברי רבותינו ראשונים ואחרונים ברורים בזה, דיש למכור אף ביתו של אדם לפריעת חובותיו וכמו שיתבאר, ולכן נראה דיש לנהוג כעיקר הדין שמוכרים דירתו וביתו של בע"ח^(א).

וכמה פעמים נהגנו כאשר החובות לא היו בסכום של שווי הדירה כולה, אלא בשווי של חלק מהדירה, וכן במקרים אחרים שהיה קשה להוציא את בעל החוב מביתו, שחייבנו את בע"ח, להעביר את הבעלות והרישום של הדירה למלווה, והשארנו ביד בעל החוב ואשתו, את זכות המגורים בדירה לכמה עשרות שנים, או לכל ימי חייהם, כך שהמלווה שקיבל את הבעלות על הדירה, קיבל ערך ושווי כספי של כל החוב או חלקו הגדול, אע"פ שנותר

וההלכה בזה, וגם בענין שאינם יכולים לכפות, עליהם לפסוק את דין התורה, והתובע יעשה בחכמתו וכמיטב יכלתו לגבות המגיע לו בדין.

(א) מאחר ובזמננו הצדדים הבאים לדון בבית דין חותמים על שטר בוררות שיש לו תוקף גם בדיני הערכאות, יכולים בית דין לכפות את הדין

ללוה זכות מגורים בדירה, [ולמעשה כאשר המלווה אינו רוצה בבעלות על הדירה, יכולים הבי"ד לחייב למכור את הבעלות על הדירה לאחרים, ובתשלום שיתקבל יפרע את החוב].

ואופן זה של זכות מגורים של שוכר לכל ימי חייו מצוי כאן בארץ ישראל, כי קיימות דירות רבות בשכירות, שהושכרו באופן מיוחד, בכך שהשוכרים שילמו תחילה סכום הגון לבעלים, ובתמורה קיבלו זכות לגור בדירה כל ימי חייהם, כאשר עליהם לשלם רק סכום קטן מאוד של שכר דירה חודשי, והבעלות עצמה נשארת בידי הבעלים, צורת שכירות זו נקראת זכויות "דמי מפתח", או "שכירות מוגנת", והיא פועלת לפי חוקים וכללים מיוחדים שנקבעו, ואלפי ורבבות משפחות חשבות בארץ ישראל, מתגוררות בדירות כאלו כל ימי חייהם, ומגדלים בהם משפחות גדולות לתפארת, בלא שום קושי ומכשול^(ב).

ולכן כאשר אנו נוהגין להשאיר ללוה זכות מגורים בדירה, בזה יצאנו ידי כולי עלמא, אף דעת אלו שסבורין שא"א להוציא בע"ח מביתו, שהרי גם לדבריהם שבזמננו אי אפשר לסלק אדם מביתו, הרי ברור כי ככל שמסדרין לו ללוה את דירתו לדור בה במשך עשרות שנים או לכל ימי חייו, אין שום טעם וסברא, שיש להשאיר בידו אף את הבעלות עצמה של הדירה, כדי שיוכל להותיר ירושה לילדיו, ואילו המלווה יפסיד כספו.

וראינו בזה דבר פלא, כי לאחר שפסקנו לעשות כן להעביר ולרשום את הדירה על שם המלווה, ובעל החוב ראה כי נחרץ דינו, והבעלות על הדירה תועבר ותרשם ע"ש המלווה, אז לרוב פליאתנו, באו הוא ומשפחתו וכספי כל פרעון החוב בידם לסלק החוב כולו, כדי שלא תצא דירתו מתחת ידו.

ולכן נראה לענ"ד שגם בתי דין שחוששין ואינם כופין את בעל החוב למכור את דירתו, עליהם לנהוג כן, דהיינו לכהפ"ח לחייב את הבע"ח להעביר ולרשום את הבעלות של הדירה על שם המלווה, שבזה יתקיים פרעון החוב או חלקו, שכאמור גם אם סבירא ליה

ולגור בדירה לאחר פטירת המחזיק בדירה, אולם בעניננו כאשר אנו נותנין זכות מגורים לבעל החוב, זכות זו היא דוקא לו ולאשתו, בלא זכות העברה או ירושה לאחרים, [והדבר נעשה בהסכם עם בעה"ח, באופן המועיל אף בערכאות] ופשוט.

(ב) ואמנם זכויות השכירות בדמי מפתח והגנת הדייר שרכשו השוכרים מבעה"ב, יכולות להיות מועברות לפי החוקים והכללים ע"י השוכרים לאחרים, וכאשר השוכרים מקבלים חלק גדול מהתמורה מהשוכרים החדשים, וכן יש אופנים שבני המשפחה יכולים להמשיך

שאי אפשר להשליך בעל חוב ומשפחתו לרחוב, אולם וודאי שאין שום הכרח שידור דוקא בדירה שהיא בבעלותו המלאה ויורישנה לצאצאיו אחריו, והמלווה יפסיד כספו, ובפרט דכפי שיתבאר להלן, הרי מצד הדין לעולם יש למכור דירתו של הבע"ח לגמרי ולסלקו מהבית^(ג).

עוד יש להעיר, שבהרבה מקרים הלוח גר בדירה גדולה ויקרה ששוויה רב מאוד, והמלווה עם משפחתו גולה ממקום למקום בשכירות וללא דירה משלו, ואלו שאינם מחייבים למכור דירה של בע"ח משום שמרחמין בדין, מה טעם ימצאו בזה, דמאי חזית דדמי הלוח סמיק טפי, שהוא יגור ברחבות ובפאר, והמלווה שכספו נמצא בידי הלוח יגלה גלות אחר גלות, ולפעמים יש בזה גם מידת אכזריות, להותיר את החייב ממון לדור בבית גדול עם חדרים הרבה, בעיר גדולה במקום שהמחירים יקרים מאוד, ובדירה השווה הון רב, והמלווה נמצא מושלך ברחוב העיר^(ד), והיאך נעשית הרעה הגדולה הזאת, והרי"ז כמאמר הפסוק בקהלת פ"י פ"ז, ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ ע"כ.

וראה ברמב"ם בפ"א מהל' מלוה ולוה ה"ז ושו"ע סי' צ"ז, עד היכן החיוב של בע"ח ליתן כל מה שיש לו לפרעון חובו, שהדין בזה שאין מניחין לו אלא צרכיו המצומצמים ביותר, ולזמן של שלושים יום או י"ב חודש בלבד, וכל השאר כולל הפצוי ביתו עליו ליתן ללוה, וגם מה שמניחין בידו הוא דוקא עבורו אבל לא עבור בני ביתו, [וראה מה שהבאנו בהערה לשון הרמב"ם בחיובו של לוה^(ה)].

היותר יקר בירושלים, והמלווה שהשקיע אצלו כספי דירתו שמכר כדי להרוויח בהם, נותר ללא דירה וללא הכספים, ולא היה לו היכן לגור, אלא לשכור דירה בדמי שכירות גבוהים, ולכן היה נודד ממקום למקום, וודאי שאין זה מן הדין ומן היושר גם למרחמין בדין להניח זה הלוח בביתו, כאשר למלוה אין קורת גג.

(ה) ברמב"ם בפ"א מהל' מלוה ה"ז, ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ג כ' וז"ל מסדרין לבע"ח כיצד אומרים ללוה הבא כל המטלטלין שיש לך ולא

ג) גם אפשר דיש לחייב את הלוח למשכן דירתו ולקבל הלואה מהבנק בהית"ע, אע"פ שאין מחייבין בע"ח ליטול הלואה אחרת כדי לפרוע כמו שהארכנו להלן, מכ"מ כיון שמעיקר הדין יש למכור את דירתו, אפשר לחייבו לשעבדה תמורת הלואה אחרת, וראה מה שהארכנו בזה להלן.

(ד) מעשה שהיה בפנינו, שאדם שהיה בע"ח גדול התגורר עם שני ילדיו, בדירה בת שבעה חדרים שצורפה משני דירות, במקום

ולכן גם אם ס"ל לבתי דין אלו, שאי אפשר להניח משפחה בלא דירה, והכל בכלל דינא דמסדרין שיש לסדר דירה למגורי בע"ח, [ופירטנו להלן כל הטעמים הנטענים שלא למכור ביתו של לוח, ומה שיש לדחותם], הרי מצד זה אין הכרח שהלוח ידור בבית גדול ויקר, דמשום דין דמסדרין אין נותנין לו לבע"ח אלא לפי צרכיו המצומצמים, וא"כ גם אם אין מוכרין ביתו של בע"ח לגמרי, הרי על בי"ד לחייב אותו למכור ביתו הגדול וכו' ולקנות בית אחר בזול, וההפרש שביניהם יתנו למלווים. ותימא על אלו שמתחשבים ביותר בבע"ח ומרחמין עליהם יותר מידי, כשהוא חב לאחריו למלווים, דכי סבורים הם כי רחמיהם גדולים, מרחמי התורה והקב"ה, אתמהה⁽¹⁾.

והננו לבאר הדברים.

הראשונים דמסדרין לבע"ח⁽²⁾, וכ' כשיגיע זמן הפרעון ובא לגבות חובו מסדרין לבעל

א. אין מסדרין ללוח בית לדור בו בשו"ע סי' צ"ז סעיף כ"ג פסק כד'

כשהמלוה עשיר והלוח עני, כתבנו להלן דפלוגתא הוא בראשונים, והרמ"א בחו"מ סימן י"ב סעיף ב' כ' וז"ל ואין בי"ד יכולין לכוף ליכנס לפני משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי ויש חולקין עכ"ל, ועי' בסוף הסימן מה שהבאנו מתשובות מהרי"ל החדשות בסי' ק"מ, שכ' לענין דינא דמסדרין לבע"ח דבאפשר כפינן על לפני משורת הדין עיי"ש.

ז) דפלוגתא היא בגמ' בב"מ קי"ד א' אי מסדרין לבע"ח, ובב"י שם האריך להביא שיטות הראשונים בזה וכ' דהגאונים הרי"ף והרמב"ם ס"ל דמסדרין, והתוס' כתבו שר"ת ס"ל שאין מסדרין, והנמוקי יוסף כתב לדחות ראיותיו, והעלה שיש לסמוך על דברי הגאונים שקבלתן תורה וכ"כ המרדכי, והרא"ש כתב דעת ר"ת בפסקיו ולא הכריע, ומכל מקום לענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והגאונים וכל הנך רבוותא מסכימים לדעת אחת, הכי נקטינן ע"כ.

תניח לך אפי' מחט אחד (ואפי' כלי אוכל נפש), ונותנין לו מהכל מזון ל' יום וכסות שנים עשר חדש ולא שילבש בגדי משי או מצנפת זהובה אלא מעבירים אותה ממנו ונותנים לי כסות הראויה לו ליי"ב חדש ומטה ליישב עליה ומטה ומצע הראוים לישן עליהם, ואם היה עני מטה ומפץ לישן עליו ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם, ונותנין לו סנדלו ותפילין וכו' וימכרו עם שאר המטלטלים בב"ד וינתנו לבעל חובו ואפי' הוא תלמיד חכם ותורתו אומנותו אין מניחים לו ספריו ואפילו ספר תורה לפי שהם כשאר דברים שבעל חוב גובה מהם וה"ה למקומות בית הכנסת שהם בכלל נכסים ובע"ח גובה מהם ע"כ.

ו) ולהלן הבאנו דברי הראשונים שהוסיפו שאם ירחמו בדין נעלת דלת מפני לוויין.

ולענין לחייב את המלוה לנהוג לפני משוה"ד

חוב וכו' ונותנים לו מהכל מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חודש וכו' ומטה לישב עליה ומטה ומצע הראוים לו לישן עליהם וכו' ע"כ, והנה בגמ' ובראשונים לא פירשו אם מכלל הדין דמסדרין לבע"ח הוא אף לסדר ללוה בית דירה לדור בו לעולם או לזמן של שלושים יום או י"ב חודש, כמו שמסדרין לו אוכל וכסות וכלי תשמישו.

ואמנם ממאי שפירטו בגמ' ב"מ קי"ג ב' ובכל הפוסקים, את כל מה שמניחין לבע"ח, ולא כתבו בית לדור בו, משמע דאין בית מכלל דינא דמסדרין^(ח).

והנה בראשונים ובפוסקים נראה דאין מסדרין כלל לבע"ח בית לדור בו, ועי' להלן דסתימת הפוסקים דאפי' לזמן מועט אין מסדרין לו בית דירה, אלא מסלקין אותו מיד מביתו.

והש"ך בסי' צ"ז ס"ק י"ד כ' וז"ל וה"ה שמוציאין אותו מביתו, כ"ה בתשובת מהרא"ן ששון סי' רי"ו עי"ש, עכ"ד הש"ך.

וז"ל מהר"א ששון בתורת אמת סי' רט"ז, כ' הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ח' סימן

ד' ראובן ששדך בתו לשמעון כו' תשובה כו' אבל ביתו וכלי תשמישו כו' מכאן רצה א' מגדולי העיר לומר שאין סידור לב"ח בביתו שאין מוכרין ביתו שדר בה וכו' דומיא דהא דכ' הרא"ש ז"ל, וחלקנו עליו שאין הנדון דומה לראיה דהתם הוא בנודר והוא אנוס כו' אבל בב"ח הוא משועבד וראיה לזה שהרי בב"ח מסדרין אפי' כלי תשמישו כו' ומן העני פשיטא שאין נראה, ואח"כ הראיתי לו בהדיא תשובה מהרשב"א ז"ל ח"א סימן אלף קמ"ג שבהדיא כתב אגב גררא שאין מרחמין בדין להוציא את הלוח מבייתו וכו' ע"ש כי הוא מבואר, ועי' בריב"ש סימן ק"ג עכ"ל.

וז"ל הרשב"א בתשובה שם, דאין מרחמין בדין לומר היאך יוציאו את הלוח מבייתו בשביל חוב מועט כזה שאין הפרש בדבר זה בין חוב מרובה למעט עכ"ל.

הרי דהדברים מפורשים ברשב"א ומשמעות דברי הרא"ש, [דדוקא בנתחייב מעצמו בשדוכין אין מוכרין ביתו, הא בחוב סתם מוכרים, ראה להלן], שאין מסדרין לבע"ח בית לדור בו, אלא מוציאים אותו מביתו, וכ"ה בדרכ"מ בסי' ק"ג א', וברמ"א שם בסי'

כתבו הרמב"ם החיוב רק ביתם ולא בכל עני שם בהל' ג', אמנם בשו"ע יו"ד סי' ר"נ סעי' א' כתב הדין להעמיד לו בית, לגבי כל עני, אולם אין דין דמסדרין לבע"ח שווה לדין צדקה, וכמש"כ להלן.

(ח) ואי"ז דומה לענין חיוב צדקה שמסדרין דירה לעני, וכמש"כ הרמב"ם בפ"ז ממתנ"ע ה"ד, לענין יתום שבאו להשיאו אשה מהצדקה דשוכרין לו בית, והוא עפ"י הגמ' בכתובות ס"ז ב', וכתבנו כבר דצ"ע אמאי

ק"ג ס"ח כ' ואין חוששין להפסד הלוח ואין מרחמים בדין לומר כיצד נוציא הלוח מביתו משום דבר מועט עכ"ל, והיינו דס"ל דמוכרים ביתו של בע"ח, גם ממשמעות דבריהם נראה דאין משאירים אותו בביתו אפי' לזמן מועט אלא מוציאים אותו מיד וכדלהלן^(ט).

ורדין זה שאין מסדרין בית לדור בו, מוכח גם מכל הפוסקים שהביאו דברי הרא"ש הנ"ל, בתשובות כלל ח' סימן ד', שכ' דבנדר נדוניא לחתנו כשהיה לו ממון ועתה הפסידו באונס דאין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו, דאדעתא דהכי לא נשבע ללין ברחוב ולמות ברעב ע"כ, וכתבו הטעם שאין מוכרין ביתו, משום שאדעתא דהכא לא נתחייב, ומוכח דדוקא בנתחייב נדוניא מעצמו ומרצונו, שיש

אומדנא שע"ד כן לא נדר, בזה אין מוכרין ביתו, אבל בחוב סתם מוכרים, וכ"ה בשו"ע יו"ד רל"ב סעי' ט"ז שכ' מי ששידך בתו ונדר לתת עמה סך מעות ואחר כך נתקלקלו החובות שהיו חייבים לו אם אין לו ממה לפרוע לא חובות ולא קרקעות וחפצים חוץ מבית דירתו וכלי תשמישו פטור דאין לך אונס גדול מזה ע"כ. וכ"כ בש"ך שם^(י).

ואמנם דברי הרא"ש איירי בנשבע שבועה, שבזה איכא גם סברא שפטור כשנתקלקל רכושו משום דהוי כנדרי אונסין, והפוסקים נחלקו בדעתו, אם דוקא בנתחייב משום השבועה אינו חייב למכור ביתו, או גם בנתחייב בקנין, [או בהתחייבות בע"פ באופן המועיל, ומדין דאלו הם דברים הנקנין באמירה^(יא)].

ט) והנה אם נימא שאין מסדרין לו לבע"ח בית אפי' לזמן מועט, הדבר צ"ע, דהרי מקום לדור בו הוא מצרכיו ההכרחיים של אדם, ומה נשתנה ממזון וכסות שמניחין לו לל' יום או י"ב חודש, ולמאן דס"ל דמניחין לו בית לי"ב חודש כדברי המהרי"ט להלן, יל"ע מה שלא הזכירו חיוב זה של סדור זה בגמ' ובראשונים.

ואי"ז דומה לענין חיוב צדקה שמסדרין דירה לעני, וכמש"כ הרמב"ם בפ"ז ממתנ"ע ה"ד, לענין יתום שבאו להשיאו אשה מהצדקה דשוכרין לו בית, והוא עפ"י הגמ' בכתובות ס"ז ב', נכתבנו כבר דצ"ע אמאי כתב הרמב"ם החיוב להעמיד בית רק ביתום ולא בכל עני שם בהל' ג', אמנם בשו"ע יו"ד סי' ר"נ סעי' א' כתב הדין להעמיד לו

בית לגבי כל עני, אולם אין דין דמסדרין לבע"ח שווה לדין צדקה, וכמש"כ להלן באריכות.

י) ועיי"ש בש"ך סקמ"ב שהביא דברי הרא"ש דאדעתא דהכי לא נשבע למכרם וכו' אבל ביתו וכלי תשמישו אפילו עני המתפרנס מהצדקה אין מחייבים אותו למכור ביתו וכלי תשמישו דאדעתא דהכי לא נשבע ללון ברחוב ולמות ברעב ע"כ, והיינו דמדין זה של עני הנהנה מהצדקה מוכח שהדירה היא הכרח לאדם, ומכאן יש ללמוד דאדעתא שיוציאוהו מביתו לא נדר, וזהו גם כוונת הגר"א בבאורו שם בסקנ"א שכ' וז"ל חוץ כו' דאפי' עני המתפרנס מצדקה א"צ למכור כמ"ש בסוף פאה ע"כ.

יא) וכדברי הגמ' בכתובות ק"ט ע"ב, וקדושין ט'

ומה דנקט הרא"ש בנדר ה"ה בקנו^(יב).

והנה בספר שער משפט חו"מ סימן ס' סק"ד האריך בדברי הרא"ש, וכ' דבמקום שקיבלו קנין אף בנדוניא מוכרין ביתו של אדם עיי"ש, ותוכ"ד כ' וז"ל ומדנקט המחבר דין זה לענין שבועה משמע דהיכא שנתחייב לבתו בשטר ובקנין באופן המועיל וכו' חייב למכור אף בית דירתו וכלי תשמישו וכו' וכ"כ זקני הגאון בבית הלל אבה"ע סימן נ' ס"ו והעיד שכן נוהגים בכל בית דין שבישראל עכ"ל, וכ"ה בשער משפט בקצרה בסימן צ"ז סק"י, והו"ד בפתחי תשובה, וכ"ה במשנה למלך הלכות זכיה ומתנה פ"ו הלכ' א', דדוקא אם היה שבועה בלי חיוב ממוני א"צ למכור דירתו וכלי תשמישו, ועי' בשו"ת משאת משה יור"ד סי' ד', שמביא מחלוקת הפוסקים בזה.

מכ"מ דברי כולם ברורים, שהנידון הוא רק כשהתחייב ממון מעצמו לנשואין, אבל בבע"ח לעולם מוכרים ביתו של אדם.

ועי' בשו"ת מהר"מ אלשיך סימן נ"ה שהביא את דברי הרא"ש, והקשה דוכי בעל חוב שהיה חייב אלף זוז ונשבע לפורעו האם יפטר משבועתו על שאין לו בית וכו' אלא ודאי דטעמא דהרא"ש דשאני להתחייב לנדן בתו דאומדן דעת וכו' ע"כ.

ובאמור מוכח מדברי כל הני הפוסקים והנו"כ שם ביו"ד סי' רל"ב סעי' ט"ז, ובאה"ע סי' נ'^(יג). דכל הנידון אם מוכרין ביתו של אדם הוא דוקא בהתחייב האב נדוניא, שבזה אין מוכרין ביתו, כיון דההתחייבות הרי תליא בדעתו, וכל שנאנס פטור כיון דאדעתא דהכא לא התחייב, [וכשהתחייב בשבועה הוי כשבועת אונסין וכו'], אבל מוכח מיניה דבסתם חוב מוכרין ביתו.

והנה מה שכתבנו דליכא דין דמסדרין לענין ביתו של אדם, ולכן מוכרין ביתו של בע"ח, כ"כ גם האורים ותומים בסי' צ"ז באורים סקנ"ח, שכ' אדינא

סי' נ"א, ואמנם הרמב"ם והטור ס"ל דדוקא אם קידש מיד, והב"י וכן בשו"ע שם לא הצריך קדשו מיד, והרמ"א הביא דעת הרמב"ם, עיי"ש.

(יב) ולדעת המל"מ ושער המשפט ובית הלל שהבאנו להלן, שס"ל שבמקום שהיה קנין, מוכרין אף ביתו של אדם, הרי כל דינא שכ' הרא"ש הוא דוקא בלא קנו ורק בנדר ונשבע, והרי כן מדויק ברא"ש שכ' האי דינא בנדר דוקא.

ע"ב, והרמב"ם פכ"ג מהל' אישות הלכה יג כ' איש ואשה שהיו ביניהם שדוכין ואמר לה כמה את מכנסת לי כך וכך ואמרה לו וכמה אתה נותן לי או כותב לי כך וכך וכן האב שפסק ע"י בנו ובתו כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כך וכך ועמדו וקדשו קנו אותן הדברים ואע"פ שלא היה ביניהן קניין, ואלו הן הדברים הנקנין באמירה ע"כ, וכ"ה בטושו"ע אה"ע ריש

ב. אם מסדרין בית לזמן מסוים

והנה משמעות דברי כל הפוסקים שכללו ביתו של אדם עם שאר נכסים שמוכרין, דאין מסדרין כלל, ואפי' לי"ב חודש אין נותנים לו (טו).

ואם אמנם הש"ך לא הזכיר שמוציאין אותו מיד, הרי כן נראים משמעות דבריו, כיון דכמו ששאר דברים המוזכרים שם בשו"ע, שאינם בכלל הסידור היינו שמוציאין ממנו מיד, ואין נותנין ללוה איזה זמן, הכי נמי גם ביתו.

ואמנם מצאנו למי שכתב דמסדרין לבע"ח בית לי"ב חודש, דבגליון רעק"א שם העיר על דברי הש"ך וכתב וז"ל וא"י להוציא מבית דירה שלו שדר בה עד י"ב

דשו"ע בסעי' כ"ג דמוכרין מקומות בית הכנסת של הלוה וז"ל ומכ"ש שמוציאין אותו מביתו למכור עכ"ל, וכ"כ בכנה"ג סוף סי' צ"ז שמוציאים אותו מביתו, וכ"ה בשו"ע הרב הל' הלואה סעי' ה' שכתב ואפי' הוא ת"ח ותורתו אומנתו חייב למכור ספריו, ואפי' ס"ת ולפרוע להמלוה ואין צריך לומר בית דירה עכ"ל.

ועי' בשערי אמונה באורים וחדושים להגר"ח קניבסקי פאה פ"ח עמוד ת"ב שדייק מדברי התוס' בכתובות ס"ח ע"א ד"ה כאן, שכ' ואפי' את"ל בעלמא כהאי גוונא בבע"ח מסדרין וכו', והתם בגמ' איירי לענין ביתו וכלי תשמישו, ומשמעות התוס' דמספקא להו אי ביתו וכלי תשמישו הם בכלל מסדרין, עיי"ש (ד).

(יד) הערת הרב אברהם כהן, שם בגמ' איתא לענין צדקה, שאין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו, והקשו מברייתא שהרי מחליפים לו מכלי זהב לכסף ומכסף לנחושת, ומתרת הגמ' לפירש"י שאירי באופן שנטל צדקה שלא כדין, דבזה קונסין אותו ומחליפין מזהב לכסף, וע"ז כ' תוס' שייתכן שבבע"ח לא היו מחליפים, ותוס' לא איירי לענין ביתו, ובאמת מחלוקת בגמ' ק"ג ע"ב אם מחליפים מזהב לכסף, ובשו"ע פסק שמחליפין. (טו) וכבר עמדנו לעיל דצ"ע אמאי אין מסדרין לבע"ח בית לגור בו, כמו שאר צרכיו שנותנין לו לזמן מסוים, והרי בית לגור בו הוא הכרח גמור.

(יג) ורבו האחרונים שדנו בדינא דהרא"ש, ונציין כמה מהדברים, עי' בבאה"ט אה"ע סי' נ' סקי"ט דבהעני אם הי' בקנין אזי חייב לשעבד דירתו על איזה זמן ואם לא ישלם לו לזמן קבוע שקבעו לו אזי מוכר בית דירתו, עיי"ש אריכות דבריו, ועי' בב"ש סי' נ' סקי"ח, ובפתחי תשובה ציין לדברי חת"ס יו"ד סוף סי' רכ"ח, ומש"כ בשם הרשד"ם.

הערה מהרב אריה קרויזר, לכאור' מהא דפועל וקבלן אע"פ שהתחילו במלאכה ויש כאן קנין, מכ"מ כל שיש אונס ואפי' כשאינו אונס גמור, בטל החיוב, בין שהחוזר הוא בעה"ב ובין כשהחוזר הוא הפועל, [וכהא דנדר דחלה הוא או שחלה בנו אע"פ שאינו אונס גמור מכ"מ נפטר].

לפי צרכו, ומשמעות דברי המהרי"ט שמניחין אותו באותו הבית, וצ"ע.

עוד ראיתי מביאים מפנקס דארבע ארצות דמדינות פולין בדיני בורחים, דמפנים הבע"ח מביתו וממקומות בבית הכנסת תוך ל' יום, וכתבו שם בפנקס, ויוכתב בפנקס הקהל שהבית שייך לנאמן והנאמן ימכור הכל תוך חצי שנה^(טז).

ג. מסקנת הדברים

[א] בע"ח שיש לו בית ודירה מוכרין ביתו לפריעת חובו, דליכא כלל דינא דמסדרין לגבי בית, ובשער משפט כתב שכן נוהגין בכל ב"ד בישראל.

[ב] משמעות דברי רוב הפוסקים דמסלקין אותו מביתו מיד, אולם יש שכתבו שמסדרין לו בית ל"ב חודש, [ולתקנות וועד ד' ארצות רק שלושים יום].

[ג] לכן אין כל מקום, למנהג בתי דין, להניח בע"ח בביתו.

ובאמת דגם אילו היה דין דמסדרין על ביתו של אדם, הרי אין מסדרין אלא לבע"ח עצמו, ואין מסדרין לאשתו ובני ביתו, וכדברי הרמב"ם וש"ע בסי' צ"ז סעי' כ"ג, שהביאו דינא דמסדרין וכתבו ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ

חודש, ת' מהרי"ט [ח"א] סי' קי"ג עכ"ל, ועי"ש במהרי"ט שכ' שאין המלוה יכול להוציא את הלוה מבית דירה שלו שהוא דר בה עד י"ב חדשים הוא דומיא דכסות דתנן בערכין דמניחין לו מזון שלשים יום וכסות י"ב חדש דדרשנין ואם מך הוא מערכך החייהו מערכך ע"כ.

ויל"ע אם כוונת הגרעק"א לנקוט להלכה כדברי המהרי"ט, ודלא כפשטות כל הני רבוותא, או דס"ל דאף הפוסקים שכתבו שמוציאין אותו מביתו, מודים דנותנין לו י"ב חודש, ולכן אין דברי מהרי"ט חולקין על הני רבוותא.

אולם כאמור, מאחר וכללו הפוסקים דינא דביתו עם שאר דברים שאין מסדרין לו כלל ואפי' י"ב חודש משמע דה"נ בביתו.

ויל"ע לדעת המהרי"ט ודעימיה דמסדרין לבע"ח את ביתו ל"ב חודש, האם כוונתו שמניחין בע"ח בבית שהיה גר בה לעוד י"ב חודש, או שאפשר לסדר לו אף בית אחר ל"ב חודש ולפי הכללים של מסדרין, כגון שמסדרין רק לבע"ח עצמו ואין מסדרין לאשתו ובניו, כמש"כ בשו"ע בסי' צ"ז סעי' כ"ג וכן שמסדרין רק לפי צרכו, ואם גר בבית גדול הרבה אין מניחין אותו שם, אלא מכניסים אותו לבית אחר

הספר דף קסד, שהביא העתק מפנקס דארבע ארצות עיי"ש.

טז) עמק המשפט הל' שכירות עמו' רנ"ח, בשם ספר הקדמון מסגרת השולחן חו"מ בסוף

הללו כדי לבטל החיוב מצד הדין, ולהפסיד לגמרי ממון המלוה, [שהמציאות מוכיחה שבעלי חוב החייבים ממון הרבה, ובפרט אלו שפשטו את הרגל, אם אין מוכרין את דירתם אינם משיבים את החובות לעולם].

והננו להציע מה ששמענו כמה טעמים על מה שנמנעים ממכירת ביתו של בע"ח, ומה שיש להשיב על כך.

[א] משום מנהג וחוקי הערכאות

לפי הכללים הנהוגים בערכאות המשפטיות של המדינה בשנים האחרונות, וזאת לאור ההתפתחות של הרחבת זכויות האדם וזכויות הפרט במשפטי הערכאות, הרי כמעט שאין הערכאות מוכרין ביתו של אדם לפריעת חובותיו, וגם אין גובין חפציו וחפצי בני ביתו לפריעת חובו, כיון שלדעתם יש תחילה להבטיח את מלוא סיפוקו ורמת החיים של הלוח וּבני ביתו ורק אח"כ לפרוע חובותיו, ולכן יכול כל בע"ח הטוען שאם יצטרך לפרוע חובותיו לא יהיו לו ולמשפחתו מלוא צרכיהם, לדרוש לעבור הליך הנקרא "חקירת יכולת", בה בודקים את מצבו הכספי, הכנסותיו והוצאותיו הרגילות לו ולבני ביתו, ורק לאחר שמשאירים בידיו את הדרוש לו ולבני ביתו כדי סיפוקם הרגיל, מחייבין אותו לשלם את הממון הנותר מהכנסותיו למלוה.

ומשום כך ברוב התביעות כנגד בעלי חובות, אין הערכאות מחייבין

שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם ע"כ, והרי לעצמו סגי בחדר אחד, ואינו צריך לדירה גדולה, [ועי' להלן דעפ"ר הדירה רשומה גם ע"ש האשה, ותלוי אם היא נתחייבה בחובות אלו או לא עיי"ש].

ד. בחוב שאינו דרך הלואה

והנה חלק גדול מהבע"ח הבאים לבי"ד, הם מחובות שאינם דרך הלואה, ואם אמנם בחוב דרך הלואה הסכמת הפוסקים דקיי"ל דההלכה כמ"ד דמסדרין לבע"ח, אולם בחוב שאינו דרך הלואה, פלוגתא הראשונים היא אם נאמר בזה דמסדרין לבע"ח, ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ט הביא ב' הדעות וז"ל יש מי שאומר שאין מסדרין בחוב שאינו דרך הלואה כגון שכירותו ושכירות בהמתו וכיוצא בהן וכו' וי"א שגם באלו מסדרין ע"כ, ואכמ"ל בדברי הפוסקים.

אולם למעשה כיון שהבע"ח חשיב למוחזק, א"א להוציא מידו את כל הדברים שהם בכלל דינא דמסדרין, וודאי שיכול לטעון קים לי, אולם אם המלווה הוא מוחזק ותפוס בחפץ, בזה לא יוכל בע"ח להוציא מידו.

ה. הטעם שנהגו בתי דין שאין מוכרין ביתו של בע"ח

והנה מה שנתפשט למעשה המנהג בהרבה בתי דין שלא למכור דירת בע"ח, לכאור' הוא מצירוף של כמה טעמים וכדלהלן, ואולם לענ"ד אין בכל הטעמים

דמסדרין, ולענ"ד דבריו תמוהין טובא ראה בהערה (יח').

אולם אנן לא מפיהם אנו חיים ח"ו, שהם נוהגין שלא כדין שמעדיפים את טובת הלוה, והוא כגזילה, [ובגמ' בב"מ קי"ד א' ובערכין י"ז ב', מבואר דמצד הסברא אין מסדרין כלל לבע"ח, אלא מניחים אותו ריקם וערום ללא מזון וכסות, כמו בבני ביתו שאין מניחין להם כלום ממש, ורק משום דגמר מקרא דערכין ילפי' דינא דמסדרין, עיי"ש בגמ' (ט)].

ומנהג הערכאות הם נגד הדין והצדק כיון שבאמת הלוה אוכל ומתפרנס

את הלוה לשלם סכום ראוי, אלא מחייבין אותו בתשלום חודשי פעוט, ובפרט שכיון שהלוה יודע שחלק מנכסיו והכנסותיו יועברו לידי המלוה לפרעון החובות, מעלים את נכסיו והכנסותיו, וכידוע, ולכן כמעט ואין הערכאות מוכרין ביתו של בעל חוב כיון שהוא מצרכיו ההכרחיים (יז).

גם בחוקים החדשים שקבעו לאחרונה, הגבילו את הזמן שאפשר לכפות את הלוה לשלם את חובו מהכנסותיו ורווחיו, למספר מסוים של שנים, ולאחריו החוב בטל ומבוטל, [ועי' בהערה י"ז מש"כ גאון אחד שיש חילול ה' אם ינהגו כדינא

גובים את הנצרך למזונותיו ומזונות אנשי ביתו נראה שזהו בכלל ועשית הישר והטוב עיי"ש אריכות דבריו, ואמנם מסקנת דבריו דלענין דירה מוכרין עיי"ש.

ודבריו צ"ע טובא, דהרבה דיני התורה אין הנכרים מבינים ורואים כאכזריות, כמו ירושת הבת, גרמא בנזקין פטור, וכך רבות, וכי נימא שיש בזה ח"ו חילול ה', ודי בזה.

אולם הגאון הנ"ל בתשובות והנהגות ח"ב סי' תרצ"ה, ובח"ג סי' תע"א אות ז', נקט שאין מוכרין ביתו של אדם, והבאנו דבריו להלן.

(יט) וכבר הבאנו בפתח הדברים את דברי הרמב"ם בפ"א מהל' מלוה ה"ז, ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ג, עד כמה גדול החיוב של בע"ח, שכ' מסדרין לבע"ח כיצד, אומרים ללוה הבא כל המטלטלין שיש לך ולא תניח לך אפי' מחט אחד (ואפי' כלי אוכל נפש), ונותנין לו

(יז) רק כאשר החוב ניתן בצורה של משכנתא, שהיא הלואה בשעבוד ישיר של הדירה, [וכמו שהבנקים מבטחים פריעת ההלוואת שהם נותנים ללווים], רק אז הם גובים את הדירה, משום שהמשכנתא היא כתחילת גביה של החוב, אבל לא בחוב סתם.

(יח) בספר תשובות והנהגות ח"ד חו"מ סי' ש"ו כ' שהטעם שאין לנו לנהוג כדין דמסדרין משום שנאמר ועשית הישר והטוב ומטעם זה בית דין כופין לפעמים לנהוג לפנים משורת הדין עיין היטב בח"מ סימן י"ב ובפתחי תשובה שם ובזמנינו שהאומות מקפידים ומסדרים לבעל חוב לצורך אשתו ובניו אין לך חילול השם גדול מזה אם אנו נעכב על אשתו וילדיו מלקבל מזונות וכעיקר הדין דמסדרים וכיון שמקובל היום בכל העולם להתחשב בצרכיו המינימליים ומשאירים לו את ביתו וכ"ש שלא

זכותו לגבות החוב כדין, ולא אדעת כן הלוח לו. ועי' מש"כ בהערה (ב).

[ב] משום שותפות האשה

קיימת עוד סיבה הגורמת לכך שאין בתי דין מוכריין דירתו של אדם, והוא משום שברוב המקרים הבעל הוא הלווה, והדירה רשומה גם ע"ש האשה, וכפי המצוי שהאשה אינה חייבת הממון, אי אפשר למכור את חלקה בדירה, [וראה להלן לענין נכסי מלוג], אלא אפשר למכור רק מחצית הדירה השייכת לבעל (כא), וקשה למצוא קונים על הבעלות של מחצית דירה.

מכספי המלווה, שיש בזה טענת ממוני גבך, ושהכל משועבד למלווה, ובפרט שפעמים רבות הלוח חי כבוד והמלווה יכול להגיע לידי פת לחם, [אף דבאמת מצד הדין אין חילוק בדין אם המלווה עני או עשיר, דלעולם גובה חובו], וחם להם לישראל לעקור דברי חז"ל והפוסקים, משום נימוסים שלהם, וע"ז אמר הנביא אותי עזבו מקור חיים לחצב להם בארות בארות נשברים וגו'.

גם אין לומר דאדעתא דחוקי סדום אלו שאין מוכרים את הדירה ושאר חפצים שצריך למכור עפ"י דין ניתנה ההלואה, דבכל ענין ברור שהמלווה לא ויתר על

דסיטומתא ע"ש, ועי' בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קמ"ב דמבואר שהעיקר כדעת התשב"ץ שאין מתחשבים כלל במנהג הערכאות, ע"ש.

הערת הרב אברהם כהן, ואף הריב"ש שכתב שהולכים אחר המנהג, היינו רק לענין לפרש כוונת לשונו של הנותן, אבל חלילה לעלות על הדעת לעקור חוקי ומשפטי התורה אפי' כחוט השערה. והו"ד בפת"ש (סי' קמח סק"ב), ואינו דומה למהרש"ך המובא בהערה ששם הוא מנהג מסויים בגביית חובות, אבל לא לילך בתר חוקי ערכאות, [אלא שאולי יש מקום לימר שהמנהג הוא שלא להוציא את הלוח מביתו (היינו מצד מנהג ולא מצד החוק)].

כא דחצי הדירה הרשומה ע"ש האשה הוי כנכסי מלוג, ובשו"ע סימן צ"ז מעיף כ"א כ' שאין בע"ח גובה מנכסי מלוג של אשתו, ובשו"ע אה"ע סימן צ' סעיף י"ד דאין הבעל

מהכל מזון ל' יום וכסות שנים עשר חדש וכו', ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם וכו' עי"ש.

ב ואין לומר שכיון שזה חוקי הערכאות שהנהיגו כאן בארץ ישראל, על דעת דהכא הלוח לו שלא ימכרו דירתו, ודומה למה שהבאנו להלן מש"כ בהגהות רעק"א בשו"ע סי' י"ב סקי"ג, הביא הפתחי תשובה שם בסקי"ט, שהביא מתשו' מהרש"ך בנידון בעלי חובות שהסכימו להתפשר עם הלוח ובע"ח אחד אינו מסכים עם הפשרה אלא טוען יקוב הדין את ההר, שכ' רואה אני לכופ את הממאן להתפשר עם הבע"ח כשאר הבע"ח הסוחרים שהם הרוב ואפילו יש ללוח קצת נכסים וראו רוב הבע"ח להרחיב לו אולי יחנן ה' אותו יכולים הרוב לכופ את המיעוט לזה כי מנהג הסוחרים שכופין את שאינו רוצה לבוא בפשרה ויש להם על מה שיסמוכו מההיא

דאע"פ שכל מי שיקנה את חלק הבעל ויכל לתבוע את האשה בתביעת חלוקת שותפות, וכמבואר בשו"ע ריש סי' קע"א, וגם אם אין בדירה כדי חלוקה, [או כשהחלוקה גורמת לנזק של יותר מחומש כמבואר שם בשו"ע בסעי' ה'], יוכל הקונה את חלק הבעל לתבוע את האשה בתביעת גוד או אגוד כמבואר שם בשו"ע בסי' קע"א סעי' ו', מכ"מ רוב בנ"א אינם מוכנים להכנס לעסק כזה לרכוש מחצית הבית השייכת לבעל כדי לבוא לידי מריבה, ולכן המחיר שיתקבל מקונה הוא נמוך הרבה מהמחיר האמיתי של מחצית הדירה, ומשום כך קשה להם לבית דין למכור חלקו של הבעל בהפסד גדול.

בנוסף על כך, באופנים רבים ע"פ חוקי המדינה יש לאשה זכות מגורים בדירה גם בחלקו של הבעל, ובענין זה א"א לסלק את האשה מהבית כלל, ורק אפשר

להעביר את הבעלות על חלק הבעל, והאשה תשאר לגור בבית כל ימי חייה, ומחמת כן נמנעים למכור חלקו של הבעל בדירה.

אולם לענ"ד, אין בזה טעם מספיק לימנע מגביית חלק הבעל, דאף שיש במכירה זו הפסד כספי כיון שהתשלום שיקבלו עבור חלק הבעל, הוא פחות מהשווי האמיתי, הרי"ז בכלל אין מרחמין בדין, וכמש"כ הרמ"א בסי' ק"ג סעי' ה' כ' ואין חוששין להפסד הלזה ואין מרחמין בדין לומר כיצד נוציא הלזה, ועי"ש, [אמנם אפשר דכוונת הרשב"א והרמ"א שההפסד הוא עצם הסלוק של הלזה מביתו, ולא משום שיש בזה הפסד גדול של ממון מביתו בשביל דבר מועט (הרשב"א) ע"כ^(כב)], ולכן החובה על בי"ד להתאמץ בדבר, ולגבות מה שאפשר מחלקו של הבעל.

ודע דבהרבה מקרים גם הנשים של בע"ח

ובתים הנכתבים על שם האשה קורם לזמן ההלואה אין לבע"ח חלק בהם כי הם של האשה מיהו בס"ס' בארנו דבזמן הזה צריכים הדיינים לחקור ולררוש היטב בזה דאין ראיה ממה שנכתבים על שמה. ע"כ.

(כב) והארכנו להלן בסימן י"ז אות ד' לענין שיש הפסד ממון במכירת הדירה של בע"ח, והבאנו דברי הרשב"א בתשובה אלף קמ"ג שכ' דאין מרחמין בדין לומר היאך יוציאו את הלזה מביתו בשביל חוב מועט כזה שאין הפרש בדבר זה בין חוב מרובה למעט עי"ש עכ"ל, אמנם הרשב"א קמ"ל לענין עצם הסלוק מביתו ולא

רשאי למכור אפילו נכסי צ"ב, ואם מכר המכר קיים, והרמ"א כתב דהמכר בטל, ובנכסי מלוג לכו"ע המכר בטל.

ועי' מש"כ בסמ"ע ובש"ך בסי' קי"א סק"ב, שאף מפרות של נכסי מלוג אין גובין, ולענינו, דמבואר דגם מדמי השכירות של הדירה שהיא נכסי מלוג, אין גובין לחובות הבעל.

וע"ע בדברי הרמב"ם פ"ב דמלוה ה"ד, ובשו"ע סי' צ"ט סעי' ד', דאם המלוה משביע ללוה שאין לו לשלם, כרי שימכור נכסי אשתו עובר על לא תהיה לו כנושה ע"ש.

בערוך השולחן סי' צ"ז סעי' ל"ג כ' קרקעות

מחויבות עפ"י דין בחוב, אף אם הם לא לוו בפועל את הממון, ולא חתמו על השטרות בעצמם, דלפעמים הבעל והאשה חשובים כשותפין, כשהאשה ג"כ נו"נ בתוך הבית באופן של שותפות ולא באופן של שליחות, והדין הוא דשותף שלוה עבור השותפות נתחייב גם השני, כמבואר ברמב"ם פכ"ה מה' מלוה הלכה ט', ובשו"ע סימן צ"ג סעי' י"ג, ואכמ"ל.

ובן כאשר הבעל נתן צ"ק מחשבון המשותף לו ולאשתו אפשר שלפי הכללים הנהוגים בחשבונות בנק, צ"ק זה מחייב גם את האשה בתשלום, ראה בהערה (כג).

גם לפעמים יש שהדירה רשומה רק ע"ש הבעל, ואין בזה שותפות האשה כלל (כד).

אמנם כשהכניסה האשה ממון לצורך רכישת הדירה אף שהדירה רשומה על שמו הוי נכסי מלוג של האשה וא"א למכור לצורך פרעון חובות הבעל (כה).

אמנם נראה דגם אם התמורה הכספית מהעברת הבעלות של חלק הבעל לידי המלוה קטנה וכאמור, הרי מכ"מ החיוב על ביי"ד לגבות ככל האפשר, ואין מרחמין בדין, וכמש"כ לעיל שמוכרין הבית אע"פ שיש בגביה נזק לבע"ח.

[ג] דדירה בזמננו הוא הכרח גמור ופיקוק"נ

עוד ראיתי כתוב בשם דיינים, שבזמננו הוא דבר הכרחי שיהיה לאדם דירה משלו (כו), ולכן א"א לסלק הלזה מביתו, ולענ"ד אין בזה טענה, דבוודאי גם בזמן

בערכאותיהם באופנים של חשבון משותף, יש חלקי דעות, וא"כ א"א לומר שיש בזה מנהג ואדעתא דהכא נתחייבו שניהם, ועדיין יל"ע.

(כד) גם בענין שהדירה רשומה ע"ש הבעל, בהרבה מקרים א"א לסלק האשה מהדירה, כיון שיש לה זכויות בדירה מצד הערכאות, [מצד חוקי הגנת הדייר וחוקים אחרים].

(כה) כמש"כ לעיל בהערה שאין בע"ח גובה מנכסי מלוג של אשתו.

(כו) בספר מנחת אשר שו"ע סי' ק"ג בהערה ט"ז שכ' בשם גדול אחד עיי"ש. ועי' מש"כ במשפט הערב סי' י"ז תוכ"ד.

משום שיש בזה הפסד גדול של ממון, עי' מש"כ להלן.

(כג) כי כאשר יש חשבון בנק משותף לבעל והאשה, והבעל נתן צ"ק מחשבון זה, גם אם הוא בחתימתו בלבד, הרי אפשר שעפ"י חוקי הבנקים והמדינה צ"ק זה מחייב גם את האשה שהיא שותפה בחשבון הבנק, גם כשאינה יודעת על הוצאת צ"ק זה, וק"ו כשהאשה יודעת על כך, ולכאור' גם עפ"י דין כן, כיון שבפתיחת החשבון המשותף היא מתחייבת לשלם עבור כל הצ'קים שיוצאו בחשבון זה.

אולם למעשה גם בהחלטות שניתנו

בכלי החול אבל בגדי שבת והמועד גובה אותם בעל חוב עכ"ל, [ובטור סי' צ"ז אות כ"ו הביא החולקים בזה].

גם שמעתי מיושבי על מדין, טעם נוסף מה שאינם מוציאין אדם מביתו, משום שזה ענין של פיקו"נ, להוציא אדם ומשפחתו מביתם.

וגם זה אינו נכון מצד המציאות, כי רבים הפסידו דירותיהם בעסק ביש ולא ראינו שנסתכנו בנפשותיהם, וגם יש מי שמוכרים דירותיהם לצורך נישואי הילדים, ועוברים לגור בשכירות ולפעמים אף לעיר אחרת, וב"ה לא אונה להם כל רעה, ואצ"ל שיש רבים שחיים כל ימיהם בשכירות, ובפרט לפי מנהג בית דינו שמסדרים לו ללוח מקום לגור בו לשנים רבות, או לכל ימי חייו, מה פיקו"נ יש בזה שלא יהיה לו דירה להוריש לצאצאיו אחריו.

גם צ"ע במה פיקו"נ של הלוח גדול מהפיקו"נ של המלוח, שלפעמים נשאר בלא דירה.

עוד יש לדחות טענה זו של פיקו"נ, שהרי גם לענין צרכי נפש כמזון אין מסדרין אלא לל' יום, וכסות לי"ב חודש, וכמש"כ השו"ע בסי' צ"ז סעיף כ"ג, ואף אין מסדרין לאשתו ובני ביתו כלל, וכל דברי

חז"ל היה הכרח בדירה לאדם ולמשפחה, ולכאור' אף יותר מאשר בזמננו שאפשר לשכור בקל, והדירות מצויות בכל עת. [עי' בהל' שכירות בשו"ע סי' שי"ב סעי' ה' ובסעי' ו', דהמשכיר בית סתם צריך להודיעו לשוכר ל' יום קודם שיוציאנו, בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים מהחג עד הפסח אינו יכול להוציאו, בד"א בעיירות אבל בכרכים אחד בימות החמה ואחד בימות הגשמים צריך להודיעו שנים עשר חדש מקודם עכ"ד, והטעם כי אי אפשר להשיג דירה בשכירות באותם הזמנים, ודינים אלו מוכיחים על הקושי במציאת דירה לשכירות בזמניהם] (כז).

זאת ועוד, שוודאי אין הכרח גדול לאדם ומשפחתו מאשר מזון וכסות, ואעפ"כ אין משאירים ללוח מזון אלא לל' יום, וכסות לי"ב חודש, וכמש"כ השו"ע בסי' צ"ז סעיף כ"ג, וביותר שהרי כתבו שם דאין מסדרין לאשתו ובני ביתו כלל, וכל דברי השו"ע שם ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם ע"כ, וזה וודאי שלהניח לבע"ח מזון וכסות לאחר הל' יום והי"ב חודש, הוי יותר הכרח, מאשר שיצטרך לשכור דירה [מבני הרב אברהם הי"ו], גם עי' מש"כ הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"ה, לענין בגדי בני ביתו שכ' בד"א

(כז) גם ראייה לדבר מהדין שאין מחייבין עני הבא להתפרנס מהצדקה למכור ביתו, וכמש"כ בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' א'.

השו"ע שם ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם ע"כ, וודאי שלהניחו לבע"ח לאחר ל' יום וי"ב חודש בלא כסות ומזון הוא ובני ביתו, הוי יותר פיקו"נ מאשר יצטרך לשכור דירה (כח).

והנה, גם אילו היה חשש רחוק של פיקו"נ, כבר דנו הפוסקים אם אדם חייב ליתן כל ממונו כדי להציל חיי חברו, ראה בהערה (כט), ובהרבה מהמקרים סכום החוב, הוא חלק גדול מרכושו של המלוה, ובכל ענין עולה על יותר משיעור חומש ממונו (ל).

(כח) הערת הרב אברהם ברוורמן.

(כט) ונציין כמה מהדברים שמצאנו בפוסקים שדנו בזה, ולפום ריהטא.

באהבת חסד כ' בפ"כ דחייב לבזבז כל ממונו במקום פיקוח נפש וכמו"כ בפדיון שבויים, עיי"ש שהוכיח מהא דב"מ מ"ב, וכ"כ בשו"ת חת"ס חו"מ סוס"י קע"ז וכו' שכ"ז ביחיד אבל בציבור בפרט בזה"ז הא דוחקא דציבורא הוא ג"כ בכלל פיקו"נ, וכ"כ בשאלת יעבץ ח"א סוס"י ג', ובמרחשת ח"א סי' מ"ג, ובאגרות משה יו"ד ח"ב סי' קע"ד, וכן כתב בשו"ת זרע אמת ח"ב מ"א, הביאו בדרכי תשובה יו"ד סי' קנ"ז כ"ז.

וראיתי שהגרש"א שטרן בקונטרס זכור לאברהם תש"ס - תשס"א האריך בכמה ראיות, דיש חיוב לתת כל ממונו להציל חברו עיי"ש, וכן יש לדייק מדברי הרא"ש בפ' בן סו"מ סימן ב' ואכמ"ל.

אולם המהרש"ם בח"ה סימן נ"ד רצ"ל דאין אדם חייב להוציא כל רכושו כדי להציל את חברו ממות עיי"ש, ועי' בספר וחי אחיך עמך בענף י"ח שדן באריכות בהאי ענינא אם חייב לבזבז כל ממונו להצלת נפשות, וכ' שם שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאינו חייב אלא בחומש ממונו, וכ"כ הגר"י זילברשטיין בכמה מקומות בשמו דהגרי"ש זצ"ל.

ובמנח"ש ח"ב סימן פ"ו אות ד' [בהוצאה

החדשה] דן בזה ולא הכריע בדבר, ומביא שהגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל הסתפק בזה.

ובאמת, דמזמן חז"ל ועד לדורות הקודמים לנו, היו הרבה עניים שהיו במצב של פיקו"נ ממש, ובפרט במצב מלחמה, וכמה היו שוכבים נפוחי בטן וכרסם נבקעת וכדו', ולא שמענו שיהיה אדם חייב לתת כל רכושו להצילים, ואף על גדולי עולם לא שמענו שעשו כן, ואם משום דחייך קודמים, הרי יש עשירים שגם אם היו נותנין רוב ממונם היה נשאר בידם כדי חיותם לשנים רבות, וכן יש הצלות הרבה וחליים רבים, שע"י הוצאת ממון רב, אפשר להצילים לחיים, ולא חייבו למכור רכושו עבור כך, וצ"ע.

וראיתי מוכיחים כן מדינא דפדיון שבויים, שהרמב"ם ושו"ע כללו דין פדיון שבויים בכלל דין צדקה, והיינו שיש שיעור של מעשר או חומש בצדקה וסגי בזה, ולא כתבו שצריך ליתן כל ממונו, וזאת אע"פ שהרמב"ם בפ"ח ממתנות עניים ה"י כ' דפדיון שבויים קודם לעניים וכו' שהשבוי עומד בסכנת נפשות והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר וכו' ועל לאו של לא תעמוד על דם רעך ובטל מצות פתח תפתח וכו' והצל לקוחים למות וכו' ע"כ, וכ"ה בשו"ע יו"ד ריש סימן רנ"ב, והוסיף בסעי' ג' מדברי מהרי"ק וז"ל כל רגע שמאחר לפדות השבויים היכא דאפשר להקדים הוי

[ד] משום שאין בדירה כדי פרעון כל החובות

עוד נראה טעם למנהג שנוצר שאין גובים דירה מבע"ח, משום שע"פ רוב, אלו שפשטו את הרגל, אין בדירתם וכלי תשמישם שאינם כלולים בדינא דמסדרין כדי להספיק לתשלום כל חובותיהם, דהיינו שגם אם ימכרו דירתם וחפציהם של בעלי החובות, הרי לאחר שינכו מהכספים מה שמגיע לאשה וכן שאר הוצאות, לא ישאר לכ"א מבעלי החוב אלא סכום מועט ביחס לסכום החוב, ובפרט שכפי המצוי הדירה עצמה משועבדת עבור הלוואות בנקאיות ומשכנתאות שנטל הלוח מהבנק או

ממלווה אחר שהלווה לו ממון תמורת שעבוד הדירה, שאלו קודמים לגבית שאר התובעים, ולכן כאשר בית דין דנים לענין מכירת הדירה, הם מתחשבים בכך שאצל הלוח מכירת הדירה הוא ענין קיומי, ואצל המלווים מכירת הדירה לא תפרע את עיקר החוב, ולכן רפו ידיהם של בתי הדין והמתעסקים בזה מלמכור את הדירה.

אולם גם זה אינו נכון, דדין פרוטה כדין מאה, [שו"ע סי' י' סעי' ד'], דמכ"מ סו"ס ע"י מכירת הדירה יפרעו בזה חלק מהחוב, וגם זה הוא מכלל דינא דאין מרחמין בדין, ובפרט שבהרבה מקרים מכירת הדירה תביא לפריעת כל החובות.

כאילו שופך דמים עכ"ל.

וכן ראיתי מדייקים מדברי הרמב"ם בפיה"מ פאה פרק א' משנה א', שכתב כשאדם יראה שבויים שהוא חייב לפדותם כאשר צוה הקב"ה או רעבים וכו' כמו שאמר די מחסורו אשר יחסר לו פירושו למלאות מחסורם שכשיהיה מה שיחסר להם או מה שיצטרכו לפדיונם פחות מחמישית ממנו וכו' עכ"ל, אמנם כבר כתבו אחרונים, שאין בפדיון שבויים משום פקוח נפש ממש אלא קרוב ועלול לבורא לידי כך עיי"ש.

ויש שתלו שאלה זו, אי לא דלא תעמוד על דם רעך חשיב עשה שאינו חייב אלא עד חומש ממנו, או הוי לאו, שחייב ליתן כל ממנו, והאריכו בזה, כיון דאינו עובר על הלאו בקום ועשה, והביאו דברי שו"ת חוות יאיר סי' קל"ט, והגהות הגרע"א על יו"ד סי' קנ"ז ועוד האריכו בזה ואכ"מ.

הערה מהרב אברהם כהן, בענין שיעור נתינה לפדיון שבויים יש להוסיף שבגמ' ב"ב ג': מבואר שאין דרך למכור בית דירה לצורך פדיון שבויים, עוד מצאתי בברכי יוסף יו"ד סי' רמט ס"א שכתב ששיעור החיוב הוא רק חומש.

(ל) הנה יל"ע להני פוסקים דס"ל שאין אדם חייב להוציא כל ממנו להציל חברו, וכמש"כ בהערה הקודמת, אם חייב אדם ליתן חומש מכל ממנו עבור הצלה זו עצמה, או שסגי במה שנותן לצדקה חומש כדין, [דכפי שנתבאר לעיל, הרי הפוסקים כללו חיוב פדיון שבויים בהל' צדקה], ובפוסקים נראה דכשיש מקרה מסוים של הצלת חברו צריך להוציא חומש מממונו, כמו כל מ"ע, והכא יש ג"כ כו"כ מ"ע מה"ת כמו שפירט הרמב"ם בפ"ח ממתנ"ע ה"י, ועוד יש להאריך.

[ה] משום שמרחמין בדין

[ו] משום טירחה ותרעומת בנ"א

אמנם פשוט שעיקר הטעם שנתפשט מנהג זה שלא למכור ביתו של אדם, הוא משום שהם מרחמין בדין, מאחר שקשה הדבר להוציא אדם ומשפחתו מביתם, ולהניחם ללא קורת גג, אולם אנו אין לנו אלא דברי תוה"ק, וכמש"כ בפתח הדברים דוכי סבורים אנו כי רחמינו גדולים מרחמי התורה והקב"ה, שהרי ע"ז גופא נאמר אין מרחמין בדין^(א), אלא יש להוציא את הלוחה מביתו^(ב), גם בהרבה מקרים המצוקה של המלוה גדולה ממצוקת הלוחה, ומה רחמים יש בזה, ובפרט שעפ"י רוב בעלי החובות ממשיכים לדור בבית גדול עם חדרים הרבה השווה הון רב, ולמלוה אין בית ודירה משלו לגור בה, והמציאות מוכיחה שרבים מאלו שאינם פורעים החובות, חיים ברחבות גדולה כאשר היתה באמנה איתם, והמלוה מתייסר בדקדוקי עניות.

עוד יש פעמים רבות, שאין הבי"ד אוזר עוז ותעצומות לעשות כן, וגם מחמת החשש והפחד מכעס ותרעומת משפחת הלוחה, ולפעמים אף שולחים הלוחים וידידיהם שתדלנים חשובים ונכבדים, לדבר על לב הדיינים בדברים רכים ואף קשים, וצריך תקיפות רבה לעמוד בזה, גם יש בזה טירחה גדולה ועגמ"נ רבה לדיינים וכפי שהמציאות מוכיחה.

אולם יש לדעת כי האחריות על הדיינים עצומה כמבואר בטור חו"מ ריש סי' א', ועליהם הרי נאמר [דברים א' י"ז], לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלו' הוא ע"כ, וכתוב [שמות כ"ג ג'], לא תהדר דל בריבו ועוד הרבה מקראות מפורשים^(ג).

לא והא דאין מרחמין בדין נאמר אפי' לענין עני, וכלשון הרמב"ם בפ"א מהל' מלוה ולוה ה"ד שכ' כשיתבע המלוה הלוואתו אע"פ שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין לו חובו עד פרוטה אחרונה וכו' ע"כ, וכ"ה בשו"ע סי' צ"ו סעי' ד' שכ' ולא יאמרו פלוני עני ואין לו ופלוני עשיר ואין צריך לו אלא אין מרחמין בדין ע"כ, ולהלן הבאנו דברי מהרי"ל לענין לנהוג לפנים משוה"ד.

וכדמות ראייה ממש"כ בווי העמודים לבנו של השל"ה (עמוד הדין פרק יז) מתחילה רצה לברוא העולם במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, ושתף מדת הרחמים למדת הדין, דהיינו פשרה. ובשו"ת מבי"ט (חלק ב סימן קנג) ודרך פשרה ורחמנות דרך קרובי' פשרנו, וצ"ע. ואמנם עכ"פ הא פשיטא שלפחות יש להעביר את הבעלות על הדירה ע"ש המלוה וכמו שנתבאר, ע"כ.

לג ואם חושש מתרעומת לא יקבל להיות דיין, ועי' בשו"ע סי' י' סעי' ג' שכ' והמונע עצמו מן הדין מונע ממנו איבה וכו' עיי"ש.

לב הערת הרב אברהם כהן, אולי בזמנינו שעושים פשרה יש גם מקום לרחמים,

והנה בבעל דין קשה, כל שהדיין עוד לא התחיל בדין וכו' אינו חייב לדון בזה, אבל מששמע דבריהם וכו' אינו רשאי להסתלק מהדין, כמבואר ברמב"ם ובטושו"ע ריש סי' י"ב שכתבו דיין שבאו לפניו שני בעלי דינים אחד רך ואחד קשה כל זמן שלא שמע דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי לומר איני נזקק לכם שמא יתחייב הקשה וירדפני אבל מששמע דבריהם וידע להיכן הדין נוטה אינו רשאי לומר איני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש ע"כ.

ו. מנהגנו בזה

באמור בפתח הדברים, הרי כל שיש קושי למכור את הדירה של בע"ח, [וכן כאשר החובות אינם בסכום של שווי הדירה כולה], אנו נוהגין לחייב את בעה"ח, להעביר את הבעלות והרישום של הדירה למלווה, [לפי גודל החוב, שאם החוב אינו כנגד כל הדירה, יעבירו לו רק כנגד חלקו], ולהשאיר ביד בעה"ח ואשתו את זכות המגורים בדירה לכמה עשרות שנים, או לכל ימי חייהם, כך שהמלווה מקבל את הבעלות על הדירה, שיש לו ערך ושווי כספי ניכר, אע"פ שנותר ללווה זכות מגורים בדירה, ויוכל המלווה למכור את בעלותו לאחרים, כי לזה קיימים קופצים רבים, [גם יכולים הבי"ד למכור את הבעלות על הדירה לאחרים, ולפרוע החוב

במקום ליתנו למלווה בחובו].

ועי' בפתח הדברים, שכתבנו דבכך שאנו נוהגין להשאיר ללווה זכות מגורים יצאנו ידי כולי עלמא, אף דעת אלו שסבורין שא"א להוציא בע"ח מביתו, עיי"ש.

ז. הערה למעשה

ומכאן הערה, לרבנים העוסקים בטיפול בפושטי רגל וכדו', ולאחר בקשת המחילה ממעכ"ת, הרי לענ"ד יש מהם שמתנהגים בסלחנות מרובה, וברחמים מופלגים על הלווה, ומתחשבים ברגשותיו ובכבודו יתר על המידה ויתר על הדרוש, וע"י כך נפסדין המלווים שלא כדין תורה, והרי"ז מתאכזר על הרחמנים ומרחם על האכזרים, [ילקוט שמעוני שמואל א' רמז קכ"א], ודי בהערה זו.

ח. באיזה ענין מרחמים בדין ולפנים משה"ד

ויש לציין בזאת את דברי החתם סופר בהגהות לשו"ע סי' צ"ז, שכ' על דברי הש"ך בסקי"ד שמוציאין אותו מביתו, נ"ב, ובזמן הזה עיקר מחייתם ליקח בהקפה ולמכור בהקפה בחנות, ואם יורדין לחנות ליקח סחורתו הוה בכלל נפש הוא חובל ע"כ נוהגים לקבוע זמנים וטעמין לפרעון אחת לאחת כדי שלא יפול מטה לגמרי ואלוקים נצב בעדת קל כנלע"ד עכ"ד (לד).

הביאו הפתחי תשובה שם בסקי"ט, מתשו' מהרש"ך בנידון בעלי חובות שהסכימו להתפשר

(לד) עוד יש לציין מש"כ לעיל באות ה' דברי הגהות הגרעק"א בשו"ע סי' י"ב סקי"ג,

והנה דברי החת"ס הם לענין ליקח מבע"ח סחורה מהחנות שאז מאבד פרנסתו ומחייתו, אבל אין ללמוד מכאן כלל לענין מכירת ביתו של לוח, אף שקשה לו הדבר מאוד, ובפרט דהרבה בנ"א גרים בשכירות (לה).

זאת ועוד, דהחת"ס כ' להאריך לו ללוח את זמן התשלום, וכמש"כ נוהגים לקבוע זמנים וטעמים לפרעון אחת לאחת, אבל בענין שע"י כך שלא יגבו ממנו הסחורה, לא ישלם החוב לעולם, בזה נראה דגם לדברי החת"ס מוכרים הסחורה, [אלא אם רוצה לנהוג לפנים משוה"ד כשהלוח עני והמלוה עשיר כדברי המהרי"ל להלן], ובעניננו לענין מכירת דירתו של לוח הרי כל שלא ימכרו דירתו עפ"י רוב, לא ישלם חובו לעולם, דנראה בזה גם החת"ס מודה דיש למכור ביתו,

ופשוט, וכשיכול לשלם לשיעורין ע"י להלן (לו).

והנה הערוך השולחן בסי' צ"ז סעי' כ"ו כ' ומקומות בהכ"נ הם כשארי נכסים ומוכרים אותן לפרוע חובות מיהו אם יהיה לו בזיון גדול באשר יסור ממקומו שבבהכ"נ יראה לי דאין לכופו למכור אותו וה"ה כל כי האי גוונא שהבזיון יגדל מאוד אין לכופו למכור ובתים וקרקעות אפילו בית שדר בו וקרקע שעובד בה מוכרין אותם לפריעת חוב ע"כ.

ומה שחידש שכל שהבזיון גדול מאוד אין לכופו למכור צע"ג מנ"ל הכא, והיכן מקור דבריו, שהרי לא מצאנו שאדם יפטור עצמו מתשלום חובו בכך שיש לו בזיון, ובאמת שכל עשיר שיגבו ביתו ורכושו וירד מגדולתו עד שיהפוך לעני, הוא בזיון גדול עבורו, ולא מצאנו שיוכל להפטור

עם הלוח ובע"ח אחד אינו מסכים עם הפשרה וכו' כי מנהג הסוחרים שכופין את שאינו רוצה לבוא בפשרה ויש להם על מה שיסמוכו מההיא דסיטומתא ע"ש. ומה שהבאנו שם דברי שו"ת חת"ס חו"מ סי' קמ"ב דמבואר שהעיקר כדעת התשב"ץ שאין מתחשבים כלל במנהג הערכאות, ועיי"ש הערת הרב אברהם כהן.

(לה) ומש"כ בס' אוצר המשפט ללמוד מדברי החת"ס דכיום לא יוציאו בע"ח מביתו, כיון שאין לו לשכור בית אחר, דהוי בכלל נפש הוא חובל, ואין לו חובה למכור דירתו אם לא יהי' לו מה לשכור, לענ"ד דברים אלו אינם

נכונים וכמש"כ.

(לו) הערת הרב אברהם כהן - דברי החת"ס צ"ב, שהרי נתבאר שם ברמ"א שהגם שאסור ליטול משכון כלי אוכל נפש, אבל לגביה נוטלין גם כלי אוכל נפש, ועוד צ"ע שמבואר בסעי' ח' שכלי אוכל נפש הוא רק שעושים בו אוכל נפש ממש, אבל כלי שמרויה בו בשביל פרנסתו אינו בכלל, ולכאור' כוונת החת"ס אינו מצד עיקר הדין, אלא שאין ראוי להפילו לגמרי למוטט פרנסתו, וזה אינו שייך בגביית ביתו, [וודאי באופן שמשאירים אותו לגור בבית, בלא בעלות על הדירה וכמש"כ].

משום כך, ומנ"ל לחדש דב"ז לענין אמנם לפעמים כשהמלוה עשיר והלוה מקומות בית הכנסת, וצ"ע (לז).

דמסדרין, הרי וודאי שבגדו של לוח בכלל מסדרין, ויל"ע היטב בדעת המהר"ם בזה.

הערת הרב דוד בריזל, אין מדברי מהר"ם ראיה לדברי ערוה"ש במקומות ביהכ"נ, דוודאי כל שיקחו בגדיו ויהיה ערום ממש, הוא בזיון ויש בזה משום כבוד הבריות, משא"כ בדירה, וכתב לדחות שמ"מ אין בזה בזיון שהרי אפשר להשיג בקל בגדר אחר שאחרים יתרמו לו בגד עכ"ד, והמהר"ם עמד על לשון הגמ' 'אפי' מגלימאי דעל כתפאי' שנוטל הבגד היחידי שיש על כתפו, וע"ז מחלק המהר"ם שאם אין לו בגד אחר והוא יישב ערום אין היתר ליטול בגד זה, ואה"נ אם המלוה ידאג לו לבגד אחר זול, אזי ודאי גם להמהר"ם יכול לגבות אע"פ שיהיה לו בזיון שיש לו בגד זול, ועוד נראה פשוט, שידוע שבבזיון יש הרבה דרגות, ומה שמצינו שמותר לעבור על ל"ת משום כבוד הבריות מדובר על 'ביזוי הגוף', אבל על פחיתת כבודו של אדם, שעד עתה היה מכובד שהיה לו מקום בבית הכנסת או שהיה לו בית ועתה אומרים עליו שהוא פושט רגל, אין זה נחשב כבוד הבריות לגבי זה, ואטו יש היתר לעבור על ל"ת בשוא"ת בעבורו דהוי כבוד הבריות, ופשוט שאין זה נחשב כבוד הבריות ולא ע"ז דן המהר"ם, וגם הערוה"ש לא סבר שיש בזה כבוד הבריות לענין לעבור על דבר תורה, אלא דס"ל שדומה למסדרין לבע"ח מפני שאם יש לו בזיון הרי זה צורך כמו שאר הדברים שמסדרין לו, ונמצא מכל הנ"ל שאין למצוא מקור לדברי הערוה"ש מדברי המהר"ם ודו"ק.

לז) דמקומות בית הכנסת של בע"ח מוכרים לפרעון חובו, כמש"כ בשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ג וז"ל וה"ה למקומות בית הכנסת שהם בכלל נכסים ובע"ח גובה מהם ע"כ, והוא מב"י סי' צ"ז אות מ' שהביא דברי רבינו ירוחם שכ' וכ"נ לי ממקומות בית הכנסת שהם בכלל נכסים וגובה מהם וכ"כ הרב דוד כהן עכ"ל, אולם אפשר דכל זה דוקא שלא בדרך בזיון, [ולעיל הבאנו מפנקס ארבע ארצות, דמוכרין מקומות בית הכנסת].

הערת הרב מרדכי פריימן, כבר מצאנו חידוש זה - שלא לפרוע מדבר שיגיע לו ע"ז בזיון, דעי' בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (דפ' פראג סי' ת) וז"ל: אבל גובה הוא מן היורשי' ומן הלוה אפי' מגלימא דעל כתפאי, ודוקא אם יש לו ב' סרבליים אחד יפה יותר מדאי יקח הלוה הטוב ויתן למלוה הגרוע, אבל אם אין לו אלא א' גרוע לא יקח המלוה וישב הלוה ערום, שגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. ועי' בגליוני הש"ס (להגר"י ענגיל ב"מ קיג ע"ב) שביאר כוונתו, דכיון דכבוד הבריות דוחה לדאורייתא בשוא"ת כמב' בברכות כ' ע"א, לכן ה"נ דוחה מה"ט למצות פריעת בע"ח, ואין על הלוה מצוה ליתן להמלוה כסותו ולשבת ערום כיון דאין עליו מצוה, ולכן גם הבי"ד אין גובין אותה ממנו, עיי"ש, והוא מקור ברור שמחמת כבוד הבריות ובזיון אין נפרעין הימנו עכ"ד הרמ"פ.

ובאמת דברי המהר"ם צ"ב, דדבריו א"ש רק אי ס"ל דאין מסדרין כלל לבע"ח, דאז יש לו לדון מצד גדול כבוד הבריות, אבל למאי דקיי"ל

לתבוע מהעשיר לנהוג לפנים משוה"ד, כמש"כ בתשובות מהרי"ל החדשות סי' ק"מ כ' לענין סידור בעל חוב שטפלי תלי ביה שצריך לפרנסם שאף דעפ"י הדין אין מסדרין לבעל חוב אלא לו לבדו כתקנת הגאונים מ"מ מוטל על המלוה לרחם עליו ועל בני ביתו שלא להשחיתם ולעשות לפנים משורת הדין משום למען תלך בדרך טובים ובדאפשר כפינן אלפנים משורת הדין כדברי גאוני אשכנז ואם כי לפי דעתי פשע בו אבל תפארתו עובר על פשע ע"כ.

ובמהרי"ל לא נתבאר אי איירי באופן שנראה שבסופו של דבר בעל החוב ישלם חובו אם קמעה קמעה אם לאחר זמן, או דאיירי אף בענין שאם לא יגבו ממנו עתה לא ישלם לעולם, ואעפ"כ כיון שהוא עשיר כופין אותו לפנים משוה"ד, דשפיר י"ל דדברי מהרי"ל דכופין אותו הוא דוקא כשנראה שבסוף הלואה יפרע החוב, אבל כל שאפשר שלא ישלם לעולם, אין על המלוה חיוב ליתן

ממון הרבה לעני אחד משום לפנים משוה"ד (לח).

ואולם הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"ד כ' כשיתבע המלוה הלואתו אף על פי שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין לו חובו עד פרוטה אחרונה מכל המיטלטלין ע"כ וכ"ה בשו"ע סי' צ"ז סעי' ח' כ' אם בא המלוה לבית דין למשכן ללוה או ליפרע ממנו יש לבית דין לעשות לו דין ולא יאמרו פלוני עני ואין לו ופלוני עשיר ואין צריך לו אלא אין מרחמים בדין ע"כ, [ואמנם הרמב"ם איירי מצד עיקר הדין בלא לפנים משוה"ד].

ואם נפרש דברי המהרי"ל לנהוג לפנים משוה"ד רק לענין לדחות התשלום לאחר זמן, שפיר יש ליישב דבריו עם דברי הרמב"ם והשו"ע (לט).

וענין זה אם כופין לפנים משוה"ד רבו בזה דברי רבותינו הראשונים^(מ),

(לח) ויל"ע אם בענין זה איכא דיני קדימה של צדקה המבואר בש"ע יו"ד סי' רנ"א סעי' ג'.

(לט) ועי' בספר פלא יועץ ערך ערב שכ' וז"ל אם הלואה הוא איש טוב הולך בתום והוא מצטמק ורוצה לפרוע כאשר יוכל פרוטה פרוטה אל ידחוק אותו המלוה ליטול ממנו ביתו וכלי ביתו אלא ירויח לו זמן ויגבה ממנו אפי' פרוטה פרוטה שכל פרוטה ופרוטה מצטרף לחשבון ובמדה שאדם מודד מודדין לו שכל אדם הוא בעל חוב אצל המקום ואוי מי יחיה אם ירצה

הקב"ה שהוא בעל חוב לגבות את חובו תיכף ומיד בלי המתנה עכ"ל.

(מ) ובראשונים פליגי אי כופין לפנים משוה"ד, ועי' בסוגיא של השבת אבידה ברובם עכו"ם בב"מ דף כ"ד, [ולענין ת"ח שאינו לפי כבודו], דדעת המרדכי דכופין לפנים משורת הדין אם היכולת בידו לעשות, וכ"כ הראב"ן וראב"ה דכייפינן להו, ועי' בבאור הגר"א בחו"מ סי' רנ"ט סקט"ו שדייק כן מהגמרא, ואולם הרא"ש כ' דאין כופין על לפנים משורת הדין, ובבית

שיש למכור כל מה שיש לו לבע"ח ומניחין לו מעט מאוד מחפציו, ואף ספריו וס"ת שלו אין מניחין בידו, וגם באלו אין נותנים כלום לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם, עיי"ש, ויש לעי' מה לעשות בזה למעשה, ומכ"מ כל שיש בידו של בע"ח תכשיטים יקרים וחפצים אחרים השווים ממון הרבה, וודאי שיש למכור אותם, [לענין מכירת תכשיטי אשתו נתבאר ברמב"ם ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ו איזה מהם מוכרין ואיזה אין מוכרין].

והרמ"א בסי' י"ב סעיף ב' כ' וז"ל ואין בי"ד יכולין לכוף ליכנס לפנים משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי ויש חולקין עכ"ל (מא).

ט. בענין מכירת שאר חפצים שיש למכרם

ואמנם היה לנו לדון גם בענין מכירת שאר חפצים שברשות בע"ח, ושעפ"י דין יש למכרם, וכמו שהבאנו לעיל בפתח סימן זה בהערה את דברי הרמב"ם והשו"ע,

להאריך בזה טובא ואכ"מ. (מא) ועוד יל"ע בדברי מהרי"ל, דהרי וודאי שלא אמרי' בכל דו"ד שבין עשיר לעני שלפנים משהו"ד נכפה את העשיר למחול על המגיע לו, ויש להאריך בזה ואכ"מ.

יוסף בסימן י"ב נקט כשיטת הרא"ש, וכן נראה שהוא עיקר דעת הרמ"א שהבאנו, ועי' בסימן רנ"ט סעי' ה' וסעי' ז' ברמ"א דאין כופין, אולם כתבו הב"ח שם בסימן י"ב, והש"ך בסימן רנ"ט סק"ג כתבו דהלכה כמרדכי וכופין, ועוד יש

סימן י"ז

בענין מכירת דירה של לוח

כמה הערות למעשה

החוב לשיעורים.

דאמנא עפ"י דין, בע"ח שאין בידו ממון לפרוע חובותיו, א"א לחייבו ליקח הלוואות מאחרים כדי לפרוע את אלו, וכפי שהארכנו להלן במק"א, בענין המצוי בבע"ח הרגילים ללוות מזה ולהחזיר לזה וכן חוזר חלילה, אם חייבים להמשיך בזה, שהארכנו להלן דמשמע בדברי הפוסקים דאין בי"ד יכולים לחייבם להמשיך בזה^(א), ועי' להלן דהרבה יש לדון לדינא בזה, דאפשר שבזמננו חשיב כהתנו.

אולם בעניננו שיש לו לבע"ח דירה משלו, שעפ"י דין יש לחייבו למכור את הדירה, הרי באופן שבי"ד אינם מחייבים

הנה נתבאר לעיל, שהכרעת כל הפוסקים שמוכרים דירתו של בע"ח כדי לפרוע חובותיו, ולפי דין זה יש לעמוד בזה על כמה הערות להלכה ולמעשה, וכדלהלן.

[א] כשאין מוכרין דירתו של בע"ח מחייבין אותו ליקח הלוואות

כפי האמור שעפ"י דין יש למכור ביתו של לוח, הרי נראה שכל שבי"ד אינם מוכרים דירתו של בע"ח, יש לחייבו להשיג ממון לפרעון החוב, ע"י שילווה כספים מגמחי"ם, ואף אפשר לחייבו ללוות מבנקים וכדו' בהיתר עיסקא, [ע"י שימשכן דירתו], וכשיבא זמן הפרעון ימשיך ללוות מזה ולהחזיר לזה, או שישלם

לפרוע החוב, [ע"י הלואה חדשה], או דכיון שבהלואה חדשה אי"ז אלא כהחלפת הלואה בהלואה, אין כאן למעשה שום קיום פרעון חוב, גם משום שא"א לחייב בע"ח לעבוד ולשלם חובו, וכפי שהארכנו שם מדברי הפוסקים.

(א) ע"ש דדבר זה מצוי באלו שמגלגלים חובותיהם בגמחי"ם, כגון המחתנים ילדיהם וכדו', שלווים מזה ופורעים לזה, וכך הם מתנהלים שנים רבות, דיש לדון אם ע"פ דין הם חייבים להמשיך בגלגול החובות, משום דיש להחשיבם כיכולים

אותו לעשות כן ולמכור דירתו, מכ"מ וודאי יכולים לחייבו ליקח הלוואות על דירתו, ואף לקחת הלוואות מבנקים בהיתר עיסקה, שהרי בידו למכור דירתו, ומה שאין מוכרין אי"ז אלא משום לפנים משוה"ד, או משום הקושי שבכך.

ונראה להוכיח כן שמחייבין את הלוח למשכן ביתו וליקח הלוואות, עפ"י מש"כ הרמ"א בסי' ק"ג סעי' ה' בתוך דבריו וז"ל וכופין את הלוח למכור הקרקע או למשכנו ויפרע לזה מעותיו ע"כ, והיינו דכיון שיש לו ללוח קרקע הרי אע"פ שא"א ליתן חלקה למלוח, הרי הלוח חייב למכור אם אינו רוצה או יכול למכור צריך ללוות ולמשכן הבית, והוא כמש"כ, וכן ע"י מש"כ בש"ך סי' ק"ג סק"ד בסוף דבריו, דאינו בדין שימתין המלוח וכו' ולכן מוכרים או ממשכנים עכ"ד, ולכאור' הכוונה ממשכנים היינו שנוטל חוב.

[ב] למכור דירתו של לוח כשסכום

החוב קטן

יש לעיין להלכה ולמעשה בדבר המצוי, שבע"ח חייב סכום קטן של כמה אלפים, אולם אין לו לשלם החוב, ורק ע"י מכירת ביתו יוכל לפרוע חובו, אם גם בענין זה מחייבין את הבע"ח למכור את

ביתו, שע"י המכירה יהיה לו הפסד גדול, כיון שבמקום הדירה שמוכר הרי צריך לקנות דירה אחרת הזולה במעט, ויש בזה הוצאות רבות וגדולות שהם פי כמה מהחוב עצמו, כי כידוע הרבה הוצאות יש במכירת וקניית דירה.

והנה הרשב"א בתשובה ח"א אלף קמ"ג כ' וז"ל דאין מרחמין בדין לומר היאך יוציאו את הלוח מביתו בשביל חוב מועט כזה שאין הפרש בדבר זה בין חוב מרובה למעט עכ"ל, אמנם י"ל דהרשב"א לא איירי מצד הפסד ממון, אלא משום עצם הסילוק של הבע"ח מביתו, שהוא קושי וצער גדול, ואמנם לפעמים צערא דגופא קשה מהפסד ממון^(ב), והרמ"א בסי' ק"ג סעי' ה' שהביא דברי הרשב"א כ' וז"ל ואין חוששין להפסד הלוח ואין מרחמין בדין לומר כיצד נוציא הלוח מביתו בשביל דבר מועט (הרשב"א) ע"כ, דמשמע שמוכרין אע"פ שיש לבע"ח הפסד מעצם המכירה, ואפשר לדחוק דהכוונה שההפסד הוא מה שצריך לעזוב ביתו, ולא שעצם המכירה יש בה הפסד ממון.

ולכאור' הדברים מפורשים בתשובת הרא"ש כלל פ' סימן ח' [הביאו הד"מ בסי' ק"ג סק"א], וז"ל אם החוב הוא

דגופא קשה יותר מהפסד ממון ומוכיח כן מכמה מקומות עיי"ש.

(ב) הערת הרב מרדכי פריימן, יש לציין מש"כ בזה בשו"ת מהרש"ם חו"מ סי' רסה דצערא

[ג] כשהלוה יכול לשלם החוב לאחר זמן או לשיעורין

אם הלוה מבקש לשלם החוב לאחר זמן או לשיעורין, ובי"ד רואים שיש בדבריו ממש, הרי המנהג בזה שנותנין לו ללוה זמן הרבה לשלם החוב ואף בתשלום לשיעורין, ואין כופין את הלוה למכור חפציו נכסיו וביתו מיד, [וגם אין מתירין לפנות לערכאות כדי לגבות החוב], וזה בכלל הישר והטוב, דאף דזמן בי"ד הוא שלוש יום, וכמבואר ברמב"ם פכ"ב ממלוה ולוה ה"א, וטושו"ע סי' ק' סעי' א' (א).

והנה כל שהלוה מבקש שימתינו לו איזה זמן של כמה חדשים או יותר, עד שישגיג לשלם החוב, וכן אם מבקש לשלם החוב לשיעורין, בתשלומים קטנים, אע"פ שבזה מתעכב הפרעון, וגם יש בזה נזק למלוה שמקבל המעות קמעה קמעה וכמבואר בגמ' ובפוסקים (ד), הרי בזה

מעט משעור הבית ומגיע למלוה החומש אין אומרים נשים הבית כולו כאחד אם הוא שוה ת"ק והחוב הוא ק' שיתן לו חומש הבית בחובו אלא שמין במה שיוכלו למכור מזו הבית בק' זהובים ויתנו למלוה כללו של דבר אין לשום למלוה בחובו אלא דבר שיוכל למכור מיד ולגבות בחובו והרבה חשו חכמים לנעילת דלת בפני לוויין וכו' ואין לחוש כלל להפסד הלוה עכ"ל, וכ"ה ברמ"א ריש סי' ק"ג.

הרי דאע"פ שיש בזה הפסד גדול ללוה, שנותנין את החלק בקרקע בהרבה פחות משווי, מכ"מ כיון שחייב לשלם יש למכור ואין מתחשבין בהפסד הלוה, ולשון הרא"ש הוא ואין לחוש כלל להפסד הלוה, ודו"ק.

ועי' להלן, בענין שבעה"ח רוצה לשלם החוב לשיעורין [היינו בתשלומים], כיון שאין לו לשלם בב"א.

וודאי שצריך לשלם הכל בב"א, שכ' בסי' ע"ד סעי' ד' המלוה את חברו לזמן ובא הלוה לפרעו תוך הזמן בפרוטרוט דינר דינר יש אומרים שאין המלוה יכול לעכב ולומר תן לי כל חובי בפעם אחת דאף פרעון של דינר דינר נקרא פרעון אלא שיש למלוה תרעומת עליו ע"כ, ועי"ש בש"ך שם ס"ק י"ז דעת הרמב"ם והסמ"ג כרי"ף שאינו יכול להכריח המלוה לקבל הפירעון לשיעורין והש"ך נשאר בצ"ע, אמנם אנן בכבר הגיע זמן התשלום איירינן.

ג) ואמנם במקום שהלוה ידע מקודם על זמן הפרעון, נחלקו הראשונים והאחרונים אם אמרי' בזה זמן בי"ד ל' יום, דהטור בשם ר"ח כ' שבזה אין ממתינין לו כלל, וזו דעה א' בשו"ע סי' ק' סעי' ב', ובשם הגאונים והרי"ף כ' הטור שאף בזה ממתינין ל' יום, וזו דעה שניה בשו"ע שם.

ד) בב"מ דף ע"ז האי מאן דיזיף מאה זוזי לחבריה ופרעיה זוזא זוזא פירעון הוי אלא דאית ליה תרעומת עלויה ע"כ וכן הוא בשו"ע [בענין כשבא לשלם קודם זמנו, דלאחר זמנו

מנהג כל בתי הדין בישראל, לקבל הדבר, ולא לחייבם לשלם הכל מיד בשלושים יום וכעיקר הדין.

ואפשר לסמוך בזה מה שדוחים התשלום בזמן, על דברי הטור בריש סי' ק' שכ' וז"ל רב אלפס כתב בתשובה סי' רע"א הזמן לפי ראות הדיין אם יראה לו שלא יספיקו ל' יום יסיף או אם יראה לו שאין צריך כ"כ יפחות ע"כ, וכ"כ בבעל התרומות שער ג', וכ"ה ברמ"א בריש סי' ק'. וז"ל ואם נראה לדיין שלא יספיק לו ל' יום יסיף וכו' ע"כ^(ה).

ולכאן יש לצרף בזה עוד טעם שבזמננו יש ליתן ללוה זמן מרובה מל' יום, כיון ובזמננו כך הדרך בכל מקום ובכל בי"ד, שנותנין לבע"ח זמן יותר מל' יום כשאין לו לשלם, וא"כ י"ל דאדעתא דהכא המלוה נתן לו ההלואה.

ואף שהדברים דחוקים מאוד, מצאנו כעין זה בסמ"ע בסי' ק"א סעי' א', שכ' לענין שאין המלוה יכול לתבוע שימכור נכסיו ויתן לו מעות, וז"ל דהרי גם המלוה הלוח לו מעות רק כיון שההלואה להוצאה ניתנה אמרינן דמתחילת ההלואה אמרינן יאוש אייאש נפשו מזה דלעת שיבוא זמן הפרעון לא יהיו בידו בודאי המעות ועיקר סמיכת דעתו היתה על הקרקעות משו"ה אינו יכול להשביעו שאין לו מעות וכ"ש שאינו יכול להכריחו שימכור מטלטלים או קרקעות שלו וישלם לו מעות וכו' עכ"ל.

והרי אע"פ שנתן לו הלואה סתם ודעתיה אזווי, ולא נתכוון לקנות קרקע, מכ"מ ס"ל לסמ"ע דכיון דסמך ע"ז, אינו יכול לתבוע מעות, א"כ גם בעניננו שידוע שכשאין לבע"ח לשלם, יכול הדבר להמשיך זמן מרובה, י"ל דאדעתא דהכא הלווהו, ועדיין צ"ע^(ו).

(ו) ונעתיק מה שהבאנו לעיל בסימן י"ז בהערה, דברי הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע סי' י"ב סקי"ג, הביאו הפתחי תשובה שם בסקי"ט, שהביא מתשו' מהרש"ך בנידון בעלי חובות שהסכימו להתפשר עם הלוה ובע"ח אחד אינו מסכים עם הפשרה אלא טוען יקוב הדין את ההר רואה אני לכופ את הממאן להתפשר עם הבע"ח כשאר הבע"ח הסותרים שהם הרוב ואפילו יש ללוה קצת נכסים וראו רוב הבע"ח להרחיב לו אולי יחנן ה' אותו יכולים הרוב לכופ את המיעוט לזה כי מנהג הסותרים שכופין את שאינו רוצה

(ה) ויש גם טעם לדבר, מה שבי"ד נוהגין להאריך לו ללוה זמן, משום שגם כשבאים למכור ביתו לא יקבל המלוה המעות אלא לאחר זמן מרובה, וכן בשאר דרכי גביה אחרים, עפ"י רוב אין מצליחים לגבות החוב מיד, ודוגמה לדבר מצאנו בסמ"ע סי' ק' סק"א וכן במגיד משנה פכ"ב ממלוה ה"א, וז"ל הסמ"ע שם אפילו במלוה בשטר ויש לו קרקעות ידועים אפ"ה נותנים לו זמן ל' יום דהרי גם אם בא לגבות עתה היו נותנים לו ל' ימי הכרזה וכו' ע"כ, ועיי"ש במ"מ.

אין ממתניין ללוה, דאם כן ננעל דלת בפני לוין וכן משמעות תשובת הרשב"א שכתבתי ע"כ.

ויל"ע בבאור דבריו במה שכ' שיעלה בפעם אחת וכו', אם כוונתו שהמלווה יקבל מיד מהשכירות את מלוא החוב, וזה אינו נראה, דלפי"ז מה חידוש יש בדברי הרשב"א שיכול להשכיר הבית ולא למכרו, פשיטא שאם משלם כל החוב מיד שפיר דמי, ובהכרח דהרשב"א אתי לחדש שנותנין לו ללוה לארווחי זמן, גם יל"ע דהרי אין שכירות משתלמת אלא לבסוף, א"כ לעולם מקבל דמי השכירות רק לאחר מכן.

[ואמנם] עיקר חידוש הרשב"א שם הוא שאין די במה שיתנו למלוה חלק בכל הבית באופן שאינו ראוי לשימוש, אלא צריך שיקבל כספו, ולכן צריך למכור או להשכיר הבית, מכ"מ חזינן ממש"כ

עוד יש להוכיח כן מדברי הרשב"א בתשובה אלף קמ"ג, שהבאנו לעיל, שכ' שם וז"ל וממנה אתה דן למלוה ולוה שמשכיר זה ביתו או עבדו ונותן למלוה אם לא רצה למכור ואין מרחמין בדין לומר היאך יוציאו את הלוה מביתו בשביל חוב מועט כזה וכו' ע"כ, והיינו דאם רוצה בע"ח יכול לשלם חובו ע"י שישכיר הבית, ולא ביאר בכמה זמן יכול לפרוע החוב משכירות, ואם יכול לשלם לשיעורין אף שימשך חדשים ושנים רבות⁽¹⁾.

אולם בדרכי משה סימן ק"ג אות א' אחר שהביא דברי הרשב"א ואין מרחמים לומר היאך נוציא הלוה מביתו בשביל חוב מועט כזה, כ' ונראה לי דמש"כ דאם יוכל להשכירו דמשכירו היינו אם יוכל להשכירו שיעלה בפעם אחת דמי החוב, אבל אם לא יוכל להשכירו שיעלה בפעם אחת, רק שנה אחר שנה בדבר מועט

דומה למהרש"ך המובא בהערה ששם הוא מנהג מסויים בגביית חובות, אבל לא לילך בתר חוקי ערכאות, [אלא שאולי יש מקום לומר שהמנהג הוא שלא להוציא את הלוה מביתו (היינו מצד מנהג ולא מצד החוק)].

(ז) שאע"פ שבסתם דמי שכירות, יש כדי לשלם את ערך הבית רק במשך שנים רבות, הרי מסתבר שהרשב"א איירי בענין שסכום החוב אינו כנגד שווי כל הבית, וכתחילת דברי הרשב"א שם שכ' ואין מרחמים לומר היאך נוציא הלוה מביתו בשביל חוב מועט כזה, ופשוט.

לבוא בפשרה ויש להם על מה שיסמוכו מההיא דסיטומתא ע"ש.

ועי' בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קמ"ב דמבואר שהעיקר כדעת התשב"ץ שאין מתחשבים כלל במנהג הערכאות, עיי"ש.

הערת הרב אברהם כהן, ואף הריב"ש שכתב שהולכים אחר המנהג, היינו רק לענין לפרש כוונת לשונו של הנותן, אבל חלילה לעלות על הדעת לעקור חוקי ומשפטי התורה אפי' כחוט השערה. והו"ד בפת"ש (סי' קמח סק"ב), ואינו

או ממשכנים, עכ"ד.

ולבאו' גם הש"ך הבין בדעת הד"מ שס"ל שאע"פ שאין המלווה מקבל כל המעות מיד אלא לסוף השנה, אין מוכרין ביתו, אלא דהש"ך אינו מסכים עמו, ומפרש דברי הרשב"א שמשלם מיד.

ויל"ע בדברי הש"ך, דהרי אם יש בדמי השכירות כדי לשלם את כל דמי החוב, וגם שמקבל כל דמי השכירות מיד, מה חידוש יש בדבר, ובהכרח שגם להש"ך צריך לומר שאינו מקבל הכל מיד, ואין הדברים מתיישבים בלשונו, ויל"ע.

[ד] במכירה מיידית הגורמת להפסד גדול

יל"ע בענין שיש לבע"ח בית ונכסים, אלא שאם ימכרם בחפזון ובבהילות יפסיד חלק משוויים, שכן הדרך במי שדחוק למכור, וכמבואר בגמ' בהרבה מקומות, אם יכול להמתין עד שימכרם בכדי שווין אע"פ שבכך יעכב את תשלום החוב למלווה^(ט), ואכתוב מה שראיתי בזה לפום ריהטא, ועדיין צ"ע בכ"ז.

שמזה אתה דן למלוה ולוה שמשכיר זה ביתו או עבדו ונותן למלוה אם לא רצה למכור ע"כ, דיש חידוש במה שמשכירים ביתו במקום למכרו, ודו"ק].

וייש לפרש דברי הד"מ, דאיירי שבשכירות של שנה אחת יכול לשלם כל החוב, אלא שישלם את החוב רק בסוף השנה, כיון שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, וזה החידוש שחידש הרשב"א, שאע"פ שיפרע החוב לאחר שנה מדמי השכירות סגי בזה, ונחשב לפרעון החוב, ומה שהוסיף הד"מ, דאבל אם א"א לשלם משכירות שנה אחת, ורק כל משכירות של כמה שנים, שבכל שנה ישלם דבר מועט, בזה מוכרין ביתו^(ח).

אולם הש"ך שם בסימן ק"ג ס"ק ד' הביא דברי הדרכי משה וכתב, ויותר נראה לי דכאן מיירי שמשכירין אותו שיתן השוכר השכירות מיד דאל"כ כיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף אינו בדין שימתין המלוה ונראה שלכך השמיט המחבר השכירות משום דאינו שכיח ששוכרים לשלם מיד דסתם שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ולכן מוכרים

(ט) ונקדים בזה מה שמצאנו לענין להתפרנס מהצדקה, דשנינו בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' ג' מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בימות הגשמים ימכרם בזול ואם יניחם עד ימות החמה מוכרין בשוין אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי מדמיהן ולא

(ח) וכדלעיל בהערה הקודמת, שסכום החוב אינו כנגד שווי כל הבית, אלא רק כנגד חלק מהבית, ולכן בשכירות שנה אחת אפשר שיהיה בה כדי פרעון, וכתחילת דברי הרשב"א שם שכ' ואין מרחמים לומר היאך נוציא הלוח מביטו בשביל חוב מועט כזה, ופשוט.

בש"ע ריש סי' ק"ג כששמין השלשה שמאין קרקע הלוה אין שמין אלא כפי הזמן וכפי השער שנמכרים הקרקעות אז באותו מקום, וכ' הרמ"א ואם אין הקרקע מגיע לו כולה כגון שאין לו בחוב אלא מנה והקרקע ביחד נישומת בחמש מאות זהובים אין אומרים לו תן לו חמישית הקרקע אלא שמין כמה שיכול למכור מזאת הקרקע או הבית בק' זהובים

ונותנין למלוה כללו של דבר אין שמין לו אלא דבר שיוכל למכור מיד ולגבות חובו ואין חוששין להפסד הלוה ע"כ^(י).

הרי שאע"פ שהבע"ח נמצא נפסד הרבה עי"ז, אין חוששין להפסד הלוה, ולשון הרא"ש שהוא מקור הדברים הוא, אין חוששים להפסד הלוה כלל, והוסיף את הלשון כלל, כלומר שאין מתחשבים

ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה, הגה, ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחצי דמיהן (טור ושאר הרבה פוסקים) היו שאר האדם לוקחים בוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשווה וידעו הכל שאינו דחוק למכור עיי"ש.

אולם כבר ביארנו במק"א, דדין זה שיכול להמתין במכירת נכסיו עד שיקבל מלוא שווי, נאמר רק לענין להתפרנס מן הצדקה, שאינו חייב למכור כיון דנחשב לעני באותה שעה, [כמו בהולך בדרך במס' פאה פ"ה משנה ד' בבעל הבית העובר ממקום למקום וכו'], אבל לא לענין חיוב התשלום של בע"ח, דכל שהבע"ח חייב לפרוע חוב מנכסיו, מוכרין אותם מיד, אף בדילי נכסי, ואף בימות הגשמים כיון שעליו לשלם מיד וכמש"כ דאין מרחמין בדין, ובש"ע סי' ק"א סעי' ט' כ' כל מה שיתן לו מקרקעי או מטלטלין ישומו לו כפי מה שיוכל למכרם מיד אפי' בביתו לפי השעה ולפי הזמן ולא שיצטרך לחזור למוכרו בעיירות ובשווקים או לעכבו עד שימצאו לו

דאם כן נעלת דלת בפני לוויים, ע"כ. והחילוק בין הגדר של רשות להתפרנס מהצדקה, ולעכב מכירת נכסיו כשזילי נכסי, לגדר החיוב למכור נכסיו לצורך פרעון חובו, פשוט, שכן לענין ליהנות מהצדקה, סגי בכך שאין לו עתה כדי פרנסתו, אבל אין מחייבים אותו למכור ביתו, כמבואר בש"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' א', וכן יכול העני להחזיק בידיו כמעט בכל חפציו, ואף יכול לפרנס אשתו בניו ובנותיו מצדקה, וכמבואר ביו"ד בסי' רנ"ג ס"א ע"ש, [אמנם גם הם בכלל עניים ויכולים להתפרנס מהצדקה מכח עצמם], משא"כ לענין בע"ח שחייב להחזיר חובו, וכל ממנו אף גלימא דעל כתפיה משועבד למלוה, ורק נתחדש בזה דין מחודש של מסדרין, שמשאירים לו כדי חיותו לזמן מוגבל, ולכן מוכרין לו לבע"ח כמעט כל המטלטלין שלו, ואף ספריו שצריך להם, וכן את ביתו, ואין מניחים לו אפי' אוכל נפש, אלא מזון ל' יום וכו' כמבואר בש"ע שם סי' צ"ז סעי' כ"ג, ודו"ק, ולכן גם אם יש הפסד ע"י מכירת נכסי הלוה מוכרין.

(י) והוא מתשובות הרא"ש כלל פ' סימן ח', הביאו בדרכי משה שם, עיי"ש לשון הרא"ש.

בהפסדו של לזה. ולכא' דעת הרא"ש שאע"פ שע"י שממהרים למכור הנכסים, יצטרכו למכרם יותר בזול, אעפ"כ מוכרין מיד.

אולם הסמ"ע בריש סי' ק"ג עמש"כ השו"ע דאין שמין אלא כפי הזמן וכפי השעה שנמכרים הקרקעות אז באותו מקום וכ' הסמ"ע וז"ל דשמין אותו כמו שהיה נמכר לאיש שהיה צריך לו ובא לביתו לשאול אחריו ולקנותו, ולאפוקי שיצטרך ליקחנו כמו שנמכר בעת היוקר ובשעת שנמצאו הרבה קונים או כמו שהיה נמכר אילו חקר על קונים במקומות אחרים ע"כ, [וכ"ה בפרישה סק"ט].

ובסי' ק"א סק"ב כ' הסמ"ע וז"ל דשמין מתחילה הקרקע ואח"כ מכריזין עליה ל' יום, ואם לא ימצא קונים שיתנוהו דמי השומא ששמאווהו, צריך המלוה לקבלם כפי מה ששמאווהו וכו' ואין ראייה במה שאין עתה בני אדם שרוצים לקנותו ואין רוצין ליתן כל כך בהשומא די"ל דמשום שרואים שמכריזים עליה ושצריכים למכרו כדי לשלם בדמיו, סבורין לדחוק המוכר או להבית דין שיתן לו בזול וכדרך בני אדם, ע"כ.

מבואר א"כ בדבריו שאין מוכרין אלא

במחיר כמו שנמכר לאיש שהיה צריך לו ובא לביתו לשאול אחריו ולקנותו, שהוא המחיר המלא, ולפי"ז לכא' כל שצריך למכור בזול מחמת שהוא ממהר למכור, אינו מחויב בכך, אולם גם לסמ"ע אין לך אלא שעתו ומקומו וכמש"כ הרא"ש, ולכן גם אם המחיר של החפץ או הקרקע הוזל באופן זמני מוכרין אותו, ואין ממתנין עד שיחזור המחיר וייתיקר, כיון שאינו מחמת הדוחק של הלזה, [ועי' בשו"ע הגר"ז הל' הלואה סי' י"ט סק"ג, שס"ל כדעת הסמ"ע עיי"ש, וכ"ה בקונטרס אחרון שלח^(א)].

אולם הט"ז שם תמה על הסמ"ע וכ' לא עמדתי על דעתו דאם כן יהיה נעילת דלת בפני לוין, דמה יעשה המלוה במידי דלית ביה קונה שצריך לזה, ותו דהרא"ש כ' שלא יהא שום דיחוי בדמים דאם כן נעלת דלת בפני לוין וכו' וזו היא שומא דבית דין שמין את הנכסים כמה הם שוים למכור מיד שברור שימצא המלוה קונה במעות עכ"ל, והנתיבות בסי' ק"ט ס"ק א' כ' וז"ל וכן לענין שומת בית דין העיקר כדעת הט"ז בסי' קא דשמין לפי הקונים הנמצאים כעת ובמקום ההוא ואם לפי אומדנות השמאין אין נמצאים קונים צריכין לשום בזול בכדי שלפי שכלם ודאי יקנו אותו במזומן אף שאין צריך לזה, עיי"ש עוד בדבריו.

(א) ועי' במהריק"ש בערך לחם, על דברי השו"ע סי' ק"א סעי' ט' מיד אפי' וכו', שכ' עי' סי' ק' שלא נודלול הרבה עכ"ל, וצ"ב.

בתשובת הרשב"א שכתב אשה וב"ח שבאים לגבות מקרקעי בזמן שהוזלו הקרקעות מפני המלחמה אין שמין להם אלא כדהשתא דגרסינן בפ"ק דב"ק [ז' א'] הרי שהיו לו בתים ושדות וכרמים וכו' ואי לא שקלי כיוקרא דלקמיא וכ"ש כאן דאין יודע עד מתי תשקוט המלחמה ושמא אף לכשתשקוט לא יתייקרו דכיון דזול זול ע"כ דברי ב"י.

ובט"ז שם יישב את דברי התשב"ץ עם דברי הרשב"א דתלוי אי אית ליה שער בשוק עיי"ש אריכות הדברים, ולדבריו כל שיש לו שער מוכרין אף דעכשיו זילי, וכהא דערך פרה שאע"פ שאפשר לו לעשות יותר טוב דהיינו שימתין ליום השוק אפ"ה מזבין ליה כדהשתא כיון דיש מוכרין בלא יומא דשוק אלא דרוב אדם ממתנינים עד יומא דשוקא, מכ"מ ברור דלדבריו לכו"ע אין ממתנין במכירה.

עוד עיי"ש בנתיב"מ מה שהאריך ליישב דברי התשב"ץ עם הרשב"א בדרך אחר, וגם למסקנת דבריו, נראה דהוי כמו יומא דניסן ויומא דתשרי, דמעיקר הדין אין ממתנין עם המכירה, וא"כ י"ל דהוא הדין בענייני שאין מניחין לו להתעכב במכירתן אלא מוכרין אותו מיד.

עוד מצאנו בזה דברי התשב"ץ בח"א סי' נ"ב הביאו הרמ"א בחו"מ סי' ק"ט, ונעתיק את דברי הב"י בזה שם בסי' ק"ט וז"ל כתב הר"ש בר צמח על קרקע של יתום שנמכר בזמן שהיתה מגפה חזקה בעיר, מכר זה בטל, דאף על גב דקי"ל דאין להקדש אלא מקומו ושעתו וה"ה למכר, כמו שכתבו הראשונים היינו בשנעשה המכר בזמן הראוי למכור, אבל זה שמכר בזמן שאינו ראוי למכור הוי כמוכר בלא אכרזתא, והכי מוכח פרק שום היתומים דתנן עבדים נמכרים בכסותם לשבח וכו' וכן פרה וכן מרגליות, וכן משמע דדוקא כה"ג שא"א שישביחו בלי שום מעשה יותר ממה שהם שוים עכשיו מזבנינן במקומן ושעתן, אבל בנדון זה שאם ימתינו עד שיעבור זעם המגפה ישוב השטר למקומו בלי שום מעשה הוי כמוכר בלילה או שלא כשעת הוצאת והכנסת פועלים עכ"ל.

וב' ע"ז הב"י ואין דבריו נראים לי מההיא מתניתין גופה שהביא הוא ז"ל לראיה הויה תיובתיה דקתני וכן פרה אם ממתנין אותה לאטליז משבחת היא ופירש"י לאטליז ליום השוק והרי הכא אין צריך מעשה להשביח ואפ"ה קתני אין להקדש אלא מקומו ושעתו וזה דבר פשוט ואגב חורפיה לא דק והעד לדברי מצאתי

סימן י"ח

כשיש ללוה דירה אין איסור לא תהיה לו כנושה

ובזמננו אין מצוי שיהיה איסור נגישה מכמה טעמים

רבים הם השואלים הלכה למעשה, בענין שאדם חייב להם ממון אולם כפי הנראה להם אין לו מהיכן לשלם חובו, וחוששים לתבוע ממנו כדי שלא יבואו ח"ו לידי איסור לאו דלא תהיה לו כנושה^(א), ורוצים לידע מה מותר להם עפ"י דין, ובפרט עולה שאלה זו של גביה מבע"ח, כאשר ידוע שהאדם שחייב הממון הינו בע"ח גדול, וכמצוי בבנ"א המשיאים ילדיהם וכדו', שאין להם לשלם אלא א"כ ישיגו הלואה ממק"א כדי לפרוע החוב, והמלווה חושש שאם יתבעם יעבור על איסור נגישה^(ב), [ויש שכתבו שלפעמים גם בעשיר יש איסור נגישה כשאין לו לפרוע עתה^(ג)].

(א) כלשון הרמב"ם בהל' מלוה ולוה פ"א ה"ב כל הנוגש את העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו עובר בלא תעשה שנאמר לא תהיה לו כנושה ע"כ, וכ"ה בש"ע סי' צ"ז סעי' ב' אסור לנגוש את הלוה לפרוע כשיודע שאין לו וכו' ע"כ.

(ב) וכמו שכתבנו במק"א דמצד הדין אין לוה חייב ללוות כסף כדי להשיב חוב, ולכן מה שיכול ללוות מאחר, אינו חשוב כיש לו, עיי"ש אריכות הדברים, וכתבנו לדון דבהלוה לו על דעת כן אפשר שחייב ללוות ולהחזיר החוב.

(ג) דבפוסקים דנו אם יש איסור נגישה בעשיר, עי' ביראים מצוה קפ"ג שכו' ומה שכתוב את העני עמך אין לנו לומר שלא הזהיר אלא על העני ולא על העשיר אלא שדיבר הכתוב בהוה

ע"כ, ועיי"ש בהערות הגר"י פרלאו שכוונת דבריו הוא שאפי' אינו עני אלא עכשיו בשעה שהוא עמך, שבשעה זו אין לו, מ"מ לא תהיה לו כנושה וכו', אולם ברמב"ם בפ"א מלוה ולוה ה"ב שכ' כל הנוגש את העני וכו' מדויק דאיסור נגישה הוא דוקא בעני, ויש ליישב, ובשו"ע בסי' צ"ז סעי' א' כ' אסור לנגוש את הלוה לפרוע כשיודע שאין לו ע"כ, ולא הזכיר עני, די"ל דכל שאינו יכול או אינו חייב למכור נכסיו, הוי כאין לו, וציינו לדברי המ"מ במלוה ולוה פ"ד ה"ב, ועי' בספר עין המשפט סי' צ"ז, שהאריך בזה טובא, וציין לדברי ראשונים ואחרונים בזה, עיי"ש, וע"ע בספר משפטי שמעון פרק ח' עמוד רמו.

ומטעם זה יש הנמנעים להלוות כסף לאחרים, כי יודעים שבהגיע זמן הפרעון, לא יוכלו לתבוע החוב משום שיכולים לבוא ע"י כך ח"ו לידי איסור החמור^(ד), ובאים ע"כ לידי ביטול מצוות הלואה, שהיא מ"ע מה"ת^(ה), וכמש"כ הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"א, מצות עשה להלוות לעניי ישראל שנאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך יכול רשות ת"ל העבט תעביטנו וגו' ומצוה זו גדולה מן הצדקה וכו' ע"כ, והאריך בזה הח"ח באהבת חסד ח"א ריש פרק ראשון עיי"ש, ואף יש מרביתנו הראשונים שכתבו שכל שיכול להלוות ואינו מלוה עובר על לאו דהשמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל^(ו), [ואמנם יש לדבר

הלוי ח"י סי' רס"ז סק"ח, ודבריהם צ"ע, ועי' בקובץ תשובות ח"ג סי' רכ"א, והרמ"פ הראני מש"כ בזה הח"ח באהבת חסד פ"ז ה"ח עיי"ש. (ה) ועי' בטושו"ע סי' צ"ז סעי' ד' מש"כ מדברי הרמב"ם, וז"ל אסור ללוה לקחת הלואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו ואם המלוה מכיר את הלוה שהוא בעל מדה זו מוטב שלא ללוותו ממה שילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה ע"כ, [וצ"ב מה שכתב הרמב"ם טעם שיבוא להכשל באיסור נגישה, דבענין זה שיש חשש שלא יחזיר אין כלל חיוב הלואה, והיה נראה דס"ל דגם באופן זה שחושש שלא יחזיר הרי"ז בכלל פן יהיה עם לבבך וכו', אולם להלן בהערה הבאנו דהרמב"ם ושאר מוני המצוות כתבו לאו זה של פן יהיה עם לבבך רק לענין שביעית].

הערת הרב דוד בריזל, יש לבאר דברי הרמב"ם שאע"פ שאינו חייב להלוות באופן זה, הרי גם אם רוצה לקיים המצוה אע"פ שאינו מחויב בה, מוטב לו שלא להלוותו מפני שיכול לבוא לידי איסור לא יגוש ודו"ק.

(ו) שעוברים על השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השמטה וכו'.

ובפתחי חושן הלואה פ"ב הערה י"ח כ' וז"ל ובאבן האזל משמע שאפילו יש לו אלא שאינו יכול עתה למכור יש איסור נגישה וצ"ע שהרי יכול להגבותו מנכסיו עכ"ל. ולכאור' כוונת אבן האזל בענין שיש לו ללוה נכסים, ולכן עשיר הוא, אלא דאינו מוצא למכרם עתה, ולכן ס"ל דאיתא איסור נגישה, [אולם נכונים דברי הפת"ח, דכבר כתבנו לעיל שבע"ח שיש לו נכסים, אלא דמבקש זמן למכור, מטעם דהשתא זילי ליה נכסיו למכרם, אין ממתנינים לו, ומוכרין אותם מיד, אף בדזילי נכסי הרבה, כיון שעליו לשלם מיד וכמש"כ דאין מרחמין בדין, ואי"ז כדין צדקה, המבואר בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' ג', במפרנסין אותו מהצדקה עד שיוכל למכור בשווי שלהם, ויל"ע].

(ד) ובמק"א הארכנו בענין אם יש איסור נגישה ע"י מנהלי גמ"ח, כיון שאין הממון שלהם, אלא פקדון אחרים, [וגם בענין שהוא ממון צדקה], דאם ליכא איסורא יכול להפקיד מעותיו בגמ"ח.

והנה כשבי"ד נושים עבור המלוה משמע ברמב"ם ריש פ"ב ממלוה ולוה שעוברים עיי"ש, ועי' בספר מועדים וזמנים ח"ח סי' י"ד מש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל, ועי' מה שהאריך בזה בספר עמק התשובה ח"ה סי' ק"א, ועי' בשבט

עצה שאם חושש שהלווה לא יפרע החוב, או שחושש מלאו דנגישה, יכול לדרוש מהלווה משכון, או שהלווה יביא ערבים שהמלווה סומך עליהם, וכפי הנהוג כיום⁽¹⁾].

אולם נראה שבזמננו בסתם בע"ח אין לחשוש לתבוע אותו משום לאו דנגישה, כיון שאין מצוי שבע"ח יחשב כאין לו מה לשלם, ושיעברו עליו בלאו, כי רובם ככולם של בע"ח נחשבים כיש להם לשלם, ומכמה טעמים, וכדלהלן.

א. כשיש ללווה דירה ליכא איסורא

הנה נראה פשוט דכל שיש לו ללווה דירה בבעלותו, [והוא הדין נכסים אחרים], אין בזה כל חשש של איסור נגישה, ומותר לתבוע ממנו את החוב, שאע"פ שאין בידו ממון מזומן לשלם, הרי כיון דכפי שנתבאר

בסימן ט"ז על בית דין למכור דירתו של בע"ח, משום שאין הדירה בכלל הסידור שעל בי"ד לסדר לבע"ח, א"כ הוי כיש לו לשלם, וגם כשאין הבי"ד מוכרין ביתו, החיוב על בעה"ח עצמו למכור ביתו ולפרוע חובו, שפשוט שהדין שמוכרין ביתו של בע"ח כדי לפרוע חובותיו, אין זה

ורעה עינך באחיק האביון וכו', בדברים ט"ו ט', ואיתא בספרי פרשת ראה פסקה קי"ז, השמר הוא ל"ת ופן הוא ל"ת, הרי שנצטוינו בזה בתרי לאוין, כ"כ ברבנו יונה בשערי תשובה שער ג' סי' ס"ז, וכ"כ בפשיטות באהבת חסד לבעל הח"ח בפתיחה אות א' וכ' שם הרי שנצטוינו בתרי לאוין שלא למנוע מהלות לרעינו בעת צרתו וגו' ע"כ, וצ"ע שהרי הרמב"ם ושאר מוני המצוות כתבו לאו זה רק בשמיטה, ורבנו יונה לכאור' יחידאי הוא, ואמאי סתם הח"ח דאיכא לאוין אלו בכל הנמנע מהלואה, ועי' בלח"מ בפ"א ממלוה ה"א, שדן בד' הרמב"ם, הבאנו דבריו בהמשך, ובסוטה מ"ז ב' משרבו צרי עין וכו' רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלוות ועברו על מה שכתבו בתורה השמר לך וכו', וי"ל דאיירי לענין שביעית, [ואתי גם לענין טעמא שתיקנו פרוזבול].

ובספר המצוות להרמב"ם בל"ת רל"א הביא

הלאו דהשמר לך בנמנע מלהלוות מפני השמיטה כדי שלא ישמטו החוב, והביא דברי הספרי דאיכא בזה ב' לאוין, ולא כתב ל"ת אלו בנמנע מלהלוות סתם, [גם בספר המצוות הקצר בריש הל' מלוה ולוה, לא כ' דאיכא ל"ת], וכן הרמב"ם שם בהל' מלוה ולוה שהבאנו כ' רק מ"ע דאם כסף, ולא כ' שעובר על ל"ת, ועי' בלח"מ שם בדברי הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"א, דפירש בד' הרמב"ם דלאו דהשמר וכו' נאמר רק לענין שמיטה עיי"ש, וכ"ה בספר החינוך במצוה ת"פ שלא להמנע מלהלוות אל הצריכים מפני פחד השמיטה שלא תפקיע עיי"ש. (ז) כמש"כ באהבת חסד לרבנו הח"ח פ"א סק"ט, ובתוס' ב"מ פ"ב ב' בד"ה במלוה כ' וז"ל דאע"ג דאין רוצה להלוות אלא על המשכון מצוה קעביד שבלא משכון אין לו להלוות כיון שירא להפסיד עכ"ל, ועי' בראשונים שם וברמב"ן שם בפי' דעת הר"ח, ורבנו יונה בס' היראה.

רק דין על ב"ד, אלא שכל שיש בידו בית וחפצים שבי"ד מוכרין עפ"י דינא דמסדרין, גם הוא עצמו חייב למכרם ולשלם חובו, וא"כ חשיב יש לו לשלם, וכ"כ בנתיח"מ סימן פ"ו סק"ב, ובתומים שם סק"ג, ובשו"ע הגר"ז בהל' הלואה אות י"ג, ראה דבריהם בהערה (ח). וכן נראה לכאור' מדברי הרשב"א בתשובות ח"ג סי' שכ"ד, ובתוס' בב"ב קע"ה ב' ד"ה דבר תורה (ט).

ג. כשיש ללוה חפצים אחרים

עוד טעם איכא שאין איסור נגישה בסתם

בע"ח, משום שרובם של אלו החייבים ממון אינם נחשבים כאין להם לשלם, דגם כאשר אין ללוה דירה בבעלותו, הרי בדרך כלל יש לו רהיטים ומכשירים אחרים וכדו', שאינם בכלל הדברים שמשאירים בידו של בע"ח מדין מסדרין, שבדין הגביה מבע"ח נאמר שאין מניחין בידו אלא הדברים המנויים בגמ' ובפוסקים, ואת השאר אפי' דברים שהיה לובש ומשתמש בהם מוכרין בחובו, וכמש"כ הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"ז, וראה לשון הרמב"ם בהערה (י), ואין לך לזה שמוכר כל חפציו אלו לפרעון חובו.

בחברו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו שנאמר לא תהיה לו כנושה ר' אמי ור' אסי דאמרי תרווייהו כאלו דנו בשני דינין שנאמר הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים אבל אם יש לו מעות או מטלטלין או קרקע ישום לו מהם כשיעור חובו ע"כ.

וז"ל התוס' שם ואם אין לו מעות פשיטא דאינו פטור בכך יתן לו סובין או קרקע ימכר ויתן לו מעות ע"כ.

(י) ולשון הרמב"ם בפ"א מהל' מלוה ה"ז, ושו"ע צ"ז סעי' כ"ג, מסדרין לבע"ח כיצד, אומרים ללוה הבא כל המטלטלין שיש לך ולא תניח לך אפי' מחט אחד (ואפי' כלי אוכל נפש), ונותנין לו מהכל מזון ל' יום וכסות שנים עשר חדש ולא שילבש בגדי משי או מצנפת זהובה אלא מעבירים אותה ממנו ונותנים לו כסות הראויה לו ליי"ב חדש ומטה ליישב עליה ומטה ומצע הראוים לישן עליהם, ואם היה עני מטה ומפץ

(ח) וז"ל נתיח"מ שם בתוכ"ד, אלא ודאי דמצוה עליו לפרוע חובו כשיש לו יותר מכדי סידור ע"כ, ובשו"ע הגר"ז כ' וז"ל וכל מי שיש לו יותר מכדי סידור בע"ח ואינו רוצה ליתן מותר לכפותו אפי' ע"י הכאה ואין בזה משום לא תהיה לו כנושה וכו' ולא אמרה תורה לא תהיה לו כנושה אלא כשנושה בו מה שאין לו כלל כו' עכ"ל, וכ"כ בכסף הקדשים שם סי' צ"ז סק"ב, [וכן ראיתי מציינים לפלא יועץ מערכת חוב].

ועי' במדרש בשמות רבה פרשה ל"א בקרא דלא תהיה לו כנושה, דלכאור' משמע דאע"פ שיש לו שדה וכרם יש איסור דלא תהיה לו כנושה, אולם כבר כתבו המפרשים דכוונת המדרש שלא יתן אדם לחבירו הלואה מתחילה, כדי שיוכל לגבות כרמו וביתו, עיי"ש.

(ט) וז"ל הרשב"א שם בסוף דבריו, דגדולה ממנה יש בדינו שהרי אמרו בשילהי פרק איזהו נשך כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה

והנה כיון שלכל אדם יש הרבה חפצים שאינם כלולים בדינא דמסדרין ושיש למכרם עפ"י דין לפריעת חוב, א"כ לעולם חשיב כיש לו לשלם, ואין בו איסור נגישה.

עוד יש להוסיף דכיון שמצד הדין הא דמניחים בידו אוכל ומזון לל' יום וחפצים מסוימים, הוא דוקא עבורו, אבל את אלו שהם לצורך אשתו ובניו ובנותיו מוכרין בלי להניח להם כלום, כמבואר ברמב"ם ושו"ע שם, [ולענין בגדים ותכשיטים שלהם, נתבאר שם ברמב"ם ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ו איזה מהם מוכרין ואיזה אין מוכרין].

והרי לכל אדם יש הרבה חפצים שהם רק לצורך בני משפחתו, שדינם של כל אלו למכרם ולפרוע חובותיו, וגם לכל בע"ח יש את אלו, וא"כ אינו בכלל אין לו

לשלם, כיון שחייב למכרם לפריעת חובו^(יא).

ואמנם באופן שהחוב גדול ואין במטלטלין היתרים שבידי הלוחה אלא כדי לפרוע חלק קטן מהחוב, יל"ע אם יכול לתבוע המלוה את ההלואה כיון שאין ללוה ממון כנגד כל החוב, או שמותר לו לתבוע רק חלק מהחוב ובמידה שיש ללוה נכסים שגובין מהם כנגדם, עי' מש"כ בזה להלן בסימן כ'.

ג. ממון שהלוה מקבל ממלאכה

עוד טעם יש שמותר לתבעם לרוב בע"ח ואין בו איסור נגישה, שהרי עפ"י דין כל הממון הבא לידי בע"ח מעבודה, או מהכנסה אחרת וכדו', חייב לפרוע בהם חובותיו^(יב), ויכול ליקח לעצמו רק כדי

ללוה איזה בגדים וכלי תשמישו וכדו' כדי לפרוע. **(יב)** הערת הרב אברהם כהן, בספר אולם המשפט בסי' צ"ז סט"ו כתב לחדש שכיון שאין כופים אותו לעבוד, רשאי לעבוד בשביל עצמו ומשפחתו, והביא ראיה ממש"כ הדרכי משה (סימן צט אות ד) בשם תשובת רבי אביגדור 'ואם אמר לו המלוה עשה עמי מלאכה ואני אנכה לך בחובך לאו כל כמיניה, דמי יפרנס אותו ואת בניו' משמע שרשאי הלוה לעבוד ולפרנס את משפחתו, ומש"כ בשו"ע שכל רווח שבא ליד הלוה צריך ליתן למלוה היינו בשאר רווחים ולא בשכר מלאכתו, מיהו דבריו מחודשים ולכאורה אין נראה כן מסתימת הפוסקים.

לישן עליו ואין נותנים כלום באלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים שהוא חייב במזונותיהם, ונותנין לו סנדלו ותפילין וכו' וימכרו עם שאר המטלטלים בב"ד וינתנו לבעל חובו ואפי' הוא תלמיד חכם ותורתו אומנותו אין מניחים לו ספריו ואפילו ספר תורה לפי שהם כשאר דברים שבעל חוב גובה מהם וה"ה למקומות בית הכנסת שהם בכלל נכסים ובע"ח גובה מהם ע"כ.

(יא) וראיתי מי שכתב עצה שלא יהיה איסור נגישה שהמלוה יתנה מתחילה עם הלוה שלא יהיה לו דין סידור בחוב זה, דתנאו קיים כמש"כ בשו"ע שם בסעי' כ"ח, דאז כמעט אי אפשר לעבור על לא תהיה לו כנושה דלעולם יש

אלא שישלם את התשלום שמקבל מעבודתו יתר על מה שצריך לעצמו.

ולבן דבר רחוק הוא בזמננו, שיהיה בע"ח שאסור לתבוע ממנו חוב ממון משום שאין לו, ולא מצאנו איסור זה אלא באדם שגר בדירה בשכירות וחפצי הבית גם הם שכורים, והוא מתפרנס מהצדקה, [דהמתפרנס מהצדקה אינו פורע מהם את חובותיו, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' י"ב^(ד)], ולכן יכול גם לפרנס מהצדקה את בני ביתו, ואדרבה הצדקה ניתנת גם עבורם^(ט).

חיותו מזון ל' יום וכו', ואסור לו ליתן מהם לבני ביתו, כמבואר ברמב"ם פ"ב מהלואה ה"ב, ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ג^(ג), והרי אין לך בע"ח אחד הנוהג כן, וכולם מפרנסים בני ביתם, וגם בע"ח לעצמו מוציא ממון יתר על ההכרח וחי חי רוחה, ולפעמים אף במותרות, וא"כ אין זה בכלל מי שאין לו לשלם, ואף אם אין בממון שמרויח הבע"ח מעבודתו ופרנסתו כדי לשלם הכל כאחד, מכ"מ צריך לשלם החוב לשיעורין, וכיון שאינו עושה כן יכול המלווה לתבוע ממנו חובו, ויאמר ללוה שאינו תובע ממנו שישלם הכל בבת אחת,

ולפי האמור אם קיבל תרומות עפ"י המלצות התמיכה שנותנים הרבנים וכדו', וכתוב בהם שהוא בע"ח גדול וכדו', אפשר לגבות גם את החובות בחלק מהכספים שנתנו לו, ולאחר שישאר לו כדי פרנסתו. [ובדינא דכל שנתנו לדבר אחד אסור להשתמש לדבר אחר, עי' חו"מ סי' רנ"ג סעי' מ"ז, ובש"ך שם ס"ק כ"א, דאם נתנו לאדם כדי להשיא את בתו ולא השיאה מחויב להחזיר המעות, והעלו שם האחרונים אף שלא אמר ע"מ כן, דהוא אומדנא דמוכח, גם בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג ס"ז הביא ב' השיטות דד' הרשב"א דאינו מחויב להחזיר, והשו"ע כ' דנראה להכריע דמחזיר המעות שגבו לצורך שבו, וכן איתא לענין מותר דמי פורים ואכמ"ל].

טו) ויש לציין דבחובות שאינם דרך הלואה, פלוגתת הראשונים היא אם נאמר בזה דינא דמסדרין לבע"ח, ובשו"ע סי' צ"ז סעי' כ"ט הביא ב' דעות הראשונים בזה, וכ' שם וז"ל יש מי שאומר שאין מסדרין בחוב שאינו דרך

(ג) כמבואר ברמב"ם ובשו"ע שם סי' צ"ז סעי' כ"ד, ובסי' צ"ט סעי' א' כ' לענין שבועת הלואה שאין לו, דכולל בשבועה זו שכל מה שירויח וכל שיבוא לידו או לרשותו מאשר תשיג ידו לא יאכיל ממנו לא לאשתו ולא לבניו ולא ילביש אותם ולא יטפל בהם ולא יתן ממנה לאדם בעולם אלא יציא מכל אשר תשיג ידו מזון ל' יום וכו', וכל היתר על צרכו יתן לבע"ח ראשון ראשון עד שגיבנו כל חובו עי"ש,

יד) והנה בשו"ע כ' מי שצריך לבריות וכו', ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולים להפרע ממנו ממה שגבה בצדקה, והרמ"א הוסיף אם לא שכתוב בקבוצו שחייב לאחרים דאז נתנו לו אדעתא דהכי שישלם ע"כ, ובב"י הביא מקורו מהמרדכי בשם הראב"ה, ויש שכתבו דאין זה רק דין שא"א לגבות ממון זה ממנו, אלא הוא גם איסור על העני עצמו ליתן לפריעת חובו, ועי' בספר החשוב שערי צדק על הל' צדקה פרק ד' אות ל"ג, שהביא כל דברי הפוסקים בזה.

ד. בספק אם יש ללוה לשלם

עוד יש טעם להתיר לתבוע מבע"ח, וזאת באופן שיש ספק אם יש בידו לשלם, ומשום סתימת הפוסקים דמשמע מדבריהם דס"ל שכל שהדבר בספק אם יש לו לבע"ח לשלם, לא נאמר בזה לאו דלא תהיה לו כנושה, ראה בסימן י"ט מה שהארכנו בזה בכמה ראיות, דמוכח דבמקום ספק ליכא לאו דנגישה.

ואם אמנם קשה להתיר להלכה למעשה לתבוע חוב במקום ספק אם יש לו ללוה לשלם, כיון דהוא בחשש איסור דאורייתא, אולם באופן המצוי בזמננו שיש עוד טעמים להחשיבם ללווין כיש להם, שפיר יש לצרף סברא זו שברוב לוויין לעולם אי"ז אלא ספק אם יש לו, וכיון דבזה"ז אין משביעין הלוה שאין לו לשלם כתקנת הגאונים, א"א לברר אם יש לו, וגם שלפי אורח החיים כיום, ע"פ רוב כמעט אין חילוק בהנהגת הבית בין איש

עני לאמיד, ולכן קשה לדעת צפונותיו של חברו.

ה. כשהלוה יכול להשיג הלוואה מאחר

גם יש לצרף בשעת הדחק להתיר תביעה מלוה, באופן שהלוה יכול להשיג הלוואה מאחר ולפרוע בזה את החוב, ובפרט כשהוא רגיל בכך ללוות מבנ"א, די"ל דחשיב יש לו לשלם לענין האי דינא דאיסור נגישה, והארכנו בזה במק"א לדון אם בי"ד יכולים לחייב לוה להמשיך לגלגל חובותיו, היינו ללוות מזה ולהחזיר לזה וחוזר חלילה, דאמנם הוכחנו מדברי הפוסקים שאין בי"ד מחייבין לוה ללוות כדי להחזיר (טז).

אולם עיי"ש מש"כ דבהתנו מתחילה חייב ללוות כדי לפרוע, וכיון דבזמננו זה דרך בנ"א ללוות מזה ולהחזיר לזה, שפיר י"ל שעצם ההלוואה היתה אדעתא דהכי לפרוע מהלוואה אחרת שיקח הלוה, והוי

בזה, עוד אפשר דכיון שהבע"ח הוא מוחזק וא"א להוציא מידו יתר על שיעור דמסדרין, ומשום הני פוסקים דס"ל דגם באלו יש דין לסדר לו, והנה כיון שסו"ס השתא מחזיק הממון כדין, א"כ שפיר י"ל דיש איסור דנגישה בתורת וודאי, ועוד יש להאריך בגדרי הממע"ה ומוחזק אי חשיב שלו בתורת וודאי, ואכ"מ.

(טז) עיי"ש דכ"כ התשב"ץ בח"ד סי' י"ז, המרדכי בכתובות פ' המדיר אות ה', בפרישה בסי' צ"ט סעי' י"ב, ועוד.

הלוואה כגון שכירותו ושכירות בהמתו וכיוצא בהן וכו' וי"א שגם באלו מסדרין ע"כ, ואכמ"ל בדברי הפוסקים, שהאריכו בזה הרבה.

ולחני פוסקים דס"ל שאין אומרים באלו החייבין ממון שלא מחמת הלוואה דינא דמסדרין, הרי אלו כמעט כולם חשיבי כיש להם לשלם, דבלא חידוש הדין דמסדרין מניחים את הלוה ערום, ונותנין הכל למלוה, אולם למעשה בחובות אלו כיון דפלוגתא היא, יש בזה ספקא דאורייתא אם עובר בלאו דלא תהיה לו כנושה וא"א להקל

חייב לעשות כן, וכמש"כ במק"א, וא"כ יש לדון דכיון דחייב לעשות כן, שמא חשיב כמי שיש לו לענין נגישה, ויש לפלפל^(יז).

ו. דברי אחרונים בשיש ללוה בית

שוב ראיתי מש"כ בזה גדולים, דכל שיש לו לבע"ח דירה אינו עובר עליו משום לא תהיה לו כנושה^(יח).

כהתנו למפרע וכמי שהתחייב במפורש למלוה לעשות כן, וכאמור דבענין זה י"ל דחייב ללוות מאחרים ולהשיב לזה, עיי"ש אריכות הדברים.

עוד יש להוסיף, דאפשר שאף שבי"ד אינם מחייבין אותו ללוות כדי להחזיר חובות, ומשום דרשה דלי בני ישראל עבדים, מכ"מ הרי הלוח מצד עצמו

כזו כדי לשלם את חובו אינו עובר עליו, ומה שפקפק שם בדברי אותו גדול, ולענ"ד ודאי הדין עם גדול זה.

גם עי' מש"כ בתשובות והנהגות ח"ג סי' תע"א אות ז', ותוכ"ד כ' וז"ל פירסם חכ"א שכיום שיש לכל אחד דירה אין איסור לדחוק לשלם בחזרה מלוה שלא נקרא אין לו שעוברין על לא תהיה לו כנושה מאחר שיש לו דירה שחייב למוכרו, ותמהני שאפילו אין לו דירה הרי יש לו בביתו ממה לגבות מחפצים שאין מסדרין לו אם כן תיבטל ח"ו האיסור לא תהיה כנושה ונראה שאם רוצה מנכסיו ודורש אותם לגבייה מותר אבל כשאין כוונתו לדחוק על כך רק רוצה כסף ואין לו כסף לשלם כה"ג עובר על לא תהיה לו כנושה אם דוחקו לשלם כסף ואין לו ע"כ.

ודבריו תמוהים טובא, דמש"כ דכיון שתובעו ממון ולא את הבית הוי נגישה צ"ע, כיון שהרי הלוח חייב למכור ביתו, ואם לוחץ אותו באופן אחר כדי שימכור ביתו מה נגישה יש כאן, ועוד דאף דאמת הוא שאין הלוח חייב למכור וליתן למלוה מעות, כמבואר בשו"ע סי' ק"א סעי' ב', הרי ודאי שהמלוה מוכן ליקח הבית במקום להפסיד כל החוב, ומה שתובע ממון משום

(יז) שו"ר שכתבו בספר דרך שיחה בפר' משפטים עמו' ש"ב בשם הגר"ח ק"שליט"א כדלהלן.

שאלה: כשהלוה יכול לקחת כסף מגמ"ח אחר אם חשוב שידוע שאין לו כיון שבמצב הזה אין לו או שמא כיון שיכול ליקח מגמ"ח חשוב כיש לו.

תשובה: אף שאין מחייב ללוות על זה אבל כל הלאו הוא כשידוע שאין לו ומצער אבל כשתובעו כיון שאפשר שילוח מגמ"ח אין את הלאו ע"כ.

והיינו דחילק בין הנידון אם אפשר לחייבו ללוה ללוות, לבין האיסור דלא יגוש, דס"ל שאע"פ שאינו חייב ללוות, מכ"מ כיון שיכול ללוות אין כאן איסור נגישה, וצ"ע דלכאור' אם אינו חייב ללוות יש כאן נגישה.

אולם אם נימא כמש"כ להלן שדוקא בי"ד אינם יכולין לחייבו ללוות, משום דכי לי בני ישראל עבדים, אבל הלוח מצד עצמו חייב לעבוד וגם ללוות, א"כ שפיר י"ל דאין איסור נגישה, משום שהוא צריך ללוות מצד חיובו שלו.

(יח) עי' בתשובות והנהגות ח"ב סי' תרצ"ה, מה שהביא מגדול אחד דכל שיש ללוה דירה ששווה כסף ומעיקר הדין היה עליו למכור דירה

ואולם לענ"ד האי כללא דכל שיש ללוה בית אין איסור לתובעו ואין בו משום נגישה, הוא דוקא אם סבירי לן ונהיגי דמוכרים דירה של בע"ח לפרעון חובותיו, וכמו שהארכנו בתשובה הקודמת, וכפי המנהג כאן בבי"ד, אבל אלו שאינם נוהגים לחייב את בע"ח למכור דירתו, א"כ חזר הדין והוי כאין לו לשלם, [ואינם יכולים להתיר לתבוע ולנגוש אלא כנגד החפצים שיש בידי הלוה ושעפ"י דין יש ליתנם למלוה], דכיון שאין הלוה צריך למכור ביתו, לא חשיב במה שיש לו בית

יש לו לשלם, כן נראה פשוט.

אולם לבתי דין שהטעם שאינם מוכרין ביתו של לוה, הוא משום שאינם יכולים לעשות כן מחמת חוקי המדינה וכדו', או קשיים אחרים המונעים את המכירה וכפי שפירטנו לעיל, אבל גם הם סבורים דמעיקר הדין יש למכור ביתו של לוה, בזה שפיר י"ל דבמה שיש ללוה בית, חשיב כיש לו לשלם, שאע"פ שבי"ד אינם יכולים למכור בפועל, מכ"מ כיון שהוא חייב למכור את הדירה, חשיב יש לו.

דיותר נוחא ליה לכתחילה, גם י"ל דבזמננו הוי כהתנו שיתן לו מעות דוקא, וכל שהתנו מועיל תנאו כמש"כ הב"י שם בסי' ק"א, [ועדיין יל"ע שם בב"י דמשמע שצריך להתנות ממש, ויש ליישב], ועי' מש"כ הרמ"א בסי' ק"ג סעי' ה' לענין כשאין בה שיעור וז"ל וכופין את הלוה למכור הקרקע או למשכנו ויפרע לזה מעותיו ע"כ, והיינו דבענין שא"א חייב למכור וליתן מעות, ואכ"מ.

והגאון בעל תשובות והנהגות סתר עצמו שבספרו זה תשובות והנהגות בח"ד חו"מ סי'

ש"ו שכ' שמוכרין ביתו של בע"ח.

שו"ר בספר חוט השני על שו"ע חו"מ סי' צ"ז סעי' ו' בקונטרס מילי דנזיקין, דכשיש ללוה דירה אין איסור לנגשו, וכן הביאו בשם הגר"ח ק' שליט"א בספר דרך שיחה פ' משפטים, דכשיש ללוה דירה חייב למכור הכל, רק ישאיר לו מה שמסדרין לבע"ח, ובכה"ג אין את הלאו ע"כ. אמנם כמדומני שבבי"ד של הגאון הגדול בעל חוט השני שליט"א, אין מוכרין דירתו של אדם בחובו, ומכ"מ כ' דאין איסור נגישה, וצ"ע.

סימן י"ט

אם יש לאו דלא תהיה לו כנושה בספק אם יש ללוה לשלם

א. לאו דנושה בספק אם יש ללוה לשלם

יש לעיין בדינא דלא תהיה לו כנושה שאסור לתבוע לזה שאין לו לשלם, מה הדין במקום שהוא ספק אם יש לו לפרוע חובו, אם מותר לתבעו ולנגשו, כיון דאפשר שיש בידו לשלם, או דכיון דהוי ספק איסור דאורייתא אזלינן לחומרא, ואסור לו לתבעו.

וברמב"ם נראה דהאיסור הוא רק בידוע שאין לו במה יפרע, דז"ל הרמב"ם בפ"א מהל' מלוה ולוה ה"ב כל הנוגש את העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו עובר בלא תעשה שנאמר לא תהיה לו כנושה עכ"ל, ומשמע דהאיסור הוא רק כשיודע שהלוה אין לו, אבל כשאינו יודע והדבר ספק בידו לא אסרה תורה, [וכ"כ בסה"מ מצוה רל"ד שהזהירנו שלא לבקש מלוה מן הלוה כשנדע שאינו יכול לפרוע], והוא לשון הגמ' בב"מ ע"ה

ב' כי אתא רב דימי אמר מניין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו וכו', וכ"ה בטור ובשו"ע בסי' צ"ז סעי' ב' שכ' אסור לנגוש את הלוה לפרוע כשיודע שאין לו עכ"ל.

ובמנחת חינוך מצוה ס"ז, על דברי החינוך שכ' שנמנענו מלתבוע החוב מן הלוה בעת שנדע שאינו יכול לפרוע חובו לפי שאין לו ע"כ, הביא דברי הרמב"ם והשו"ע, וכ' ונראה פשוט דהלאו הוא אם אין לו, ואם המלוה מסופק אם יש לו ג"כ אסור לתבוע מספק ככל ספיקא דאורייתא דלחומרא או מן התורה או מדרבנן, וקצת צ"ע על השו"ע שכתב דוקא אם יודע, דלענין איסור באינו יודע נמי אסור, ואפשר דהתורה לא אסרה כלל באינו יודע כי אין אדם יודע מטמונותיו של חברו וא"כ ברוב פעמים לא יתבענו על כן אין איסור כלל רק בידוע שאין לו עכ"ל^(א), ועי' בהערה^(ב).

בספק מותר לתבעו, וכ' שם דגם י"ל שחזקה שיש לו ללוה לשלם, שהרי אסור לו ללוה לאבד

(א) ועי' בכסף הקדשים חו"מ סי' צ"ו ס"ב שכ' שהאיסור הוא רק בידוע שאין לו ללוה, אבל

ונראה להוכיח בכמה ראיות דליכא איסור נגישה במקום ספק, וכדלהלן.

ב. ראייה מחיוב הלוח להשבע שאין לו

הנה תקנת הגאונים שמשביעין את הלוח שאין לו לשלם וכדברי הרמב"ם בפ"ב ממלוה ה"ב, וז"ל כשראו הגאונים וכו' שרבו הרמאים ננעלה דלת בפני לוי' התקינו שמשביעין את הלוח שבועה חמורה כעין של תורה בנקיטת חפץ שאין לו כלום וכו', וכ"ה בשו"ע סי' צ"ט סעי' א', והנה למעשה עצם השבועה היא מעשה נגישה, וכמש"כ הרמב"ם שם בהל' א' ובהל' ד' ששבועה הוי נגישה עיי"ש היטב, וא"כ יל"ע איך תיקנו להשביע בספק, הא הוי ספק איסור דאורייתא, ובפרט דהשבועה היא משום המיעוט של בנ"א הרמאים, [שהרי איירי באופן שכ' הרמב"ם שם שלא נמצא ללוח כלום], אלא מוכח

דכל שהנגישה היא לצורך גביה, הרי גם אם אינו אלא ספק, אין בזה איסור.

וביותר יש להוכיח כן מדברי הרמ"א שם בסי' צ"ט סעי' א', בהאי דינא שכוללים בשבועה גם על הבא כמש"כ הרמב"ם שם בפ"ב ה"ב והשו"ע שם, וכ' ע"ז הרמ"א לא נשבע להבא ליתן לו כל מה שתשיג ידו יכול להשביעו כל שלושים יום שאין לו ע"כ, ועיי"ש בנו"כ דהכוונה שאם לא השביעו בשבועה השניה על להבא, משביעין שוב לאחר ל' יום.

ועי' בטור ריש סי' צ"ט דמשמע שיכול לכתחילה להשביעו כל שלושים יום, וז"ל ואם לא כלל בשבועתו על כל אשר תשיג ידו מכאן ולהבא יכול להשביעו סוף כל שלושים יום ע"כ, ועי' בב"י שהביא דברי בעה"ת שכ"כ מראשונים שמשביעין מל' לל' יום, ראה בהערה⁽³⁾.

על לא תיגוש עד שיהא הדבר ברור לו שיש לו ע"כ. מהר"א ברוורמן.

(ב) ובאמת דלעולם הוי ספק אם יש לו, דעי' בש"ך סי' קכ"ט סק"ח שאין אדם יכול לידע מה שיש לחבירו אפי' אדם לגבי בנו או להיפך כו' ע"כ.

(ג) ובב"י הביא דברי בעה"ת שכ' שהראשונים שכתבו שיכול המלוה להשביע ללוח מל' לל' יום כדי לדעת אם הרויח אחר שבועתו אין לנו לסמוך עליהם בזה שכבר תיקנו האחרונים כדי לצאת מכל ספק שיכלול בשבועתו שכל מה שירויח שיתן אותו לבע"ח ויפה תיקנו כדי שלא להוציא ש"ש תדיר עיי"ש.

ממונו באופן שעיי"ז לא יהי' לו במה לפרוע, כמבואר בשו"ע שם ס"ד וא"כ יש להעמידו על חזקת כשרותו וחזקת הממון שבא לידו שעדיין ישנו או שוויו בידו, ע"כ, [אמנם דבריו נכונים רק בלוח כסף לצורך עסק וכדו', אבל רוב הלוואות בזמננו הוא לצורך חיי נפש, או לנשואי ילדיו, וגם המלוה יודע כי להוצאה גמורה ניתנה], ועי' במהר"ם שיק על התרי"ג מצוות מצוה ס"ז שכ' דבספק יכול לגבות, עיי"ש וצ"ע. **בפלא** יועץ ערך חוב כתב, ואפי' אם חושש בו שהוא רמאי שיש לו ומראה שאין לו אכתי למיחש נמי בעי שמא האמת אתו, ויגור מלעבור

והנה וודאי שאין לך נגישה גדולה מזו שמחייבין אותו בשבועה שוב ושוב כל שלושים יום, ואף על ספק רחוק כזה שחוששין שמא הרויח ממון יותר מכדי חיותו בל' יום, ואע"פ שמכירים את הליכותיו ואת עבודתו, ומכ"מ כיון שיש מקום ספק שיש לו לשלם מותר להשביע אותו.

והנה נראה פשוט שאין חילוק אם הנגישה נעשית ע"י ב"ד, כהא דשבועה שבי"ד משביעין, או כהא דשליח ב"ד הבא לביתו של לוח, לבין כאשר הנגישה נעשית ע"י המלווה, וברמב"ם שם בריש פ"ב מבואר להדיא דגם שבועה שמשביעין ב"ד חשיב נגישה.

ובן מדויק ממש"כ הרמב"ם שם בפ"ב ממלוה ה"ד, ובשו"ע בסי' צ"ט סעי' ד', לענין שבועת בע"ח שאין לו לשלם, שכל שהלוה הוחזק שהוא עני וכשר והולך בתום והדבר גלוי וידוע לדיין ולרוב העם ובא בע"ח להשביעו בתקנה זו והוחזק התובע שאינו מסתפק בעניות זו אלא רוצה לצערו בשבועה זו להצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו או כדי שילך וילוה מהגויים או שיקח נכסי אשתו ויתן לו עד

שינצל משבועה זו אסור לדיין להשביעו שבועה זו ואם השביעו ביטל לא תעשה של תורה לא תהיה לו כנושה וכו' ע"כ.

ומבואר דאינו עובר על לאו דנגישה אלא דוקא במקום שברור בוודאות למלוה ולכל העם שהוא עני ואין לו, ושמשביעו רק להצר לו ולביישו וכדי לדחקו שישלם לו שלא כדין, בזה עובר על לא תהיה לו כנושה, אבל כל שזה ספק אצל המלווה אפי' בספק רחוק, ולכן תובעו, הרי אע"פ שהשבועה היא מעשה נגישה מותר לו להשביעו ודו"ק. ומשום שכל שהוא לצורך גביה כדין אין בזה איסור של נגישה, ורק כשעושה לצערו או לגבות שלא כדין בזה יש איסור^(ד).

ג. ראייה מההיתר לבוא לביתו במקום ספק

עוד יש להוכיח דאין איסור נגישה במקום שיש ספק אם יש לו ללוה לשלם, מדברי הטור בסי' צ"ז אות כ"ו שכ' בשם הרמ"ה לענין איסור לבוא לביתו של לוח, דכל שהלוה טוען שאין לו לפרוע והמלוה טוען אפי' בטענת ספק שיש לו ללוה מטלטלין, הרי על שליח ב"ד להכנס לביתו, ועי"ש מסקנת דבריו דקשה להקל בזה^(ה).

להם לדרוש אם רמאי הוא עיי"ש.

(ה) וכ' דרך באופן שהלוה הוחזק כאמיד מותר עיי"ש, נוע"ש בשו"ע סי' צ"ז סעי' שכתב ג"כ

(ד) ועי' בטור ריש סי' צ"ט שהביא את לשון הרמב"ם בשינוי, וסיים בדברי ס' התרומות וז"ל אך אם נסתפקו ב"ד בענין הלוח ועסקו יש

והנה הראשונים דנו לענין הכניסה לביתו מצד האיסור של לא תבוא לביתו, ולא דנו משום האיסור של נגישה, שוודאי שהכניסה לביתו לחפש אחר חפציו הוי מעשה של נגישה, ומכ"מ נראה מדבריהם שאין בכניסת שליח ב"ד לביתו של לוח חשש משום איסור נגישה, אע"פ שאי"ז אלא ספק אם יש לו, ולכאור' הטעם משום דכל שהוא לצורך גביה אף שאינו אלא ספק אם יש לו מותר.

ואם אמנם קשה להתיר להלכה למעשה לתבוע חוב במקום שהוא ספק אם יש לו ללוח לשלם, כיון דהוא בחשש איסור דאורייתא, אולם שפיר יש לצרף סברא זו, באופן המצוי בזמננו דברוב רובם של הלווין יש עוד צדדים להקל ולהחשיבם כיש להם לשלם וכמו שנתבאר.

והנה ככל שמשביעין את הלוח שאין לו לשלם, כפי תקנת הגאונים, בזה שפיר הוי בירור שאין לו ללוח, והוי כתורת וודאי, אבל בזה"ז שאין משביעין, ברוב מקרים אי"ז אלא ספק יש לו, [ובפרט כמש"כ לעיל דלפי אורח החיים כיום, שכמעט אין חילוק בהנהגת הבית בין עני לאמיד, קשה לדעת צפונותיו של חברו, אם יש לו להשיב החוב אם לאו, ואם יש לו נכסים וחפצים למכור].

אמנם לאחר שנגשו ותבעו כמה פעמים ולא שילם, שנראה שאין בזה מועיל, אפשר שכל שממשיך לנגשו, הוא נכלל בדברי הרמב"ם דהוי לצערו ולהכלימו דיש בו האיסור של לא תהיה לו כנושה, ועוד יש להאריך בזה. [ושור' מש"כ בזה בשבט הלוי ח"י סי' רס"ז, דג"כ נטה להקל במקום ספק אם יש לו ללוח].

דדוקא במוחזק שיש לו מותר להכנס לביתו עיי"ש, ועי' ברמב"ם בפ"ב ממלוה ה"ב, אמנם שם איירי שמשביעין אותו שאין לו].

סימן כ'

הערה למעשה בלאו דלא תהיה לו בנושה

א. כשאין בנכסי הלוה כנגד כל החוב

ויל"ע להלכה בהאי דינא דאיסור נגישה, באופן שהמלווה רוצה לתבוע את הלוה שיפרע לו חובו, אלא שאין בנכסים של הלוה אלא כדי לפרוע רק מקצת מהחוב שחייב לו, אם בענין זה מותר למלווה לתבוע את החוב, שהרי אם תובעו, יש בזה גם תביעה על חלק מהחוב שאין לו ללוה לשלם, וע"ז הרי עובר בלאו דלא תהיה לו בנושה, וא"כ מה יעשה הלוה^(א).

דהנה כתבנו לעיל, דאין מצוי בזמננו שיהיה בתביעת חוב משום איסור נגישה, ומשום כמה טעמים, ומכללם משום שלרוב בנ"א יש בביתם חפצים רבים שעפ"י דין יש למכרם ובזה חשיב הלוה יש לו לשלם, אולם כאשר הלוה חייב למלווה סכום גדול, הרי שאין בחפצי הבית כדי תשלום כל החוב, וא"כ יש לדון מה על המלווה לעשות, שאם יתבענו לשלם הרי אין בידי הלוה כנגד כל החוב.

ובמו"כ יש לעיין לפי מה שכתבנו לעיל עוד טעם דאין איסור נגישה בענין שבע"ח עובד ומתפרנס, כיון שעפ"י דין עליו ליתן רוב הממון שמרויח למלווה, [פרט לצורך חיותו לל' יום וכו'], והרי עפ"ר אין בשכירות מלאכה שמקבל הלוה עבור חודש אחד, כדי לפרוע כל החוב, וא"כ יל"ע אם מותר למלווה לתבוע החוב כיון שאין לו ללוה לשלם כולו.

ונראה לכאור' שהעצה לכך היא, כאשר המלווה בא לתבוע חובו מהלווה, עליו לתבוע רק סכום בשווי הנכסים או הממון שיש לו לבע"ח, ואסור לו לתובעו את החוב סתם, שבזה יש תביעה על כל סכום החוב, ולכן צריך המלווה לומר ללוה במפורש, שתובע ממנו לשלם עכשיו רק הסכום שכנגד הנכסים שיש לו, וכן כשתובע מהלווה את הממון שמקבל מעבודתו, צריך ג"כ לומר לו שתובעו שיפרענו רק את החלק המגיע לו כדין^(ב).

(א) ועי' בספר בצאת ישראל - ספר זכרון שעמד על כמה מהדברים שכתבנו בזה.

(ב) ועדיין צ"ע, כיון שהמלווה הרי אינו יודע כמה נכסים יש לו ללוה, הרי אע"פ שאומר

ב. משום האיסור להיראות לפניו

ועדיין יל"ע בזה, דגם כשהמלוה תובע רק את חלק הסכום שיש ללוה לשלם, י"ל דחשיב נגישה גם על שאר הסכום שחייב לו ואינו תובעו, שהרי אפי' כשהמלוה מתראה לפני הלוה עובר על איסור נגישה, כדאמרי' בב"מ ע"ה ב' רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו ת"ל לא תהיה לו כנושה, ופסק כן הרמב"ם בפ"א ממלוה ולוה ה"ג, אסור לאדם להיראות לבעל חובו בזמן שיוודע שאין לו אפילו לעבור לפניו שלא יפחידו או יכלימו אף על פי שאינו תובעו עכ"ל^(ג).

וב"ה בטור ובשו"ע בסימן צ"ז סעי' ב'. שכ' ואפי' להראות לו אסור מפני שהוא נכלם בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע ע"כ.

אלא שיל"ע טובא, אם בענין זה שהמלוה אומר לו ללוה בפירוש, שתובעו רק את החוב שיש לו נכסים כנגדו, ועל השאר אינו תובעו כלל, אם יש בזה האיסור להיראות בפניו, די"ל שכיון שהלוה יודע שאינו תובעו, אין כאן הפחדה או הכלמה, [שהרמב"ם והפוסקים שכתבו דאע"פ שאינו תובעו אסור להיראות בפניו, כוונתם שאינו תובעו להדיא, אבל לא איירי שאומר לו בפירוש שאינו תובעו, שבוה י"ל דאין הפחדה והכלמה, ופשוט], אולם אפשר דאף בלא תביעה בפועל, הלוה נפחד נכלם ומצטער מעצם החוב שאינו משיב^(ד), וצ"ע להלכה, [ואמנם אם ימחול לו להדיא על החוב בזה וודאי דאין איסור, אף שאפשר שמתבייש ממנו, כיון שאינו יכול כבר לתבעו עפ"י דין, דאין כאן כלל חוב].

ואם אמנם יש שכתבו דהאיסור הוא דוקא כשמתכוון להפחידו ולהכלימו^(ה),

לו שאינו תובע אלא כנגד מה שיש לו, יש כאן מעשה נגישה, ודו"ק, אולם כבר כתבנו דבמקום ספק אם יש ללוה מותר לתבעו.

ג) ובלח"מ שם דייק בלשון הרמב"ם שכ' רק לשון איסור, שאי"ז אלא מדרבנן, אולם בדברי הרמב"ם בסה"מ ל"ת רל"ד דנראה שס"ל שהוא מדאורייתא, ועי' בכנה"ג יו"ד סי' ק"ס הגה"ט סק"ג שנקט שהוא רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וכ"ה במנחת חינוך מצוה ס"ז.

ד) וקצת משמע כן מלשון הטור והשו"ע שם וז"ל ואפי' להראות לו אסור מפני שהוא

נכלם בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע ע"כ, דמשמע שאע"פ שאין במה שמתראה לפניו כתביעת ממון, הרי הוא גופא מה שרואהו לפניו הוא מכלימו, ועצם ההכלמה הוא האיסור,

ה) ועי' בפתחי חושן הלואה פ"ב הערה (כ) שכ' ואולי אין האיסור אלא כשמתראה לפניו בכוונה לנגשו ע"כ, ושם בפת"ח כ' על דברי השו"ע, וכתב בשו"ע הרב שאפילו לעבור לפניו אסור ונראה כוונתו שלשון להראות לפניו היה אפשר לפרש דוקא כשמתראה לפניו בכוונה

הרי אין משמע כן מדברי הרמב"ם והטוש"ע, [אולם אפ' לדחוק ולפ' דברי הרמב"ם שכ' שלא יפחידו או יכלימו, היינו שמתכוון להפחידו ולהכלימו] וכן מפורש בסמ"ג ל"ת קפ"ה שכתב טעם האיסור שלא יפחידו פן יחשוב בלבו שבא לנגשו ולתובעו ע"כ.

וקצת יש לדייק ממה שלא הזכירו הפוסקים עצה למלוה שיוכל להיראות בפני הלוה, ע"י שיאמר לו בפירוש שאינו תובעו עכשיו כלל לממון שחייב לו, [שהרי איירי שאין ללוה לשלם].

ולחלבה למעשה עדיין צ"ע, אם יועיל לומר בפירוש שאינו תובעו לענין האיסור להיראות בפניו.

אולם נראה שבעניננו, שהתביעה היא לצורך גביית חלק מהחוב שיש

בידי הלוה, אין בזה איסור נגישה, דכל שהוא לצורך גביה לא אסרה תורה, [וכמש"כ לעיל לענין ספק יש לו, שאין איסור נגישה כיון שהוא לצורך גביה עיי"ש], ונראה לומר כן אע"פ שהאיסור בעניננו משום להיראות בפניו, הוא על חלק החוב שאינו עומד עתה לגביה, כיון שאין לו נכסים כנגד חלק זה של החוב.

גם נראה דלא נאמר איסור שהמלוה לא יתראה לפני הלוה אף במקום שהמלוה יפסיד פרנסתו וממונו משום כך, דבוודאי שאין על המלוה להמנע לילך לצרכיו ולפרנסתו משום שיתכן שיתראה שם עם בע"ח, וכי נאמר שעל המלוה לישב בביתו בדד משום שהלוה מתהלך ברחובות קריה, [ואפשר שכל שהלוה יודע שהמלוה עובר שם לצרכיו אינו חושש להכלם מכך⁽¹⁾], אלא האיסור הוא כשאינו צריך לצרכו

לדוחקו אבל שלא בכוונה מותר קמ"ל שאפילו לעבור על פניו אסור מפני שהוא נכלם בראותו למלוה ואין בידו לפרוע, ע"כ.

וכ"מ במהר"ם שי"ף שם בב"מ ע"ה ב' אהא דרב דימי שאסור לעבור לפניו, שכ' אע"פ שאין בדעתך לנוגשו אסור כיון שהוא בעיניו כנושה בעברך לפניו שיבוש ע"כ.

וראה בדרך שיחה להגרח"ק שליט"א פ' משפטים עמוד ש"ב דאם יש ספק שמא הלוה יש לו במה לפרוע חובו או אפילו כשאין לו אבל מבקשו שידאג שיהי' לו על זה לא שייך הלאו בכלל וכל האיסור להראות לפניו הוא רק

כשמכוון לצערו ע"כ, וצ"ע מש"כ דהאיסור ליראות הוא דוקא כשמכוון לצערו.

והחינוך במצוה ס"ז שכ' והעובר עליה ותובע הלואתו מחבירו ויודע שאין לו ותובעו כדי לצערו עובר על לאו זה ע"כ, היינו על עיקר דין נגישה כשתובע בפירוש ועובר על לא תהיה לו כנושה, ולא איירי לענין האיסור להיראות לפניו שהוא רק מדרבנן עיי"ש במנ"ח.

(ו) ודומה למש"כ בערוה"ש ס"י צו סעי' ב' דכל שנתיישן הדבר והורגל בכך עד שאין לו צער ובושה מזה, והמלוה אין כוונתו לצערו ולביישו אין איסור בזה.

לעבור דוקא במקום שהלוח נמצא^(ז), דוכי המלוח לא יוכל לבוא לבית הכנסת להתפלל משום שהלוח מתפלל שם, ומכ"מ נראה דבענינו שעושה כן לצורך גבית חלק החוב שיש ללוח כנגדו מותר^(ח).

ג. כשיש ללוח חובות נוספים

עוד יש לדון, בענין שהמלוח מבקש לתבוע חובו מהלוח, כאשר יש לו ללוח נכסים לפרוע כל חובו למלווה זה, ולכן מצד זה ליכא עליהו איסורא דנגישה, אולם יש לו ללוח זה חיובי ממון נוספים לאחרים, ושאינן בנכסיו כדי לפרוע חובות מלווה זה עם כל חובותיהם של התובעים האחרים, אם גם בענין זה מותר למלווה לתבוע את כל חובו, דנימא דכיון שסו"ס יש לו ללוח לשלם כל חוב זה מותר לו לתבוע, או שמא כיון שהלוח חייב עוד ממון לאחרים יש לדון על סכום החובות כולם כאחד, וכיון שאין בנכסי הלוח לפרוע את כולם, חשיב הלוח כאין לו לשלם, וממילא יש איסור נגישה גם על תביעת מלווה זה.

ויסוד הנידון בזה הוא כך, דהנה שנינו בגמ' ובשו"ע בסי' ק"ד, סדר חלוקת ממון הלוח, וכשבי"ד גובין הממון, הם מחלקין דוקא לפי סדר זה.

אבל לא נתבאר להדיא, אם סדר החלוקה נאמר גם כאשר גם הלוח עצמו כשפורע חובותיו חייב לחלק לפי כללים אלו דוקא, או שיכול לחלק לפי רצונו, והנה מפשטות השו"ע משמע שהלוח יכול ליתן מעצמו לאיזה מלווה שירצה, ועפ"י מש"כ בשו"ע בסי' ק"ד סעי' א', שכ' תוך דבריו וז"ל, דאם יגבם המאוחר שוב לא יוכל המוקדם להוציא ממנו אבל אם הלוח עצמו נותנם לו יש אומרים דאין בעל חוב המוקדם יכול למחות ע"כ.

ואם נימא דהלוח יכול להקדים ולפרוע למלווה אחד, הרי לכאור' יכול מלווה לנגוש את הלוח כנגד כל הממון שיש ללוח, כיון שהלוח יכול ליתן לו כל חובו, ובפרט בענין שהאחרים אינם נוגשים, יכול לנגוש כנגד כל חובו, מאחר שהלוח יכול ליתן לו, ובאופן ששאר המלווים אינם

(ז) ובפתחי חושן הלואה פ"ב הערה (כ) כ' ויש להסתפק אם צריך לעקם את הדרך כדי שלא לעבור על פניו, ואולי אין האיסור אלא כשמתראה לפניו בכוונה לנגשו ע"כ, וכבר כתבנו לעיל שמשמעות הפוסקים שהוא נפחד ונכלם מעצם ראותו ולא מחמת שבא להכלימו.

(ח) הערת הרב מרדכי פריימן, ועדיין יש לחלק

בין נראה לו המלווה בדרכו דרך הילוכו, לבין היכא שבא לתבעו רק חלק מהחוב, דכיון שהוא בדרכו תביעה יש בזה יותר בושה והכלמה, וגם באומר לו בפ"י שלא בא לתבעו אלא את החלק שיש לו הרי ניכר בין השיטין שהיה רוצה לתבעו כל החוב, וגם מלשון הסמ"ג שהובא בפנים מוכח כן.

תובעים עכשיו, דמשמע בב"י דלכתחילה יכולים ליתן למלוה התובע לגבות חובו מכל הנכסים, ראה מש"כ להלן, ובענין זה יוכל לנגוש כנגד כל חובו^(ט).

אולם מש"כ דמשמעות השו"ע שאין דיני קדימות כאשר הלוח פורע חובו, כבר כ' בערוך השולחן סי' ק"ג סעי' ב' על דברי השו"ע, וז"ל ודוקא כשעדיין לא הגיע זמנו של המוקדם דאז כמו שיש לו רשות למכור כן יש לו רשות ליתן לבע"ה אבל כשהגיע זמנו וודאי דיכול למחות וחולקים ביניהם [ג"ל] עכ"ד.

אולם עי' בתשובות פני משה סימן נ"ו, הביאו בברכי יוסף או"ח סי' רפ"ד, שכ' שאם יש ללוה ב' בע"ח אחד עני ואחד עשיר והעני צריך למעות להטריף בהם לחם חוקן והשני עשיר ומרווח שעל הלוח להקדים ולפרוע לעני קודם לעשיר ע"כ, והיינו שאע"פ שעל ב"ד אסור להעדיף עני על עשיר הלוח צריך להקדים העני ע"ש, וכן הסכים לזה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שנ"ט, הרי דס"ל שאין על הלוח חיוב חלוקת נכסיו לפי הסדר בשו"ע.

עוד יש לציין בזה מה שדנו האחרונים כשיש על האדם חוב שנתחייב מחמת

הלואה, וחוב שנתחייב מחמת מתנה והתחייבות, אם יש מקום להקדים פרעון חוב של הלואה על פני החוב של מתנה, דבשער המשפט סי' מ' סק"א, ובריש סי' צט כ' שיש להקדים פרעון החוב של הלואה, ובנחל יצחק סי' ק"ד פסק שאין מקום להעדיף, עיי"ש מה שדנו בזה, [ויל"ע דמש"כ שער המשפט להקדים ההלואה אפ' שגם על ב"ד להקדים עיי"ש].

אולם י"ל שאע"פ שהלוח יכול לפרוע למי שירצה, מכ"מ אפשר שכיון שמצד החיוב כולם שווים והוא משועבד לכולם, ולכתחילה וודאי שעליו לפרוע לפי הסדר, הרי אע"פ שיכול הלוח להקדים וליתן למלוה זה כל חובו, מכ"מ כיון שאינו נכון וישר לעשות כן, הרי אסור על המלוה לתבעו ולנגשו ללוה על יותר מהסכום המגיע לו למלוה זה לפי חלקו בחובות, ואסור לנגשו ללוה, ועדיין צ"ע בזה,

והנה בענין שמלוה זה מבקש לתבוע ולנגוש כנגד כל חובו, והאחרים אינם תובעים חובם, בענין זה יכול לנגוש כנגד כל חובו, מאחר שהלוח יכול ליתן לו,

איסור נגישה, די"ל שכיון שסו"ס הלוח יכול לפרוע למלוה זה כל חובו אין כבר בזה איסור נגישה, כיון שהאיסור נאמר דוקא כשאין לו כלל, ודו"ק.

^(ט) והיינו דאע"פ שברור שעפ"י דין אין מלוה יכול לכפותו ללוה שיקדים ויתן לו ראשון קודם שאר בעלי חובות, כל שאין לו ללוה כדי כל החובות, אולם הנידון בזה הוא רק מצד

וכמו שכתבנו לעיל שכ"כ הב"י דלכתחילה יכולים ליתן למלוה התובע לגבות חובו מכל הנכסים, ראה בהערה^(י), גם כשהאחרים אינם תובעים יש לצרף בזה דעת קצוה"ח^(יא).

ד. כשישאר מלווים נוגשים כל חובם

ויל"ע בענין שהמלווים האחרים נוגשים כנגד כל חובם ושלא כדין, ואם מלוה זה יגוש את המגיע לו לפי חלקו

עפ"י סדר החלוקה כדין, יש בזה עם הנגישה של שאר המלווים לנגישה על יותר ממה שיש ללוה, אם גם בכה"ג מותר לו ליגוש.

ונראה דיכול מלוה זה לתבוע ולנגוש את החלק של החוב המגיע לו מהנכסים עפ"י דין, דלאו כל כמיניה של שאר המלווים לאסור עליו לתבוע ולנגוש חלקו עפ"י דין, והלוה מצווה לעשות כדין, ועוד יש לפלפל בזה.

(י) דהב"י בריש סי' ק"ד כ' בשם הגהות מיימוניות על מי שיש עליו חובות ואין כדי לפרוע כולם נראה לי דאין הדיין יכול לכופו לפרוע לא' מהם מטלטלין וכו', ודאי דאי תפיס איהו גופיה לא מפקינן מינה במטלטלין אבל אנן לא מזדקקין לאתפוסי לחוב לאחרים עכ"ל, וכ' הב"י ותמהני על דבריו שאם א' מבע"ח במדינת הים יפסידו האחרים וכו' הלכך ליתא לתשובה זו אלא אם אין תובעו אלא אחד כופין אותו לפרוע לו עכ"ל, ועי'

בב"ח שם שתמה על הב"י דוכי אם הבע"ח נמצא במדה"י יפסיד, ולכן כ' שהב"ד מחלקים לפי כל הבע"ח ואלה שכאן יקחו ואלה שאינם כאן הב"ד ישמרו להם חלקם, ועיי"ש בקצוה"ח בס"ק ב' מש"כ בזה.
(יא) ולעיל הבאנו דברי קצוה"ח בסי' ק"ד סק"ב שכ' דאם אין המלוה תובעו אינו מצווה לפרוע חובו, עיי"ש, ובנתיבות המשפט שם בסק"א חלק אדברי קצוה"ח וכו' דאף שהמלוה אינו תובע חייב לפרוע עיי"ש.

סימן כ"א

חלוקת הוצאות ארנונה, מים וחשמל ביחידות דיור ובדירות מחולקות

הקדמת דברים

לאחרונה נפוץ הדבר מאוד, ובמיוחד כאן בביתר עילית, שבעלי דירות מוסיפים יחידות דיור חדשות על גגות הבתים בחצרות, ובהרחבות בניה וכדו', וכן ישנם כאלו שמחלקים דירות גדולות ויוצרים מהן יחידות חדשות.

יחידות אלו ברובן הגדול מושכרות לשוכרים, כאשר הבעלות על היחידות נשארת בידי הבעלים של הדירה העיקרית, אולם יש והבעלים מוכרים אחת מהיחידות לאדם אחר, כאשר הבעלות על הדירה המקורית נשארת ברשות הבעלים, ובמיוחד מצוי שלאחר שהבעלים סיימו לבנות דירה רגילה נוספת על הגג, או הוסיפו יחידת דיור גדולה כהרחבה, הם מוכרים את הדירה הנוספת לאדם אחר, [באופן שבעיסקה הרשמית רוכש הקונה מחצית מהדירה המקורית, כך שנוצר בטאבו או במינהל רישום של שני אנשים הרשומים כשותפים על יחידה אחת הכוללת את כל הדירות, למרות שבפועל מדובר בשני בעלים על שתי דירות נפרדות, כך שברישום ברשויות אין ביטוי מוחשי לבעלות היחודית של כל אחד מהם על חלק ודירה מסוימת - צורת רישום זו מוגדרת כטאבו משותף, ראה מה שהארכנו בענייני טאבו משותף בקונטרס שלישי].

מאחר ותוספת היחידות כדירות נפרדות אינה חוקית לפי חוקי התכנון והבניה של העיריות, [כי גם אם הבניה עצמה נעשתה בהיתר בניה, החלוקה ליחידות נפרדות אינה מאושרת עפ"י חוק], לפיכך החלוקה לדירות אינה קיימת ברישומי העיריה, בה הרישום נותר כיחידה אחת גדולה, ולכן כאשר יש צורך לרשום בעיריה את פרטי האדם המתגורר בנכס, הנקרא בלשונם "המחזיק", לענין תשלומי מיסים, יש לרשום את הכל רק על שם

אחד הדיירים מבעלי או שוכרי היחידות, כאשר שמו של הדייר השני אינו קיים כלל במערכת, [למרות וישנה אפשרות לרשום את שתי המשפחות כמתגוררות יחד בדירה אחת, הדבר לא נעשה מכמה טעמים, וגם כדי שהעיריה לא תגלה את עבירות הבניה של פיצול הדירה שלא כחוק].

הנוהג הרגיל הוא שהרישום בעיריה נעשה ע"ש הבעלים, והשוכר ששכר את הדירה הנוספת אינו מוזכר שם כלל.

כאשר כל היחידות הינן בהשכרה, או כאשר חלק מהיחידות נמכר לאחר, קובעים הצדדים השותפים ביניהם ע"ש מי תירשם הדירה כולה ברשויות.

מטעם זה חיובי הארנונה המשולמים לעיריה או לרשות המקומית, על כל שטחי הדירות, הינם על שמו של אדם אחד בלבד.

כמו"כ מכיון וכל הדירות רשומות בעיריה כיחידה אחת, אין אפשרות לקבל אספקה נפרדת של חשמל דרך שעון נפרד, כי החברה רשאית להתקין שעון נוסף אך ורק כשהדירה הנוספת מוכרת ומאושרת ע"י העיריה.

גם לגבי אספקת המים, החברה שאחראית לכך אינה מספקת שעונים נפרדים ליחידות החדשות, מאחר ואלו אינן מאושרות כחוק כיחידות נפרדות, ולכן אספקת החשמל והמים לכל בעלי היחידות, נעשית בשעון יחיד ומשותף, כאשר לצורך חלוקת התשלום בין הדירות, באופן הנכון והמדויק, מותקנים ע"י בעלי הדירות באופן עצמאי שעונים פרטיים, המודדים את הצריכה של כל דייר ודייר, ועל פיהם נעשית חלוקת ההוצאות ביניהם.

מכורה מציאות מורכבת זו נוצרות שאלות רבות להלכה ולמעשה לענין תשלומי הארנונה הנגבים ע"י העיריות, והזכות להנחה הניתנת למעוטי יכולת, וכן לענין חלוקת תשלומי המים בהם קיימים מחירים שונים המשתנים לפי כמות הצריכה, ושאלות רבות נוספות, ונעמוד בזה על כמה מהשאלות המצויות.

ולכן עצה טובה היא, להתנות ולפרט מראש עם שוכרי או קוני הדירות, איך יתחלקו ההוצאות הללו ביניהם, וכדי למנוע ויכוחים עתידיים, והחכם עיניו בראשו.

פרק ראשון - חלוקת תשלומי מיסי עיריה - הארנונה

א. הנחה בתשלומי ארנונה

הרשויות העירוניות הגובות מיסי ארנונה המשולמות לפי גודל הדירות, מעניקות הנחות מתשלומי הארנונה למעוטי הכנסות, וזאת לאחר שאלו מגישים בקשת הנחה, בה הם מוכיחים את גובה הכנסותיהם ע"י המצאת המסמכים הנדרשים.

אולם מאחר וכאמור, כאשר נוספו יחידות חדשות לדירה המקורית, הרישום של כל שטחי היחידות בעיריה הינו כיחידה אחת גדולה, הרשומה רק על שם אחד מהמתגוררים בדירות, לכן כל חיובי הארנונה מוטלים ע"י הרשויות על הדייר שעל שמו רשומה הדירה, לפיכך גם ההנחה מתשלומי הארנונה מתייחסת אליו בלבד, ולפי כללי הזכות להנחה בעיריה, וכאשר בפועל ההנחה הינה על כל שטחי היחידות הרשומות כאחת על שמו.

עוד יש לציין, כי למעשה ההנחה שניתנת מתשלומי הארנונה, ניתנת רק למספר מוגבל של מטרים, כפי המקובל ברוב הערים בארץ ישראל, ההנחה הינה רק על מאה מ"ר [מטר מרובע], לדירה, וככל ששטח דירה גדול מעבר לכך, הרי עבור המ"ר הנוספים שמעבר למאה מ"ר יש לשלם את מלוא המחיר של הארנונה.

ומכאן עולות בפנינו כמה וכמה שאלות להלכה ולמעשה.

ב. למי שייכת ההנחה

כאשר שטח כל היחידות גם יחד, הינו פחות ממאה מטר, פשוט שההנחה שייכת לשניהם, כיון שההנחה היא בפועל על כל שטחי הדירות וכפי שיוסבר להלן, אולם השאלה מתעוררת כאשר שטח כל יחידות הדיור הינו גדול ממאה מ"ר, וההנחה המתקבלת היא רק על מאה מ"ר, שיש לדון מי מהדיירים זוכה בהנחה על דירתו, ועל מי מהדיירים מוטל לשלם את מלוא סכום הארנונה עבור דירתו, והאם יש לחלק את ההנחה בין שניהם.

ושאלה זו נידונה בב' אופנים.

א' כאשר לכל הדיירים יש זכות להנחה, רק מכיון שהדירה רשומה על אחד מהם בלבד, ההנחה ניתנת לו ועל שמו.

ב' כאשר רק לזה שהדירה רשומה על שמו יש זכות להנחה, ולדיירים האחרים אין זכות לקבלת הנחה.

והנה בפשטות מסתבר שבכל אופן ההנחה שייכת רק לדייר שעל שמו רשומה הדירה, כי מאחר וההנחה היא על שמו, וניתנה עבורו, הרי היא שייכת רק לו, ועל הדייר השני, שלא קיבל שום הנחה על שמו, לשלם עבור דירתו את המחיר המלא, אע"פ שהיה יכול לקבל הנחה אילו נרשמה הדירה על שמו,

השטחים שבחזקתו, [ושלולי שנרשמה הדירה ע"ש האחר, אלא היה נרשם שהוא זה שמתגורר בדירה וכפי שהוא האמת, היה עליו החיוב לשלם הארנונה], א"כ י"ל שאי אפשר לחייבו לשלם יותר מהסכום שהיה משלם אילו הדירה היתה רשומה על שמו.

וכדי לברר דין זה, נבוא לדון בטעם חיוב תשלום הארנונה, על מי שהחיוב אינו רשום ע"ש, ואינו נתבע ע"י הרשויות כלום.

ג. טעם חיוב תשלומי הארנונה

ובאמת יש להקדים ולברר מה טעם החיוב של הדייר הגר ביחידה אחרת, לשלם לדייר שהדירה רשומה על שמו את תשלומי הארנונה עבור חלקו, כיון שהרשויות הרי אינן דורשות ממנו מאומה, ובפרט אם ננקוט שעפ"י דין אין חיוב לשלם לעיריה את דמי הארנונה, והגביה אינה נעשית עפ"י דין, ומותר להשתמט מזה^(א), א"כ איך יכולים לחייב את הדייר השני לשלם, מה שגזלו הרשויות מהראשון.

והנה בענין שרק זה שהדירה רשומה ע"ש זכאי לקבל הנחה, והשני אינו זכאי לכך, הרי אכן מסתבר שרק הוא מקבל את כל ההנחה.

אולם עדיין יש לדון בזה, שאע"פ שרק זה שהדירה רשומה ע"ש יכול לקבל הנחה, הרי יש לומר שאע"פ שהזכאי הוא סיבת ההנחה, מכ"מ כיון שההנחה שהתקבלה אינה דוקא על השטחים שבחזקתו, אלא היא מתייחסת באופן כללי לכל שטחי הדירות, הרי שפיר י"ל שההנחה היא גם על חלקו של הדייר בדירה השניה שאינו זכאי להנחה.

והנה באופן שגם השני היה זכאי לקבל הנחה אילו היתה רשומה על שמו, בזה שפיר מסתבר לומר שגם לו יש חלק בהנחה שהתקבלה ע"ש ועבור חבירו שהדירה רשומה על שמו, ומשום שהטעם שמחייבים את הדייר השני לשלם את תשלומי הארנונה, אע"פ שהתביעה של הרשויות אינה מופנית אליו כלל, הוא משום שבעצם חיוב הארנונה היא גם על

עוד האריך בזה בס' משפטי מלוכה עיי"ש, ויש עוד טעמים דכיום בזמננו בארץ ישראל גריעי טפי, כיון שהשלטון והחוקים הם נגד התורה, ובעיקר ידועה הכרעת החזו"א דליכא בא"י דינא דמלכותא, עיי"ש.

וגם בענין המיסים שגובים העיריות, שיש מקום לומר שהנבחרים הם בכלל זט"ה, וגם עפ"י

(א) דהנה דנו בזה הפוסקים, אם איכא בארץ ישראל דינא דמלכותא דינא, דהרבה מרבתינו הראשונים כתבו דליכא, ובתוכם הר"ן בנדרים כ"ח, והרשב"א בתשובות בח"ב סי' קל"ד בשם רבותינו הצרפתים ועוד רבים מהראשונים, כפי שהאריכו בזה, ועי' היטב בספר סלע מדינה שפרש כשמלה כל האי ענינא,

ושאלה זו מה טעם החיוב על דייר לשלם דמי הארנונה, גם כשהדירה והחיוב אינו רשום על שמו, מצויה בהרבה אופנים ונציין חלקם.

א. כשאדם שוכר יחידת דיור מבעה"ב, כאשר היחידה רשומה כחלק מדירת בעה"ב ועל שם בעה"ב, והתשלום של הארנונה בו מחויב בעה"ב הגר בדירה העיקרית, כולל גם את הדירה השכורה.

ב. כששני שוכרים שכרו שתי דירות הרשומות כאחת, והרישום הינו רק על שם אחד השוכרים.

ג. כששני שותפים קנו שתי דירות הרשומות ביחד, באופן שכל אחד קנה בפועל דירה אחת, והרישום הינו רק על אחד מהם.

ד. מי ששכר דירה רגילה מהבעלים, אולם הבעלים לא העביר את הרישום בעיריה ע"ש השוכר, ולכן החיוב של הארנונה מבחינת הרשויות מוטל על הבעלים שהדירה רשומה עדיין על שמו, [גם לפעמים הרישום נשאר משום מה ע"ש שוכר קודם של הדירה].

דהנה בכל אלו יל"ע מאיזה טעם ניתן לחייב את הדייר שגר בפועל בדירה, לשלם את תשלומי הארנונה עבור הדירה שגר בה, שהרי העיריה אינה מחייבת אותו ואינה תובעת ממנו תשלום, ובפרט שכאמור אם נחשיב את הרשויות כתובעים שלא כדין, הרי"ז כמי שבאו ליקח באיסור מאחד וטעו ולקחו מאחר בטעות⁽²⁾, [ועי' בהערות לענין מי ששילם חוב ארנונה של חברו, אם צריך לשלם לו,

דברי החת"ס דבענין שהוא טובת הכלל, דינם דין, ומשום כן יש שכתבו שלכהפ"ח בעיריות שהנבחרים הם יהודים יר"ש שומרי תו"מ, מועילה בחירתם עפ"י דין, אולם באמת י"ל, דמאחר שכל סמכותם, סדריהם והכללים שהם נוהגים בהם, נובעים מצד שלטון וחוקי המדינה, מסתברא שגם אלו שווים לחוקי המדינה, ואינם בכלל זט"ה, ויש שדנו שכיון שמשתמש ונהנה מהשרותים שמספקת עבורו העיריה כמו נקיון חשמל ועוד, חייב לשלם ההוצאות לכהפ"ח, ואכמ"ל.

ויש לציין, כי דברינו אלו הם לענין להשתמש מתשלומים לרשויות המדינה והעיריות, אולם

אין זה שייך לנידון אם מותר ליקח ולהוציא ממון מהמדינה שלא כדין, שהוא ענין אחר, ואכ"מ.

ב) וכן באדם שמכר דירתו לאחר, ועדיין לא העביר את רישומי הדירה ע"ש הקונה, שאז חיובי הארנונה הם על המוכר, דיש לבאר מאיזה טעם מחייבים את הקונה בחיובי הארנונה, ולפי האמור להלן שכל שיש הסכם שכירות שבו השוכר מתחייב לשלם חיובי הארנונה, חל עליו החיוב מצד ההסכם עצמו, ה"נ נראה דכשקונה דירה יש בזה התחייבות בהסכם לעמוד במקומו של המוכר לכל דבר, ועפ"י רוב דבר זה מוזכר בהסכם עצמו, ועדיין יש להאריך בהסבר הדברים.

או דהוי מברית ארי^(ג)].

כמה נפ"מ למעשה בטעם החיוב נאריך
בזה, וכדלהלן.

ומצאנו בזה כמה טעמים שיש לחייב דייר
בתשלומי הארנונה אע"פ שאין
הדירה רשומה על שמו, וכיון שיש בזה

ד. משום שהוי כגבו המס בשבילו

ונראה דהא שצריך לשלם חיובי הארנונה

באדם ששילם חשבון חשמל של חבריו שנים
רבות בטעות, משום שנתחלפו שעוני החשמל,
שהעלה דאפשר דהוי כפורע חובו של חבריו,
והארכנו בדבריו ובכל האי ענינא במק"א,
דתליא בניהון אם כפורע בטעות, אמרי' דהוי
כמברית ארי ופטור, דיש לחלק בין משלם
מדעתו או משלם בטעות, דדבר זה תלוי בטעמא
דפטור של מברית ארי.

ובאמת גם בעניננו באופן שהאדם שהדירה
רשומה על שמו כבר שילם את התשלום עבור
הדייר השני, יש לדון מצד פורע חובו וכאמור,
אולם עי' להלן מה שכתבנו הטעמים שהדייר
שאין הדירה רשומה על שמו מחויב לשלם, ואם
הטעם משום שזה שרשומה ע"ש הוי כשלוחו
או שותפו של השני, א"כ וודאי דאינו דומה
למברית ארי, וחייב לשלם, ופשוט.

הערת הרב שמעון אטינגר, הנה במקום שבעל
הדירה היה יכול לפעול ולקבל הנחה, והלך
השותף ושילם, ולכן אינו יכול לעשות הנחה,
הרי"ז כמברית ארי ופטור על ההפרש, דהוי
כהייתי מפייסו בדברים, עכ"ד, [ואמנם עפ"י
הכללים הנהוגים, אפשר לקבל החזר מהתשלום
גם לאחר ששילמו, אולם כאשר יש מקום
לרשויות לדחות את הזכות להנחה וכדו', הרי
כל שעדיין לא שולם בפועל, הרשויות מוכנים
להגיע לפשרה, אולם כשכבר שולם החיוב
הרגיל, אין מחזירים התשלום].

ג) ובמק"א כתבנו לענין כשאחד שילם חוב
חבירו לעיריה או לחברת החשמל וכדו', אם
יכול לחזור ולתבוע מהשני לשלם לו, [וכן
במקום ששילם החוב של חבריו בטעות],
דלכא' הרי"ז כפורע חובו של חברו דהוי
כמברית ארי שפטור, כמש"כ בשו"ע חו"מ סי'
קכ"ח סעי' א'.

ויש להוסיף, דמבואר ברוב הפוסקים דהא
דהלוי פטור משום מברית ארי, הוא דוקא באופן
שיכול לפייסו למלוה, או שאפשר שאוהביו
ישלמו למלוה, אבל בעניננו שוודאי א"א לפייס
את העיריה בדברים חייב לשלם, וכדברי השו"ע
שם, וז"ל הפורע חובו של חברו שלא מדעתו
אפי' היה בשטר אפי' היה עליו משכון ונטלו זה
שפרע אין הלוה חייב לשלם לו ונטל משכנו
בחינם והרי אבד זה הנותן מעותיו ואפי' אם
היה המלוה דוחקו לפרוע ששמא אם היה הלוה
מפייס את המלוה ומוחל לו, הגה וכן נ"ל עיקר
ודלא כיש חולקין ואומרים דחייב לשלם וי"א
דוקא כשפורע לישראל אבל אם פרע לעכו"ם
חייב לכו"ע וכו' ע"כ, [ועי' בש"ך שם בסק"ג
שחולק ע"ז, וס"ל דהוא ספיקא דדינא, אולם
למעשה האחרונים דחו דבריו, ואמנם אי נסבור
שהארנונה היא בכלל גזילה, כ' שם בש"ך סק"ו
דחייב לשלם משום שמצילו מההפסד עיי"ש].

ונתעוררתי לזה ע"י הגאב"ד רבינו הגרד"צ
אורדנטליך שליט"א, בענין שבא לפנינו,

אע"פ שהתביעה היא על חברו, הוא עפ"י דברי השו"ע בחו"מ סי' קכ"ח סעי' ב', שכ' מי שנתפס על חברו ולקחו גויים ממון בגלל חברו אין חברו חייב לשלם, אין לך מי שנתפס על חברו ויהיה חברו חייב לשלם לו חוץ מן הנתפס מפני המס הקצוב על כל איש ואיש בכל שנה או הנתפס על התשורה שנותן כל איש ואיש למלך בעברו עליהם הוא או חיילותיו הרי זה חייב לשלם לו והוא שיקחו ממנו

בפירוש בגלל פלוני בפני עדים עכ"ל, ועיי"ש בש"ך בסקי"ז שכ' שחייב לשלם אפילו לקחם המלך מזה שלא כדין^(ד), ולכן גם אם חיובי הארנונה הם בגדר גזל, מכ"מ יכול לגבות ממני שעליו מוטל החובה לשלם, ועי' בהערה^(ה), ובענינו הוי כמס הקצוב על כל שטח דירה שמשמשים בו, שכל שזה שילם עבורו, חייב להחזיר לו הממון^(ו).

(ד) וז"ל הש"ך שם בסקי"ז, שנותן כל איש ואיש למלך כו', כתב הרב המגיד נפ"ח מחובל ומזיק ה"ו, שאפשר לומר שכיון שהם חוקי המלך וזה פרעם חייב לשלם אפילו לקחם המלך מזה שלא כדין ואין צריך לומר אם לקחם המלך מזה כדין מחמת חברו, שחברו חייב לשלם עכ"ל מביאו בית יוסף [סוף סעי' ב'], ועי' לקמן סי' שס"ט, עכ"ל.

(ה) אולם יש לדחות דכונת הש"ך במש"כ שחייב לשלם אפילו לקחם המלך מזה שלא כדין, הכוונה שהגביה מהשני היא שלא כדין, אבל עצם גביית המס מהראשון הוא כדין, ובענינו אם נימא שהמס הוא גזילה, הרי עצם המס הוא שלא כדין, ולא בזה איירי הש"ך, וכך נראה בשו"ת מהראנ"ח חלק ב' מים עמוקים סימן צ"ה, שציין שם הגרעק"א [מודפס בשו"ע עם הגהות רבי עקיבא איגר השלם] והביא דברי המגיד משנה שכתב דאפילו לקחם שלא כדין, עיי"ש.

הערת הרב דוד בריזל, המעיין בדברי המגיד משנה שהוא מקור דברי הש"ך יראה להדיא שבתחילה דן כשהמלכות נטל ממנו כדין,

שמדינא דמלכותא הוא שאפשר לתבוע את האחד בעבור חברו, ועי"ז הוסיף שאפי' אם תבעו 'מזה שלא כדין', דהיינו שעפ"י הדין לא היה לתפוס מהאחד עבור השני, עי"ז כתב שחברו חייב לשלם לו מפני שסו"ס הוא פרע חובו שחברו חייב באמת ואין בזה משום מבריח ארי מפני שהיה חייב לשלם עפ"י דין, אבל כל שאין הנתבע חייב לשלם עפ"י הדין, פשוט שזה נכלל בכלל הרישא שכתבו שם הרמב"ם והשו"ע שהנתפס על חברו בחוב שחברו פטור לשלם ורק מעלילים עליו שלא כדין, אינו חייב לשלם לו עבור מה שפרע העלילה שהעלילו עליו. והחילוק הוא, שאם חברו אינו חייב למלכות נמצא שלא פרע באמת חוב של חברו שהרי הוא לא היה מחויב בזה, אבל כל שחברו חייב לשלם למלכות, נמצא שהוא פרע החוב שלו ולכן חייב לשלם מה שפרע בעבורו מדין משתרשי ונהנה, ולפי האמור פשוט שאין קושיא מדברי הש"ך המובא בהערה הבאה, ודו"ק.

(ו) ועי' בש"ך שם בסקי"ד מה שהביא משלטי גבורים דדוקא מפני המס של מלכות זו אבל

ועדיין יש לעיין, דדברי השו"ע הם בענין שגובים בפירוש בגלל אדם מסוים, אולם בחיוב הארנונה אין הרשויות מחייבים בפירוש בגלל זה שדר בפועל בדירה, אלא הם מחייבים את מי שהדירה רשומה על שמו, כיון שמצד חוקיהם הוא החייב, א"כ י"ל שאין זה כגובים בפירוש עבור השני, ודו"ק⁽¹⁾.

ונראה דגם בעניננו חשיב כגבו המס בשבילו, דהנה החיוב של ארנונה עפ"י כללי השלטון, הוא בעצם על המחזיק בדירה בפועל, ולא על הבעלים, וגם לא על מי שהדירה רשומה על שמו בעיריה משום

העבר, אלא שכיון שאין הרשויות יכולות לילך ולבדוק תמיד בבית מי גר שם, קבעו שכל מי שהדירה רשומה על שמו כמי שגר ומחזיק בדירה, והחייב עליו, ובטענה שעליו להודיע ולהצהיר בפניהם מי מחזיק במקומו בדירה, וכל שלא הודיע הרי זה נשאר בחזקתו, ואם זה שרשום על שמו מוכיח שאינו גר שם, הולכים אחר הבעלים שהדירה שלהם.

ולבן בניד"ד, שהשני מחזיק בדירה אחת, הרי בעצם החיוב של הארנונה מוטל עליו משום מחזיק, והרישום אינו כלום, ושפיר הוי כנתפס בגלל פלוני, כנלענ"ד^(ח).

היכא שמשכנוהו לראובן שהוא ממלכות אחרת בשביל מס שמעון ממלכות זו כיון שהמלך גזלו ואנסו אין שמעון חייב כלום ע"כ, דמשמע שבמקום שאין דינא דמלכותא, אינו יכול לגבות, אע"פ שגבו משום פלוני, ויש ליישב עם דברי הש"ך בהערה הקודמת.

(ז) הערת הרב אברהם כהן - המגיד משנה (הלכות חובל ומזיק פרק ח הלכה ו) כתב ונ"ל דטעם אלו מפני שמחוקי המלך למשכן מחמת דברים אלו איש על חבירו וא"כ אינו בדין שיפסיד זה ע"כ, ולפי זה אפשר שאף בנד"ד החוק הוא לתפוס את מי שהדירה רשומה על שמו או את הבעלים, וא"כ אינו בדין שיפסיד, ורק כשסתם גלגלו על אדם אחד את החוב של חבירו, אינו צריך לחזור ולשלם, ולא באופן שכן הוא הסדר.

הערת הרב דוד בריזל, לפי מה שביארתי לעיל דברי הרמב"ם, פשוט שאינו דומה לנדון המ"מ,

ששם מדובר שמדינא דמלכותא הראשון חייב למלכות וחייב לשלם מה שפרע בעבורו, אבל בנד"ד אי נימא שאינו חייב ארנונא נמצא שהכל הוא עלילה ושניהם פטורים לשלם בדין, ואינו בכלל דברי המ"מ ופשוט.

(ח) ועי' בשו"ע סי' קל"א סעי' ח' כ' וכן שניים שקבלו חכירות מעכו"ם ונעשו ערבים זה לזה והעכו"ם מצא אחד מהם וגבה ממנו חייב חבירו לפרוע חלקו מכל הפסד שבא לו מאותו העכו"ם וכו' ע"כ.

ושם בסעי' ד' בענין שהערב היה צריך ליתן לעכו"ם, שהלוא חייב לשלם כל מה שיברר הערב שנתן לעכו"ם אפילו שהעכו"ם תבע ממנו הממון שלא כדין ואנסו ליתן לו, וברמ"א שם כ' וה"ה לכל ערב דעכו"ם בשביל ישראל וכו' ע"כ, אולם עיי"ש בסמ"ע ס"ק י"ז, דכ"ז דוקא בערבים שנתחייבו זל"ז לשלם מה שיגבו עבור השני, ולכן גם בגוזלים שלא כדין צריכים לשלם.

לשלם ארנונה, [פרט לפטור לתקופה קצרה של מחצית שנה, עליה ניתן פטור מתשלום].

היוצא מדברינו טעם מספיק, שהמחזיק בדירה בין שהוא שוכר ובין שהוא בעלים חייב לשלם למי שהדירה רשומה ע"ש, את דמי הארנונה ששילם עבור הדירה שהוא מחזיק בה עתה.

ה. מדין נהנה וממוני גבך

עוד טעם לחייב בארנונה את מי שמחזיק בדירה, אע"פ שאינה רשומה ע"ש, משום שנהנה מממון חברו, שהרי זה שילם עבורו, וזה נהנה וזה חסר, [וגם הדין שכתבנו שכל שגבו בשביל האחר, צריך להשיב לו הממון, הוא משום דין נהנה] ואף י"ל דהוי בכלל ממוני גבך וקא משתרשי^(ט), וגם בפורע חובו של חברו, עיקר דעת הפוסקים, שפטור משום דלמא מפייס ליה וכו', אבל מצד עצם התשלום מתחייב להשיב לו, וק"ו אם נימא שחייב הארנונה הוא חייב בדין לרשויות, הרי זה השני כיון שמחזיק בדירה חייב בדין^(א), ועוד יש להאריך בזה.

ויש לציין כי אע"פ דנכונים הדברים שחייבי הארנונה על הדירות והבתים עפ"י חוקי המדינה, מוטלים על המחזיק בדירה, משום שעצם השימוש בדירה או בשטחים לצרכי מסחר וכדו' בעיר, אף שלא כדין, ואף כשהמחזיק תפס מקום של אחר או של הציבור, מחייבים דיניהם את המחזיק והמשתמש בתשלומי הארנונה.

מב"מ נראה שגם לאלו שרשומים כבעלים יש מקום בחיוב זה, [ואינו דומה לגבו המס בשביל חברו], שהרי כל שאין בידי הרשויות לגבות מהמחזיק בדירה, משום שאינם יודעים מי המחזיק, חיוב הארנונה מוטל על מי שרשום כבעלים של הדירה, ולפעמים אף שיודעים מיהו המחזיק בדירה, אלא שאינם יכולים לגבות ממנו, חוזרים לתבוע מהבעלים^(ט), וכאמור בטענה שעל הבעלים להצהיר בפניהם מי המחזיק, וכן כידוע כל שלא הודיעו לעירייה בזמנו, אף אם יתברר לאחר זמן שאחר החזיק בדירה, חיוב התשלום של הארנונה ישאר על מי שרשום ע"ש, כיון שלא הודיע, וגם בענין שהדירה ריקה בלא יושב בה, יש על הבעלים חיוב

כל איש ואיש בכל שנה, או הנתפס על התשורה וטעמו כמבואר במ"מ המובא לעיל שכן הוא חוק המלך לתפוס אחד בשביל חברו, ועדיין יל"ע בזה.

(יא) הרב אברהם כהן - לכאורה דין נהנה שייך רק אם חיוב הארנונה הוא כדין, דאם הוא

(ט) וכן כאשר השכירות היא לתקופה קצרה, יכולים הרשויות לפי דיניהם לגבות מהבעלים.

(י) אמנם יל"ע דא"כ בכל מס שנתפס על חברו יהיה צריך להחזיר, ובשו"ע שהבאנו כ' אין לך מי שנתפס על חברו ויהיה חברו חייב לשלם לו חוץ מן הנתפס מפני המס הקצוב על

ו. משום שנתחייב בהסכם השכירות בתשלומי הארנונה

והנה בשוכר יחידת דיור או דירה רגילה בחוזה שכירות, והמשכיר משלם עבורו את תשלומי הארנונה, יש טעם נוסף לחייב השוכר בתשלום.

דהנה בהסכמי השכירות שמקובל להשתמש בהם נאמר במפורש, שהדייר ישלם את תשלומי הארנונה, וכל שחתם על הסכם כזה, שפיר יש בזה התחייבות גמורה לשלם הארנונה, אולם צ"ע באיזה קנין חלה התחייבות זו לשלם

מה שידרשו הרשויות, שהרי הוא דבר שלא בא לעולם, המבואר בשו"ע בסי' ר"ט סעי' א', [דאע"פ שהבית שמשלמים עבורו קיים הרי החיוב של הארנונה מתחדש מידי שנה בשנה, והוא דשלב"ל ועי' בהערה (ב)], וגם הרי ההתחייבות היא לשלם מה שידרשו הרשויות מהמשכיר, והרי"ז מתחייב לשלם לפלוני מה שזה יתחייב לאחר.

ובאופן ששכר את הדירה באמצע השנה למינס, לאחר שכבר נקבע החוב של הארנונה בתחילת השנה, מסתברא שחשיב בא לעולם (ג), אולם החיוב שיבוא

גזל אינו בכלל נהנה, שהרי לא נפטר מחוב, וגם השלטונות אינם תובעים אותו, עכ"ד.

ומוכח כן מהא דנתפס על חבירו דאינו חייב לשלם, ואין מחייבין מדין נהנה מפני שהלה באמת אינו חייב ורק מעלילים עליו שלא כדין, אכן יש לדון בזה לפי דברי הש"ך בסי' קכ"ח סק"ו ונתייה"מ שם בסק"ג עי"ש היטב ואכמ"ל, ע"כ.

יב) אולם יסוד זה, דחיוב המיסים של שנה הבאה הוא דשלב"ל, צע"ג מדברי הגהות רעק"א בחו"מ ס"ס קס"ג, שהביא דברי שו"ת מהראנ"ח ח"ב מים עמוקים סי' ס"ג, גבי מי ששילם לקהל סך מסוים עבור מס על כסף שקיבל בירושה, ומשום זה פטרוהו מכל מיסים שיחולו על ירושה זו, ודן שם אי הוי מחילה על דבר שלא בא לעולם, וכתב שם וז"ל נראה מזה שאין חיוב המיסים חשוב דשלב"ל שחיוב כל המיסים העתידין להתבקש חל מעכשיו אלא שיש זמן לפריעתם עד זמן הגביה ומפני שלא

הגיע זמנם ל"ת לא בא לעולם כיון שהחיוב חל מעכשיו עכ"ל, ועדיין יל"ע טובא בדברי המהראנ"ח, כיון דסו"ס עכשיו אין כל חוב.

[הערת הרב אריה קרויזר, לכאור' הוי כמזונות ורפואה דאפשר להתחייב כיון דסיבת הדבר הוי כבר בעולם ע"כ].

ומכ"מ לענינו בארנונה, וודאי שבשנה זו עדיין אין חיוב לשנה הבאה, ויש להאריך בזה.

יג) דלכאור' החיוב הוא שנתי, [אע"פ שאם עוזב את הדירה באמצע השנה, נפטר מתשלומי הארנונה להמשך השנה, ואם כבר שילם מחזירים לו], אולם שפיר אפשר שהחיוב הוא חדשי, אלא שהרשויות תובעות פעם בשנה, ואמנם דע דאדם העוזב את הדירה ומעבירה לאחרים מחשבין עימו לפי ימים.

שו"ר בקובץ באר יצחק ב', שהאריך בזה הרה"ג בצלאל גלינסקי, ודן בגדר זמן החיוב במיסי ארנונה של העיריה, אם הוא בתחילת השנה וכו' ע"ש.

לשנה הבאה, הוא כבר דבר שלב"ל.

אולם נראה, שההתחייבות בהסכם מועילה, כיון שההתחייבות בהסכם היא בלשון חיוב על עצמו, דאע"פ שאין מועיל קנין ואף ויתור בדשל"ל, הרי במתחייב ומשעבד נפשיה מועיל כמבואר בשו"ע סי' ס' סעי' ו', וההתחייבות הרגילה בהסכמים היא חיוב אנפשיה ומועיל.

עוד נראה לכאור' דההתחייבות בהסכם מועילה מצד קנין סיטומתא, דלדעת רוב הפוסקים, קנין סיטומתא חל אף בדבר שלא בא לעולם, ראה בהערה (ד'), וסיטומתא הוא כל קנין שנהגו בו הסוחרים, כמבואר בב"מ ע"ד ע"א, ובשו"ע בסי'

ר"א סעי' א' שכ' ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם קנין גמור נקנה המקח וכו', ובסעי' ב' כ' וכן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו כגון ע"י שנותן הלוקח פרוטה למוכר וכו' וכן כל כיוצ"ב עכ"ל, וקנין זה של מנהג הסוחרים נקרא קנין סיטומתא.

והנה וודאי שחתימה על הסכם הוי קנין סיטומתא, כיון שכמעט כל העסקאות בזמננו נעשות ע"י חתימה, אין לך קנין סיטומתא גדול מזה, ובודאי עדיפי ממנהג הסוחרים הנאמר שם בגמ' ובשו"ע, שלא נתפשט כ"כ, וכפי שהארכנו במק"א דכל החולק ע"ז וס"ל דאין קונים ע"י חתימה על הסכם, אינו אלא טועה (טו).

ועי' בהגהות הגרעק"א בשו"ע שהביא דברי הרא"ש דמועיל.

עוד יש הרבה פוסקים שדנו אי מהני סיטומתא בדשלב"ל, עי' בשו"ת מהרש"ל סי' ל"ד, יש"ש ב"ק סי' ס', ובקצוה"ח סי' ר"א סק"א, שו"ת רעק"א קמא סי' קל"ד, חתם סופר חו"מ סי' ס"ו, ועי' בפתחי תשובה סי' שט"ו סק"א.

(טו) ועי' בשו"מ ובמהרש"ם במשפט שלום סי' ר"א, ובית שלמה חו"מ סי' מ"ח עיי"ש.

ואמנם הב"ח בסימן ר"א דקדק מלשון הטור שדוקא במטלטלין מועיל קנין סיטומתא, ובש"ך כתב שצ"ע לדינא, וכתב בשם מהרש"ל דמסתמא ה"ה לענין שכירות הבית וקנין הבית באתרי דנהגו לקנות במפתח קנה דאזלינן בתור מנהגא עכ"ל, ועיי"ש בש"ך שכ' דנראה דהיכא דנהגו להדיא אפשר דגם הב"ח מודה

(יד) דבשו"ת הרא"ש כלל י"ג אות כ"א כ' תוכ"ד, דמדין תורה אין קנין נתפס בחכירות בדשלב"ל, אלא כיון שנהגו כן הוי קנין דאין בו חזרה כדאמרין באיזהו נשך אמר רב פפי האי סיטומתא קניא וכו' ע"כ, וכ"כ בהגהת מרדכי סוף שבת אות תע"ג בשם מהר"ם מר"ב, וכ' בשם ר' יחיאל דסיטומתא מועיל בדבר שבא לעולם שמועיל בה קנין, הילכך מועיל המנהג להחשיבו כקנין גמור, אבל דבר שלא יועיל קנין כמו בדשלב"ל לא מצינו שיועיל בו המנהג להחשיבו כקנין גמור עיי"ש, ועי' ברדב"ז בסימן רע"א דס"ל דאין מועיל בדשלב"ל, כדברי ר' יחיאל ז"ל, והביאו הבית יוסף ביו"ד סימן רמ"ד, וכ"כ בתשובת מהרשד"ם ח"א סימן כ"ח דאינו מועיל, עכ"ד, ובערוך השלחן שם בסעי' ג' כ' דמהרשב"א משמע ג"כ דמועיל עיי"ש,

ובל זה כתבנו לרווחא דמילתא, דנראה דבמקום שהתחייבו בהסכם חל החיוב משום דכל שהתנו מתחילה שישלם השוכר את הארנונה, ההתחייבות חלה כשאר התחייבות ממון של השוכר למשכיר, שהרי השוכר יכול להתחייב תמורת השכירות, כל תשלום שיסכימו ביניהם, וכל זה כלול בתשלום ובקניני השכירות^(טז), וא"כ בענינו שהשוכר התחייב בהסכם השכירות את תשלומי הארנונה, הרי"ז כחלק מתשלומי השכירות, ולכן חייב השוכר לשלם חלקו בארנונה לבעה"ב שהארנונה רשומה על שמו, ודין זה פשוט^(יז).

אולם באופן שהדייר שגר בדירה השניה

לא שכר את הדירה ממי שהדירה רשומה על שמו, ולכן גם לא חתם עימו על הסכם שכירות, וכגון שהדירה השניה שייכת לאדם אחר שהשכירה לדייר השני, או שהדירה השניה שייכת לזה שגר שם, ולכן אין הסכם שכירות ביניהם, וכן בענין שאע"פ ששכר השני את דירתו מזה שרשומה על שמו, הרי אין בהסכם השכירות שנעשה ביניהם התחייבות בענין תשלומי הארנונה, ובכגון אלו צריכים אנו לטעמי החיוב האחרים שכתבנו.

ז. חיוב תשלום משום המנהג

עוד יש לומר דלעולם כל מי שקונה או שוכר דירה מבעה"ב או מאחר, חייב

(טז) ועי' ברמב"ם פ"ו ה"א משכירות כשם שמתנה אדם כל תנאי שירצה במקח וממכר כך מתנה בשכירות דשכירות מכירה לזמן קצוב ובשורת הרא"ש כלל א' ס"ה וכל תנאי של שכירות אין צריך קנין והעתיקו השו"ע סי' שט"ו ס"ד, וביאר הסמ"ע דהיינו דאין צריך קנין בפני עצמו אלא כשמחזיק בשכירות על פי התנאים נתקיימו הדברים שהתנו ביניהם ומקורו מהריב"ש סימן תע"ו כל מה שאדם נודר בשכירות אפי' בע"פ ובלא קנין צריך לקיים כל זמן שהנשכר עשה מלאכתו עכ"ל.

(יז) אמנם ההתחייבות לשלם הארנונה אינה מחייבת לשלם את המחיר המלא בלא ההנחה, כי ההתחייבות היא לשלם ככל שהוא מחויב בדין ולא יותר, ויש לילך בזה אחר האומדנא ועפ"י לשון ההסכמים.

בזה עיי"ש. ועי' מש"כ בנתיב"מ בסק"ב, עוד עיין ברא"ש בבא מציעא פ"א סימן ל"ה שכ' דסיטומתא קונה אפילו בקרקע ודו"ק, ובטור סי' ר"א פליג עליה וס"ל דדוקא במטלטלין ולא בקרקעות, והמהרש"ל בפ"ה דב"ק סימן ל"ו כ' דאם נהגו לקנות בסיטומתא גם בקרקע מועיל.

עוד דנו בפוסקים, אי סיטומתא הוי קנין דאורייתא או דרבנן, עי' בפת"ש סימן ר"א שהביא דעת החת"ס בחו"מ סימן י"ב וביו"ד סימן שי"ד דקנין סיטומתא דאורייתא, ושכן דעת הרמב"ן עיי"ש, ודעת נתיב"מ סימן ר"א ס"ק א' שקנין סיטומתא מדרבנן, ועי' באמרי בינה ח"א סימן י"ג בחלק השו"ת אות י"ז שדעתו כנתיבות המשפט, והשיג על מש"כ בשב יעקב סימן כ"א דהוי מדאורייתא, עיי"ש.

לשלם חלקו בארנונה, גם כאשר לא התחייבו כן במפורש בהסכם, משום שיש בזה מנהג ברור ומקובל, שהשוכר או קונה דירה מחבירו עליו לשלם את הארנונה עבור דירתו, [כל שלא הותנה בפירוש שפטור], די"ל דעל דעת כן השכירו או מכרו, והוי כאחד מתנאי המכר והשכירות וכדלעיל^(יח).

ח. מדין שליחות

עוד נראה דכאשר מתחילה רשמו את הדירות ע"ש אחד בהסכמת כולם, כגון ששניים קנו ביחד את שתי הדירות והסכימו שירשם ע"ש אחד מהם, או ששניים שכרו הדירות מהבעלים, והסכימו לרשום ע"ש האחד, דבזה יש להחשיב את זה שהדירות נרשמו על שמו כשליח של שאר הדיירים לרשום נכסיהם על שמו,

וכדאיתא אופנים רבים ברמב"ם בשו"ע הל' שלוחין, וזה ודאי שכל דבר שנעשה בשליחות, הכל מתייחס למשלח הן לזכות והן לחוב, וכדמפורש שם, וה"נ זה שרשם את כל הדירות על שמו, הוא שליח בעלמא, של שאר בעלי הדירות^(יט).

ודבר זה מצוי הרבה, שאדם רושם את דירתו ונכסיו ברישום המדינה ע"ש אדם אחר, וכי נימא שהחייבים של מיסים וארנונה ועוד, מוטלים על זה שהדירה רשומה ע"ש, הא וודאי פשוט שכל החייבים הנובעים ועולים מהדירה הם על הבעלים, ואדם זה שנרשם על שמו אינו מתחייב כלום, דשלוחו של אדם כמותו, והשליח אינו אלא ידא אריכתא של הבעלים, ולכך פשוט שחייב הארנונה מוטל על המשלח שהוא הגר הדירה בפועל^(כ).

(יח) אמנם כששניים שכרו כ"א דירה אחת מבעה"ב אחד, או קנו כ"א דירה אחת מבעה"ב, ורשמו בעיריה את הכל על שם אחד מהם, בזה למעשה אין כל שייכות בדין בין השוכרים והקונים ביניהם, ואין כל הסכם וקנין בינותם, א"כ י"ל דלא יועיל המנהג כלפיהם ודו"ק.

(יט) הנה למש"כ דהוי מדין שליחות, הרי החייב האמיתי הוא על הבעלים או השוכר של הדירה, וזה שרשום ע"ש אינו אלא שליח, וכמש"כ דבענין זה הכל לטובת ולחובת המשלח. הערת הרב דוד בריזל, יש להעיר, דאם החייב עפ"י דין הוא רק על זה שנרשם על שמו, א"א לומר שאחרים יתחייבו מפני שחייבו אותו, ולא

מצינו שליחות כה"ג, [בפרט אי נימא שחייב ארנונה אינו מן הדין], ונראה שאפשר לדון לחייב המשלח משום התחייבות שהמשלח קיבל על עצמו לפרוע מה שנגרם לו מכח שליחותו, וזהו הגדר בכל אחד שנרשם על שמו דירה וכו', וכע"ז מצינו בסי' קל"א ס"ז לגבי ערב שהוצרך לשלם שלא כדין, שהלוא חייב לשלם לערב מה שהפסיד בעבורו, ויעוי' שם בתומים דהוי אומדנא שקיבל הלואה על עצמו לשלם לערב על ההיזקות שייגרמו לו, וזה שייך גם בנד"ד.

(כ) וקצת דומה לדבר, מה ששנינו בב"ק ק"ב ב' הלוקח שדה מחבירו בשם ריש גלותא עיי"ש, וכ"ה בשו"ע חו"מ הל' שלוחין סי' קפ"ד סעי' ב' שקונה לעצמו וכותב השטר ע"ש אחר, עיי"ש.

אולם טעם זה שהאדם שהדירה רשומה על שמו אינו אלא שליח של הדיירים האחרים, ולכן החיוב מוטל עליהם, הוא נכון רק כאשר מתחילה שניהם קנו או החזיקו בדירות ולפי הסכמתם רשמו הכל על שם אחד מהם, דאז חשיב לשלוחו של השני לרשום על שמו, אולם בענין שכל הדירות היו רשומות ע"ש בעה"ב והוא משכיר אחת מהם, או מכר דירה אחת לאחר, היכן יש לנו כאן שליחות של השני לעצם הרישום, וק"ו שאין בזה קניין.

גם בענין שמתחילה קנו שנים שתי דירות מחוברות, כאשר כ"א בעלים על דירה אחת, שאז באמת זה שרשמו על שמו את הכל הוא שליח של השני, אבל לאחר זמן כשהשני השכיר את חלקו לאחר, א"א לומר שהשוכר שלח את הראשון לרשום ביתו על שמו, [ואין זה שייך למה מכר ראשון לשני וכו', שהוא לענין זכות ממון

שהשני קנה מה שיש לראשון].

ט. דהוי כשותפין

עוד נראה דכאשר מתחילה רשמו את הדירות ע"ש אחד בהסכמת כולם, וכמש"כ לעיל, כגון ששניים קנו הדירות ביחד והסכימו שירשם ע"ש אחד, או ששניים שכרו הדירות מהבעלים, והסכימו לרשום ע"ש אחד, דבזה חשיבי כל בעלי הדירות כשותפים לענין הרישום ברשויות, שרואים אותם כנשתתפו להרשם יחד בדירה אחת, וכל שהם שותפים הרי ודאי חל הכלל שכל חפץ של שותפות שכתוב ע"ש אחד השותפין, ה"ז של שניהם לזכות ולחובה, דשותף זה חשיב כשליח של השותפות, וכמבואר בהל' שותפין (כא), ולכן גם מיסי הארנונה הם על שניהם (כב).

[ואמנם אע"פ שהחיוב של שותפין זל"ז הוא ג"כ מפני שכ"א הוי שליח של השני, אולם יש התחייבויות שהם רק

שבא לו מאותו העכו"ם וכו' ע"כ. ובנו"כ שם מוכח דדוקא בקיבלו עליהם ערבות, צריך לשלם לו, אבל מטעם השותפות עצמה אינו חייב, ולשון השו"ע מכל הפסד, דמשמע שמוציא שלא כדין, וכן מוכח שם בטור ושו"ע, דסעי' זה הוא המשך לסעיף הקודם שם סעי' ז', דאיירי שלקח העכו"ם שלא כדין, ועדיין צ"ע. [ויש לחלק דאפשר שכיון שבענינו הפסד הוא וודאי, בזה הוא כלול בחיובי השותפות, ואינו דומה לערבות].

כא) עי' בשו"ע סי' קע"ז סעי' א' דאם נטל המלך מחמת ממון האחים ההפסד לכולם, ובסי' קע"ו סעיף מ"ח דהיכא שאחד מהשותפים הוצרך לתת מן העיסקא בפדיון נפשו אם דרך העיר לתת מן העיסקא הוי כשאר מס לתת מן העסקא ע"כ, ובעוד מקומות.

כב) ויל"ע מדברי השו"ע בסי' קל"א סעי' ח' שכ' וכן שניים שקבלו חכירות מעכו"ם ונעשו ערבים זה לזה והעכו"ם מצא אחד מהם וגבה ממנו חייב חבירו לפרוע חלקו מכל הפסד

שלא יוכלו לחזור בהם ואינו מתקיים אלא בקנין ע"כ, ועיי"ש במה חל קנין שותפות, ועי' בסי' קע"ו דבעינן קנין גמור, והנה כל ששניים קנו ביחד או שכרו ביחד וקבעו שירשמו ע"ש אחד, הרי זה עצמו קנין השותפות, כמבואר שם, אבל בענין שרשמו על שם הבעלים ורק אח"כ השכיר לשני, או שהדירה השניה קנה אחר, והשכיר דירתו, במה נעשה קנין שותפות ביניהם, אולם שפיר י"ל דמאחר שהבעלים משכיר לו את הדירה, הרי זה כמכניסו לשותפות, ועיי' קניני השכירות, ועדיין יל"ע.

י. מדין ערב

עוד יש לדון שיש לחייב את הדייר השני בתשלומי הארנונה מדין ערב, דכיון שהרישום של דירתו ע"ש חבירו, הוא על פיו ובהסכמתו, הרי ממילא יש בזה התחייבות שכל חיוב שיצטרך הלה לשלם עבורו ישלם הוא, והתשלום שמשלם עבורו לחיובי הארנונה, הוי כמוציא ממון על פיו, דחייב מדין ערב (כד).

מדיני וקניני השותפות, כמבואר בהל' שותפין ואכ"מ].

ועדיין יש לדון בזה, שהרי כיון דלכל אחד מהם יש דירה נפרדת, במה אלו נחשבים לשותפים יחד, ומה קשורה דירה אחת לחברתה, ולכן במה שנוגע לדירת השני, אי"ז אלא ככותב ביתו ע"ש אחר, דאין כאן מעשה שותפות, [ובאופנים מסוימים הוי שליח כמש"כ לעיל], אולם יש ליישב דאכתי חשיבי שותפים, מכיון שיש ביניהם ענין שותפות על דברים נוספים המשותפים לשתי הדירות, כמו השימוש בחשמל, במים, והשימוש בשטחים המשותפים, כמו חדרי המדרגות ועוד, וכיון שכך יש בזה עדיין גדר של השתתפות יחד (כג).

עוד יש בזה סברא שאינם נחשבים כשותפים, כיון שאין חלים דיני שותפות בלא מעשה קנין, וכמש"כ בשו"ע חו"מ סי' קע"ו סעי' א' וז"ל השותפים שבאו להשתתף אין השיתוף נגמר בדיבור לומר שאם אמר בואו ונשתתף יחד בכך וכך

אין כל חיוב והוצאת ממון, מכ"מ כיון שהרישום עצמו בהכרח יביא לידי חיוב ממון, הרי"ז כאומר לו שלם להם ואשלם לך, ופשוט.

ואמנם אי נקטי' שהוי כאומר לו בפירוש שהוא יתן חלקו ולכן מתחייב מדין ערב, א"כ נימא דלעולם בשוכר וקונה כבר א"צ לדין ערב, כיון שעל דעת כן קנה ושכר, אולם ראה להלן, דבשני קונים מאדם אחד, או בשני שוכרים צריך להגיע לדין ערב.

(ג) אמנם סברא זו דחוקה מאוד, דהא שהפסד או רווח בשותפות הוא לאמצע, הוא משום שהממון המשותף נתרבה או נחסר, אבל כאן שהשותפות הוא רק בשטחים משותפים או בחשמל ומים, אבל אינם שותפים בגוף הבתים, א"כ לא שייך הסברא שיהיה לאמצע, גם הסברא שהם שותפים ברישום, לא מספקת בזה לענין זה. (כד) ואע"פ שבשעת הרישום ע"ש הראשון עדיין

שהרי אפי' באומר זרוק מנה לים ואתחייב אני לך י"א דחייב (כה), ובענין שיש לו לאדם האומר לו להזיק תועלת מאבוד החפץ, בזה לכאור' לכו"ע חייב מדין ערב ומשום שהוציא ממון על פיו (כו),

וק"ו בעניננו, שכן מה שדירת השני רשומה על שמו של זה, הוי כאומר לו רשום ביתי על שמך, ושלם עבורי את דמי הארנונה, ואני אשיב לך את ההוצאות (כז).

ואע"פ דהדין הוא שאין מתחייב ערב אלא דוקא בנתערב קודם מתן מעות, כמבואר בסי' קכ"ט סעיף ב', או

בקנין כמבואר שם בסעי' ה', מכל מקום נראה דהכא חשיב כקודם מתן מעות, כיון שהוא עדיין קודם החיוב כלפי הרשויות (כח).

והנה גם בענין שהדירות היו רשומות מתחילה כולם על שם זה, ורק אחר כך השכיר הבעלים דירה לשני, דבזה הרי מה שהדירה נרשמה על שמו של זה, לא נעשה בציווי של השני ואיך יחשב כערב, אע"פ כן יש לומר דכיון שמניח הדירה להיות רשומה על שמו של זה, הוי כאומר לו עתה שישלם עבורו והוא יחזיר לו ודו"ק, ואין זה התחייבות על העבר

הבעלים נמצא כלל, והרי שאין החיוב מדין ערב, שהרי אין הבעלין יודעים בכלל מהמעשה, ובסמ"ע שם סק"ז כתב שטעם החיוב דמסתמא ניחא ליה, ונראה יותר שהחיוב הוא משם נהנה, ע"כ.

(כז) גם יש לדמותו לדין ערב לערב דחייב לשלם, כמבואר בשו"ע סי' קל"א סעי' י"ד, האומר לחבירו ערוב זה לפלוני ואני ערב לך ה"ז כמו שאמר הלוהו ואני ערב ואינו צריך קנין ואכמ"ל, אע"פ שבשעת אמירה עדיין ליכא הוצאת ממון.

(כח) אמנם עי' בשו"ע ריש סי' קכ"ט המלוה את חבירו ואחר שהלוהו אמר לו אחר אני ערב או שתבע את הלוה בדין ואמר לו אחר הנח ואני ערב או שהיה חונק את חבירו בשוק ליתן לו ואמר לו הנח ואני ערב אין הערב חייב כלום ואפי' בפני בית דין ע"כ.

(כה) פלוגתת הראשונים בקדושין ח' א', והרמ"א בחור"מ סי' ש"פ סעי' א' כ' וע"ל עוד בסי' שפ"ב מדינים אלו זרוק מנה לים ואתחייב אני לך י"א דחייב וי"א דפטור עכ"ל, ועי' בשו"ע אהע"ז סי' ל' סעי' י"א, התקדשי לי בככר זה ואמרה לו תנהו לכלב זה אם היה הכלב שלה הרי זו מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ואם היה רץ אחריה לנשכה הרי זו ספק, ועיי"ש בבאור הגר"א, ועי' חזו"א חו"מ ליקוטים סי' י"ז סק"א.

(כו) כגון באומר לו זרוק חמורך לים כדי שעי"ז ינצל חמורי דחייב משום ערב, כמבואר בשו"ע סי' רס"ד סעי' ג', כיון דבכה"ג שיש תועלת, לכו"ע משעבד נפשיה, ואף אם הוא מדיני השבת אבידה, י"ל דהחיוב הוא מדין ערב, ועי' קצוה"ח סי' ט' סק"ב.

הערת הרב אברהם כהן, בסי' רס"ד מבואר שצריך לשלם לו את חמורו גם באופן שאין

שאין מועיל בערב (כט).

יא. שאלה יסודית - האם ההנחה מתייחסת לאדם או לדירה

והנה לאחר שהבאנו הטעמים שגם מי שהדירה אינה רשומה על שמו, חייב לשלם חיובי הארנונה עבור דירתו, נחזור לדון בשאלה למי שייכת ההנחה שמתקבלת על הדירה.

וראשית יש לברר טובא, את הגדרת ההנחה הניתנת לדיירים מתשלומי הארנונה, האם ההנחה מתייחסת לגוף שטחי הדירה, היינו שלאחר שנקבעה ההנחה, יש לראות את הדירה כמי שמחיר הארנונה שלה מועט, וא"כ באופן שיש הנחה רק על חלק מהדירה, הרי ההגדרה היא שכל מטר ומטר של הדירה מחויב בארנונה בינונית וממוצעת, כיון שמצרפים את המחיר של ההנחה והמחיר המלא, ומחלקים לפי כל מטר, או דלמא שההנחה מתייחסת לאדם עצמו, שזה שנמצא זכאי לקבל הנחה, הרשויות נותנות לו באופן אישי הנחה, ואין ההנחה מתייחסת לדירה, אע"פ שיסוד החיוב מקורו בדירה (ל).

דלכאוי' שאלה זו למי שייכת זכות ההנחה בין הדיירים, תלויה בזה, שאם ההנחה מתייחסת לדירה עצמה, היינו שמחיר הארנונה בדירה זו מועט יותר, הרי זכות ההנחה שייכת לכל הדיירים, אף אלו שאינם שייכים להנחה, ולכן יש לחלק התשלום באופן שכל סכום הארנונה יחולק לפי מספר המטרים שיש לכל אחד בדירתו, וכ"א ישלם לפי חלקו, דוהו בפועל חיוב הארנונה לכל מטר, שכל שהתקבלה הנחה על הדירה, אין לחלק בין חלקים של זה לשל זה, שיש לקבוע שמחיר הארנונה של כל מ"ר נתמעט, וזאת מכיון שמבחינת הרשויות כל שטחי הדירות אחד הם, שהרי החיוב נובע מהשטח עצמו, לכן גם ההנחה מתייחסת לשטח עצמו.

אולם אם נימא שההנחה מתייחסת לאדם עצמו שקיבל ההנחה, ומשום שבאמת חל חיוב מלא של ארנונה על כל הדירה, אלא שויתרו ומחלו לו באופן אישי על חלק מהחוב מחמת מצבו הכלכלי וזהו יסוד ההנחה, א"כ ההנחה שייכת רק למי שהיא ניתנה לו, וכשאר חוב בעלמא שמחלו לאחד על חלקו בחוב (לא).

החיוב וגם ההנחה הם על מי שרשום בעיריה, אלא שיש לדון מצד אומדנא שעל דעת כן נשתתף או השכיר לו בשביל ליטול חלק בארנונה ובהנחה.

(לא) אגב יש לציין בזה, מה שראיתי כמה ספרים שדנו לענין ההנחה הניתנת בעיריה

(כט) ולעיל באות ו' בהערות, הבאנו משדנו רבותינו האחרונים אי החוב העת"ל חשיב דבר שלא בא לעולם.

(ל) הערת הר"א כהן - לכאורה נדון זה הוא אם ננקוט שיש חיוב לשלם את תשלומי הארנונה, אבל אם הוא רק גזילה פשוט שגם

ולענ"ד שההכרעה בזה היא, שההנחה מתייחסת לאדם עצמו שזכה בהנחה וכל שיש עליו חיוב הארנונה, ההנחה שייכת לו בעצמו, ואין לראות הדירה כאילו המחיר של הארנונה שלה יותר זול, [אלא א"כ שהאדם שרשום ע"ש אינו צריך להנחה שאז אין מקום חיוב על השני לשלם לו עבור ההנחה וכמו שנתבאר].

ונפרט האופנים והשאלות המצויות בנידון זה של זכות ההנחה מארנונה, וההכרעה בזה.

יב. כשההנחה התקבלה על שתי הדירות

והנה בכל האופנים, הרי כל שהדייר שעליו רשומות הדירות, קיבל הנחה על השטחים של כל הדירות, בזה וודאי שאינו יכול לתבוע מהשני שישלם לו את המחיר המלא בלא ההנחה, ואת ההפרש ירויח לעצמו, ואפי' אם השני אינו זכאי לקבל הנחה, כיון שכל זכות תביעתו מהשני הוא רק משום שהוא נתבע לשלם עבור השני, וא"כ כל שבפועל אינו משלם

עבורו יותר במה נחייבו, [ולכן גם אם נסבור שההנחה מתייחסת לאדם המקבל ולא לשטחי הדירות], דין זה נכון לכל טעמי החיוב שכתבנו (לב).

ונראה דזה שייך אף בענין שהרשויות חייבו את הראשון לשלם הארנונה, ומשתמט מלשלם באיזה אופן שהוא, בין כדין ובין שלא כדין, ואף כשזיף מסמכים לפטור עצמו, מכ"מ אינו יכול לתבוע מחבירו יתר על מה ששילם.

גם באופן שזה שהדירה וחיוב הארנונה רשום על שמו מתחמק מהתשלום, וחושש שהרשויות יגלו שעשה שלא כדין ויחייבוהו בתשלום, נראה פשוט שאינו יכול לתבוע מהשני שיתן לו המעות של תשלום הארנונה להחזיקם אצלו, כדי להבטיח את עצמו אם יתפס ע"י הרשויות.

וראיה ברורה לדבר, מדברי השו"ע חו"מ סי' קע"ו סעי' ל"ח לענין שותף שהטעה העכו"ם בחשבון וחושש השותף שיזכור הגוי הטעות, ולכן בחלוקת השותפות רוצה לעכב מעות אלו אצלו, דמבואר שם שאינו יכול לעכבם, אלא

בתשלום מראש, לענין דין ריבית, ודנו אי יש להחשיב שהמשלם מראש מקבל מחיר מוזל של ארנונה, או שאי"ז אלא הנחה עבור הקדמת מעות, ואכ"מ.

לב הערת הר"ש אטינגר, דוגמא לדבר מצאנו בשו"ע סי' ע"ב סעי' מ"ד ראובן שהיה לו

משכון ביד גוי המלוה בריבית ושמעון הוצרך למעות וביקש מראובן שירשהו ללוות ממנו על אותו משכון ועשה כן ונשרף המשכון ביד הגוי פטור שמעון מלשלם ראובן דמי המשכון וכתב ע"ז בביאור הגר"א דמשמאי הוא דרחימו עליה, והוא מדברי הש"ך בס"ק ע"א.

שיודה השותף בפני עדים שדמי הטעות באו לשותפות וסגי בזה עיי"ש, וק"ו בענינו שאינו יכול להוציא ממון על סמך חשש ופשוט.

יג. כשההנחה חלקית

ומה שיש לדון הוא כאשר ההנחה שהתקבלה היא רק על חלק משטחי הדירות, דהיינו על מאה מ"ר בלבד.

דהנה בענין זה, בעל הדירה שהדירות רשומות על שמו, טוען שההנחה כולה שלו היא, והוא ישתמש בה לצרכו, ורק אם לא יצטרך את כל ההנחה, [שדירתו היא פחות מהגודל של מאה מטר], יוכל השני להשתמש ביתרת ההנחה, והשני מבקש שההנחה תתחלק בין שניהם.

ויש לדון בזה בכמה אופנים וכדלהלן.

יד. באין לשני זכות להנחה

כאשר רק לדייר שהדירה נרשמה על שמו יש את התנאים לקבלת ההנחה, ולדייר השני אין אפשרות לקבל הנחה, מסתברא שההנחה שייכת רק לדייר שעליו רשומה הדירה, מכיון שההנחה התקבלה על ידו בזכותו ובעבורו, ולכן הראשון יוכל לנצל את ההנחה עבור השטחים שלו, והשני ישלם עבור חלקו את המחיר המלא ללא הנחה, [וכאמור, כאשר הדייר הראשון צריך לצרכו את כל כמות המטרים הניתנים בהנחה].

אולם מה שיל"ע בזה, דלכא' מבחינת החיוב של הרשויות, כל שטחי הדירות הם דבר אחד, וההנחה מתייחסת לכל שטחי הדירות בשווה, ובאופן יחסי, א"כ הרי יש גם לשני זכות בהנחה, די ש לפרש שכל שקיבלו הנחה על מחצית השטחים של הדירות, הרי כל מקום ומקום בכל הדירות, יש לראותו כחציו בהנחה וחציו בלא הנחה, וא"כ גם לשני יש חלק בהנחה.

עוד יל"ע בזה, דאם נחשיב מי שהדירה רשומה על שמו כשליח של השני, וא"כ למעשה השליח קיבל ההנחה, לכא' יש לדמותו לדברי השו"ע בהל' שלוחין סי' קפ"ג סעי' ז', שכ' היה השער קצוב וידוע והוסיפו לשליח במנין או במשקל או במדה כל שהוסיפו לו המוכרים הרי הוא של שניהם וחולק התוספת השליח עם בעל המעות ואם היה דבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות, והרמ"א כ' מיהו אם אמר המוכר בפירוש שנותן לשליח הכל של שליח ע"כ דברי הרמ"א, ובהמשך כ' השו"ע, שלח שלוחו לקבל מעות מהעכו"ם וטעה העכו"ם ונתן לו יותר הכל לשליח ע"כ דברי השו"ע, וא"כ ה"נ יקבל גם השני חלק בהנחה.

וביותר יש לדמותו לטעות עכו"ם שפטר החוב בטעות, דבזה מבואר שם בשו"ע סעי' ח' דלעולם הריחץ לבעל המעות, ועיי"ש בנתיב"מ חדושים סקט"ז, וא"כ ה"נ י"ל דכיון שזה שהדירה רשומה

על שמו הוי שליח של השני, המחילה שייכת גם לשני.

אולם נראה דאי"ז שייך כלל לענינו, דההנחה היא לשליח עצמו דוקא ומטעם שזה מגיע לו כדין, ועדיפי ממש"כ הרמ"א דאם אמר המוכר בפירוש שנותן לשליח הכל של שליח ע"כ, ואף דעי' שם בסמ"ע סק"ח ובש"ך סק"ב ובט"ז ונתייה"מ שם דהביאו דעת החולקים על הרמ"א, וגם אפשר שבמחילה גם הרמ"א מודה שהוא של משלח, אי"ז דומה לענינו, כיון דהכא הוי כנותן לו לבעל ההנחה מתנה השייכת לו, שבזה וודאי לא הוי כשלוחו של השני, שהרי ההנחה ניתנה רק לו, ופשוט.

וביותר שהרי גם למעשה, אם ירשמו בעיריה כמה משפחות הגרות

בדירה אחת, הרי העיריה תבדוק כל משפחה לגופה, שלמשפחה שמגיע הנחה תקבל את ההנחה, והשניה אם אין מגיע לה ההנחה לא תקבל, והיינו שכ"א הנחה או חיוב מלא לפי מצבו ולפי חלקו היחסי בדירה. וזה מוכיח דבעצם יש לראותם כשני חייבים נפרדים, שיש לדון על כל אחד בפני עצמו.

וגם אם נחשיב את הדיירים כולם כשותפין וכמש"כ לדון לעיל, אין ענין זה שייך לדברי השו"ע בהל' שותפין בסי' קע"ח סעי' א' שכ' שותפים שבקש אחד מהם שימחול לו ומחל הוא לאמצע כאלו הוא שלוחם לבקש בשבילם, [ובסמ"ע, דאפי' אמר מפורש שמחל למבקש], ואם מעצמו בלא פיוס אמר אני מחל בשביל פלוני הוא שלו לבדו ע"כ, והכא בארנונה לכאור' הוי כמחילה (לג).

שבקש אחד מהמוכס שימחול לו ומחל לו הוא לאמצע ואם מעצמו בלא פיוס אמר השר אני מחל בשביל פלוני הוא שלו לבדו והאריכו האחרונים בדעת הרמ"א מדוע לא הביא דעת המהר"ם בסי' קע"ח ועי' בש"ך ט"ז ובנתייה"מ שם דדין זה הוא רק בין שותפין שמחויב בהתעסקות אחד בשביל השני והרי הבקשה נעשית בשליחות כולם, משא"כ היכא דאין אחד מחויב להתעסק בעד חברו אפי' נולד ע"י בקשה הריוח לעצמו.

ויעויין בחזו"א ב"ב סי' ה' ס"ק י' וי"א, שביאר את כל הדיעות בזה. ומסקנת דבריו דהדבר

(לג) הערת הרב שמעון אטינגר, בשו"ע בס' קס"ג ס"ו הביא הרמ"א ב' דיעות בדין מי שמחל לו השר חלקו במסים דלדעת הרא"ש בשם הרבינו שמחה תליא דאם ביקש שותף אחד מהשר שימחול לו מה שמחלו מחלו לאמצע ואם מעצמו מחלו לו השר בלא פיוס מחלו לו לבדו ודעת המהר"ם הוא תליא אם ביקש בסתם שימחול לו מחלו לאמצע אבל אם פירש שמחלו בשביל פלוני אפי' הוא ע"י בקשתו מחל לו לבדו, והרא"ש פסק כהרבינו שמחה וביש"ש בפ' הגזול בתרא פסק כדעת המהר"ם.

ויעויין מש"כ בשו"ע בס' קע"ח ס"א ששותף

ואולם נראה פשוט, שזה אינו נכון, דכאן בארנונה ההנחה היא לאדם זה עצמו מחמת זכותו מחמת מיעוט הכנסותיו, ואין זה שייך לשותפות כלל. וכמש"כ השו"ע ואם מעצמו בלא פיוס אמר אני מוחל בשביל פלוני הוא שלו לבדו.

זו. מסקנת הדברים

והנראה לענ"ד שבאופן שרק לדייר שהדירה נרשמה על שמו יש זכות להנחה, ולדייר השני אין אפשרות לקבל הנחה, כל ההנחה שייכת רק לדייר שעליו רשומה הדירה, כיון שההנחה היא שלו ועבורו, ואין לשני חלק בו.

ועפ"י מה שנתבאר לעיל, דיש לנקוט שההנחה מתייחסת לאדם עצמו שזכה בהנחה, ולא לדירה כשלעצמה, וגם לטעמים שכתבנו לעיל, שהשני חייב לשלם משום דזה הוי שלוחו או שותפו או משום התחייבות, הרי פשוט שגם מצד

האומדנא, ההנחה שייכת רק לבעל ההנחה.

זו. כששניהם יכולים לקבל הנחה

באופן שגם הדייר השני יכול לקבל הנחה, אלא שהדירה אינה רשומה על שמו, ולכן ההנחה נעשית וניתנת ע"ש הדייר האחר, יש להסתפק טובא, די"ל שגם לשני יש חלק בהנחה, כיון שגם הוא היה יכול לקבל הנחה, ומה עדיפי זכות הראשון שהדירה נרשמה על שמו ממנו, ובכלל אם באים לחייבו מכח שהוא מתגורר בבית, והרשויות מחייבות עבור כך, הרי יש לילך אחר צורת החיוב של הרשויות שיש בהם הנחה לאדם שכזה.

ואולם מה שיש לדון בזה, הוא מצד מה שנתבאר לעיל, שהחיוב האמיתי מצד הרשויות הוא על המחזיק בדירה, אלא שכל שלא הודיעו להם הם מחייבים את מי ששמו רשום על הדירה כדייר או כבעלים^(לד), וא"כ י"ל דהכא החיוב הוא

י"ט שאם ויתרו לאלמנה חלקה במס אין השני יוכל לומר שמחלק עמו הרייח ההוא וכו' ומה שויתרו לאלמנה זכתה בו. ושם ואין חילוק בזה בין אם ביקשה מעצמה אם לאו.

הערת הרב אברהם ברוורמן יש לדון אם הדבר דומה בכלל לפיוס כי כאן א"צ פיוס אלא עשיית פעולה מוגדרת שהתוצאה ידועה וברורה ולכן נ"ל שאף לנתיח"מ הוא לאמצע, ע"כ.

(לד) ואמנם לעיל כתבנו בגדר חיובי הארנונה על הדירות והבתים עפ"י חוקי המדינה,

תליא אם השותף חייב להתעסק עבור חבירו אם לאו ועוד מחלק דתלוי אם המבקש גורם הפסד לשאר בני העיר

ועפ"י נ"ל דאע"פ שפסק בשו"ע דאם ביקש למחול הרייח הוא לאמצע, מ"מ הכא בארנונה קשה לומר שהם שותפים עד כדי כך ששותף אחד יהיה מחויב לעשות הנחה עבור חבירו. וגם אינו גורם הפסד להשני כיון שהשותף השני לא ישלם יותר ארנונה בגלל שהשני קיבל הנחה.

והדבר דומה למש"כ הרמ"א בסי' קע"ו בסעיף

וזכאי בכך להנחה, נואף אפשר שיש בזה משום ויתור על הזכויות של מי שהדירה רשומה על שמו].

יח. כיצד חולקים את ההנחה

ועתה יל"ע בענין שעפ"י דין יש לחלק את ההנחה בין שני הדיירים, כיצד מחלקים את ההנחה, דיש בזה כמה דרכים.

[א] חלוקת ההנחה שווה בשווה בין

שניהם

היינו שאם ההנחה שניתנת היא רק על מאה מטר מהדירות, הרי אע"פ שדירה אחת גדולה ואחת קטנה, כל אחד מהדיירים יקבל הנחה על חמישים מטר מדירתו, ועל השאר כל אחד ישלם מחיר מלא על חלקו, כיון שמחלקים את ההנחה לשניהם, לפי אופן זה סכום ההנחה שווה לשניהם, אף שכאמור לאחד מהם יש דירה גדולה ולשני דירה קטנה, ראה בהערה (לה), והטעם שיש לחלק ההנחה

על הדייר השני אע"פ שאינו רשום על שמו, וכיון שאינו מסדר את ההנחה מאיזה טעם שהוא, החיוב נשאר במחיר המלא, ואין לו טענה מכח האפשרות של ההנחה, אולם אי"ז נראה כלל מסברא, ועדיין יש לפלפל בזה טובא.

יז. מסקנת הדברים

דכל שבעל הדירה השני ג"כ היה מוכן שירשמו הדירה על שמו והיה יכול לקבל הנחה, הרי על שני מחזיקי הדירות להתחלק בהנחה המתקבלת, דלא עדיפי הדייר שעליו רשומה הדירה ממנו מחבירו, וכן מסתברא לפי טעמי החיוב שכתבנו לעיל.

אבל כשהשני אינו רוצה לרשום הדירה על שמו, בזה כל ההנחה שייכת רק למי שהדירה רשומה על שמו, וטעם הדבר שכיון שאינו רוצה לרשום הדירה ע"ש, הרי"ז כאין לו אפשרות לקבל הנחה, שההנחה תלויה בכך שהדירה על שמו,

לתבוע מהבעלים ולעיל בהערה כבר כתבנו דכאשר השכירות היא לתקופה קצרה, יכולים הרשויות לפי דיניהם לגבות מהבעלים.

וכן שלפי החוק, על הבעלים להצהיר בפניהם מי המחזיק, וכל שלא הודיעם, אף אם יתברר אח"כ שאחר החזיק בדירה, חיוב התשלום של הארנונה על הבעלים.

(לה) והיינו שאם דירה אחת היא בגודל של מאה מ"ר, והשניה היא בגודל של שישים מ"ר,

דעצם החיוב של המס מוטל על המחזיק בדירה, שגם המחזיק שלא כדין, ואף כשתפס מקום של אחר או של הציבור, מכיון שמחזיק בבית חייב בדיניהם בתשלומי הארנונה, ומכ"מ כל שאין בידי הרשויות לגבות התשלומים מהמחזיק בדירה, משום שאינם יודעים מי המחזיק, חיוב הארנונה מוטל על מי שרשום כבעלים של הדירה, ולפעמים אף שידועים מיהו המחזיק בדירה, אלא שאינם יכולים לגבות ממנו, חוזרים

באופן זה, משום שכיון שכל אחד מהם היה זכאי לקבל את כל ההנחה הניתנת, לפיכך ההנחה מגיעה לשניהם באופן שווה.

[ב] ההנחה מתחלקת באופן יחסי לגודל הדירה

היינו שמחלקים את סכום החיוב הכולל של הארנונה עבור כל הדירות לפי המטרים של כל הדירות, וכל אחד ישלם לפי המטרים שיש לו, [כך שבתשלום עבור כל מטר יש חלק בהנחה וחלק מחיר מלא], ולפי"ז מי שיש לו יותר מטרים יש לו בפועל הנחה יותר גדולה, ראה ההסבר בהערה (לו).

והמעם באופן חלוקה זו, משום שי"ל שלאחר שניתנה הנחה על חלק משטח הדירה הרי ההנחה מתבצעת בפועל על כל חלק וחלק ועל כל מטר ומטר

מהדירות, כך שבסופו של דבר כל מי שיש לו יותר מטרים מגיע לו יותר הנחה, ומשום שבעצם לאחר שהרשויות תובעות עבור כל שטחי הדירות סכום מסוים לתשלום, הרי יש לחלק כל סכום זה לפי מטרים, כיון שחיוב הארנונה אינו מתייחס לשטח זה יותר מזה, ודו"ק (לז).

[ג] רק חלק מההנחה מתחלק

אם יש ב' דירות אחת בת שישים מטר ואחת בת מאה מ"ר, וההנחה היא על מאה מ"ר, יש ליתן קודם כל לבעל דירת המאה מטר הנחה על ארבעים מ"ר, כיון שזה ניתן רק בגלל דירתו, ולבעל דירת השישים מ"ר אין שום זכות וקשר למטרים האחרים שבהנחה, [שדירת שישים מ"ר הרי לא יכולה לקבל הנחה על מאה מטר], ובשאר ההנחה על השישים מ"ר יתחלקו שניהם יחדיו, כיון שעכ"פ כל אחד מהם

המ"ר, והסכום שיוצא לכל מ"ר ישלם כ"א לפי גודל דירתו, לפי חישוב זה, מי שיש לו דירה גדולה מרוויח יותר מההנחה, [בעל הדירה גדולה מקבל 100/160 מההנחה, ובעל הדירה הקטנה מקבל 60/160 מההנחה].

(לז) עוד סברא יש, שצריך לחלק כן את ההנחה, דכיון שזה שיש לו דירה יותר גדולה, היה יכול לקבל הנחה על כל דירתו, [אילו היה יחידי], היינו על שטח יותר גדול מאשר חבירו שדירתו יותר קטנה, והיה יכול לקבל הנחה על פחות שטח, וראה בדרך השלישית [ג] שכתבנו כאן.

הרי את המאה מ"ר של ההנחה יחלקו לשניהם, ועל השאר ישלם כ"א לפי חלקו, ולכן בעל הדירה של מאה מ"ר, ישלם מחיר מלא על היתרה של חמישים מ"ר, ובעל הדירה של שישים מ"ר, ישלם מחיר מלא עבור עשרה מ"ר. [כך שכ"א מקבל חצי מההנחה].

(לו) והיינו שאם דירה אחת היא בגודל של מאה מ"ר, והשנייה היא בגודל של שישים מ"ר, ס"ה מאה ושישים מ"ר, הרי נוטלין את התשלום הכולל של הארנונה, [שחלקו בהנחה וחלקו בלא הנחה], ומחלקין סכום זה במאה ושישים

היה יכול לקבל הנחה זו (לח).

יט. מסקנת הדברים

כאשר ההנחה שייכת לשני הדיירים וכמש"כ, הרי יש לחלק את ההנחה לפי גודל הדירות, והיינו שיחלקו את כל התשלום שהעיריה דורשת, במספר המטרים הכולל של כל הדירות, וכ"א ישלם עבור המטרים שברשותו, [כך שבעל דירה גדולה יהנה יותר מההנחה], והטעם בזה, משום דהחויב של הדייר השני שאין הדירה רשומה על שמו, הוא משום שאנו מתייחסים לדייר זה, כמי שחייב בתשלומי הארנונה מצד עצם החזקתו בדירה, וא"כ לעולם החויב וההנחה היא עפ"י מה שהיה אילו היה שמו עליו, ודו"ק, כ"נ לענ"ד, ולהלכה למעשה עדיין צ"ע.

כ. פשע ולא ביקש הנחה

כאשר הדייר שעליו רשומה הדירה, היה יכול לבקש הנחה מחיובי הארנונה על כל שטחי הדירות, כך שכל דיירי הדירות היו משלמים רק את המחיר לאחר ההנחה, ופשע ולא הגיש בקשת הנחה, ולכן חייבו את כל שטחי הדירות במלוא התשלום, יש לדון אם הדייר השני חייב לשלם לו לפי המחיר המלא ללא הנחה,

ומשום דזהו החוב שנתבע עכשיו ע"י הרשויות, או שמא כיון שהלה היה יכול לסדר הנחה שהוא זכאי לה ופשע ולא סידר, אין על השני לשלם אלא רק לפי המחיר שהיה משלם אילו היה מסדר הלה את ההנחה, [והוא הדין כשהיה יכול לסדר רק הנחה חלקית ובאופן שהיה מגיע גם לשני חלק מההנחה].

ויש לדון בשאלה זו, בב' אופנים.

א' כאשר שני הדיירים הם שוכרים [ששכרו הדירות מבעה"ב אחד, או שכ"א שכר מבעה"ב אחר], והשוכר שעל שמו רשומה הדירה לא סידר ההנחה, דבענין זה לכאור' י"ל דאין לו לשוכר שעל שמו רשומה הדירה שום התחייבות לשני לסדר לו הנחה וכדו', כיון דכל ההתחייבויות שיש לו בכל עניני הדירה, הם רק כלפי המשכיר שהוא הבעלים, ולא כלפי השוכר השני ששכר מבעה"ב.

ב' בענין שהדירות רשומות ע"ש בעה"ב שהשכיר דירה אחת לשוכר, דבזה שפיר י"ל שהבעה"ב המשכיר מחויב לדאוג לשוכר להנחה, אף שלא התנו ע"כ מתחילה.

והנה יש להקדים ולברר גדר ההנחה של הארנונה, ומיניה נבוא להאי דינא.

שלשה חלקים וזה נוטל רביע, ופירש"י בד"ה וזה אומר חציה שלי. מודה הוא שהחצי של חבירו ואין דנין אלא על חציה וכו' עכ"ל.

(לח) יסוד הדברים מבני הרב אברהם. וקצת דומה לדבר, בריש ב"מ שנים אוחזין בטלית, דזה אומר כולה שלי וז"א חציה שלי וכו', זה נוטל

כא. גדר ההנחה של ארנונה

יש לדון בדבר לעניינו^(לט), ודו"ק.

כב. חייב משום שליח ושותף

ואשר יש לדון בזה, דאף אם נימא דהא שלא סידר ההנחה אי"ז אלא מניעת רווח, הרי עפ"י הכלל שכתב בנתיבות המשפט בכמה מקומות בחו"מ, דשליח פועל ושותף מחויבים לשלם הפסד הריוח כל שהיה בידם לעשות, וק"ו שחייבים בנזק בגרמא, והאריך בזה בריש סי' קפ"ג, ובסי' קע"ו סקל"א, ובסי' ש"ד סק"ב, ובסי' ש"ו סק"ו, והוא מצד ההתחייבות כמו באריס דמתחייב דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא עיי"ש^(מ), ויסוד דבריו מפורש כבר בדברי רבותינו הראשונים, בסוגיא דב"מ דף ע"ג, ואכ"מ להאריך בזה.

ובענינו שכל הדירות רשומות ע"ש אחד, יש לדון דכיון שאחת הדירות שייכת לשני, הרי אדם זה שנרשמה על שמו חשיב כשליח או שותף של השני, שאז חייב גם במניעת הרווח, ובענינו י"ל דעדיפי ממניעת רווח, דיש להחשיב בקשת

יל"ע טובא בגדר ההנחה של תשלומי ארנונה, אם יש לפרש דבאמת החיוב הוא כמחיר המלא, אלא שיכול לבקש לקבל ההנחה הניתנת לפנים משה"ד, אבל בעצם המחיר האמיתי הוא בלא ההנחה, ובענין זה כשהיה יכול לסדר הנחה ולא סידר י"ל דהחיוב הוא בעצם המחיר המלא, ומה שלא סידר לו הנחה ועי"ז נתבע עתה לשלם התשלום במלואו, אי"ז אלא גרמא בעלמא ופטור, או"ד שיש להחשיב כאילו שלכתחילה זהו המחיר עם ההנחה, דכיון שיש אפשרות לקבל הנחה וכך נוהגין כל בנ"א, הרי זהו המחיר האמיתי לאדם זה, וכל שהיה מוטל על אדם לסדר לו את ההנחה ולא סידר, חשיב כהפסיד לו וכמזיקו, דאף שא"א להוציא בכך ממון משום מזיק כיון דהוי גרמא, מכ"מ אפשר שבענין זה אין בעה"ב או מי שהיה מוטל עליו לסדר ההנחה יכול לתבוע מהשוכר שישלם לו את הארנונה, שהרשויות חייבו את בעה"ב, וכמה סברות

ועיי"ש שכ' אבל אם הזיקו של זה ופשע ולא עשה מבואר מהריטב"א הנ"ל שחייב לשלם, ולפי עניות דעתי כל הפוסקים מודים לו, מכל מקום הואיל ולא מצאתי כן להדיא על כן כשיבוא לידי אראה לפשר ולבצע, עכ"ד, אמנם בנחלת צבי חלק עליו, וע"ע בחזו"א ב"ק סי' כ"ב סק"ב, שמהראשונים נראה שחלקו על הריטב"א, ואכמ"ל.

^(לט) הערת הרב שמעון אטינגר, וכ"מ בשו"ע בקע"ז סעיף א' דאם היה הפסד שנטל ממנות המלך הרי שאם הפסד זה הוא מחמת עצמו שכבר היה עשיר ההפסד לעצמו.

^(מ) עוד עי' בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קע"ח, מה שהאריך שם בדין מבטל כיסו של חברו, והשולח שליח לקנות לו והיה יכול לקנות ולא קנה, דאם הזיקו ברור חייב לשלם מדינא,

ההנחה כמניעת הפסד. [דאם נחייב על הפשיעה משום דיש לו דין שליח, הנה אפשר דדברי נתיה"מ וסייעתו דשליח חייב במניעת הרווח הוא דווקא בשליח בשכר ואכמ"ל, ויל"ע אם כאן יש להחשיבו כשליח בשכר, באופן שלדייר שהדירה רשומה על שמו יש מכך תועלת, ויל"ע].

ואולם הטעם לחייב על הפשיעה בסידור ההנחה משום שליח ושותף, הוא רק בענין שהדיירים נשתתפו מתחילה על דעת הכי שהדירה תרשם על שם אחד, [היינו כשקנו ביחד, או שאחד היה בעלים על שניהם ומכר אחד לאחר], דבזה שפיר יש מקום לדון כמ"ש כ שאדם זה שהדירה רשומה ע"ש, הוי כשליח של השני לרשום את דירתו על שמו, ולהחזיקו עבורו, ודלפי"ז י"ל שיהיה לו דין שליח שיהא חייב כשלא מנע את ההפסד, כיון שהיה יכול לבקש הנחה מהעיריה, ובענין זה גם היה מקום לומר, שהם נחשבים לשותפים, כיון שנשתתפו לכך שדירותיהם ירשמו יחד ע"ש אחד, וכפי שכבר הארכנו לעיל בנידון אי חשיב כשליח ושותף.

אולם נראה דמה שכתבנו לדון דיש לחייב את הדייר משום שליח ושותף, דחייב גם במניעת הרווח אינו נכון, דאף אם נימא שהאדם שהרישום על שמו חשיב לשלוחו או לשותפו של השני, מכ"מ אינו אלא שליח ושותף לענין הרישום עצמו, אבל לא מסתבר כלל שחל עליו דין שליח ושותף לעולם על כל דבר ופעולה שנוגע לשניהם, וק"ו שאין לומר שהסכים לכך להתחייב כהא דאם אוביר ולא אעביד שהוא מצד התחייבות, שהרי כל החיוב של שליח ושותף הוא מצד התחייבות שמחייב עצמו, ופשוט^(מא), ולכן נראה דאין מקום לחייב מטעמים אלו^(מב).

כג. כשהדירה רשומה ע"ש בעה"ב

והנה בענין שהדירות שייכות לבעה"ב אחד, ורשומות כולם על שמו, והשכיר דירה אחת לדייר אחר, בזה נראה דכיון שבעה"ב משועבד לשוכר להרבה דינים, ובעיקר שצריך לדאוג שהדירה תהיה ראויה לדור בה, ולטפל בכל הצורך, וכן לתקן את כל הדורש תיקון^(מג), בזה

מא) הערת הרב אברהם ברוורמן, לכן יל"ע בהסכם השכירות, אם קיימת התחייבות של המשכיר לעשות ככל הנדרש לצורך השוכר וכדו'.

מב) הערת הרב אברהם כהן, לכאורה ענין ההנחה נתפס כדבר בסיסי ברישום השם בעיריה, ואף במקרים רבים בוחרים לרשום

בעיריה את הדייר שבאפשרותו לעשות הנחה, ויש לראותו כהתחייבות לטפל ולסדר הדבר, ומדוע גרע ממניעת הרווח בשותף. עכ"ד, אולם בדרך כלל מסכמים על כך מראש.

מג) כמו שהארכנו להלן בהערה, בדומננו המשכיר חייב בכולם לכו"ע, כיון שעל דעת כן שוכרים הדירה, עיי"ש.

דחכא שוכרים דירה שבעה"ב יתעסק בזה.

כד. כשלא נתקבלה הנחה בסיבת בעה"ב המשכיר

עוד יש לנו לדון באופנים נוספים שבהם לא נתקבלה הנחה בגלל בעה"ב, האם על השוכר לשלם לבעה"ב את מלוא תשלום הארנונה, שבהם נתחייבו בעה"ב עבורו, ונפרט כמה מהם.

א' בעה"ב שהגיש בקשת הנחה, אולם טעה בהגשת המסמכים או בתאריכי ההגשה וכדו', דיל"ע אם גם בענין זה, יכול השוכר לפטור את עצמו ולשלם רק את דמי הארנונה המופחתים, [ושאלה זו היא גם בענין שבעה"ב התחייב לשוכר שיפעל לסדר הנחה, אם בענין זה שטעה שלא בפשיעה ממש, פטור השוכר מלשלם לו את המחיר המלא].

ב' בעה"ב ששכח להגיש את הטפסים לקבלת ההנחה במועדן, ועי"ז לא הספיק לסדר את ההנחה (מד).

ג' בעה"ב שאינו מבקש הנחה משום שע"י

י"ל דשפיר חשיב כשלוחו ושותפו, ושהוא מכלל חיובי המשכיר לדאוג להנחה לשוכר בתשלומי הארנונה, ולכן כל שפשע בעה"ב ולא סידר את ההנחה, יכול השוכר לפטור את עצמו ולשלם רק את המחיר של ארנונה עם הנחה.

אמנם סברא זו, שכל שפשע בעה"ב יכול השוכר לפטור עצמו, הוא דוקא כשהיה השוכר עצמו יכול לקבל הנחה, אילו היתה הדירה רשומה על שמו, אבל כל שאין לו לשוכר זכות להנחה, לא מסתבר שיכול לחייב את בעה"ב יותר מזכותו, [אולם להלכה עדיין יש לעי' בזה, משום דאם בעה"ב משועבד לו לצורך כך, הרי אפ' שעליו לעשות מצידו ככל האפשר, כולל כל הפעולות המועילות להקטנת החיוב].

גם י"ל טעם שבפשע בעה"ב המשכיר, על השוכר לשלם רק לפי מחיר ההנחה, דכל ההתחייבות של השוכר לשלם תשלומי הארנונה של עבור חלקו לבעה"ב, הוא דוקא בענין שבעה"ב המשכיר יעשה ככל האפשר להקטין החיוב, ואדעתא

דמוכיח דשכחה לא הוי פשיעה, ובפרט בזמנים הללו, וכן יש לעיין שמא בני"ד י"ל דעל השוכר להזכיר את הענין לבעה"ב שיסדר את ההנחה, ולכן אם לא הזכירו ומחמת כן שכח הבעה"ב הדבר, אין להטיל את האשמה רק על הבעה"ב ואכמ"ל, ע"כ.

מד) מהרב מרדכי פריימן, וציין לשו"ת שער אפרים (סי' כח, בהג"ה מבין המחבר), דשכחה הוי פשיעה ועי' במג"א (סי' קח ס"ק יא) דשכחה מקרי אונס, אמנם במג"א (סי' תקכ"ז סק"ו) מבואר דבשכח מחמת עצלות מקרי פושע. וע"ע בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קמח)

בקשת הנחה הוא יכול לבוא לידי הפסד, אם יכול השוכר להפטר מחיובי הארנונה המלאים כיון שלא סידר ההנחה (מה).

כה. מסקנת הדברים

[א] כשהדירה רשומה ע"ש בעה"ב שמשכיר לו את הדירה, בזה אם בעה"ב פשע ולא הוציא הנחה, על השוכר החיוב לשלם רק את דמי הארנונה עם הנחה. [ואפשר דהוא דוקא בענין שהשוכר היה יכול לקבל לעצמו הנחה כאמור].

[ב] כשבעה"ב לא פשע בדבר, אולם היה יכול לקבל ההנחה, ולא השתדל כ"כ, יש להסתפק, ומסתברא שבזה השוכר חייב.

[ג] אם בעה"ב התחייב לסדר ההנחה מתשלומי הארנונה, הרי כל שלא סידר הדבר, אע"פ שלא היה בפשיעה, מכ"מ אינו יכול לתבוע מהשוכר שישלם לו את המחיר המלא, אולם כל שבעה"ב נאנס, בזה אין השוכר יכול להשתמט מלשלם מלוא התשלום.

[ד] כשהדירה רשומה ע"ש אחר שאינו בעה"ב, ולכן גם אינו המשכיר של

הדירה השניה, אע"פ שאדם זה שהדירה רשומה ע"ש היה יכול לעשות הנחה ולא עשה, אין השוכר יכול לפטור עצמו מתשלומי הארנונה המלאים, כיון שזה שהדירה רשומה ע"ש אינו מחויב לשני מאומה, כי לא נתחייב לו דבר מעולם, והשוכר גם אינו יכול לתבוע את ההפרש למחיר ההנחה מהמשכיר, אלא עליו לשלם עבור חלקו במלואו (מי).

כו. יחידת דיור ללא ארנונה

ביחידת דיור שנבנתה ללא היתרים מהרשויות, שטחי היחידה אינם ידועים לרשויות, אין הרשויות מחייבות שטחים אלו בתשלומי ארנונה, פשוט מאוד שהאדם השוכר או גר בדירה זו, אינו צריך להשתתף בתשלומי הארנונה של הדירה עצמה.

גם כשהמשכיר חושש שהדירה תתגלה והרשויות יחייבו את המשכיר בתשלום עבור כל התקופה, והוא לא יוכל לגבות את התשלומים מהדייר, אינו יכול לגבות מהשוכר תשלום ארנונה, אלא אם כן המשכיר יתנה עם השוכר מראש שישלם אע"פ שאין חיוב ארנונה, או

(מו) והוא הדין כשהשוכר לא ידע בשעת השכירות שזה רשום ע"ש אחר, והיה סבור שבעה"ב יעשה הנחה.

וגם דומה לנדון שכתבנו בענין שהשוכר לא ידע כלל שיש לדירה חיוב ארנונה.

מה) מבני הרב אברהם, והוסיף כמה אופנים מצויים שע"י ההנחה יכול לבוא לידי הפסד, והיינו שאפשר שע"י בדיקת הרשויות את ההנחה יתגלה להם חיובים שלו, או שיגלו את גודל הדירה במדידה חדשה ועוד.

שיבטיח עצמו באופן אחר^(מז).

כז. משכיר שלא הודיע לשוכר

מצוי שבעה"ב משכיר יחידת דיור לשוכר שמצד סכומי ההכנסות שיש לו, הוא יכול לקבל הנחה בתשלומי ארנונה, אולם בעה"ב אינו מגלה את אזורו, כי אין אפשרות לקבל הנחה לדירה זו, כיון שהיא חלק מדירת בעה"ב, ורשומה עימה גם יחד, או מחמת טעמים אחרים, אם יכול בעה"ב לתבוע מהשוכר תשלום מלא עבור חלקו, או שאין השוכר צריך לשלם אלא הסכום שהיה משלם בהנחה.

כח. מסקנת הדברים

[א] בענין שהכל רשום ע"ש בעה"ב, ובא לתבוע מהשוכר חלקו בתשלומי הארנונה, והשוכר טוען שלא הודיעו שא"א לקבל הנחה, לכאור' נראה דאף שלא הודיעו מתחילה שא"א לקבל הנחה, מכ"מ על השוכר לשלם את מלוא התשלום, כיון שאת שלו הוא משלם, דמה שלא הודיעו אינו פוטר את השוכר מתשלום, גם אפשר

שכיון שהשוכר ידע שדירתו טפילה לדירת בעה"ב היה לו לחשוש שלא יוכל לקבל הנחה עבור דירתו, ולהלכה למעשה עדיין יש לעיין.

[ב] כל שיש אומדנא שאם היה יודע שאי אפשר לקבל הנחה על הדירה, לא היה משלם דמי שכירות בסכום כזה, בזה חשיב מקח טעות, ויש לעשות קציצה חדשה, כמש"כ להלן לענין כשבעה"ב הטעה במפורש את השוכר, ע"י שאמר לו שאפשר לקבל הנחה, וראה הערה^(מח).

[ג] בענין שהדירות כולם נרשמו ע"ש השוכר, ומשום שא"א לקבל הנחה, הוא נדרש לשלם את מלוא התשלום, בזה פשוט שאינו יכול לתבוע מבעה"ב שישלם את החיוב המיותר, [משום שלא הודיע לו], דכיון דסו"ס החיוב של השוכר הוא עבור הדירה שמשתמש בה, הרי במה שלא הודיעו בעה"ב והטעהו בכך, אינו מתחייב בתשלומים, כיון שהשוכר את חוב עצמו הוא משלם, הגע בעצמך, אם יאמר בעה"ב לשוכר שהמים המסופקים לדירה, ניתנים

מז) וכבר הארכנו לעיל, שאינו יכול לתבוע שהשוכר יפקיד את התשלום כדי להבטיח את עצמו שלא יגיע לידי נזק.

מח) הערת הר"ש אטינגר, למעשה כל השוכר דירה, הרי כל שלא הודיעו לו שאין אפשרות לעשות הנחה, ברור לו שיוכל לעשות הנחה. והדבר ידוע שדירה שא"א לעשות עליה

הנחה בארנונה נחשב לחיסרון גדול בדירה [שמחיר הארנונה על דירה של כשלושים מ"ר הוא כמאה ש"ח לחודש, ועל דירה רגילה הוא קרוב לשלוש מאות שקל לחודש, שהוא שינוי משמעותי במחיר], ובעיר בית שמש נהוג שאם אי אפשר לקבל הנחה על המשכיר להודיע לשוכר על כך.

ע"י החברה בחינם, ובסוף החברה תובעת מהשוכר תשלום עבור המים שהשתמש בהם, וודאי שלא יוכל השוכר לתבוע מבעה"ב שישלם לו עבור המים. [ואמנם שפיר יש לחלק, כיון שבארנונה הרי משלם יתר על חיובו הרגיל, גם לעיל הרי כתבנו לדון, אם לאחר שיש הנחה, זהו החיוב האמיתי של הארנונה עיי"ש].

כט. מושכיר שהטעה את השוכר

בענין שבעה"ב הטעה בשעת השכירות את השוכר, שאמר לו שיכול לקבל הנחה על הדירה, ובסופו של דבר נתברר שאי אפשר לקבל הנחה, יל"ע אם יתרת החיוב של הארנונה מעבר לסכום שהיה עליו לשלם בהנחה, מוטלת על המשכיר שהטעהו.

גם יל"ע אם בענין שהשוכר אינו יכול לתבוע את ההפרש מהמשכיר, אם השוכר יכול לבטל השכירות מכאן ואילך, בטענה של מקח טעות.

ויש לברר נדון זה, באופן שהדירה השכורה רשומה ע"ש בעה"ב, שאז החיוב של הרשויות הינו על בעה"ב שבא לגבות מהשוכר את חלקו בארנונה, וגם באופן שהדירה נרשמה ע"ש השוכר, והעיריה תובעת התשלום מהשוכר, שהשוכר טוען שאע"פ שהחיוב על שמו, על בעה"ב לשלם את ההפרש.

ל. מסקנת הדברים

[א] אם הדירה רשומה ע"ש בעה"ב ולכן

החיוב מצד הרשויות מוטל עליו, אין בעה"ב יכול לתבוע מהשוכר יתר על תשלום הארנונה עם ההנחה, מאחר שהשוכר לא התחייב לשלם לו יותר מכך, [שהרי אמר לו שיש כאן הנחה על החיוב].

[ב] אם הדירה רשומה ע"ש השוכר ובא לתבוע את היתרה שהוא נתבע לשלם מבעה"ב שהשכיר לו, לכאור' אינו יכול לתבוע מבעה"ב שישלם את החיוב המיותר, דכיון דסו"ס החיוב של השוכר הוא עבור הדירה שמשתמש בה, הרי במה שטעה בעה"ב או הטעהו לשוכר אפי' בכוונה אינו מתחייב בכך בתשלומים, כיון שהשוכר את חוב עצמו הוא משלם, וכמש"כ לעיל שהדבר דומה לבעה"ב שאמר לשוכר שהמים המסופקים לדירה, ניתנים ע"י החברה בחינם, והחברה תובעת מהשוכר תשלום עבור המים שהשתמש בהם, וודאי שלא יוכל השוכר לתבוע מבעה"ב שישלם לו עבור המים, [ואמנם יש חילוק גדול ביניהם, כיון שבארנונה הרי משלם יתר על חיובו הרגיל, משא"כ בשימוש במים], ועדיין צ"ע להלכה ולמעשה.

[ג] בענין שהשוכר אינו יכול לתבוע את הפרש התשלום מבעה"ב, יכול לחזור בו מהשכירות דהוי מקח טעות, כיון שיש הפרש גדול במחיר.

[ד] בענין שהוא אכן מקח טעות, הרי כיון דהדין הוא שבמקח טעות בטלה

ששכר את הדירה בלא חיובי ארנונה.

גם יל"ע בענין שלאחר שהדירה נתגלתה לרשויות הם מחייבים תשלומי ארנונה לשנים שעברו, אם יכול המשכיר לחזר אחר השוכרים שהיו שם במשך אלו השנים, ולתבוע מהם תשלומי ארנונה למפרע^(מט).

גם יש לדון אם הדירה נתגלתה מחמת פשיעת הבעה^ב שהוסיף בניה נוספת, ועל ידי כך גילו הרשויות את שאר הדירות לאחר שגרו בהן כבר כמה שנים, אם יכולים לטעון אותם שוכרים, כי בשלך הרעה הזאת, ומה לך כי תלין עלינו.

והנה כשלא אמר בעה"ב לשוכר בפירוש שאין בדירה זו חיובי ארנונה, וודאי שחייב הדייר לשלם, ומכל הני טעמא שכתבנו לעיל, אבל מה שיש לדון בענין שאמר לו בעה"ב לשוכר בשעת השכירות, שעל הדירה שמשכיר לו אין חיובי ארנונה, אם יכול השוכר לומר שאדעתא דהכא שאין עליה חיובי ארנונה שכר את הבית, ומכיון שא"ל שאין חיוב ארנונה יתר על השכירות, י"ל שזה אחד מתנאי השכירות, או דמה שאמר לו כך היה לפי שעתו ועניינו, ואין בזה כל התחייבות לעתיד

הקציצה הראשונה, יש לקבוע קציצה חדשה שהיא מחיר השכירות הנכון ללא תשלום היתר, ובענין זה של ביטול הקציצה הארכנו הרבה בקונטרס שני בסימן ב', בענין ניכוי מדמי השכירות של דירה כאשר קיימים או נוצרו קלקולים בדירה, עיי"ש.

והנה כל זה דוקא כשהשוכר קיבל והאמין לדברי המשכיר שאפשר לקבל הנחה על תשלומי ארנונה, אולם כל שהשוכר חשש ולא האמין לדבריו ומשום שידוע שדירתו נטפלת לדירת בעה"ב, ולכן אפשר שלא יוכלו לקבל הנחה, בזה יש לדון אם יכול להפטר מהחיוב המלא של הארנונה.

לא. כשנתחדש חיוב ארנונה

באשר בעה"ב הוסיף יחידת דיור ללא היתר חוקי ומשכירה, מצוי שבשעת חתימת הסכם השכירות בין השוכר למשכיר, הדירה החדשה שנבנתה אינה ידועה לרשויות, כיון שהבונה לא ביקש היתר לשם כך, ולכן אין חיובי ארנונה עבור דירה זו, והנה כאשר לאחר זמן מתגלית הדירה לרשויות, והם מחייבים את בעה"ב בארנונה גם עבור דירה זו, יש לדון אם יכול בעל הבית לתבוע מהשוכר, את תשלומי הארנונה עבור חלקו, כיון

ישלם רק לפי המחיר שהיה משלם אילו היה רישום מסודר, היינו עם הנחה, או שעל השוכר לשלם את מלוא התשלום עבור אותן שנים, ויש עוד להאריך בזה.

^(מט) והנה גם אם נחייב לשוכרים הקודמים, עבור השנים שהתגוררו שם, יש לעיין טובא כמה ישלמו, דכידוע עבור חובות ישנים אי אפשר לקבל הנחה, ויש לדון אם השוכר

לבוא, וכל אדם יודע שאפשר וישתנו הדברים והמקום יחוייב בארנונה.

עוד יל"ע לדינא בענין שהמשכיר ציין קודם השכירות לשוכר את הרווח מכך שאין חיובי ארנונה, ולכן כדאית היא שכירות זו, דאף אם לא רשמו הדברים בהסכם, דשפיר י"ל דאדעתא דהכא שוכר, ובאמת דלפעמים יש אומדנא ברורה שלא היה שוכר הדירה אילו ידע שיש בה תשלומי ארנונה⁽¹⁾.

לב. מסקנת הדברים

[א] כל שא"ל בעה"ב שאין תשלומי ארנונה כמשבח מקחו בעלמא, בזה כל שנשתנה המצב ומחייבים בארנונה, על השוכר לשלם, דאין זה מתנאי השכירות, וק"ו בענין שבעה"ב לא אמר לו כלום, דעל השוכר לשלם.

[ב] באופן שהאמירה היתה כחלק מהשכירות, אם הדירה המקורית שבעה"ב משתמש בה נרשמה בעיריה ע"ש השוכר, ותביעת הרשויות היא על השוכר עצמו, יל"ע אם השוכר יכול לתבוע מהמשכיר שישלם עבורו את הארנונה, כיון שסו"ס החיוב הוא בעצם על השוכר,

[ג] בענין שהדירה המושכרת רשומה ע"ש בעה"ב, ותביעת הרשויות היא מבעה"ב שבא לגבות מהשוכר, בזה נראה דפטור השוכר מתשלום הארנונה, דהוי כהתנו

בשכירות, שהשוכר לא ישלם לו לבעה"ב תשלום ארנונה, ועדיין צ"ע למעשה.

[ד] כשיש אומדנא ברורה שמחיר השכירות נקבע מתוך כך שאין חיובי ארנונה, הרי אם הארנונה רשומה ע"ש בעה"ב אין השוכר צריך לשלם לו, ואם היא רשומה ע"ש השוכר, הוי הסכם השכירות מקח טעות, ויכול לחזור בו מהשכירות, ועל הזמן שכבר גר שם יעשה קציצה חדשה, וכיון שמחיר השכירות נקבע גם ממחיר הארנונה מסתברא שסו"ס הוצאות הארנונה היתירה יפלו על המשכיר. וכבר ציינו לעיל שהארכנו בזה הרבה בקונטרס שני, לענין שינוי הקציצה במקום שיש מום בשכירות וכדו', עיי"ש.

לג. כשההשכרה כללה ארנונה

כאשר בהסכם השכירות נאמר כי מחיר השכירות כוללת גם את תשלומי ארנונה, בזה פשוט שגם אם הדירה נרשמה ברשויות ע"ש השוכר, והוא הנתבע של חיובי הארנונה, על בעה"ב לשלם את תשלומי הארנונה, גם באופן שטעה וסבר כי לא יהיו חיובים או שתהיה הנחה על התשלום, כיון שהוא מתנאי השכירות, ופשוט.

גם פשוט שגם כאשר הדברים נאמרו, בע"פ, הרי כל שהמשכיר מודה בזה, עליו לשלם תשלומי הארנונה.

(1) הערת הר"ש אטינגר, כבר כ' לעיל שמכיון ודמי הארנונה הם גבוהים ויש להם השפעה על דמי

השכירות, הרי כל השוכרים מסתמכים ע"כ שאפשר לקבל הנחה. אא"כ הודיעו מתחילה בפירוש.

פרק שני

חלוקת תשלומי מים בדירות מחולקות

הקדמת דברים

כפי המצוי לאחרונה, בעלי דירות מוסיפים לדירותיהם יחידות חדשות ע"י בניה נוספת, וכמו"כ מחלקים דירות קיימות לשתיים, ובפרט בבניה על גגות הבנינים, יוצרים בהם יחידות דיור חדשות להשכרה.

מאחר ותוספת דירות חדשות אלו אינן מאושרות כחוק כיחידות נפרדות, הרי חברת אספקת המים, אינה מאשרת אספקת מים באופן נפרד לדירות החדשות ע"י התקנת שעון נוסף רשמי למים, ולכן כל היחידות והדירות גם יחד, מחוברות לשעון מים אחד, כאשר לצורך חלוקת התשלום בין הדירות, באופן הנכון והמדויק, מותקנים ע"י בעלי הדירות באופן עצמאי שעונים פרטיים, המודדים את הצריכה של כל דייר ודייר, ועל פיהם נעשית חלוקת ההוצאות ביניהם.

למעשה התשלום הרגיל הנדרש ע"י חברת אספקת המים מכל המשתמשים במים, מתחלק לשתי דרגות מחיר.

[א] מים במחיר מוזל. לכל משפחה ניתן מספר מסוים של קוב מים במחיר מוזל, (המידה המשמשת כאן בא"י במים, נקראת בלשונם "קוב" ומכילה אלף ליטר), כמות זו של מים במחיר זול, ניתנת לכל משפחה לפי מספר נפשותיה, כך שלכל נפש ונפש המתגוררת בדירה, מוקצבת כמות מים במחיר מוזל, במידה המאפשרת להשתמש במים בהרחבה ושלא בהפרזה.

[ב] מים במחיר גבוה. כאשר השימוש במים של דירה, הינו מעבר לכמות המים הזולה שנקבעה למשפחה, התשלום עבור המים הנוספים הינו גבוה יותר, ובמידה ניכרת.

כאשר נוספות לדירה יחידת דיור חדשה, הרי מאחר וכאמור הדירות כולם רשומות ע"ש משפחה אחת, קיצבת המים הזולה היא לפי מספר נפשות משפחה זו, ואין התחשבות

במגורי המשפחה השניה והשתמשותם במים, כיון שאינה ידועה כלל ברשויות כמי שגרה בדירה זו^(א). מצב זה של שימוש במים ע"י מספר משפחות בשעון יחיד, מביא חלק גדול מהשימוש במים למחיר הגבוה, ומכאן מתעוררות כו"כ שאלות בחלוקת ההוצאות, וכדלהלן.

א. בשוכר מבעה"ב ובשני שותפין או

שוכרים

השאלה המצויה היא כאשר אדם הוסיף לדירתו דירה נוספת או יחידת דיור קטנה והשכירה, והשוכר משתמש במים של בעה"ב, כאשר השוכר בא לשלם עבור המים שהשתמש בהם, הרי כאשר חלק מהשימוש במים הינו מעבר למים הניתנים בזול, עולה השאלה לפי איזה מחיר של מים על השוכר לשלם לבעה"ב עבור המים, אם עליו לשלם לפי המחיר הנמוך או לפי המחיר הגבוה.

ובן יש לדון כששני אנשים קנו כ"א דירה אחת מבין שתי דירות הרשומות כדירה אחת, והרישום של המים הינו על שם הבעלים של דירה אחת, או ששניים שכרו את הדירות מבעה"ב ורשמו את אספקת המים ע"ש אחד מהם, כיצד יחלקו את תשלומי המים ביניהם, וההנחה עבור המים למי היא שייכת.

ב. כמה דרכים בחלוקת התשלום

[א] יש לומר שההנחה כולה שייכת למי שהמים רשומים על שמו, והשני ישלם עבור כל השימוש שלו במים את המחיר הגבוה, [ככל שהראשון ניצל את כל המים הזולים המגיעים לו לפי הכללים], דכיון שההנחה ניתנת עבור נפשות מי שהדירה רשומה על שמו, ועבור נפשות ביתו של השני לא ניתנה כל הנחה, לכן עליו לשלם את המחיר הגבוה של המים, [ובפרט אם נימא כמש"כ להלן, דאפשר שבאמת המחיר האמיתי של המים, הוא המחיר הגבוה, והמחיר הזול אינו אלא מתנה וויתור, וא"כ שפיר עליו לשלם את המחיר הגבוה והאמיתי של המים].

[ב] שכ"א מהדיירים המשתמשים במים יהנה מההנחה באופן יחסי לצריכת המים שלו, והיינו שיקחו את חשבון תשלום המים הכולל של כל הדירות, ויחלקו לפי הכמות הכוללת של המים שהשתמשו בהם לפי קוב, ובזה נקבע את

כחוק, ולכן רוב בנ"א נמנעים מלהודיע ברשויות העיריה על מגורי המשפחה הנוספת. שוב העירוני, שלאחרונה המנהג הוא שמדווחים גם על המשפחה השניה.

נא בעצם קיימת אפשרות לצרף את המשפחה הנוספת ברישום החברה, למספר הנפשות המתגוררות בדירה, אולם במקרה זה קיים סיכון, שהצהרה זו תגרום לכך, שהרשויות יבדקו וימצאו כי קיימות יחידות חדשות שנוצרו שלא

המחיר של קוב מים, וכ"א מהדיירים ישלם את חלקו לפי הכמות שהשתמש בה, ראה החשבון בהערה (ג).

ולברך האי דינא, יש להקדים ולעמוד על שתי נקודות.

[א] מהו המחיר האמיתי של המים

האם המחיר האמיתי של המים, הוא המחיר הגבוה של המים בלא הנחה, [וההנחה הוא ויתור על חלק מהתשלום] או שהמחיר האמיתי הוא המחיר הזול, והמחיר הגבוה הוא כקנס, ומסתעף מזה לענין גזל מים מחבירו כמה ישלם ועוד.

[ב] טעם החיוב לשלם עבור המים

שהשתמש

יל"ע מאיזה טעם על שוכר דירה מבעה"ב, לשלם עבור המים שהשתמש בהם, אע"פ שאינם רשומים על שמו. [וכן בשנים ששכרו שתי דירות הרשומות על שם אחד מהם], ודרישת התשלום אינו עליו.

ד. מהו המחיר האמיתי של המים

באמור יש להסתפק מה המחיר הנכון של

ואמנם לפי דרך זו, בענין שאחד משתמש בכמות גדולה של מים, והשני משתמש במים מועטים מאוד, יצטרך השני לשלם הרבה בגלל השימוש המופרז של הראשון, וזה תימא, ראה ההסבר בהערה (ג).

ג. בעה"ב המספק מים לשוכר

והנה באופן שבעה"ב משכיר דירה לשוכר ומספק לו מים.

יש מקום לומר, שעל השוכר לשלם את כל צריכת המים שלו לפי המחיר הנמוך והמוזל של המים, [עד למלוא הכמות המוזלת שהיה מקבל אילו הדירה היתה רשומה על שמו], שיכול לומר כי כחלק מזכויות השכירות שלו, מגיע לו זכות להשתמש בכמות המים המגיעה למשפחה שכמותו בזול, ועל בעה"ב להעמיד לו מים במחיר זה.

(ג) היינו שאם אחד הדיירים ישתמש למשל בחמש מאות קוב, שהוא כמות עצומה, והשני רק בחמישים קוב, הרי הראשון יקבל כמעט את כל המים בהנחה, והשני יקבל עשירית מההנחה, כך שכל שזה ישתמש במים מרובים יותר, יתייקרו המים המועטים שמשתמש השני, מהרב אברהם ברוורמן.

(ג) לדוגמה, כאשר השימוש הכולל של שני מחזיקי הדירות הוא מאה קוב, ודייר אחד משתמש בשישים קוב והשני בארבעים קוב, הרי יחלקו את החשבון הכספי של המים שהגיע לתשלום באופן יחסי, [הכולל מים שחלקם בהנחה וחלקם במחיר מלא], ויחלקו למאה הקוב, והמחיר שיצא לכל קוב, ישלם כ"א לפי מספר הקוב שהשתמש בהם.

המים, די"ל שהמחיר הגבוה הוא המחיר האמיתי של המים, אלא שהרשויות קבעו ליתן הנחה עבור כמות מסוימת של מים, כדי שבנ"א יוכלו להשתמש במים לפי צרכיהם הרגילים בלא צמצום, או שהמחיר האמיתי הוא המחיר הזול, שהרי רוב רובו של השימוש במים הוא במחיר זה, והמחיר הגבוה הוא כקנס למי שמשתמש בכמות גדולה של מים יותר מהנצרך, ומשום הצורך להמנע מבזבזו מים, ויש בזה כמה נפ"מ למעשה.

אולם יש דרך שלישית, שמה שנקטנו שיש מחיר אחד שהוא המחיר האמיתי, ולכן המחיר השני אינו אלא מחיר של הנחה או קנס, זה אינו נכון כלל, דשפיר יש מקום לומר, שקיימים שני מחירים, יש מחיר לכמות מסוימת, ומחיר שני לכמות נוספת, ודו"ק.

ואע"פ שאין לי ראיה לדבר, דעתי נוטה שהמחיר האמיתי של המים הוא המחיר הגבוה, שהרי ככל שאדם לא יודיע לחברת אספקת המים על מספר נפשות ביתו, או שהבית ריק ללא יושב, או שמושכר לצרכי מסחר וכדו', מחייבים את

בעה"ב לשלם עבור המים את המחיר הגבוה ^(נד), וכמו"כ מוסדות, בתי מדרשות, ומקומות ציבוריים, משלמים המחיר הגבוה, ועדיין אין בזה ראיה מספקת, ויל"ע ^(נה).

והנה כדי לברר האם הלכתא של אופן חלוקת תשלומי המים בין הדיירים, ראינו לנכון לפתוח בשאלה נוספת, בתשלומי מים בענין מי שגזל מים מחבירו, ומיניה נלמד רבות גם לענינו וכדלהלן.

ה. גזל מים מחבירו כמה ישלם

יל"ע במי שגזל מים מחבירו, כגון שחיבר צנורות המים שלו לצנורות של חבירו ונשתמש במים, כמה עליו לשלם.

די"ש לדון אם על הגנב לשלם לפי המחיר הנמוך של המים היינו לפי המחיר עם ההנחה, או שעליו לשלם לפי המחיר הגבוה ללא הנחה.

ושאלה זו היא גם כאשר אדם התחבר בטעות לצנורות המים של חבירו, ורק לאחר זמן נודע הטעות, דגם בזה יש לדון לפי איזה מחיר עליו לשלם.

נד שו"ר, שבדירת מגורים גם בלי הודעה לעירייה מקבלים קצבה לשתי נפשות, דהיינו כהיום 14 קוב לתקופה דו חדשית.

נה והעירוני שבהודעות של הרשויות כתוב

"הכמות המוכרת לנפש ביחידת מגורים עומדת על 3.5 מ"ק לנפש לחודש לחיוב בתעריף הנמוך, מעבר להקצבה זו כל מ"ק מים יחויב בתעריף הגבוה שהוא התעריף הזהה לתעריף המחויב לצרכנים שאינם למגורים".

שהם נכנסו לצנורותיו, ולכן אח"כ מה שגנב זה, הוי גונב מבעה"ב.

דלכאו' בעה"ב זוכה במים מדין קנין חצר, כיון שבשעה שהמים עוברים דרך הצנורות והבית שלו, קונה המים בקנין חצר, וא"כ כשנוטל הגנב, משל בעה"ב הוא נוטל.

אולם אין זה פשוט כלל, שהרי חצר קונה דוקא בענין שהחפץ הנקנה משתמר בחצרו, כמבואר בגיטין ע"ז ב' ועוד, ובשו"ע חו"מ ריש סי' ר', ובאבה"ע סי' קל"ט ועוד, וכאן כשהגנב פותח את הברז בביתו, ואז המים של העיריה המוזרמים דרך צנורות בעה"ב אינם משתמרים ברשות בעה"ב, שהרי אין בעה"ב יכול לעכב המים בדרכם לגנב, וא"כ אין זה גונב מה שזכה בעה"ב, ואין זה מכירה, ועי' מה שהארכנו בהערה בדיני קנין חצר^(נ), [עוד הארכנו בזה

דהנה בענין שבעה"ב משלם עבור המים את המחיר המזול הניתן לפי נפשות, יל"ע אם יכול בעה"ב לתבוע מהגנב לשלם את המחיר המלא, משום שיאמר לו לגנב, מכיון ואני זכיתי במים [בקנין וכדלהלן], הרי עליך לשלם לי עבור המים הגזולים את המחיר המלא של המים ללא הנחה, משום שזה המחיר האמיתי שלהם, דמאי נפ"מ בכמה קניתי אני את המים, או דנימא שהמחיר הזול הוא המחיר האמיתי של המים, כיון שהוא המחיר שמשלמים רוב בנ"א, וגם הבעה"ב הנגזל משלם את המחיר הזול, ולכן אינו יכול לתבוע מהגנב אלא את המחיר הזול, [ובענין שע"י הגניבה יצטרך בעה"ב לשלם אח"כ מחיר גבוה ראה להלן].

ו. אם בעה"ב קונה המים בקנין חצר

והנה יל"ע אם בעה"ב זוכה במים במה

שנית כיון דאי"ז נחשב עומד להמצא, וכל שאינו עומד להמצא, אין מועיל קנין חצר, עי' בתוס' ב"מ כ"ו א' ד"ה דשתיך דאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם עכ"ל, וע"ע בשו"ע סי' רס"ח סעי' ג'.

הערת הרב מרדכי פריימן, ועי' בנתיח"מ ביאורים סק"ג שביאר כוונת הרמ"א דמה שאינו קונה ע"י חצרו היינו דמחמת זה אפשר שלא יבוא לידו כלל, וכ"ש בני"ד שברור שהמים הולכים לאיבוד ולא ימצאנו לעולם, עכ"ד.

אמנם אפשר שהוא רק סברא לענין קניית

(נו) אמנם אם בעה"ב יפתח את הברז בביתו, הוא יוכל לקבל לרשותו חלק מהמים המסוימים העומדים לזרום לביתו של הגנב, [והגנב יקח כדי סיפוקו גם מהמים הבאים אחריהם], אבל מכ"מ לא יועיל לענין קנין חצר, חדא דמכ"מ לא חשיב חצר משתמרת, כיון שאפשר ליקח מהמים בעל כרחו, [הערת הרב אברהם כהן, כמש"כ בתוס' ב"מ י"א ב' ד"ה וכי בצד שכ' שכשאין הפסק בין תבואת בעה"ב לתבואת מי שזיכה לו, אינו משתמר, ולכאו' משום שיכול לבוא להשתמש בשל חבירו, עכ"ד].

בתשובה ראה הערה (נז).

ובמקום שיש לבעה"ב חבית מים על הגג, שהמים מהחברה מוזרמים לשם, ומשם באים לביתו יש לדון דחשיב משתמר (נח).

ז. טעם חיוב הגנב בתשלומי המים

פשוט שבכל ענין על הגנב לשלם עבור

המים שגזל, דהרי גם אם נימא שבעה"ב אינו קונה המים מדין קנין חצר, הרי על בעה"ב לשלם לחברה עבור מים אלו, כיון שנתחייב בהסכם עם החברה לשלם עבור כל מים שיעברו אצלו דרך השעון.

אולם יש לבאר מאיזה חיוב על הגנב לשלם, אם משום מזיק, או משום שבאמת הגזלן גוזל המים מחברת המים, [כיון שבעה"ב עדיין לא זכה בהם], וכיון שחברת

בקנין חצר כיון שאינה משתמרת, [ואמנם במקרה האמור, חלק מהנפט נכנס לחבית, וא"כ כשעבר הנפט בצנור, לא היה ידוע מה יכנס לחבית ומה יצא החוצה], גם כתבנו שם לדון לחייב את המזמין משום דהוי מוציא הוצאות על פיו, שהרי הלה הזרים את הנפט עפ"י ציווי שלו, וכאז דזרוק מנה לים, שהבאנו לעיל בהערה, [ואע"פ שכוונתו היתה שיגיע הנפט לתוך המיכלית, הרי הציווי היה להזרים לתוך הצנור], ואכמ"ל.

(נח) דלכאור' באופן זה קנה בעה"ב את המים בזמן שהיו בחבית, כאשר הברז של הגנב היה סגור, די"ל שאז הוי חצר המשתמרת, כיון שמה שהגנב יכול לפתוח הברז הוא רק כאפשרות לגנוב, ועדיין יש לדון כיון שבשעה שהגנב גונב את המים, אינו גונב רק את המים שכבר היו מקודם בחבית, אלא שאז באים מים חדשים לחבית ומתערבים עם המים הקיימים, וכאשר משתמש הגנב בכמות קטנה, חלק המים החדש הוא מועט, אבל אם משתמש ברציפות בהרבה מים, חלקם הגדול הוא מים חדשים שלא נשתמרו מקודם בחבית.

מציאה, ולא לענין קניית המים מהחברה, ובפרט שהכא הבעה"ב יודע שהמים צריכים להגיע אליו, אמנם לא באופן זה, ואכמ"ל, ובענינו דבר רחוק הוא שיוכל בעה"ב לכוון את הזמן שהלה פותח הברז, בפרט שאינו מעלה זאת על דעתו, שהלה גונב ממנו מים, ודו"ק.

והרש"מ חשין ציין לדברי השו"ע בסי' רס"ד סעי' ה' לענין נשפך הדבש דהוי הפקר וברמ"א וי"א אפי' לא נשפך הדבש עדיין רק שנשבר כל כך שהיה נשפך אם לא הציל זה הוי הפקר ע"כ, עוד העיר הרב הנ"ל דלכאור' מה שמצויים לבוא גנבים לביתו של אדם, אינו נחשב כאינו משתמר, וג"כ מה שיש גנב הגונב מים מחבית שלו או מצנורות המים שלו, י"ל דאין חסרון של משתמר, ועדיין יש לחלק.

(נז) בתשובה בדו"ד במעשה שהיה, במיכלית נפט שהוזמנה כדי להזרים ולספק נפט למיכל - חבית לאחסנת נפט של אדם, ולאחר שהנפט הוזרם לצנור התברר כי קיים חור בצנור המוליך למיכל, והנפט זרם החוצה, אם בענין זה על האדם שהזמין את האספקה לשלם עבור הנפט, כיון שלא נכנס לרשותו, ולא זכה בו

המים גובה התשלום מבעה"ב, עליו להשיב לו הממון, או מדינא דגרמי, אבל נראה לכאור' לכלל הדרכים אינו צריך לשלם יותר מההפסד בפועל של בעה"ב, דהיינו הסכום שבעה"ב משלם לחברת המים.

עוד יש להעיר ולפלפל בזה טובא, במש"כ לדון אם הגנב משלם לפי המחיר הגבוה או המחיר הנמוך, דלכאור' חיוב התשלום הוא כפי שיכולים למכור מים

אלו בשוק, ככל דיני תשלום של גנב ומזיק, ובענינו אין למים שנכנסו לצנורות הבית, מחיר למכירה בשוק, שהרי כל אדם אינו יכול למכור מים בכלל, ובפרט המים שכבר נכנסו לצנורות ביתו, ואיך עושים שומא בדבר שאין לו מחיר בשוק, ולכאור' תליא בפלוגתא של נתיה"מ ושאר אחרונים, בענין המזיק חפץ שאין שווה אלא לבעליו, ראה בהערות^(נט), דלדעת נתיה"מ בסי' קמ"ח סק"א, השווי של כל חפץ נקבע ע"י

נט) דברי המסדרים, אע"פ שהדברים דלהלן, כבר הבאנו לעיל בסימן ח' בתוספת דברים, מכ"מ כיון שהם נוגעים גם בענינו, הבאנו גם בזה את קיצור הדברים, דהנה בנתיבות המשפט, סי' קמ"ח סק"א, האריך לחדש שהערך והשווי של כל חפץ נקבע ע"י ערכו ושווי בשוק בלבד, דהיינו לפי הסכום שבני אדם מוכנים לשלם תמורתו, אבל חפץ שאין לו ערך במכירה בשוק, אפי' לבעליו הוא שווה הרבה, פטור המזיק מתשלומי הנזק, שערך ושווי לכל דבר נקבע ע"י ערכו ושווי בשוק בלבד, עיי"ש מה שהוכיח כן מכמה סוגיות בש"ס.

ומצאנו בזה מציאה, שהגרעק"א חלק על יסוד דבריו של נתיה"מ, דבחדושי הגרעק"א בגיטין דף כ"ט א' אהא דמתני' המביא גט בא"י ה"ז משלחו ביד אחר, כ' דשליח שאיבד גט של חברו צריך לשלם לו הנזק, [אי לא דאין דיני שמירה בשטרות], עיי"ש היטב, והרי גט אינו שווה אלא לבעלים דבעינן ביה לשמה, הרי דס"ל להגרעק"א שאע"פ שאין הגט שווה לאחרים אלא לבעל זה, מכ"מ אם הזיקו או פשע בו חייב לשלם, ולא מצאתי מי שציין לדברי

הגרעק"א, שהוא יסוד גדול להתלות בו להלכה למעשה, [שוב נתבוננתי דיש לדחות דהגרעק"א איירי בשליח, ושליח שאני כיון שאפשר שחייב אף בגרמא, ואף במניעת הרווח, וכדברי נתיה"מ שהבאנו לעיל, דשליח חייב משום אוביר ולא אעביר, ואכמ"ל].

גם החזו"א בב"ק סי' ר' סק"ג בתוך דבריו, חלק על דברי נתיה"מ עיי"ש, ויש עוד רבים וטובים החולקים על נתיה"מ, ועי' בספר משפט המזיק ח"ב עמ' תקע"ב שהביא כו"כ אחרונים שהשיגו על הנתיה"מ, ומהם ערך שי [סי' שפ"ו ס"א], שו"ת ראשי בשמים חו"מ סי' ק"א, שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' צ"א, שו"ת חבל יעקב ח"א סי' כ"א, שו"ת מקור חיים סי' ל"א, ובקהלות יעקב ב"ק סי' ל"ט עיי"ש, ויש להוסיף בזה גם כמה מהאחרונים שכתבו לענין חיוב השבת אבידה, שאף בדברים משומשים שאינם שווים בשוק שווה פרוטה, מכ"מ כיון ששווים לבעליהם, חייבים בהשבה, ועוד יש לפלפל בזה, ואכ"מ.

וכיון דדעת נתיה"מ היא כמעט יחידאה, הרי מצד עיקר הדין לא קי"ל כנתיה"מ.

ערכו ושוויו בשוק בלבד, לפי הסכום שבני אדם מוכנים לשלם תמורתו, אבל חפץ שאין לו ערך במכירה בשוק, אפי' לבעליו הוא שווה הרבה, פטור המזיק מתשלומי הנזק, וא"כ בעניננו לנתיה"מ יש לשער בכמה נמכרים מים אלו בשוק, ולכא' אין אפשרות למכור מים אלו בשוק^(ס), אולם למעשה בעיקר הדין לא קיי"ל כנתיה"מ, ויש לשלם כפי שהוא שווה לבעלים, כנתבאר בהערה.

ה. נפ"מ אם גנב המים בתחילת החודש או בסופו

ובענין הנידון אם הגנב משלם לפי המחיר הגבוה או הנמוך, הנה בעה"ב שרוב ההשתמשות שלו הוא במים הזולים שמקבל בהנחה, אבל בחלק מהשימוש הוא עובר את הקיצבה הניתנת, ולכן משלם עבורם את המחיר היקר, לכא' הגדר בזה הוא שהמים שמשתמש בתחילת החודש הם המים הזולים, ובהמשך החודש, לאחר שכבר נשתמש במים הזולים, הרי המים שמשתמש בהם הם המים היקרים.

וא"כ י"ל במי שגנב מים, דיש נפ"מ מתי נעשתה הגניבה שאם גנבם בתחילת החודש, שאז ישלם לפי המחיר הזול בהנחה, כיון שכך הוא המחיר שבעה"ב משלם, וכאשר הגניבה היא בסוף החודש, שאז בעה"ב משלם עבור מים אלו את המחיר המלא ללא הנחה יצטרך הגנב לשלם עבורם המחיר היקר, דשפיר מסתבר שעל הגנב לשלם את שיעור התשלום של בעה"ב, ולפי"ז יש לבדוק כל גניבה באיזה זמן היתה, דכל שבשעת הגניבה עדיין היה לבעה"ב כדי מים זולים, ישלם הגנב לפי מחיר מים הזולים, ואם בשעת הגניבה כבר נגמרו המים הזולים יצטרך הגנב לשלם את המחיר היקר.

והנה י"ל עוד, דגם אם מחמת גניבת המים בעודם במחיר הזול הוכרח בעה"ב להשתמש אח"כ במים במחיר היקר, מכ"מ אין הגנב משלם אלא מחיר המים הזולים, דכיון דסו"ס בעה"ב משלם עבור אלו המים הגנובים לפי המחיר הזול, לכן א"צ לשלם לו יותר, אף שמשום כן יצטרך

שוויה לאחרים.

אולם לכא' ליסוד שקבע נתיה"מ, השומא אינה נעשית ביחס לדבר הדומה ולכתחילה, אלא יש לשום כמה חפץ זה עצמו נמכר כפי שהוא במקומו וזמנו, וכמו בתוחב בתוך גרונו, וא"כ יש לעשות השומא על המים הקיימים כבר ברשותו, ואין שמין בענין שאדם בא לכתחילה להתחבר למימי חברו, ויש לפלפל.

ס) הערת הרב אברהם כהן, לכא' י"ל דהשומא של מים, היא ע"י ששמין כמה התשלום שבנ"א גובים עבור מים של החברה הבאה לרשותם, ממי שרוצה לחבר ביתו ודירתו לצנורות המים שלהם, וזהו שווי המים, והשומא של מים בשוק, עכ"ד, גם י"ל דבמים מה שאין יכול למכור בשוק מחמת סיבות טכניות, וגם משום שכבר יש להכל מים, ואי"ז משום דלא

בעה"ב לשלם אח"כ ביוקר, אי"ז אלא גרמא בעלמא ופטור, ויש לפלפל בזה (סא).

אולם נראה דמה שכתבנו שרואים את המים שמשתמשים בהם בתחילת החודש, כאילו הם המים הזולים, והבאים אח"כ בהמשך החודש כיקרים, אינו נכון, דאין ההנחה מתייחסת למים המסוימים שמשתמש בהם לראשונה, אלא ההנחה היא על התשלום הסופי עבור השימוש במים בכללותם, שלאחר שנמדד כמות המים שהשתמשו בחודש זה, מעניקים לו הנחה מיוחדת עליהם ע"י שקובעים מחיר זול על חלק אחד ומחיר יקר על החלק השני, ודו"ק.

ט. מסקנת הדין בגונב מים מחבירו

[א] כל שבעה"ב השתמש רק בחלק מהמים שבהנחה, והגנב השתמש במים האחרים שיש עליהם ההנחה, אין הגנב צריך לשלם יתר על מה ששילם בעה"ב, ואין בעה"ב יכול לומר שכיון שזכה כבר במים הוי כמוכר לו מים, ושלכן יכול לתבוע שישלם לו את המחיר המלא, [ובגנב חיובו כמזיק, ואינו בכלל מכר כלל,

אמנם גם מזיק משלם כפי ערכו למכירה, ולא כפי ששילם הניזק בהנחה מיוחדת, ויל"ע].

[ב] אם בגלל גניבת המים יצטרך בעה"ב להשתמש במים יתירים ולשלם עבורם המחיר הגבוה, על הגנב לשלם את המחיר המלא עבור המים שהשתמש בהם, ואע"פ שבשעת הגניבה עדיין לא השתמש בעה"ב בכל המים הזולים.

והטעם כמש"כ שמסקנת הדברים הנלענ"ד הוא שאין ההנחה מתייחסת למים מסוימים, אלא היא הנחה הניתנת לבעה"ב עבור כמות חודשית של מים, ואין זה תלוי בשימוש בהם בתחילת החודש או בסוף החודש, [גם באמת, י"ל דחייב משום גרמא לצאת ידי שמים, ואולי הוי אף גרמי, ויש לפלפל].

י. טעם החיוב לשלם עבור המים שהשתמש

והנה פשוט שעל שוכר לשלם לבעה"ב עבור המים שמשתמש בהם, וכן הוא הדין בדייר בדירה שהמים רשומים

סא ולכאור' אינו מכלל גרמי, דהרי כדי להתחייב מדינא דגרמי צריכים להתקיים בזה כו"כ תנאים, ובראשונים האריכו ונחלקו בזה, ולציין דברי הרמב"ן בדינא דגרמי, והרא"ש בב"ק פ"ט וב"ב פ"ב סי' י"ז, דבעינן שיהיה ברי היזקא, ובלא"ה הוי גרמא, ודברי הרא"ש שם והרשב"א

הביאו הב"י בסי' שפ"ו, דבעינן שהנזק יבוא מיד, ויש מהראשונים שכ' דבעינן שיהיה בידו, ועי' בש"ך שהביא הדברים בסי' שפ"ו. גם ע"ש באריכות דברי הש"ך שם בסי' שפ"ו, דהכריע בראיות כדעת הראשונים דחיוב גרמי הוא משום קנס, ולכן אינו חייב אלא בנתכוון, ואכמ"ל.

ע"ש חבירו, אע"פ שהחיוב של החברה מוטל על מי ששעון המים רשום על שמו, אולם יש לבאר מאיזה טעם עליהם לשלם, ויש כמה נפ"מ להלכה למעשה בטעם החיוב.

ונפרט בזה כמה טעמים לחיוב, [ורובם הזכרנו כבר לעיל, לענין חיוב תשלום ארנונה של דייר שהדירה אינה רשומה על שמו, והארכנו שם הרבה, עיי"ש].

[א] עיקר הטעם הוא, שכל שוכר מתחייב בהסכם השכירות לשלם תשלומי המים, [בהסכמי השכירות הרגילים קיים סעי' המחייב זאת], והוא מתנאי וחיובי השכירות (סב).

גם כשלא התחייב כן בהסכם השכירות, חייב משום שיש בזה מנהג ברור ומקובל, שהשוכר דירה מחבירו עליו לשלם את המים, וא"כ על דעת כן היא השכירות, והוי כאחד מתנאי השכירות.

אולם הנידון הוא, האם השוכר עומד במקום המשכיר לגבי החיוב לרשויות, אע"פ שהדירה אינה רשומה אצלם על שמו, או שאין זה אלא התחייבות

למשכיר לשלם את חלקו בשימוש המים, ויש בזה כו"כ נפ"מ למעשה.

ובן נפ"מ לענין של נזילה מהצנרת המובילה את המים, והמים הלכו לאיבוד, שהשוכר לא נהנה מהמים כלל, דאם נימא שהשוכר עומד במקום המשכיר לענין זה עליו לשלם גם עבור נזילות המים, אולם אם החיוב אינו אלא לשלם מה שהשתמש בזה פטור הוא מלשלם עבור הנזילות, [ראה בהמשך מש"כ לענין התשלום במקרה כזה של נזילת מים].

והנראה שדירה רגילה המושכרת לשוכר, [בלא דירות נוספות], בזה מסתבר שהתחייבות היא שהשוכר בא במקום המשכיר לכל החיובים, אולם כאשר שכר דירה המחוברת לדירת בעה"ב, ומקבלת את המים מדירת בעה"ב, בזה י"ל דאי"ז אלא התחייבות לשלם עבור המים.

[ב] משום שהשוכר חשיב כשותף עם בעה"ב לענין חיובי המים, שאע"פ שהסכם אספקת המים עם החברה רשום ע"ש בעה"ב, הרי השוכר חשיב כשותף לענין זה, וודאי ששותף חייב אף שרשום ע"ש השותף השני, [ולעיל לענין חיוב תשלום ארנונה, בדירה הרשומה ע"ש אחד

ההתחייבות חלה כשאר התחייבות ממון של השוכר למשכיר, שהרי השוכר יכול להתחייב תמורת השכירות, כל תשלום שיסכימו ביניהם, וכל זה כלול בתשלום ובקניני השכירות.

(סב) עי' לעיל שהארכנו בזה ובגדר הקנין, דאמנם יש בזה קנין סיומתא, אולם אין צריך לכך, שההתחייבות חלה משום דכל שהתנו מתחילה שישלם השוכר את חשבונית המים,

מבעלי הדירות, הארכנו בזה דאפשר ששניהם חשובים כשותפים עיי"ש].

והארכנו לעיל באיזה קנין נעשים אלו שני הדיירים לשותפים ראה בהערה (סג).

ולפי"ן לעולם השוכר משלם עבור המים שחברת המים מחייבת, אף במקרה של נזילה מהצנרת שהמים הלכו לאיבוד, ולא נהנה מהמים כלל, מכ"מ חייב לשלם כיון שהוא שותף, [ראה בהמשך מש"כ לענין התשלום במקרה כזה של נזילת מים].

[ג] משום נהנה מממון חבירו, שהרי זה משלם עבורו, וזה נהנה וזה חסר, וי"ל דהוי בכלל ממוני גבך וקא משתרשי (סד).

[ד] משום דמוציא הוצאות על פיו, ומדין ערב, דמה שמערכת המים של השני רשומה על שם האחר, הוי כאומר לו רשום חשבון המים על שמך, ושלם עבורי את דמי המים, ואשלם אני לך את ההוצאות, עי' לעיל מה שהארכנו בדין ערב.

[ה] המשתמש במים הרשומים על שם חבירו, הוי כקונה ממנו מים, שחברת אספקת המים מוכרת המים למי שהמים רשומים על שמו, וזוכה בהם בשעה שהמים עוברים דרך צנורות ביתו, וכשנותן מהם לחבירו הוי כמוכר לו מים.

ולפי"ן, גם אם זה שהמים רשומים על שמו משתמט ואינו משלם תשלום עבור המים, מכל מקום על השני

הוא גם בשליחות השני, אולם הסברא להחשיבו כשליח של השני הוא נכון, כאשר מתחילה שניהם קנו או החזיקו בדירות ולפי הסכמתם רשמו הכל על שם אחד מהם, דאז חשיב לשלוחו של השני לרשום על שמו, אולם בענין שכל הדירות היו רשומות ע"ש הבע"ה והוא משכיר אחת מהם, או מכר דירה אחת לאחר, היכן יש לנו כאן שליחות של השני לעצם הרישום, וק"ו שאין קנין.

(סד) וראה לעיל לענין חיוב תשלום ארנונה על הדייר השני, כשהדירה אינה רשומה על שמו שכתבנו לדון כן, וכתבנו דגם בפורע חובו של חבירו, עיקר דעת הפוסקים, שפטור משום דלמא מפייס ליה וכו', אבל מצד עצם התשלום מתחייב להשיב לו.

(סג) עיי"ש מה שהארכנו בזה טובא, והכא לענין מים עוד יותר מסתבר להחשיבם כשותפים, כיון דסו"ס השימוש הוא משותף, ועיי"ש מש"כ לדון היכן איכא כאן קנין שותפות, דהנה כל ששניים קנו ביחד, או שכרו ביחד, וקבעו שירשמו ע"ש אחד, זה עצמו קנין השותפות, כמבואר בשו"ע קע"א סעי' א', אבל בענין שרשמו על שם הבעלים ורק אח"כ השכיר לשני, או שהדירה השניה קנה אחר, והשכיר דירתו, במה נעשה קנין שותפות ביניהם, מיהו י"ל דהבעלים שמשכיר לו את הדירה, הוי כמכניסו לשותפות, ועי' קניני השכירות, ועדיין יל"ע.

עוד כתבנו שם לענין חיובי ארנונה לדון, שאף שהרישום ע"ש אחד, י"ל שחשיב שהרישום

יב. מסקנת הדברים

[א] השוכר דירה מבעה"ב ואספקת המים מגיעה מדירת בעה"ב, הרי ההנחה של המים מתחלקת לשניהם, והיינו שההנחה תתחלק על כל כמות המים שהשתמשו, כך שכ"א מהדיירים יהנה מההנחה באופן יחסי לצריכת המים שלו, שכל קוב מים יעלה לכ"א מהם באופן שווה, ראה אופן החשבון בהערה (ס').
וטעם הדבר משום דס"ל דבעצם יש להחשיבם כשותפין בחשבון המים, ואי"ז כמכר (ס').

[ב] וכן שני שוכרים או שני בעלים שכ"א מחזיק בדירה אחת, אע"פ שהמים

המשתמש במימיו לשלם לו עבור המים שמשמש, כיון דהוי כקונה ממנו.

ועוד יש הרבה להאריך בהאי ענינא ועוד חזון למועד בעז"ה.

יא. טעם החיוב בשני שוכרים או שותפין

כאשר ישנם שתי יחידות עם שני שוכרים, או שני שותפין, והדירה ושעון המים רשומים ע"ש אחד מהם, ג"כ יש הטעמים הקודמים לחיוב תשלום המים, [פרט לטעם הראשון שכתבנו, מצד ההתחייבות של שוכר למשכיר, שיש לדון בו (סה)].

[הכולל מים חלקם בהנחה וחלקם במחיר מלא], ויחלקו למאה הקוב, והמחיר שיצא לכל קוב, ישלם כ"א לפי מספר הקוב שהשתמש בהם.

(סז) גם יש לצרף הטעם שכתבנו לעיל, דכיון שעל המשתמש לשלם את המחיר של עלות המים, ולכן בתחילת החודש כשמשמשים במים הזולים, גם השוכר ישלם בזול, שזה מחיר המים באותה שעה שמשמשים בהם, ובמים שמשמשים בהם בהמשך הם יותר יקרים, ולכן עבור מים אלו צריך לשלם המחיר היותר גבוה. וכמו שמעכשיו עלה מחיר המים ואמנם דחינו סברא זו לעיל.

הערת הר"א קרויזר, אולם לפי מהלך זה כל שהשוכר היה בדירה רק בתחילת החודש האם ישלם רק לפי המחיר הנמוך, וע"ע מש"כ בזה לקמן וצ"ע.

(סה) אולם אפשר שיש בזה דינא דמה מכר ראשון לשני וכו', שההתחייבות שנתן שוכר זה למשכיר היא בעצם התחייבות לשוכר השני שהדירה רשומה על שמו, ודו"ק, ועוד יש להאריך בזה.

(סו) היינו שכ"א מהדיירים יהנה מההנחה באופן יחסי לצריכת המים שלו, שיקחו את חשבון תשלום המים הכולל את כל הדירות, ויחלקו לפי הכמות הכוללת של המים שהשתמשו בהם לפי קוב, כך שע"ז נקבע את המחיר של קוב מים שהשתמשו, וכ"א מהדיירים ישלם את חלקו לפי הצריכה שלו.

לדוגמה, כאשר השימוש הכולל של שני מחזיקי הדירות הוא מאה קוב, ודייר אחד משמש בשישים קוב והשני בארבעים קוב, הרי יחלקו את החשבון הכספי של המים שהגיע לתשלום,

רשומים ע"ש אחד מהם מתחלקים במים בשווה באופן יחסי, וכאמור.

[ג] כל החלוקה באופן של שימוש יחסי, הוא רק כשהשימוש הוא באופן הרגיל, אבל אם אחד משתמש באופן מופרז ובלתי אחראי במים, הרי עבור מים אלו עליו לשלם את המחיר המלא^(סח).

[ד] כאשר לשני יש זכות לפי הכללים של חברת המים לכמות מסוימת של מים, אינו יכול לקבל הנחה גם על יותר מכמות זו^(סט), וראה מה שכתבנו בחשמל להלן.

[ה] תשלומים בנזילה של מים - ראה מה שהארכנו בזה להלן.

יג. היטל בצורת

לפני מספר שנים, כאשר היתה כאן בארץ ישראל שנת בצורת, קבעו הרשויות המספקות את המים, שכל המשתמש בכמות מופרזת של מים לכל נפש, הרי בנוסף על המחיר המלא ללא הנחה שעליו לשלם עבור המים היתירים, עליו לשלם ג"כ קנס באופן של תשלום גבוה במיוחד עבור כל קוב מים שהשתמש מעבר לכמות

שנקבעה, חיוב תשלום זה נקרא בפיהם "היטל בצורת".

מאחר והקיצבה לשימוש במים שנקבעה ע"י הרשויות, היא לפי צרכי משפחה אחת^(ז), הרי כאשר כמה דירות מחוברות יחד לשעון אחד ורשומות ע"ש משפחה אחת, מצוי שהשימוש המרובה על ידם, מביא לתשלום היטל בצורת על החלק העודף של המים.

יד. שוכר בתשלומי היטל בצורת

והנה כאשר אדם שכר דירה מבעה"ב, ומחמת שכמה דירות מחוברות לשעון המים, מגיעה הצריכה הכוללת לכמות המחייבת חלק מהמים ב"היטל בצורת", יש לדון אם חיוב זה מוטל על השוכר לפי חלקו בשימוש, ומשום שכיון שנשתמש במים עליו לשלם עבורם וכפי המחיר גבוהים, או שצריך לשלם לבעה"ב עבור המים שהשתמש בהם רק את המחיר הרגיל בלא התוספת של ההיטל.

ויש טעם בטענת השוכר שא"צ לשלם את תשלום היטל הבצורת, דכיון שהדין

סח) דאם אחד ישתמש בכמויות עצומות של מים, וההנחה המוגבלת מתחלקת באופן שווה על כל המים, הרי הדייר שהשתמש במים באופן רגיל, כמעט לא ינהה מההנחה, ויש עוד לבאר, באיזה אופן יש לקבוע מהי צריכה מופרזת לענין זה.

סט) בטענה שההנחה מתייחסת לכל המים, [היינו שכלל המים יותר זול], וכפי שדחינו טענה זו לענין בארנונה.

ע) הקיצבה הניתנת כיום ע"י חברת המים הינה עבור כל נפש שבע קוב לחדשיים.

הוא שעל המשכיר להעמיד מים לשוכר, שזה מחובת המשכיר, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' שי"ד סעי' א' דחייב להעמיד לו כל הדברים שהם מעשה אומן והם עיקר גדול בשיבת הבתים והחצרות, וודאי שאספקת מים לדירה, הוא מהדברים שהם עיקר גדול, דבלא"ה אין אפשרות לדור בה כלל, ולכן החובה על בעה"ב להעמיד לשוכר מים, א"כ שפיר מסתבר דחייב בעה"ב המשכיר להעמיד לו המים במחיר ראוי וכמקובל. ואין יכול לספק לשוכר מים יקרים הרבה, ולומר לו הרי מים לפניך, וא"כ י"ל דכלל שיש הוצאה יתירה מהרגיל עבור המים, הרי החיוב על המשכיר לשלם הוצאה זו כיון שזה חלק מהתחייבות

השכירות (עא).

גם להרמ"א שם שכ' דאם מתחילה העמיד לו הבית מתוקן כראוי ונתקלקל תוך ימי השכירות, הרי בהשכיר לו בית מסוים, אין המשכיר חייב לתקן לו, פשוט שאינו שייך לנידוננו, שאין יוקר המים כקלקול שנעשה לאחר תחילת השכירות, אלא הוא חסרון בהעמדת הבית עצמו כראוי (עב).

עוד יש להוסיף, שבזמננו הדין דגם קלקולים שנעשו בתקופת השכירות, כל שנגרמו משימוש רגיל ולא נעשו בפשיעת השוכר, החיוב על המשכיר לתקן והמנהג בזה מחייב גם עפ"י דין דעל דעת המנהג נקבעה השכירות (עג).

עא) ונראה דאין המשכיר יכול לומר לשוכר, שמכיון ואין בידי להעמיד לך מים רגילים, אלא בהוצאה גדולה, לכן אם אינך מסכים לשלם את מחיר המים הגבוה צא מהבית, כיון שהמשכיר משעבד לו לשם כך, וכמו לענין קלקולים בבית שעל המשכיר לתקן, דוודאי שאינו יכול לו לומר או תסכים לכך או צא, כיון שהמשכיר משעבד לו לשם כך, [אף דלענין מום במקח אין מחייבין את המוכר לתקן, אלא אם ירצה הקונה יקחהו כך, עי' שו"ע סי' רל"ב סעי' ד' ה' וכו', והארכנו בקונטרס בהל' שכירות בתים, ועדיין יל"ע בזה.

עב) וכמבואר שם ברמ"א דאפילו ראה השוכר ידע, דלא אמרינן שנתפייס אלא שכן אדעתא דהכא שיתקן לו.

עג) דהמנהג המקובל, שעל המשכיר לתקן כל

הקלקולים שנעשו שלא באשמת השוכר, ולהחליף לו ברזים חלונות ותריסים שנתקלקלו בשימוש רגיל, וגם כשהיו בבית בשעת תחילת השכירות מכשירים חשמליים כמו מקרר מכונת כביסה ויבוש, שהשוכר השכיר הבית עם אלו, הרי כל שנתקלקלו, על המשכיר החיוב להעמיד לו אחרים וכפי שהיתה בשעת השכירות, [וגם מזגנים שנתקלקלו הרי כל שנראה שהם חלק מהשכירות, ולא שבמקרה השאירו שם מזגן ישן שא"א להוציאו, צריך המשכיר להעמיד לו אחר והכל לפי הענין].

ואע"פ דלכא"מ מנהג זה נוסד עקב חוקי המדינה, הרי כיון שנתפשט המנהג, הרי הוא מחייב עפ"י דין, כמפורש במתני' דבשכירות הכל כמנהג המדינה, והגר"א בוטרמן העיר שהוא מנהג ישן, שכ"כ בערוה"ש ובשו"ת חבצלת השרון.

והדברים יתבארו בארו' בקונט' שכירות בתים.

שכיון שיש מחסור במים, המדינה קונסת את מי שמשתמש במים יותר מהצורך הרגיל, וכיון שעל המשכיר להעמיד לו בבית מים, כל שיש קנס על השימוש, זה אינו נחשב כמעמיד לו מים כראוי, כנלענ"ד.

מז. מסקנת הדברים

[א] שוכר המקבל מים מבעה"ב אין צריך לשלם לבעה"ב המשכיר תשלום תוספת זו של היטל בצורת, וכן הורינו כמה פעמים למעשה.

[ב] באופן שהיה ידוע לשוכר מתחילה שיש כאן חיוב היטל בצורת, מאחר ומספר גדול של דירות מחוברות לשעון מים זה, מסתבר שכיון שידע ולא התנה הרי זה כהסכמה וצריך לשלם גם עבור זה, [ובאמת דהרבה פעמים על השוכר להעלות בדעתו שכן הוא].

[ג] כאשר שניים שכרו כ"א דירה אחת משתי דירות הרשומות כיחידה אחת, והכל נרשם ע"ש אחד השוכרים, הרי כאשר יש חיוב תשלום עבור היטל בצורת, שני השוכרים צריכים להתחלק בו, ולפי הכללים שקבענו לעיל, [אמנם יכולים הם לתבוע התשלום מבעה"ב כדלהלן].

[ד] כששכר דירה מבעה"ב, ומכיון שלדירה זו מחוברות דירות נוספות המשתמשות במים, קיים תשלום של היטל בצורת, הרי בעה"ב צריך לשלם תשלום

והנה יש לדון ולומר, שאע"פ שעל המשכיר להעמיד לשוכר מים, מכ"מ העמדת מים יקרים עם תשלום ההיטל ג"כ נחשב כמעמיד לו מים, שסו"ס התשלום שמשלם הוא עבור המים שהם משתמש בהם, והשתא זהו מחיר המים ולכן תשלום ההיטל מוטל על השוכר, וכמו שכתבתי לעיל באופן שמחמת ריבוי הדיירים, יש לשלם עבור חלק מהמים את המחיר המלא בלא הנחה, דעל השוכר לשלם על חלק היתר את המחיר המלא, [אע"פ שאם היה חיבור מים מיוחד לשוכר היה יכול לקבל המים בהנחה], כיון שהשתא זה מחיר המים, וי"ל דהוא הדין במעמיד לו מים עם היטל הבצורת, דחשיב העמיד לו מים.

אולם נראה שאע"פ שלענין תשלום המים שמעבר לקיצבת המים הזולים, כתבנו שעל השוכר לשלם, הרי יש לחלק טובא מהתשלום של היטל בצורת, דשני המחירים במים המחיר הזול בהנחה והמחיר המלא בלא הנחה, הם מחירי מים אלא שיש מחיר יקר ומחיר זול, ואי"ז אלא שינויים במחיר המים, [וביותר מה שכתבנו דמסתבר שהמחיר הגבוה הוא המחיר האמיתי של המים].

אבל נראה שתשלום זה של "היטל בצורת" אין להגדירו כשינוי במחיר המים, וכאילו מים הללו יקרים יותר, ושעל המשתמש לשלם כפי מחירם, אלא הגדרת חיובם הוא של קנס, ולא של שינוי מחיר,

זה, אע"פ שהדירות רשומות ע"ש השוכר.

והוא הדין, כאשר בעה"ב משכיר את שתי הדירות לשוכרים, שיכולים הם לתבעו לבעה"ב לשלם את תשלומי היטל הבצורת של הדירות.

ולהלכה עדיין יל"ע באופן זה.

טז. היטל בצורת ביחידות מחולקות

כאשר קיימות כמה יחידות השייכות לכמה אנשים, ורשומות כיחידה אחת ע"ש אחד מהדיירים, בזה כשיש תשלום של היטל בצורת עבור צריכת מים גדולה, חיוב התשלום הוא על כל הדיירים, גם אלו שאין הדירה רשומה על שמם בחברת המים, דרך לענין בעה"ב המספק מים לשוכר, כתבנו לדון מצד החיוב של המשכיר להעמיד מים לשוכר, אבל בשני שוכרים, והמים רשומים על אחד מהם, אין כל טעם שאחד ישלם עבור הוצאות המים של השני, ולכן גם על השני לשלם חלקו בצריכת המים באופן יחסי לשימוש שלו במים, כולל עבור היטל בצורת.

יז. נזילת מים ביחידות מחולקות

כאשר אספקת המים רשומה ע"ש אחד הדיירים בדירות, ולאחר שהגיע חשבון מים גבוה, התברר שקיימת נזילת מים בצנרת הראשית הכללית של הבנין, או של דירות אלו, ע"י חור שנוצר בצנורות וכדו', יל"ע האם על הדיירים האחרים

שמשתמשים במים, להשתתף ולשלם ג"כ עבור חיוב המים הללו, אף שהמים אינם רשומים על שמם, או שהחיוב והנזק הוא רק על מי שחשבון המים רשום על שמו.

דהנה מה שבעל דירה משלם לחברת אספקת המים גם עבור נזילות המים, אע"פ שלא השתמש בהם, הוא חיוב גם עפ"י ד"ת, משום שכל החותם על הסכם עם החברה, מתחייב כפי האמור בהסכם, לשלם עבור כל המים שיעברו דרך שעון המים והצנורות שלו, ואף אם המים נגנבו באונס או נזלו לשווא, [גם אפשר לחייבו לבעל הדירה משום דהוי מוציא הוצאות על פיו, ובהתחייבות שאפי' באונס יהיה חייב, כפי שכתבנו לעיל], אולם חיוב זה הוא דוקא על מי שחתם על הסכם עם החברה, אבל הדיירים האחרים שלא התחייבו כלום כיון שאין להם שום הסכם עם חברת המים, במה יתחייבו לשלם.

ודין זה תלוי בטעם החיוב של הדיירים שאין המים רשומים על שמם, לשלם עבור המים שהשתמשו בהם, דאם חיובם הוא משום נהנה או ממנוי גבך, או משום מזיק וכדו', הרי בענין זה שהמים נזלו, אין להם שום הנאה מכך, ולא לקחו המים לעצמם ואי"ז אלא כנזק והפסד שנגרם למי שהמים רשומים על שמו, ואין לאחרים שום חיוב, וכן אם נחשיב את השימוש במים כקניית מים ממי שהמים רשומים על שמו, הרי מים שלא הגיעו לדייר זה במה

יתחייב [וגם הראשון לא קנה את המים כיון שנזלו קודם שנכנסו לרשותו], אולם אם נימא דטעם החיוב משום שזה שאספקת המים רשומה על שמו, הוי כשלוחם וכשותפם של האחרים, א"כ ההסכם שנעשה עם חברת המים, נעשה גם בשליחותם, וההתחייבות בהסכם היא גם שלהם, ולכן גם הם בכלל החיוב, וחייבים להשתתף בהוצאות תשלום נזילת המים.

ובאמור לעיל, גם במקום שהדירה כבר רשומה על שם האחד ואח"כ משכיר או מוכר דירה אחת, שלכא' אי אפשר לומר שהרישום נעשה בשליחות כולם, הרי כתבנו שאפשר שבחיוב שהתחייבו ביניהם מצד הסכם, או מצד המנהג לשלם עבור המים, יש התחייבות ליטול חלק בכל הוצאות המים, גם בתשלום הנזילות, ואפשר שעל דעת כן נשתתפו. [ובפרט במוכר דירה אחת לאחר, די"ל שנתכוונו שיתחייבו על הכל בשווה].

ולחלבה יש בזה כמה חילוקי דינים, דתלוי אם יש התחייבות ושותפות ביניהם, או שאין כאן אלא אספקת מים בעלמא, וכדלהלן.

יח. דירה ששכר או קנה הרשומה ע"ש אחר

הנה כאשר זה שעל שמו רשומה אספקת המים, אין לו עתה שום שייכות

לחשבון המים, אלא ששמו נשאר רשום בחברה משום העבר, שלא שינו את הרישום לאחר שנתחלף המשתמש, כגון שאדם קנה או שכר דירה רגילה, ולא העבירו את רישום הדירה והמים על שם הדייר החדש, כך שהחייבים של חברת המים חלים עדיין על הדייר הקודם, [היינו השוכר הקודם או המוכר], הרי ככל שהדייר החדש משתמש במים וודאי שעליו לשלם עבורם, אבל הנידון בזה הוא בנזילת מים, שהחברה תובעת תשלום עבור מים אלו, דעל מי חל חיוב זה.

דהנה הדייר החדש שלא עשה כל הסכם עם החברה, ומשום כך לא התחייב בתשלום הפסד המים באונס, וגם לא נהנה מהמים, הרי יל"ע מאיזה דין יוכל הדייר הקודם לתבוע ממנו תשלום עבור נזילות המים, דהן אמנם על מה שהשתמש חייב לשלם וכמש"כ, אבל מים אלו שנזלו לאיבוד הרי לא נשתמש בהם.

ונראה, דבעצם שכירת או קניית הדירה מבעה"ב, יש בזה הסכמה ברורה שמיום מסירת החזקה לקונה או השוכר, אלו עומדים במקום בעה"ב ומקבלים את התחייבויותיו וזו אומדנא ברורה, ואע"פ שאין בזה קנין מיוחד, אפשר שעצם קנין המכירה או השכירות יש בזה התחייבות לעמוד במקום המוכר או השוכר גם לענין זה, ועדיין יל"ע איך חלה התחייבות זו, ואפשר דע"י קנין סיטומתא, כמש"כ לעיל,

לענין התחייבות תשלומי הארנונה (עד).

יט. שוכר המקבל מים מבעה"ב בתשלום נזילת מים

השוכר יחידת דיור ומקבל את אספקת המים מדירת בעה"ב, ולאחר שנגרמה נזילת מים, חברת המים דורשת תשלום עבור מים אלו, יל"ע האם על השוכר להשתתף בתשלום זה.

נראה דבזה יש נפ"מ, אם הרישום בחברת המים הוא על שם השוכר, או שהוא נשאר ע"ש בעה"ב המשכיר וכדלהלן.

אם הרישום הינו ע"ש בעה"ב, לענ"ד נראה, שאין השוכר צריך לשלם עבור מים אלו, ומשום דכיון שעל בעה"ב החיוב להעמיד לשוכר מערכת תקינה של מים, וכמש"כ לעיל, לכן גם החיוב של התיקון

הוא על בעה"ב ובאחריותו, וכיון דיחד עם זה החיוב מבחינת החברה מוטלת על בעה"ב, הרי שכל האחריות בזה היא רק עליו, והשוכר אינו משלם אלא על מה שמשתמש בפועל, ולכן אין בעה"ב יכול לתבוע מהשוכר את ההפסד.

ועדיין יש להשיב על כך, שהחיוב על בעה"ב בשכירות הוא רק לתקן את הקלקולים שנוצרו, אבל פשוט שאין אחריותו לנזקים שנגרמו ע"י הקלקולים עד הזמן שנודע לו והיה יכול לתקן, [וגם אח"כ אינו אלא גרמא], שחיוב התיקון אינו מחייב תשלום הנזקים שנגרמו ע"י מצב הקלקול, ולכן היה מקום לחלק בין ההפסדים שנגרמו עד שנודע לו על הקלקול שאינו באחריותו, להפסדים שנגרמו לאחר שנודע לו והיה סיפק בידו לתקן ולא תיקן (ע"ה).

ממכר הוא נאמר רק לענין אונאה.

(ע"ה) אמנם כל זמן שבבית היו קלקולים המונעים את השימוש הרגיל לענ"ד, מנכין מדמי השכירות, כמו שהארכנו בקונטרס שני שיצא בעז"ה בקרוב.

ואע"ג שהשוכר המשיך לגור בדירה למרות שהיו בו קלקולים, והרי הרמב"ם בפ' ט"ו מהלכות מכירה הלכה ג' לענין מום במקח דהוי מק"ט, כ' שאם נשתמש בחפץ שקנה אינו יכול לחזור בו, דהוי כמחילה, ועיי"ש במגיד משנה שם, הנה הוכחנו שם שבשכירות שאינו יכול לעזוב ויש לחלק בין קלקולים לזמן מרובה או לזמן קצר, עיי"ש

(עד) והנה פשוט דכל השאלה שהארכנו בזה בנזילת מים הוא מצד ענין התחייבות השוכר, ואינה שייכת כלל לנידון כיצד זכה השוכר במים שעברו דרך השעון אע"פ שלא השתמש בהם בפועל, וכן אינו שייך לענין קנין חצר, דבחצר מושכרת פלוגתא היא מי קונה, דבשו"ע סי' שי"ג סעי' ג' פסק שחצר קונה למשכיר ולא לשוכר, וע"ש בבהגר"א שכתב דזוהי שיטת הרמב"ם אבל רש"י והראב"ד פליגי וס"ל דאין משכיר קונה בחצרו המושכרת, ומשום דשכירות ליומיה ממכר הוא, ועיי"ש בש"ך שם בסק"א שהכריע כהרמב"ם והשו"ע ומשום דשכירות לא קניא, והא דשכירות ליומא

עוד יש טעם לפטור את השוכר, משום שי"ל שבענין כזה שהדירה של השוכר טפילה לדירת בעה"ב וסמוכה עליה, אפשר דאין להחשיב את השוכר כשותף, אלא דיש כאן התחייבות של בעה"ב לספק לו מים, וכמי שאחד התחייב ליתן מים לחבירו בתשלום, שוודאי אין ההפסד הבא כתוצאה מהנזילות קשור אליו.

כ. שוכר שהמים רשומים ע"ש בעה"ב

והוא הדין במי ששכר דירה רגילה מבעה"ב, [בלא שותפות עם בעה"ב או עם אחרים], אולם בחברת אספקת המים נשאר ההסכם ע"ש בעה"ב שהשכיר לו הדירה, ולכן מבחינתם החיוב של המים הוא על בעה"ב, ומחמת נזילת מים, תובעת החברה סכום גדול לתשלום, דיל"ע על מי חל חיוב זה.

לענ"ד נראה כפי האמור, שאין השוכר צריך לשלם עבור מים אלו, ומשום דכיון שעל בעה"ב החיוב להעמיד לשוכר מערכת תקינה של מים, לכן גם החיוב של התיקון הוא על בעה"ב ובאחריותו, וכדביארנו דכיון דיחד עם זה החיוב מבחינת החברה מוטלת על בעה"ב, הרי

בפועל אין בעה"ב יכול לתבוע מהשוכר את ההפסד, כיון שהאחריות מוטלת עליו^(ע').

כא. כשהדירה נרשמה ע"ש השוכר

והנה כאשר הרישום של המים בחברה הועבר ע"ש השוכר, ונוצרה נזילה של מים, הרי אע"פ שכתבנו שאם המים רשומים ע"ש בעה"ב ההפסד שלו, ומשום שהאחריות על תיקון הנזילה מוטלת על בעה"ב, הוא דוקא כשרשום ע"ש בעה"ב שהחיוב הוא עליו, כיון שאינו יכול לתבוע מהשוכר, אבל אם המים רשומים ע"ש השוכר בזה לא סגי בחובת התיקון של בעה"ב לתקן, כדי לחייב את בעה"ב בתשלומים של ההפסד, כיון דכאמור החיוב של בעה"ב הוא לתקן, ואינו חייב בנזקים הנגרמים מכך, ובכל ענין אי"ז אלא גרמא בעלמא, והחילוק בזה נראה פשוט.

כב. נזילת מים בדירות משותפות, כשהרישום ע"ש אחד

עוד יש לדון בשניים הגרים בדירות הרשומות כאחד ע"ש אחד מהם, ונזילת מים גרמה לתשלום גבוה עבור המים.

מעמיד לו אספקת מים, הרי מקבל עליו השוכר כל חיובים הבאים מחמת אספקת המים, ובמה שמסדר לו האפשרויות להשתמש במים, בזה יצא יד"ח.

(עו) ואמנם יש לדון בזה כפי שכבר העלינו לעיל, דמה שחייב בעה"ב לתקן, עדיין אין מוכח מכאן, שהאחריות לתוצאות עליו, ואפשר שבשכירת הבית באופן שבעה"ב

דגם בזה תליא אם רשום ע"ש בעה"ב המשכיר, שאז אין השוכרים צריכים לשלם עבור הנזילות, ואם המים רשומים ע"ש אחד השוכרים בזה שני השוכרים ישתתפו בתשלום המים, וכנתבאר דחשיבי כשותפין לכל ענין אספקת המים.

כג. סיכום הדברים בענין תשלום עבור נזילת המים

[א] יחידות מחולקות הרשומות ע"ש אחד הדיירים, על כל הדיירים האחרים המשתמשים במים משעון זה, להשתתף ולשלם ג"כ עבור חיוב המים הללו.

[ב] אדם שקנה או שכר דירה וגר בה, והרישום בחברת המים נשאר המים על שם הדייר הקודם שגר בדירה, חייב בתשלומים הנגבים עבור נזילות מים.

[ג] השוכר יחידת דיור ומקבל את אספקת המים מדירת בעה"ב, אין השוכר צריך לשלם עבור נזילות מים.

[ד] דירה שנרשמה ע"ש השוכר, אין בעה"ב חייב בתשלומי נזילת המים.

[ה] השוכר דירה רגילה מבעה"ב, והרישום נשאר ע"ש בעה"ב, לכאור' אין לחייב השוכר לשלם עבור נזילות מים.

כד. צריכה משותפת

בחשבונות המים קיים סעיף חיוב הנקרא "צריכה משותפת".

ההסבר של סעיף זה, הוא כי למעשה קיימים שני מערכות של מדידת מים בבנייני מגורים, קיים שעון מים כללי של הבנין, המודד את צריכת המים של כל דיירי הבנין ביחד, וקיימים שעונים נפרדים לכל דייר ודייר.

למעשה השעון הראשי של הבנין מספק את המים לשימושים הכלליים של הבנין, היינו למים לנקיון השטחים המשותפים, להשקיה וכדו'.

החברה גובה מהדיירים לפי הצריכה המופיעה בשעונים הפרטיים שלהם, ואת ההפרש בין סך הצריכה המופיעה בשעונים הפרטיים לצריכה המופיעה בחשבון הראשי, היא מחלקת לכל הדיירים, וגובה מהם את התשלום עבור כך, צריכה עודפת זו, היא בעיקרה עבור השימוש במים לצרכי הדיירים כולם, אולם במקרים רבים, צריכה זו נובעת מנזילה במערכת המים, שבין השעון הראשי לשעון הפרטי.

כאשר שני דיירים מחוברים יחד לשעון אחד והרשום ע"ש אחד מהם, וקיימת דרישת תשלום עבור "צריכה משותפת", הרי עבור המים שנעשה בהם שימוש לצרכי הדיירים, פשוט שהחיוב הוא על שניהם, אולם באופן שהחיוב הוא עבור נזילת מים, בזה אנו חוזרים לדין שכתבנו לעיל בענין חיוב התשלום עבור נזילת מים, עיי"ש.

כה. הנחה בחשבון המים לנכים

למעשה קיימת קיצבה מיוחדת של כמות מים נוספת, [בתוספת לכמות המים הניתנת לכל משפחה בהנחה], הניתנת במחיר הנחה לנכים, ויש לדון בענין שדירת הנכה הינה חלק ממספר יחידות הרשומות כולם כאחד ע"ש הנכה,

האם הנחה זו שייכת רק לנכה בעל ההנחה.

וראה מש"כ להלן בפרק חלוקת הוצאות החשמל, אות ה' הדן בענין "הנחה בחשמל לנכים ולמעוטי יכולת", אם היא שייכת כולה רק לבעל ההנחה, עיי"ש, והדין בענינו לענין ההנחה במים, הוא כפי שכתבנו שם^(עז), עיי"ש.

עז) אמנם קיים הבדל יסודי ביניהם, דאע"פ שבעצם ההנחה הניתנת לנכה, היא רק תוספת הנחה למה שניתן לכל נפש, ולכאור' א"כ חזר הדין להיות כהנחה לנפשות, אולם נראה

לחלק שהנחה הניתנת לנפשות, השני שווה עמו שגם הוא יכול לקבל ההנחה לפי נפשות בני ביתו, אבל זו הנחה מיוחדת לאדם מסוים, ועדיין יל"ע בזה.

פרק שלישי

חלוקת הוצאות החשמל

א. חלוקת הוצאות החשמל

כאמור הרי כאשר מוסיפים יחידות דיור חדשות, ללא אישור ליחידה נוספת, הרי כל הדירות והיחידות מקבלים את אספקת החשמל מדירה אחת ומשעון משותף לכל הדירות, וכל אלו מתחלקים בהוצאות לפי שעונים פרטיים המותקנים בכל דירה ודירה, והמודדים את צריכת החשמל של כל אחד ואחד מהם.

בחיובים של חברת החשמל, קיים החיוב העיקרי המשולם לפי כמות השימוש והצריכה בפועל, אולם בנוסף לכך קיים תשלום חודשי קבוע לחברת החשמל עבור עצם החיבור לרשת החשמל, וחיוב זה יש לשלם גם כאשר לא היה שום שימוש בחשמל בחודש זה.

והנה לענין התשלום עבור הצריכה

בפועל, פשוט שעל כל משתמש לשלם עפ"י חלקו בשימוש, אולם לענין התשלום הקבוע שאינו תלוי בשימוש, יש לדון אם החיוב מתחלק לכל המחברים לשעון חשמל זה, כיון שכולם צריכים את החיבור לחשמל. או שמכיון וחיבור החשמל [והשעון] רשום על שמו של דייר אחד, שצריך בעצמו לחיבור לרשת החשמל ולשלם תשלום זה, א"כ י"ל דהאחרים המחברים הוי בכלל זה נהנה וזה אינו חסר דפטור, ועי' בהערה דחשיב חסר (עח).

והנה באופן שהדירות מושכרות לשני שוכרים, וודאי שעל שניהם להשתתף בשווה בתשלום זה, דשניהם שווים לענין זה, אולם הנידון כאשר קיימת דירה עיקרית של בעה"ב, ומצורפת אליה יחידת דיור המושכרת ע"י בעה"ב, בזה י"ל דבעצם אספקת החשמל הינה לדירה

מהאחרים את חלקם בתשלום מידי חודש, [שהחיוב הוא עליו כיון שהחוב רשום על שמו], ויש בזה טירחה, הרי"ז בכלל חסר, כדאמרי' בגמ' ב"ב ז' ע"א א"ל לא טרחנא אמר רב חמא בדין קא מעכב, והטעם דחשיב חסר, ועדיין יל"ע.

(עח) כיון שעצם הדבר שאחרים מחוברים ג"כ למערכת החשמל, מקטינה את כמות החשמל שהדייר יכול לצרוך, כי כידוע לכל שעון יש הגבלה בכח החשמלי שהוא יכול לספק בבת אחת, וכאן שגם אחרים משתמשים זה מונע ממנו תוספת שימוש, ועוד כיון שעליו לגבות

אותו הדיירים שווה בשווה, כיון שהתשלום הקבוע הוא עבור עצם החיבור לחשמל, ובוזה כל בעלי הדירות שווים, אולם אפשר דיש לחלק התשלום, לפי כמות השימוש בחשמל של כל דייר, והיינו שדייר המשתמש בכמות חודשית יותר גדולה של חשמל, ישלם גם בתשלום הקבוע יותר, ולפי היחס של הצריכה שלו, כיון דסוף סוף ההנאה שלו יותר גדולה.

ו. נראה פשוט, שהחלוקה היא לעולם שווה בשווה לכל המחוברים למערכת חשמל זו, כיון שכאמור, תשלום זה אינו עבור השימוש בפועל, אלא עבור החיבור לאספקה, ואפשרויות השימוש בחשמל, [שגם בלא שימוש בחשמל צריך לשלם לחברה סכום זה], ולענין זה הכל שווים, וגם דהרי גם זה יכול להשתמש הרבה כמותו, כ"נ לענ"ד להלכה^(ב),

העיקרית, אלא שהיא מספקת חשמל לאחרים, וא"כ התשלום הקבוע מוטל רק עליו והוא כאילו הדירה החדשה טפילה לה.

ב. מסקנת הדברים

א' כאשר בדירות גרים שני קונים או שני שוכרים, התשלום הקבוע מתחלק בין כל שני אלו המחוברים לשעון זה שווה בשווה.

ב' בשוכר דירה מבעה"ב, שיש לבעה"ב דירה גדולה ועיקרית וזו טפילה לה, הדעת נוטה שגם השוכר צריך לשלם חלק בתשלום הקבוע^(עט).

ג. אופן חלוקת התשלום הקבוע

הנה מכיון שיש לחלק את התשלום הקבוע לכל הדיירים, יל"ע כיצד מחלקים תשלום זה ביניהם, די"ל שלעולם יחלקו

ההוצאה, ועכשיו שנשתתפו סגי בהוצאה אחת לשניהם, שבענין שההנאה והתועלת מההוצאה לאחד היא יותר גדולה מאשר לשני איך חולקין, ושאלה זו מצויה לענין הרבה השתתפויות, שאין ההנאה והתועלת שווה אצל שניהם, אבל שניהם צריכים לאותו דבר, וכ"א כשלעצמו עמד להוציא את כל ההוצאה.

וכגון בשני שכנים המבקשים להוסיף בניה לביתם ע"י בקשה מיוחדת ברשויות, וההוצאה שמשלמים למומחים שווה בין אם אחד מגיש בקשה, ובין כששניים מבקשים, ולכן מצטרפים גם יחד, והנדון המצוי כאשר אחד מהשכנים מבקש להוסיף כמות קטנה של בניה לדירתו,

עט) והר"א קרויזר דן בזה, דכיון דחלק מהתחייבותיו של בעה"ב לשוכר הוא להעמיד לו דירה המחוברת לחברת החשמל, א"כ התשלום הקבוע שהוא עבור עצם החיבור, מוטל על בעה"ב.

אולם זה אינו, שהרי כשאדם משכיר לחבירו דירה רגילה, וודאי שהשוכר משלם את התשלום הקבוע יחד עם התשלום עבור השימוש, והטעם דהחיוב של בעה"ב הוא רק לתת אפשרות לשימוש בחשמל, אבל התשלום על השוכר, וא"כ גם בענינו, על השוכר לשלם את התשלום הקבוע.

פ) ובמק"א הארכנו לענין הוצאה ששניים צריכים לה, וכ"א היה צריך להוציא את כל

לדון, ואע"פ שהמחיר הקבוע שמשלמים לחברת החשמל הוא שווה וקבוע, גם כאשר כח החשמל יותר גבוה].

ד. מחיר עליון

לאחרונה נקבע ע"י חברת החשמל, כי

[ובענין שהתקנת החשמל נעשתה באופן שכח החשמל אצל אחד גדול מאצל השני^(פא), היינו שיכול אחד להשתמש בכח חשמלי יותר גדול מאשר לחבירו, היינו להשתמש בכמה מכשירים בב"א ולמזגנים גדולים וכדו', בזה שפיר יש

והשני רוצה להוסיף כמה דירות וכדו', איך מחלקים ההוצאה ביניהם, די"ל שיש לחלק לפי ההנאה, וכל שבונה הרבה ישלם יותר, או דכיון שגם הבונה מעט היה צריך לכל ההוצאה, יש להם לחלוק בשווה.

ואף שיש בזה אריכות גדולה, נציין בזה כמה ראיות, ובעז"ה עוד חזון למועד.

א' מדינא דעשיית מחיצה להיזק ראייה, משו"ע בסי' קנ"ז סעי' ג' כ', כותל זה יבנוהו על מקום שניהם ובהוצאות שניהם וכו', אפי' אם יש לאחד פי שנים בחצר יעשו הכותל לחצאין עי"ש, ובבהגר"א שם בסקי"ג שם כ' וז"ל ד' ב' הלכה כר"י דאמר [אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל] וכו' אע"ג דאין לזה אלא שדה א' ולזה ג' שדות עכ"ל, והיינו דלמד ממקיף וניקף דאע"פ שההנאה של אחד יותר גדולה משלמים בשווה, ועי' להלן, ויש לדחות דאמנם לענין ההנאה בעל החצר הגדולה נהנה יותר מהמחיצה, מבעל החצר הקטנה, כיון שהיא מצלת אותו מהיזק ראייה על שטח יותר גדול, אולם אם סיבת חיוב עשיית המחיצה משום שמזיק לחבירו בהיזר, הרי בעל החצר הקטנה יותר מזיק לחבירו בהיזק ראייה, וחיוב גדול יותר, אמנם הגר"א שציין למקיף וניקף, לא ס"ל כן, ובטעם עשיית מחיצה האריכו

האחרונים הוא אם מצד מניעת השימוש ועי' רש"ש ריש ב"ב שתמה על הגר"א, [ועי' יד רמה ריש ב"ב, הובא בטור קנ"ז אות י"ב ועי' בנתיה"מ סי' קס"א בביאורים סק"א, שלדבריו אין כלל ראייה מנד"ד, וצריך לשלם לפי ההנאה עיי"ש היטב, ועי' בחזו"א ב"ב א' י"ד].

ב' מהלכתא דמקיף וניקף, דדינו מבואר בסי' קנ"ח סעי' ו' וז"ל המחבר לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר מגלגלים עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בד' רוחות וכו' ע"כ, וסתימת הפוסקים דאין חלוקת ההוצאה תלויה בגודל החורבות או השדות של כ"א, ולעולם כ"א משלם מחצה.

וביותר מפורש בדברי הגר"א שהבאנו, דדייק מהא דלמקיף יש כאן שלשה שדות הנהנות מהגדר ולניקף יש לו רק שדה אחת, ומכ"מ הדין דכ"א משלם חצי ההוצאה, ואמנם היה מקום לדחות ראייה זו והארכנו בזה במק"א.

פא) שכפי הידוע, הקווים המוליכים את החשמל לבית ובעיקר את ה"פיוזים", אפשר להתקנם באופן שיעבירו כמות גדולה יותר של חשמל, ואפשר להתקנם באופן שיעבירו רק מעט מכח החשמל.

ככל שהשימוש של חשמל בבית או מוסד הינו בכמות גדולה, חיוב התשלום נקבע לפי מסלול מיוחד, בו סכום התשלום עבור השימוש בחשמל שונה לפי שעות הצריכה של החשמל, דהיינו שהתשלום עבור החשמל שמשמשים בשעות הבוקר ובשעות העומס של צריכת החשמל במדינה הוא גבוה, והחשמל הנצרך בשעות הלילה ובשעות שאין בהם עומס הינו נמוך, אופן זה נקבע מחמת המחסור באספקת החשמל בשעות העומס, וכדי לעודד שימוש בחשמל בשעות בהם הצריכה הכללית נמוכה יותר, [תוכנית זו נקראת תעו"ז].

והנה מצוי ששוכרים דירה, או חלק מבנין שלם לצורך ישיבה או מוסד, ומתברר כי מאחר ורבים מחוברים לשעון אחד, השימוש בחשמל הוא בכמות גבוהה, והצריכה מועברת לתוכנית היקרה, ולכן התשלום בפועל עבור השימוש הינו יקר מאוד, ויש לדון אם השוכר יכול לחייב את

המשכיר לשלם את ההוצאה היתירה, דכיון שלעולם על המשכיר להעמיד לרשות השוכר אספקת חשמל, דוודאי שהוא מחיובי המשכיר כמש"כ לעיל^(פב), הרי עליו לסדר חשמל באספקת חשמל במחיר הרגיל לבית כזה, דוודאי שאין המשכיר יצא יד"ח במה שיספק לשוכר חשמל מגנרטור שהעלות שלו גבוהה מאוד, ולכן י"ל שעל המשכיר לשלם זאת, את ההפרש למחיר הגבוה.

ונראה דכל שלא היה על השוכר לידע שמחיר החשמל במקום זה גבוה יש בדבריו טענה^(פג), ומסתברא שעל המשכיר לשלם את ההוצאה היתירה, ובפרט בענין שהמשכיר ידע מכך ושהיה לו להודיע על כך מתחילה, ולהלכה צ"ע.

עוד יל"ע בענין שבשעת השכירות חיובי החשמל היו רגילים כשאר בתים אלא שחל שינוי באמצע זמן השכירות, דלכאור' גם בענין זה הוא מכלל חיוב המשכיר, וכנתבאר שהמשכיר משועבד לו להעמיד

לשוכר חשמל יקר הרבה, ולומר לו הרי חשמל לפניך, וא"כ י"ל דכלל שיש הוצאה יתירה מהרגיל עבור חשמל, הרי החיוב על המשכיר לשלם הוצאה זו כיון שזה חלק מהתחייבות השכירות.

פג בפרט שתכנית זו נקבעה רק לאחרונה, ולכן מסתברא שהשוכר כלל לא ידע על קיומה, ומשום כך אין עליו טענה שהיה עליו להתנות מראש.

פב כמבואר בשו"ע חו"מ סי' שי"ד סעי' א' דהמשכיר חייב להעמיד לשוכר כל הדברים שהם מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות, וודאי שאספקת חשמל לדירה, הוא מהדברים שהם עיקר גדול, דבלא"ה אין אפשרות לדור כלל, ולכן החובה על בעה"ב להעמיד לשוכר חשמל, א"כ שפיר מסתבר דחייב בעה"ב המשכיר להעמיד לו החשמל במחיר ראוי וכמקובל, ואין יכול לספק

שמו משלם לחברת החשמל עבור החשמל, ותליא בטעמי החיוב לתשלום החשמל ע"י השכנים, כפי שכתבנו לעיל.

לו צרכי הבית, וק"ו בענין שהו"ל למשכיר לידע שאפשר שיבוא לידי כך.

ה. הנחה בחשמל לנכים

לאחרונה ניתנת הנחה בתשלומי החשמל לנכים ולמעוטי יכולת, וזאת לכמות מסוימת של צריכת חשמל.

ז. כשמשמש בכל החשמל שבהנחה

כאשר אדם זה הזכאי להנחה, משמש בכל כמות החשמל הניתנת בהנחה, ואין עודף שישאר גם לאחרים, אולם בחשבון החשמל מופיע הצריכה המלאה של כולם וההנחה על כל הצריכה, יל"ע אם ההנחה מתחלקת בין כולם, או שהיא שייכת רק לאדם זה מקבל ההנחה.

כאשר מספר דירות רשומות בחברת החשמל כדירה אחת ע"ש אדם שמקבל הנחה, [וכל אספקת החשמל היא מהשעון הרשום על שמו], מתעוררות בזה כמה שאלות להלכה למעשה, ובכמה אופנים.

ו. כשהזכאי השתמש רק בחלק

מהחשמל בהנחה

דהנה אע"פ שההנחה ניתנת עבור אדם זה, מכ"מ יש לדון שכיון שבפועל חלק מצריכת החשמל הכללית של הדיירים ניתנת בהנחה, הרי שפיר י"ל שההנחה מתייחסת גם לצריכה שלהם, ולכן ישלמו רק את המחיר של החשמל, [וכפי שעמדנו לעיל לענין שימוש במים, שכאשר משתמשים האחרים בתחילת החודש בחשמל, חשמל זה הרי מוזל, ולמה ישלמו מחיר מלא, גם כפי שכתבנו לעיל לענין מים, שיש לדון שבעצם ההנחה היא על כל חשבון החשמל, ויש לפלפל].

כאשר האדם שניתנה לו זכות הנחה בחשמל, השתמש רק בחלק מכמות החשמל שהוא מקבל בהנחה, ובשאר החשמל הניתן בהנחה השתמש הדייר השני שאינו זכאי להנחה, [וכן בענין שאינו גר בבית, ואינו משתמש בחשמל כלל, ורק האחרים משתמשים בחשמל מביתו], דיל"ע כמה ישלם לו השני עבור החשמל שהשתמש.

ונראה פשוט שההנחה שייכת רק לזה שיש לו זכות להנחה, ואין בזה התייחסות לצריכה בכללותה.

והנידון בזה, דלכא' י"ל שההנחה שייכת לבעל ההנחה, וכיון שכן על הדייר השני לשלם לו את המחיר המלא והרגיל של חשמל, שהוא כקונה ממנו חשמל, או נימא שהחיוב שלו לשלם אינו אלא מכיון שזה ששעון החשמל הינו על

ה. מסקנת הדברים

א' כל שמקבל ההנחה לא השתמש בכל

מפנקם

סימן כ"א

בית הדין

רעמ

הכמות של ההנחה, והאחרים השתמשו בו, אינו יכול לתבוע תשלום יתר על מה שהוא משלם, שאין אנו רואים את אספקת החשמל כמכירה של חשמל, אלא כמצטרף עמו כשותף או כשליח.

ב' באופן שאדם זה משתמש בכל כמות החשמל הניתנת בהנחה, כל ההנחה שייכת רק לו, והאחרים ישלמו את המחיר המלא, [וכמש"כ לעיל לענין ארנונה, והכא עדיפי מיניה].

ולמעשה, כשבעל ההנחה אינו מנצל הזכות לעצמו, ואחרים משתמשים בחשמל בהנחה, יש לברר אם אין כאן חשש גניבה מחברת החשמל, דאם עפ"י כלליהם אי אפשר להעביר ההנחה בחשמל לאחר, והוא רק לאדם עצמו, הרי אינו יכול להשתמש בהנחה עבור השימוש של דיירים האחרים, ואף לדעת המקילים להוציא ממון מהמדינה, או להתחמק מלשלם, אין זה נוגע לחבר החשמל, שהיא חברה פרטית^(פד), ויש כאן איסור גניבה לכו"ע.

פד) עי' לעיל מש"כ לענין דינא דמלכותא בא"י, ושם כתבנו רק לענין להפטר מחיובי מיסים וכו', ואין ענינו להוצאת ממון מידי הרשויות

שהוא ענין אחר, עי' מה שהאריכו בספרים שציינו שם ס' סלע מדינה וס' משפטי מלוכה, בחילוק הדבר.

פרק רביעי

חיוכים נוספים

א. חברת אספקת הגז

גם באספקת גז, קיים תשלום קבוע שמשלמים לחברה, תשלום שאינו תלוי בשימוש בפועל בגז, ודינו שווה למש"כ לעיל לענין אספקת החשמל.

ב. תשלומי וועד בית בדירות מחולקות

כאשר דירה גדולה חולקה לשתי יחידות דיור, יש לדון בענין תשלומי וועד בית, האם על כל דירה ודירה לשלם את המחיר המלא שמשלמים שאר הדיירים בבנין, על אף שבפועל גודל הדירה נשאר כפי שהיה ורק חולק לשניים, כיון שסו"ס יש שני דירות, [והתשלומים הנהוגים באזורים החרדיים הם לפי מספר הדירות ולא לפי גדלן^(פא)], או שמכיון ולא נוסף

שטח חדש, תשלום וועד הבית נשאר כפי שהיה, כמו"כ השאלה היא מצד שמדובר בדירות קטנות, שיש מקום לקבוע להם תשלום שונה,

עוד יש לדון, בהוסיפו יחידות נוספות לדירה קיימת ע"י תוספות בניה, כהרחבת דירה קיימת או בניית יחידות נוספות על הגג, במחסנים וחצרות, איך ישולמו תשלומי וועד הבית^(פו).

כמו"כ יש לברר, האם אפשר לתבוע מבעלי הדירות את תשלומי וועד הבית כאשר השוכרים אינם משלמים, [ושאלה זו קיימת בכל שכירות בתים, אולם בהשכרת יחידות קטנות, יותר מצויים קשיים בגביית תשלומי וועד הבית].

פו) במיוחד מועלית השאלה לענין תשלומי וועד הבית עבור הוצאות המעלית לדיירים בקומה הראשונה, שאמנם בפשטות מחייבים גם את הדיירים בקומת הכניסה בתשלומים, משום שכך קובע תקנון הבית המשותף, אולם כשדירה חולקה לשתיים, יש בזה תרתי לריעותא וממנ"פ, כפי המבואר בקונטרס "תשלומי וועד בית".

פה) עפ"י חוקי הבתים המשותפים, תשלומי וועד הבית משולמים לפי גודל הדירה במטרים רבועים [וכן חלקה היחסי ברכוש המשותף], אולם בכל האזורים החרדים בארץ ישראל נהוג שהתשלום הינו לפי יחידות, כך שכל דירה משלמת מחיר שווה, בין כשהיא גדולה ובין כשהיא קטנה.

מפנקם

סימן כ"א

בית הדין

רפא

והארכנו בכל זה, ובמנהג שבית הדין
קבע פה בעיר ביתר עילית,
בקונטרס תשלומי וועד בית, ובעז"ה יבואו
הדברים בקונטרס העומד לצאת בקרוב.

ג. תשלומי שמירה

בעיר ביתר עילית וכן בערים נוספות
הנמצאות בקירבת מקום למגורי

הערבים, העיריה מחייבת את כל בעלי
הדירות בעיר בתשלום חדשי עבור הוצאות
השמירה של העיר.

באשר קיימים מספר יחידות הרשומות
כדירה אחת, הרי החיוב של
העיריה עבור תשלומי השמירה הינו כדירה
אחת, והשאלה היא איך מתחלקים בהוצאה
זו (פז).

פז) אגב הדברים, הנני להעלות בזה מה שטענו
בפנינו מכבר, כי אסור לעיריה לגבות שכר
שמירה מת"ח וממי שתורתם אומנותם,
כמבואר ברמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה ו'
וז"ל כל הדברים שצריכין לשמירת העיר
לוקחין מכל אנשי העיר ואפילו מן היתומים
חוץ מתלמידי חכמים לפי שאין התלמידי
חכמים צריכין שמירה התורה שומרתן עכ"ל
ומקורו בגמ' ב"ב ז' ע"ב אמר ר"ל רבנן לא
צריכי נטירותא, וכן שם ח' א' אמר ר' יוחנן
הכל לפסי העיר לבר מיתמי אבל רבנן לא
דרבנן לא צריכי נטירותא ע"כ.

ואמנם משמעות הפוסקים דגם מיסים אין
לגבות מת"ח, דהרמב"ם בהלכות תלמוד תורה
בפ"ו ה"י כ' וז"ל זה תלמידי חכמים וכו' אין
גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים ושכר
השומרים וכיו"ב ולא לתשורת המלך ואין
מחייבין אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על
בני העיר בין מס שהוא קצוב וכו' עכ"ל, וכ"ה
בטושו"ע יו"ד סי' רמ"ג.
ופשוט שאין הדבר תלוי במנהלי העיר, כיון
שהם כפופים לחוקי המדינה, אבל הנפ"מ לענין
להשתמט מהתשלום, [אם ס"ל דעצם חיובי
העיריה הוא כדין, ואכמ"ל בזה].

